

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

PRÁVNÍ OCHRANA ETNICKÝCH MENŠIN V ČR
Závěrečná zpráva z výzkumu

Odpovědná řešitelka výzkumu: PhDr. Markéta Štěchová

Spoluřešitelé: Mgr. Petr Kotulan

Mgr. Jan Rozum

JUDr. Petr Zeman, Ph.D.

JUDr. František Púry (externě)

Technická spolupráce: Marie Kuntová

Neprodejné

Praha 2002

ISBN 80-86008-99-1

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Obsah:

<u>Úvod:</u>	5
<u>1. Východiska trestněprávní a přestupkové ochrany osob před rasově motivovanými útoky a projevy rasové diskriminace všech forem v České republice</u>	6
<u>1.1. Vymezení problému</u>	6
<u>1.2. Stručný přehled historického vývoje</u>	10
<u>1.3. Mezinárodněprávní východiska</u>	12
<u>1.4. Ústavněprávní základ</u>	25
<u>2. Trestněprávní úprava ochrany osob před rasisticky motivovanými útoky</u>	29
<u>2.1. Role trestního práva při ochraně před rasově a podobně motivovanými útoky</u>	29
<u>2.2. Charakteristika trestněprávní úpravy v České republice</u>	30
<u>2.2.1. Stručná charakteristika trestných činů proti lidskosti :</u>	31
<u>2.2.1.1. Genocidium § 259 TrZ</u>	31
<u>2.2.1.2. Propagace a podpora hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 260, § 261 a § 261a TrZ</u>	31
<u>2.3.1. Výklad skutkových podstat vybraných trestných činů hrubě narušujících občanské soužití</u>	32
<u>2.3.1.1. Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 TrZ</u>	32
<u>2.3.1.2. Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci podle § 197a TrZ</u>	36
<u>2.3.1.3. Hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 TrZ</u>	37
<u>2.3.1.4. Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a TrZ</u>	40
<u>2.4. Zhodnocení trestněprávní úpravy v České republice, její srovnání se zahraničními úpravami a návrhy změn</u>	41
<u>3. Ochrana osob před rasově motivovanými útoky a projevy rasové diskriminace všech forem v České republice podle zákona o přestupcích</u>	44
<u>3.1. Přestupkové právo, jeho vztah k ostatním správním deliktům a k trestnímu právu</u>	44
<u>3.2. Ochrana osob před rasově motivovanými útoky a projevy rasové diskriminace všech forem v zákoně o přestupcích</u>	47
<u>3.3. Zhodnocení zákona o přestupcích z hlediska ochrany osob před rasově motivovanými útoky a projevy rasové diskriminace všech forem</u>	48
<u>4. Exkurs - antidiskriminační ustanovení v oblasti ochrany potřebitele</u>	51
<u>5. Rozbor některých případů rasově a podobně motivovaných trestných činů projednávaných Nejvyšším soudem České republiky</u>	54
<u>6. Poznatky získané z trestních spisů</u>	68
<u>6.1. Charakter trestné činnosti a její právní kvalifikace</u>	71
<u>6.2. Ukládání trestů a ochranných opatření</u>	83
<u>6.3. Pachatelé a oběti trestných činů</u>	93
<u>6.3.1. Pachatelé trestných činů</u>	93
<u>6.3.2. Oběti trestných činů</u>	97
<u>6.4. Procesní postupy orgánů činných v trestním řízení</u>	100

<u>7. Antidiskriminační a integrační postupy jednotlivých resortů</u>	107
<u>7.1. Ministerstvo spravedlnosti ČR</u>	107
<u>7.1.2. Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců</u>	109
<u>7.1.3. Vězeňská služba ČR</u>	110
<u>7.1.4.1. Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce poř. č. 3/1995</u>	114
<u>7.1.4.2. Zprávy o činnosti státního zastupitelství za uplynulý rok a zvláštní zprávy</u>	116
<u>7.1.4.3. Meziresortní pracovní skupina s cílem koordinace boje proti rasově motivované trestné činnosti</u>	120
<u>7.1.4.4. Semináře a školení pro státní zástupce</u>	120
<u>7.1.4.6. Specializace na státních zastupitelstvích</u>	122
<u>7.1.5. Institut pro kriminologii a sociální prevenci</u>	122
<u>7.1.6. Probační a mediační služba</u>	124
<u>7.2. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR</u>	127
<u>7.3. Ministerstvo vnitra ČR</u>	137
<u>7.4. Ministerstvo kultury ČR</u>	152
<u>7.5. Ministerstvo pro místní rozvoj</u>	156
<u>Shrnutí a závěr</u>	159
<u>Resumé</u>	163
<u>Summary</u>	164

Úvod:

Z usnesení vlády č. 599/2000 „Koncepte politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti“ ze dne 14.6.2000 vyplynuly dílčí výzkumné úkoly, jejichž řešením byl za resort spravedlnosti pověřen Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP).

Vládní zadání bylo formulováno poměrně široce. Naším úkolem bylo:

- a) vypracovat analýzu právního stavu trestněprávní a přestupkové ochrany fyzických a právnických osob před rasisticky motivovanými útoky, včetně projevů rasové diskriminace všech forem
- b) vypracovat analýzu trestního práva a přestupkového práva, včetně metodických pokynů, a analýzu postupů při zajišťování odstranění rasové diskriminace a zajišťování integrace Romů a dalších menšin a etnických skupin do společnosti, včetně pravomoci jednotlivých institucí a vyhodnocení účinnosti práce těchto institucí.

K danému úkolu jsme přistoupili následujícím způsobem:

Vstupem do problematiky byla *analýza právních dokumentů*, které se vztahují ke všem základním právům a svobodám a k zákazu diskriminace všech lidských bytostí.

Dalším krokem byla samotná *analýza trestněprávní ochrany* fyzických a právnických osob před rasisticky motivovanými útoky a projevy rasové diskriminace všech forem. Součástí této části byla *analýza jednotlivých skutkových podstat příslušných trestných činů* (doplněná tam, kde to přichází v úvahu, judikaturou Nejvyššího soudu ČR). Pozornost byla věnována z tohoto pohledu i zákonu o přestupcích č. 200/1990 Sb. (ve znění dalších zákonů) a antidiskriminačním ustanovením v oblasti ochrany spotřebitele.

Prozkoumány byly z tohoto pohledu i příslušné resortní *metodické pokyny* a příp. další vnitroresortní předpisy justičních složek, upravující danou problematiku. *Metodické pokyny* dalších resortů byly součástí analýzy, kterou vypracovaly příslušné resorty. Konkrétně jsme požádali o spolupráci Ministerstvo spravedlnosti ČR, Ministerstvo vnitra ČR, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstvo kultury ČR a Ministerstvo pro místní rozvoj ČR.

Sledována byla zejména provázanost právních norem navzájem a dále skutečnost, zda jsou v souladu se základními právními dokumenty a „Konceptí politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti“.

Na rozbor základních právních norem a institucionálních nástrojů na vládní úrovni navazovalo několik terénních empirických šetření, jejichž základním cílem bylo zjištění, jak je s těmito právními a institucionálními nástroji zacházeno v praxi a přímo na místní úrovni. Výsledky těchto sociologických sond budou publikovány na jiném místě.

1. Východiska trestněprávní a přestupkové ochrany osob před rasově motivovanými útoky a projevy rasové diskriminace všech forem v České republice

1.1 Vymezení problému

Problematika ochrany osob před rasově motivovanými útoky a projevy rasové diskriminace je záležitostí stále aktuální, mediálně zajímavou a nesmírně citlivou. Dopady rasově motivovaných konfliktů se projevují nejen ve sféře vnitrostátní, ale i na mezinárodním poli a do značné míry ovlivňují vnímání daného státu ve světě. Trestná činnost s rasovým podtextem je velmi vděčným mediálním tématem a předmětem rozsáhlých diskusí mezi odbornou i laickou veřejností. Vzhledem k faktu, že z hlediska celkového objemu kriminality v České republice představuje trestná činnost páchaná z rasových pohnutek statisticky nepříliš významné číslo, zdá se být uvedené tvrzení poněkud paradoxní. Jedná se však o jev vysoce nebezpečný, se značnou mírou latence, jehož nebezpečnost podtrhuje skutečnost, že pachatelé se rekrutují zejména z řad mladých lidí.¹

Rasově motivované útoky, popř. diskriminace na základě rasy, jsou projevem střetu dvou či více různých rasových skupin, typicky příslušníků rasové většiny a rasové menšiny v daném státě. Obyvatelstvo určitého státu lze dělit na většinu a menšiny podle různých kritérií, jako je národnost, etnikum, rasa, jazyk atp. Základním problémem právní ochrany menšin je skutečnost, že ačkoliv i u širší veřejnosti lze vysledovat povědomost o přibližném obsahu pojmů jako „národnostní menšina“, „etnická menšina“ či „rasová menšina“, obecně přijímaná právní definice těchto termínů neexistuje. Zejména v oblasti mezinárodního práva byla přijata řada dokumentů, které se definici, popř. klasifikaci menšin pokusily přinést,² k vytvoření jednotné terminologie ovšem nevedly. Absence právní definice menšin a priori snižuje účinnost právní úpravy zaměřené na jejich ochranu, čímž zároveň oslabuje motivaci zákonodárce v dané oblasti.³

Z dopadů, které jsou zapříčiněny uvedeným terminologickým problémem, lze zmínit nevyjasněnou otázku, zda právní ochranu poskytovat jen tzv. tradičním menšinám, tj. nedominantním skupinám osob (především občanů daného státu) s etnickými, náboženskými, jazykovými atp. rysy, odlišnými od majoritní populace, či zda právní ochranu poskytnout též tzv. menšinám novým, jakými jsou migrující dělníci, uprchlíci a další podobné skupiny osob, lišící se od majoritního obyvatelstva obdobným způsobem jako menšiny tradiční, avšak postrádající onen prvek stability, vyjádřený obvykle občanstvím daného státu. Stejně nevyjasněná je v právní teorii otázka, kdo je vlastně subjektem menšinových práv, zda jednotliví příslušníci menšiny, menšina jako kolektivní celek, či menšina i její jednotliví příslušníci.⁴ Někteří autoři dokonce řadí mezi menšinová práva též právo národů na

¹ Rizman, S.: K vymezení pojmu „rasa“ v českém trestním právu. In: Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, s. 185

² viz např. Mrázek, J.: Ochrana menšin z hlediska mezinárodního práva. Právník, 1993, č. 6, s. 480 - 482

³ Malenovský, J.: Obecné problémy právní ochrany menšin. Časopis pro právní vědu a praxi, 1994, č. 1, s. 8, 9

⁴ Mrázek, J.: Ochrana menšin z hlediska mezinárodního práva. Právník, 1993, č. 6, s. 485 - 487

sebeurčení.⁵ Nejednotnost v chápání rasových, národnostních a jiných menšin vyústila i v otázku, zda je lze řadit mezi sociálně zranitelné skupiny, vyžadující zvláštní ochranu poskytovanou režimem pozitivní diskriminace. V právních řádech některých států tento institut skutečně obsažen je. Na úrovni mezinárodního práva se ustálilo pravidlo, že zvláštní opatření ve prospěch národnostní či jiné obdobné menšiny nejsou sama o sobě porušením principu rovnosti lidí, na druhé straně ovšem jednotlivé státy nemají povinnost podobná opatření přijímat.⁶

V rámci českého právního řádu se uvedený nedostatek snaží alespoň do určité míry napravit zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, který v § 2 odst. 1 přináší definici pojmu „národnostní menšina.“ Podle tohoto ustanovení je jí společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo. Příslušníkem národnostní menšiny je pak podle druhého odstavce citovaného paragrafu občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.

Jako každá definice i tyto trpí určitými nedostatky. Je diskutabilní, zda trvat na požadavku „odlišnosti“, zejména v souvislosti s ustanovením čl. 3 odst. 2 věty první Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, které stanoví, že každý má právo svobodně rozhodovat o své národnosti. Tedy i osoba, která se od ostatních občanů neodlišuje (etnickým původem, jazykem, kulturou, tradicemi ani jinak) má na ústavní úrovni zaručeno právo rozhodnout se, ke které národnosti hodlá patřit. Pokud bychom přijali výklad, že uvedená definice se vztahuje pouze na okruh osob a společenských vztahů upravených zákonem č. 273/2001 Sb., pak je třeba konstatovat, že práva osob, které nesplňují podmínku odlišnosti, a přesto se v souladu s Listinou základních práv a svobod cítí být příslušníkem jiné než majoritní národnosti, zůstávají neupravena. Přes uvedené výhrady lze skutečnost, že se v našem právním řádu definice národnostní menšiny objevila, pokládat za přínosnou.

Z právního hlediska je velmi problematické vymezení pojmu „rasa“. Přitom se jedná o termín klíčový ve vztahu k postihu rasově motivované trestné činnosti. Kamenem úrazu se zdá být skutečnost, že skutkové podstaty trestných činů operují s termínem nikoliv právním, ale antropologickým. Znovu tedy nezbývá než konstatovat absenci právní definice pojmu, se kterým se v právním řádu běžně nakládá. Ani v antropologické teorii není tento pojem definován jednotně, ovšem jednotlivé definice jsou si často podobné, navzájem se překrývají a rozdíl mezi nimi jsou spíše výrazem odlišných hledisek, která jednotliví autoři zvolili při antropologické klasifikaci lidstva, potažmo ras. V současnosti nejrozšířenější teorie dělí lidstvo do tří ras: europoidní, mongoloidní a negroidní. Obecně lze termín „rasa“ z antropologického hlediska vymezit jako skupinu lidí, která obývá nebo alespoň v minulosti obývala jednotný, více nebo méně rozsáhlý areál, a odlišuje se od ostatních skupin

⁵ např. Ramcharan, B. G.: Peoples right and minorities rights. Nordic Journal of International Law, 1987, č. 1, s. 29

⁶ Malenovský, J.: Obecné problémy právní ochrany menšin. Časopis pro právní vědu a praxi, 1994, č. 1, s. 13, 14

komplexem fyzických znaků (barva kůže, tvar lebky, nosu, barva očí, barva a tvar vlasů), jež jsou dědičné buď jednotlivě, nebo mezi nimi existuje určitá asociace. Na půdě UNESCO byl vymezen biologický obsah pojmu „rasa“ tak, že jde o variabilitu v rámci jednotného druhu, plynoucí z interakce rozdílů v dědičné konstituci a vlivů prostředí na tento genetický potenciál. Jedná se o čistě biologický pojem, kterému nelze přisuzovat jiný obsah ze sociální oblasti. Rasové znaky se nedotýkají duševních znaků a vlastností.⁷

Uvedená absence právního vymezení pojmu „rasa“ vede k rozdílným přístupům k řešení této otázky v české trestněprávní teorii i praxi a bohužel se projevuje i v nejednotné rozhodovací praxi soudů. V zásadě lze vysledovat tři typy přístupů. Zastánci prvního z nich chápou rasu jako skupinu lidstva, která se od jiných skupin liší typickými společnými znaky, nespočívajícími pouze ve fyzické stránce osobnosti, ale např. i v oblasti temperamentu. Takto široké pojetí umožňuje jako rasově motivované postihovat i útoky, jejichž pohnutkou je příslušnost k určitému etniku. Jiný přístup k dané problematice vychází výlučně z výše popsaného antropologického členění lidstva do tří rasových skupin. Zákonitým projevem takového přístupu je nemožnost kvalifikace útoku příslušníka majoritní populace vůči příslušníku romského etnika jako útoku rasově motivovaného, byť by jeho pohnutkou byla právě příslušnost k romskému etniku. Jak pachatel tak oběť jsou totiž v tomto případě příslušníky téže rasy, a sice rasy europoidní, jedná se tedy o útok intrarasový. Ovšem i při respektování naznačeného antropologického dělení lidstva na tři základní rasy lze podle dalšího názorového proudu útoky motivované interetnickou nesnášenlivostí kvalifikovat jako útoky rasově motivované. Příznivci tohoto přístupu dospěli jazykovým výkladem relevantních ustanovení trestního zákona k závěru, že za rasově motivovaný útok lze pokládat i útok na příslušníka téže rasy.⁸

Ochrana rasových, národnostních, ale i jiných menšin před útoky na ně a na jejich příslušníky je nezbytným předpokladem udržení stabilního prostředí ve společnosti. Pocit ohrožení, který mohou vyvolat i jednotlivé, avšak mediálně působivě prezentované útoky, může vést k odvetným akcím, agresivní obranné reakci menšiny, a tím k eskalaci konfliktů mezi majoritní a minoritní populací. Již zmíněná citlivost uvedené problematiky vyvolává na jedné straně nutnost vytvoření právních instrumentů umožňujících zajištění důsledné ochrany menšin, na straně druhé vede k určitým jevům, které velmi ztěžují nejen řešení, ale vůbec právní uchopení problému. Některé z těchto jevů a jejich důsledků byly naznačeny výše. Stejně jako u jiných sociálně-patologických jevů nelze ani problematiku rasově motivovaných útoků a rasové diskriminace řešit výlučně prostřednictvím trestní, popř. správní represe. Z obecného principu subsidiarity represe vyplývá, že stát má přikročit k použití represivních nástrojů až v případě, kdy jiný způsob řešení neexistuje, popř. selhává, a pasivita státu by mohla vést k obtížně napravitelným škodám. Pokud se však již k represivním opatřením přistoupí, má být jejich použití dostatečně razantní. Předpokladem takového použití je kvalitní právní rámec, který umožní efektivní činnost příslušných orgánů, zejména orgánů činných v trestním řízení. Právní úprava ochrany menšin před diskriminací spadá do oblasti ochrany lidských práv a svobod a zasahuje všechna právní odvětví. Jak bude dále naznačeno, historie ukazuje, že ochrana zejména národnostních, etnických či rasových menšin není pouze vnitrostátním problémem toho kterého státu, ale jedná se o záležitost mezinárodního, možno říci celosvětového významu. Trestněprávní úprava ochrany menšin, popř. právní úprava jejich

⁷ Rizman, S.: K vymezení pojmu „rasa“ v českém trestním právu. In: Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, s. 189 - 193

⁸ tamtéž, s. 186, 187

ochrany prostřednictvím přestupkového práva, musí tedy vycházet ze dvou základních zdrojů: z mezinárodních dokumentů, jejichž obsah je pro ČR závazný, a z vnitrostátních pramenů nejvyšší právní síly, tedy zejména z Ústavy ČR a Listiny základních práv a svobod.

1.2. Stručný přehled historického vývoje

Jak bylo naznačeno v předcházející části, z důvodu nedostatků v právní terminologii nelze zcela striktně rozlišovat mezi ochranou národnostních, rasových, popř. etnických menšin. Právní teorie se nejčastěji zabývá problematikou menšin národnostních. Jedním z důvodů je i skutečnost, že právě tyto menšiny (pomineme-li menšiny náboženské, které se navíc s národnostními menšinami často překrývaly) se dočkaly pozornosti a následně ochrany v jednotlivých státech, i v rámci mezinárodního společenství, nejdříve. Z historického hlediska lze vysledovat dva základní kořeny ochrany národnostních menšin: mezinárodní ozbrojené konflikty a rozpad mnohonárodnostních států.

Vítězná strana ozbrojeného konfliktu obvykle odňala straně poražené část území, čímž jednak sama sebe obohatila, jednak oslabila moc poražené strany, tedy svého potenciálního budoucího protivníka. Obyvatelstvo takového území tak nedobrovolně přešlo pod svrchovanou moc jiného státu a trpělo za porážku svého původního domovského státu. Ve druhé polovině 19. století však takové chápání části obyvatelstva poraženého státu jako bezbranné oběti trestané za jeho vojenskou porážku začalo být opouštěno. Části obyvatelstva, které se uvedeným postupem ocitlo pod svrchovanou mocí jiného státu, bylo přiznáno právo vystěhovat se z odňatého území na území domovského státu. Postupně byl též vytvořen mezinárodní systém zvláštní menšinové ochrany, který však selhal, přispěl ke vzniku 2. světové války a byl poté opuštěn.⁹ Na otázku národnostních menšin a jejich ochrany rovněž upozornil proces získávání nezávislosti národů, po dlouhou dobu nesamostatných a existujících v rámci mnohonárodnostních států. Konkrétním projevem této skutečnosti byla snaha zajistit ochranu národnostních menšin, které se v důsledku rozpadu mnohonárodnostních států ocitly pod vládou nově vzniklých státních útvarů.¹⁰

Po skončení 1. světové války sehrálo významnou roli v oblasti ochrany národnostních menšin založení Společnosti národů. Právním základem byly především smlouvy mezi vítěznými mocnostmi a ostatními členskými státy. Jednalo se buď přímo o smlouvy o ochraně národnostních menšin (smlouva s Polskem, Československem atd.), nebo o ustanovení, upravující danou problematiku v rámci mírových smluv (smlouva s Rakouskem, Maďarskem...). Uchazeči o členství ve Společnosti národů též museli předložit deklaraci o závazcích, týkajících se ochrany jejich národnostních menšin (Albánie, Litva...). Ochranu práv národnostních menšin v době po 1. světové válce konečně garantovaly též některé dvoustranné smlouvy (např. smlouva mezi Německem a Polskem o Horním Slezsku). Žádná všeobecná úmluva či deklarace o ochraně národnostních menšin však v rámci Společnosti národů přijata nebyla.

Výše naznačené právní dokumenty deklarovaly princip rovnosti a upravovaly řadu konkrétních práv, přiznaných národnostním menšinám. Jejich ustanovení o ochraně menšin měla, jak tyto dokumenty výslovně stanovily, ve vnitrostátním právu jednotlivých zúčastněných států povahu „základního zákona“, který mohl být měněn jen ve shodě s Radou Společnosti národů. Dalším případem omezení státní suverenity zúčastněných států v oblasti ochrany menšin ve prospěch kolektivní kontroly byla činnost Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti, mezi jehož kompetence patřilo závazné rozhodování sporů mj. i v této

⁹ Malenovský, J.: Obecné problémy právní ochrany menšin. Časopis pro právní vědu a praxi, 1994, č. 1, s. 7 - 8

¹⁰ Scheu, H. Ch.: Ochrana národnostních menšin podle mezinárodního práva. Karolinum, Praha 1998, s. 10

problematice. Na půdě Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti byly učiněny pokusy o obsahové vymezení zásadních pojmů jako „národnostní menšina“, „rovnost“, „nediskriminace“, či byl vytvořen rámec režimu pozitivní diskriminace. Ačkoliv lze tedy koncepci ochrany práv menšin Společnosti národů hodnotit z dnešního pohledu rozporně a kriticky, nelze nevidět, že se v zásadě jednalo o první příklad snahy o skutečně systematické řešení této choulostivé otázky.

Zánikem Společnosti národů po skončení 2. světové války ztratila svou platnost i velká většina mezinárodních smluv o ochraně národnostních menšin, během činnosti Společnosti národů přijatých. Nadále však byly v této oblasti uzavírány dvoustranné mezinárodní smlouvy (např. smlouva mezi Itálií a Jugoslávií). Po založení Organizace spojených národů se hybnou silou rozvoje ochrany práv národnostních menšin stala Subkomise pro ochranu národnostních menšin, podléhající Komisi pro lidská práva OSN. S jejím přispěním vznikly na půdě OSN některé dokumenty, které lze z hlediska zakotvení práv menšin označit za zásadní (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Deklarace OSN o právech osob, příslušejících k národnostním, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám). V důsledku absence komplexního a závazného dokumentu, upravujícího ochranu národnostních menšin v rámci OSN, vzrostl význam Výboru OSN pro lidská práva jako kontrolního orgánu respektování práv národnostních menšin. Výbor OSN pro lidská práva řeší individuální stížnosti subjektů, tvrdících porušení menšinových práv. Z dalších institucí OSN působících v oblasti ochrany menšinových práv, lze zmínit Komisi pro lidská práva, Úřad pro lidská práva, Výbor pro odstranění rasové diskriminace či Mezinárodní soudní dvůr.

Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, postrádající od svého vzniku statut mezinárodní organizace, v počátcích své činnosti nevěnovala problematice práv národnostních menšin příliš velkou pozornost, neboť byla, podobně jako OSN, v tomto směru orientována především na ochranu individuálních lidských práv a svobod. Princip ochrany menšin jako celků se na půdě KBSE poprvé objevil ve Vídeňském dokumentu, přijatém v rámci Vídeňské schůzky v letech 1987 - 1989. Zároveň byl ve Vídni přijat dokument o spolupráci v humanitárních a jiných oblastech, který kromě jiného obsahuje (byť jen formou politické manifestace) vyjádření dalších konkrétních práv národnostních menšin. Přínosem podobného charakteru pro ochranu menšinových práv byla i Pařížská charta pro novou Evropu z r. 1990.

Ochraně národnostních menšin věnovala KBSE pozornost na Kodaňské schůzce v r. 1990. Přestože jsou v popředí Kodaňského dokumentu stále individuální práva, objevuje se v něm též počátek garance kolektivních práv. V rámci Helsinské schůzky v r. 1992 byl zřízen úřad Vysokého komisaře pro národnostní menšiny, který plní v této oblasti v rámci KBSE mediační a kontrolní funkci a o své činnosti v jednotlivých případech vydává zprávy. Výsledky diskuse nad nutností reformy KBSE se projevily během schůzky v Budapešti v r. 1994, kdy byla KBSE přeměněna na Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě.

Ani na půdě Rady Evropy nelze do r. 1989 vysledovat významnější snahy o zdokonalení instrumentů ochrany národnostních menšin. Překážkou se ukázal být rozdílný postoj jednotlivých členských států, opírající se mj. o jednotlivé ústavy, a dále princip nevměšování se do vnitřních záležitostí země, obsažený ve stanovách OSN. Pokud se již taková ojedinělá snaha objevila, skončila neúspěchem.¹¹ V souvislosti s politickými změnami

¹¹ Scheu, H. Ch.: Ochrana národnostních menšin podle mezinárodního práva. Karolinum, Praha 1998, s. 30 - 34

v Evropě po r. 1989 došlo i v rámci RE v této oblasti k posunu. Doporučení 1134 Parlamentního shromáždění RE z r. 1990 poprvé nazvalo ochranu národnostních menšin v Evropě prioritním úkolem a přineslo katalog specifických práv národnostních menšin. Evropská charta pro regionální a menšinové jazyky z r. 1992 obsahuje katalog ustanovení na ochranu jazyků menšin, přičemž je ovšem tato ochrana zajišťována velice slabým kontrolním mechanismem. Právě snaha po posílení kontrolního mechanismu v oblasti ochrany menšinových práv vedla v r. 1993 Parlamentní shromáždění RE k přijetí Doporučení 1201, které shrnuje práva národnostních menšin, která by měla být převzata do dodatkového protokolu k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Toto Doporučení však dodnes nebylo uskutečněno. Výbor ministrů RE v r. 1994 přijal Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin, jejíž hlavní nedostatek lze opět spatřovat ve slabém kontrolním mechanismu. Nelze zapomenout ani na význam, jaký má v rámci činnosti RE v této oblasti působení různých komisí složených z relativně nezávislých expertů, z něhož vzešla řada návrhů právního zakotvení účinnější ochrany menšinových práv.¹² V průběhu devadesátých let bylo experty v oblasti lidských práv z pověření Parlamentního shromáždění RE vypracováno několik zpráv o právní situaci v členských, resp. uchazečských zemích, které se zmiňují též o stavu v oblasti národnostních menšin.

Výše uvedený stručný přehled vývoje ochrany práv menšin v mezinárodním právu pouze dokládá, jak citlivá a do určité míry kontroverzní tato problematika je. Z důvodů, které byly naznačeny, nedošlo k jednotnému vymezení katalogu menšinových práv, k jednotnému stanovení institutů zajišťujících jejich ochranu, ani k jednotnému určení účinných kontrolních mechanismů, přičemž ani v dohledné době nelze změnu tohoto stavu očekávat. Státy tak nezdědky využívají možností upravit tuto oblast vzájemně prostřednictvím dvoustranných smluv, se všemi nevýhodami, které z uvedeného postupu vyplývají.¹³

1.3. Mezinárodněprávní východiska

Jak již bylo uvedeno, jedním ze zdrojů právní úpravy ochrany menšin jsou mezinárodněprávní dokumenty v této oblasti přijaté. Hlavními nástroji, k tomuto účelu používanými, jsou dvoustranné smlouvy, rámcové úmluvy a mnohostranné smlouvy.¹⁴ Každý z těchto instrumentů má své přednosti, ale i nedostatky. Cesta k jejich eliminaci zřejmě spočívá v kombinování prostředků právní úpravy. Proto jsou jednotlivé instrumenty užívány vedle sebe a v závislosti na aktuální potřebě zainteresovaných subjektů.

Dvoustranné smlouvy bývají využívány pro úpravu konkrétních práv menšiny náležející k jedné smluvní straně a žijící na území smluvní strany druhé. Zastánci tohoto typu úpravy menšinových práv vycházejí z myšlenky, že postavení jednotlivých menšin v různých státech se od sebe leckdy velmi významně liší, a proto jim skutečně účinnou ochranu může poskytnout pouze smlouva, řešící konkrétní problémy konkrétní menšiny, jejímiž stranami jsou státy, kterých se tyto problémy bezprostředně týkají. Na rozšířenost dvoustranných smluv má bezesporu také vliv již několikrát zmíněná obtížnost hledání společných pojmů a zásad

¹² tamtéž, s. 40 - 49

¹³ viz např. Malenovský, J.: Obecné problémy právní ochrany menšin. Časopis pro právní vědu a praxi, 1994, č. 1, s. 14 - 15

¹⁴ Malenovský, J.: Obecné problémy právní ochrany menšin. Časopis pro právní vědu a praxi, 1994, č. 1, s. 14 - 16

ochrany práv menšin, přijatelných pro větší skupinu států. Nevýhodou naopak je, že takový způsob úpravy vede ke snížení přehlednosti právního stavu a může vyústit v rozdílné právní postavení různých menšin uvnitř jednoho státu. Dvoustranná smlouva je instrumentem vhodným především pro situaci, kdy mezi smluvními stranami lze očekávat jistou míru reciprocity, tj. případy, kdy obě smluvní strany mají na svém území menšinu druhé smluvní strany a smlouvou jim zaručují shodná či obdobná práva. A konečně nelze nevidět, že některé menšiny (např. Romové) nejsou úzce spjaty s žádným státem a jejich ochranu dvoustrannou smlouvou tedy zajistit nelze.

Předností, ale paradoxně zároveň i nedostatkem rámcové úmluvy je vysoká míra volnosti, kterou signatářským státům poskytuje. Umožňuje jim, aby její ustanovení začlenily do svého právního řádu v závislosti na konkrétních podmínkách dané země a svým způsobem připravuje půdu pro uzavírání dvoustranných smluv mezi zúčastněnými státy. Státy pak pochopitelně projevují větší ochotu podobnou úmluvu uzavřít. Rubem uvedené přednosti však je, že jednotlivé státy provádějí rámcovou úmluvu ve svých právních řádech různým způsobem a v odlišné míře, což může vést nežádoucímu rozdílnému postavení menšin v signatářských státech téže rámcové úmluvy.

Mnohostranná smlouva je zdánlivě ideálním prostředkem zajištění ochrany menšin na mezinárodní úrovni. Stanoví smluvním stranám konkrétní povinnosti, jejichž plnění může podrobit kontrolnímu mechanismu. Tím, že menšinová práva upravuje pro zúčastněné státy jednotně, přispívá ke sjednocování přístupů k ochraně menšin. Závazky, vyplývající z mnohostranné smlouvy, jsou zaštitěny autoritou celého svazku států - signatářů. Na straně druhé, jak již bylo uvedeno, je velmi obtížné dosáhnout v této citlivé problematice v konkrétních otázkách mezi jednotlivými státy dostatečné shody. Výsledkem pak jsou formulace obecnějšího charakteru, které de facto oslabují výše naznačené výhody tohoto právního instrumentu.

Postavení mezinárodněprávních instrumentů v českém právním řádu je určeno především článkem 10 Ústavy České republiky, který stanoví, že ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem (ústavní zákon č. 395/2001 Sb. změnil s účinností od 1. 6. 2002 text čl. 10 Ústavy takto: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu, přičemž stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva“). Mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách je třeba rozumět smluvní nástroje mezinárodního práva, kterými se upravují tzv. lidská práva a svobody, ať již je jejich název jakýkoliv (úmluva, smlouva, dohoda, pakt...). V českém právním systému tyto mezinárodní smlouvy sjednává a ratifikuje prezident republiky. S ratifikací těchto smluv musí vyslovit souhlas obě komory Parlamentu ČR. Ještě před ratifikací musí od 1. 6. 2002 posoudit soulad smlouvy s ústavním pořádkem Ústavní soud. Do jeho rozhodnutí nemůže být smlouva ratifikována. V českém znění se mezinárodní smlouvy dle čl. 10 Ústavy vyhlášují ve Sbírce mezinárodních smluv.

V této souvislosti je vhodné připomenout rozdíl mezi „platností“ a „bezprostřední závazností“ takové smlouvy. Smlouva vstupuje v platnost způsobem a dnem, určeným v jejím textu nebo dohodou států, které se podílely na vypracování a přijetí smlouvy. Vstupem smlouvy v platnost vzniká závazek smluvní strany - státu - jejím zněním se řídit. Účinnou, tj. na území České republiky bezprostředně závaznou a mající přednost před zákonem, se

smlouva stává dnem vyhlášení ve Sbírce mezinárodních smluv. Bezprostřední závaznost uvedených smluv znamená, že jsou do českého práva inkorporovány přímo a ke své závaznosti nepotřebují zvláštního zákona (jedná se o tzv. self-executing rules).

Česká republika je mj. vázána Vídeňskou úmluvou o smluvním právu, vyhlášenou vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 15/1988 Sb. Podle této úmluvy každá platná smlouva zavazuje smluvní strany a musí být jimi plněna v dobré víře. Žádná ze stran se nemůže dovolávat ustanovení svého vnitrostátního práva jako důvodu pro neplnění smlouvy.¹⁵ K poměru rozsahu práv přiznávaných mezinárodní smlouvou a vnitrostátním právem lze ještě doplnit názor Ústavního soudu ČR, který ve svém nálezu č. 164/1995 Sb. uvedl, že podle mezinárodně uznávané zásady ratifikací mezinárodních smluv nejsou dotčena výhodnější práva, ochrana a podmínky, poskytované a zaručené vnitrostátním zákonodárstvím.

V další části se již zaměříme na analýzu jednotlivých norem mezinárodního práva, závazných pro ČR a poskytujících ochranu etnickým, resp. národnostním menšinám. Nejprve se budu podrobněji věnovat nejvýznamnějším dokumentům, jejichž základním, popř. podstatným cílem je právě zajištění ochrany menšinových práv. Dále se stručně zmíníme o dokumentech, které ustanovení na ochranu menšinových práv obsahují, ovšem nelze je pokládat za jejich rozhodující část. Závěrem zmíníme některé dvoustranné smlouvy, ve kterých se Česká republika pokusila na základě principu reciprocity zajistit práva české menšiny na území smluvních partnerů. Nutno podotknout, že Česká republika je vázána i dalšími mezinárodními smlouvami, v jejichž textu lze objevit ustanovení na ochranu menšinových práv (např. četné úmluvy Mezinárodní organizace práce), ovšem pro účely této studie není potřebné se jimi blíže zabývat.

Jak již bylo naznačeno v pasáži o historických východiscích ochrany menšinových práv, první pokusy o systematické uchopení a řešení této problematiky lze spatřovat v období existence Společnosti národů. Po jejím zániku převzala její roli na mezinárodním fóru Organizace spojených národů. *Charta Spojených národů*, sjednaná 26. 6. 1945, byla na území Československa vyhlášena vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb. V preambuli signatářské země vyjadřují víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva národů velikých i malých. Ve svém prvním článku jmenuje Charta SN mezi cíle organizace mj. rozvíjení přátelských vztahů mezi národy, založených na úctě k zásadě rovnoprávnosti, a uskutečňování mezinárodní součinnosti posilováním úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu plemene, pohlaví, jazyka nebo náboženství. Odmítnutí rozlišování lidských bytostí podle plemene, pohlaví, jazyka, nebo náboženství je pak výslovně potvrzeno mj. v ustanoveních, týkajících se činnosti Valného shromáždění (čl. 13 odst. 1 písm. b)), či mezinárodní hospodářské a sociální součinnosti (čl. 55 písm. c)). V zájmu úplnosti je vhodné zmínit se ještě o ustanoveních, týkajících se existence a činnosti Mezinárodního soudního dvora (čl. 92 a násl.), který navázal na působení Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti. *Statut mezinárodního soudního dvora* byl přijat zároveň s Chartou SN a v ČR byl rovněž vyhlášen zmíněnou vyhláškou MZV č. 30/1947 Sb. Působnost Mezinárodního soudního dvora zahrnuje spory mezi státy které na něj strany sporu vnesou, i všechny otázky, o nichž pojednává Charta SN nebo platné smlouvy a úmluvy. Mezinárodní soudní dvůr tak může řešit spory, které se týkají:

- a) výkladu některé smlouvy;
- b) kterékoli otázky mezinárodního práva;

¹⁵ Flegl, J.: Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv. C.H.Beck, Praha 1997, s. 15 - 19

- c) existence jakékoli skutečnosti, která by, jestliže by byla prokázána, zakládala porušení některého mezinárodního závazku;
- d) povahy nebo rozsahu náhrady za porušení mezinárodního závazku.

Poněkud specifickou povahu mezi mezinárodněprávními dokumenty má *Všeobecná deklarace lidských práv*, přijatá jako rezoluce Valného shromáždění OSN 10. 12. 1948. Přestože je právně nezávazná, stala se základním kamenem systému ochrany lidských práv, včetně práv menšinových, a to jak na úrovni mezinárodní, tak i vnitrostátní.¹⁶ Ve své preambuli deklarace konstatuje, že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě. Článek 1 stanoví základní obsah principu rovnosti, když uvádí, že se všichni lidé rodí svobodní a sobě rovní v důstojnosti i právech. Článek 2 pak přiznává všechna práva a všechny svobody stanovené deklarací každému, bez jakéhokoli rozdílu rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení. Princip rovnosti je tedy hlediskem, které je třeba přednostně brát v úvahu při výkladu kteréhokoli ustanovení deklarace, a vztahuje se ke každému právu, které deklarace přiznává.

Zásada rovnosti před zákonem je společně s antidiskriminační klauzulí zakotvena v článku 7 deklarace: „Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou zákonnou ochranu bez jakéhokoli rozlišování. Všichni mají právo na stejnou ochranu proti jakékoli diskriminaci.“ Ustanovení článku 8, které stanoví, že každý má právo, aby mu příslušné vnitrostátní soudy poskytly účinnou ochranu proti činům porušujícím základní práva, jež jsou mu přiznána ústavou nebo zákonem, je pak předpokladem účinné realizace základních práv, zaručených vnitrostátním právem. Jak již bylo uvedeno, všechna práva přiznaná deklarací náleží „každému“, tj. všem lidem bez rozdílu rasy, barvy pleti, národnosti atp. Výslovně pak deklarace ještě stanoví zákaz omezování práva uzavřít sňatek a založit rodinu z důvodu příslušnosti rasové, národnostní nebo náboženské.

12. ledna 1951 nabyla platnosti *Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia*, sjednaná Valným shromážděním OSN 8. prosince 1948. Ve Sbírce zákonů byla vyhlášena vyhláškou ministra zahraničních věcí pod č. 32/1955 Sb. Význam této úmluvy pro ochranu práv menšin lze spatřovat v tom, že skutečně definuje pojem genocidia a v článku I. jej prohlašuje za zločin podle mezinárodního práva, ať už je spácháno v míru či za války. Smluvní strany Úmluvy se zavázaly stíhat jako trestné činy genocidium, spolčení ke spáchání genocidia, přímé a veřejné podněcování ke spáchání genocidia, pokus genocidia, účastenství na genocidiu. Genocidiem se podle Úmluvy rozumí kterýkoli z dále uvedených činů, spáchaných v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou:

- a) usmrcení příslušníků takové skupiny;
- b) způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny;
- c) úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení;
- d) opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí;
- e) násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.

¹⁶ Pavlíček, V. - Hřebejk, J.: Ústava a ústavní řád České republiky. 1. díl: Ústava České republiky. Linde a.s., Praha 1994, s. 58 - 59

Vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 95/1974 Sb., ze dne 15. 8. 1974, byla vyhlášena *Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace*, kterou Valné shromáždění OSN přijalo 21. 12. 1965. Úmluva nabyla pro Českou republiku platnosti 4. 1. 1969. Smluvní strany v její preambuli deklarovaly rovnost všech lidí, úctu k lidským právům a základním svobodám pro všechny, bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství. Preambule odkazuje na Chartu OSN, Všeobecnou deklaraci lidských práv a konstatuje, že jakékoli učení o nadřazenosti založené na rasovém rozlišování je z vědeckého hlediska falešné, morálně odsouzenihodné, sociálně nespravedlivé a nebezpečné a že rasová diskriminace v teorii nebo praxi, ať se vyskytuje kdekoli, není ospravedlnitelná.

V prvním odstavci článku 1 Úmluvy je pro její účely definován pojem „rasová diskriminace“. Vzhledem k výše několikrát zmíněné obtížnosti procesu sjednocování terminologie pro účely mnohostranných mezinárodních smluv je třeba nalezení společného obsahu tohoto termínu v Úmluvě hodnotit jako významný počin. Výraz "rasová diskriminace" v úmluvě znamená jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoli jiné oblasti veřejného života. Jako určitý korektiv ve směru ke státnímu občanství lze chápat ustanovení druhého odstavce cit. článku, podle kterého se Úmluva se netýká rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování prováděného mezi vlastními a cizími občany. Odstavec čtvrtý pak zakotvuje přípustnost pozitivní diskriminace, když stanoví, že za rasovou diskriminaci nejsou považována zvláštní opatření, učiněná výhradně pro zajištění přiměřeného rozvoje některých rasových nebo etnických skupin nebo jednotlivců, kteří potřebují takovou ochranu, jež může být nezbytnou k tomu, aby jim zabezpečila rovné užívání nebo výkon lidských práv a základních svobod, pokud ovšem tato opatření nevedou k zachování rozdílných práv pro různé rasové skupiny a pokud nezůstanou v platnosti po dosažení cílů, pro které byla přijata.

Článek 2 Úmluvy určuje prostředky k odstranění rasové diskriminace, k jejichž realizaci se smluvní strany zavázaly. Jedná se o závazek neprovádět rasovou diskriminaci proti osobám, skupinám osob nebo institucím a zajistit, aby všechny veřejné orgány a instituce, celostátní i místní, jednaly v souladu s tímto závazkem, dále nepovzbuzovat, nehájit a nepodporovat rasovou diskriminaci prováděnou kteroukoli osobou nebo organizací, přijmout účinná opatření k přezkoumání celostátní i místní vládní politiky a k novelizaci nebo zrušení všech zákonů a předpisů, které mají za následek vznik nebo zachování rasové diskriminace, všude kde existuje. Dalším závazkem je zakázat a odstranit všemi vhodnými prostředky, včetně zákonodárných opatření, rasovou diskriminaci prováděnou kteroukoli osobou, skupinou nebo organizací, podporovat, kde je to vhodné, integrační vícerasové organizace a hnutí a jiná opatření pro odstranění překážek mezi rasami a působit proti všemu, co směřuje k posilování rasových přehrad. Smluvní státy pak ve třetím článku Úmluvy odsoudily rasovou segregaci a apartheid a zavázaly se na územích spadajících pod jejich pravomoc předcházet, zakázat a vymýtit všechny praktiky tohoto druhu.

Čtvrtý článek Úmluvy je věnován postupu proti propagandě a organizacím, založeným na myšlenkách nebo teoriích o nadřazenosti jedné rasy nebo skupiny osob jedné barvy pleti nebo etnického původu, nebo snažícím se ospravedlnovat nebo povzbuzovat jakoukoli formu rasové nenávisti a diskriminace. V této souvislosti se smluvní státy zavázaly zejména prohlásit za činy trestné podle zákona jakékoli rozšiřování idejí založených na rasové

nadřazenosti nebo nenávisti, jakékoli podněcování k rasové diskriminaci, jakož i veškeré násilné činy nebo podněcování k takovým činům proti kterékoli rase nebo kterékoli skupině osob jiné barvy pleti nebo etnického původu, jakož i poskytování jakékoli podpory rasistické činnosti, včetně jejího financování. Povinností je též prohlásit za nezákonné organizace a rovněž i organizovanou a jakoukoli jinou propagandistickou činnost podporující a povzbuzující rasovou diskriminaci a prohlásit účast v takových organizacích nebo na takové činnosti za trestnou, a konečně nedovolit celostátním ani místním veřejným orgánům nebo institucím podporovat nebo podněcovat rasovou diskriminaci.

Pátý článek Úmluvy obsahuje demonstrativní výčet práv, při jejichž realizaci se smluvní strany zavázaly zaručit právo každého na rovnost před zákonem bez rozlišování podle rasy, barvy pleti, národnostního nebo etnického původu. Jedná se např. o právo na rovné zacházení před soudy a před všemi ostatními orgány, které vykonávají soudnictví, o právo na osobní bezpečnost a ochranu státem proti násilí a újmě na zdraví, ať jsou způsobeny vládními úředníky nebo kteroukoli osobou, skupinou nebo institucí či o práva politická, ovšem stranou nezůstávají ani práva občanská, jako právo vlastnit majetek či právo nabyvat dědictví.

V šestém článku se smluvní strany zavázaly zajistit prostřednictvím příslušných vnitrostátních soudů a jiných státních orgánů všem osobám podléhajícím jejich jurisdikci účinnou ochranu před všemi činy rasové diskriminace, jakož i právo žádat u těchto soudců spravedlivou a přiměřenou náhradu za jakoukoli škodu, kterou v důsledku takové diskriminace utrpěly. Sedmý článek Úmluvy je věnován opatřením, zvláště v oblasti vyučování, výchovy, kultury a informací, pro boj proti předsudkům, které vedou k rasové diskriminaci, a pro podporu porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi národy a rasovými nebo etnickými skupinami. Konkrétním výsledkem Úmluvy bylo vytvoření Výboru pro odstranění rasové diskriminace (část II. Úmluvy). Výbor má přispívat k řešení případů potenciálního porušení některého z ustanovení Úmluvy některou smluvní stranou.

Dne 30. listopadu 1973 byla Valným shromážděním OSN přijata *Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu* (vyhlášena vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 116/1976 Sb.). V platnost Úmluva vstoupila dne 18. 6. 1976. Úmluva byla do značné míry reakcí na situaci v Jihoafrické republice a znamenala pokus o výslovné odsouzení jakéhokoliv režimu založeného na rasové segregaci. Skutkové podstaty zločinu apartheidu se do jisté míry překrývají se zločinem genocidia, jak je definován ve zmíněné Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia, na kterou ostatně preambule Mezinárodní úmluvy o potlačení a trestání zločinu apartheidu odkazuje.

Zločin apartheidu se dle Úmluvy vztahuje na nelidské činy, páchané s cílem vytvořit a upevnit nadvládu jedné rasové skupiny osob nad jakoukoliv jinou rasovou skupinou osob a systematicky tyto osoby utlačovat. Jedná se o zbavení příslušníka nebo příslušníků rasové skupiny nebo skupin práva na život a svobodu osobnosti zavražděním příslušníků rasové skupiny nebo skupin, způsobením vážné tělesné nebo duševní újmy příslušníkům rasové skupiny nebo skupin, omezením jejich svobody nebo důstojnosti nebo jejich mučením či krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením či tresty, a svévolným uvězněním a nezákonným žalářováním příslušníků rasové skupiny nebo skupin. Zločinem apartheidu může být i úmyslné vytváření životních podmínek rasové skupině nebo skupinám, zaměřeným k dosažení její nebo jejich částečné nebo úplné fyzické likvidace. Úmluva za zločin

apartheidu pokládá i jakákoliv legislativní a jiná opatření, jejichž smyslem je zabránit rasové skupině nebo skupinám v účasti na politickém, sociálním, ekonomickém a kulturním životě země a záměrné vytváření podmínek, které znemožňují plný rozvoj takové skupiny nebo skupin zejména tím, že příslušníci rasové skupiny nebo skupin jsou zbaveni základních lidských práv a svobod včetně práva na práci, práva založit povolené odborové organizace, práva na vzdělání, práva výjezdu a návratu do své země, práva na státní příslušnost, práva na svobodu pohybu a volbu místa usídlení, práva na svobodu myšlení a projevu a práva na svobodu pokojného shromažďování a sdružování. Dále pod tento pojem spadají jakákoliv opatření včetně legislativních, jejichž smyslem je rozdělovat obyvatelstvo podle rasy zřizováním oddělených rezervací a ghet pro příslušníky určité rasové skupiny nebo skupin, zákazem uzavírat smíšená manželství mezi příslušníky různých rasových skupin, vyvlastňováním půdy, kterou vlastní rasová skupina nebo skupiny či jejich příslušníci. A konečně lze zločin apartheidu spatřovat ve vykořisťování práce příslušníků rasové skupiny nebo skupin, zejména jejich nasazením na nucené práce, pronásledování organizací a osob za jejich odpor proti apartheidu odnětím jejich základních práv a svobod.

Smluvní strany Úmluvy prohlásily apartheid za zločin proti lidskosti a konstatovaly, že nelidské činy, vyplývající z politiky a praktik apartheidu a obdobné politiky a praktiky rasové segregace a diskriminace, jsou zločiny, které jsou v rozporu se zásadami mezinárodního práva, především s cíli a zásadami Charty Organizace spojených národů a vážně ohrožují mezinárodní mír a bezpečnost. Za zločinné prohlásily organizace, instituce i jednotlivce, kteří páchají zločin apartheidu.

Smluvní strany Úmluvy se k naplnění jejich cílů zavázaly přijmout jakákoliv legislativní nebo jiná opatření nezbytná k potlačení, jakož i k zabránění jakéhokoliv povzbuzování ke zločinu apartheidu a obdobné politice rasové segregace nebo jejím projevům a k potrestání osob, které se takového zločinu dopustí, a dále přijmout legislativní, soudní a správní opatření ke stíhání, souzení a trestání osob, v souladu se svou jurisdikcí, které jsou odpovědné za činy pokládané za zločin apartheidu, nebo jsou z těchto činů obviněny bez ohledu na to, zda tyto osoby jsou usídlené na území státu, ve kterém byly činy spáchány, nebo jsou občany tohoto státu či některého jiného státu, nebo jsou osobami bez státní příslušnosti.

Za jeden z nejvýznamnějších dokumentů v oblasti mezinárodněprávní ochrany lidských práv je tradičně považován *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*, otevřený k podpisu dne 19. 12. 1966. Pro českou republiku vstoupil v platnost 23. 3. 1976 a vyhlášen byl vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb. Pakt je důsledně založen na principu rovnosti a zákaz jakékoliv diskriminace se jako imperativ nese celým jeho textem.

Smluvní strany se zavázaly respektovat práva uznaná v Paktu a zajistit tato práva všem jednotlivcům na svém území a podléhajícím jeho jurisdikci, bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy, pohlaví, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení (čl. 2 odst. 1). Stěžejní význam zákazu diskriminace je zdůrazněn i ve čl. 4, který smluvním stranám umožňuje za mimořádné situace, která je úředně vyhlášena a kdy je ohrožen život národa, přijmout opatření zmírňující jejich závazky podle Paktu v rozsahu, který si vyžádají potřeby takové situace. Ovšem i tuto možnost mají pouze za podmínky, že tato opatření neznamenají diskriminaci podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství nebo sociálního původu.

Z uvedeného vyplývá, že na důsledné zachování principu rovnosti je třeba pamatovat při interpretaci kteréhokoliv ustanovení Paktu. V samotném katalogu občanských a politických práv Pakt obsahuje několik ustanovení zaměřených výslovně na ochranu lidských bytostí před diskriminací. Smluvní strany se tak např. zavázaly zakázat zákonem jakoukoli národní, rasovou nebo náboženskou nenávisť, jež představuje podněcování k diskriminaci, nepřátelství nebo násilí (čl. 20 odst. 2). V pasážích věnovaných ochraně rodiny a dítěte zakotvuje Pakt právo každého dítěte bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, národnostního nebo sociálního původu, majetku nebo rodu na takovou ochranu, která mu přísluší s ohledem na jeho postavení nezletilce, ze strany jeho rodiny, společnosti a státu (čl. 24 odst. 1).

Zákaz diskriminace ve věcech veřejných je uveden v čl. 25. Jakákoliv diskriminace je podle tohoto ustanovení vyloučena při realizaci práva podílet se na vedení veřejných záležitostí přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců, volit a být volen v pravidelných volbách, jež se budou konat na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva, tajným hlasováním zabezpečujícím svobodu hlasování či vstoupit za rovných podmínek do veřejných služeb své země. Článek 26 stanoví rovnost před zákonem. Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakékoli diskriminace. Smluvní strany se zavázaly zákonem zakázat jakoukoli diskriminaci a zaručit všem osobám stejnou a účinnou ochranu proti diskriminaci z jakýchkoli důvodů, např. podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, majetku a rodu. Ve státech, kde existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny, nesmí smluvní strany jejich příslušníkům upírat právo, aby spolu s ostatními příslušníky menšiny užívali své vlastní kultury, vyznávali a projevovali své vlastní náboženství nebo používali svého vlastního jazyka (čl. 27).

Význam Paktu tkví též v tom, že na jeho základě byl zřízen Výbor pro lidská práva (čl. 28 a násl.), jako orgán působící k prosazování a zajištění cílů Paktu a kontrolující plnění závazků z Paktu vyplývajících smluvními stranami. Podle znění Paktu Výbor jedná pouze na základě vlastních zjištění ze zpráv od jednotlivých smluvních stran, popř. na základě oznámení jedné ze smluvních stran o neplnění závazků jinou smluvní stranou. Významnou odlišností obsahuje *Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech*, přijatý 16. prosince 1966. Protokol nabytí platnosti 23. 3. 1976, pro Českou republiku však v platnost vstoupil až 12. 6. 1991, vyhlášen byl sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 169/1991 Sb. Umožňuje též jednotlivcům, kteří si stěžují, že některé z jejich práv uvedených v Paktu bylo státem, který je smluvní stranou Paktu i Protokolu, porušeno, a kteří vyčerpali všechny dostupné vnitrostátní prostředky k nápravě, předložit Výboru k posouzení písemné oznámení.

Současně s Mezinárodním paktem o občanských a politických právech byl přijat a stejně s ním vstoupil v platnost *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*. Pakt obsahuje výčet lidských práv z oblastí hospodářské, sociální a kulturní, která se smluvní strany zavázaly respektovat, zajišťovat a chránit. V čl. 2 odst. 2 Paktu se smluvní strany zavázaly zaručit, že práva formulovaná v Paktu se budou uskutečňovat bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního a sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.

Vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb. byla vyhlášena *Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání*, sjednaná dne 10. 12. 1984. Pro českou republiku vstoupila v platnost 6. 8. 1988. V preambuli Úmluva znovu zdůrazňuje rovnost lidských bytostí. V definici mučení je jedním z důvodů, pro které je člověku veřejným činitelem nebo jinou osobou jednajícím z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení, výslovně uvedena diskriminace jakéhokoli druhu.

Dne 4. listopadu 1950 byla v Římě na půdě Rady Evropy sjednána *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*, k níž bylo postupně sjednáno několik dodatkových protokolů. Na evropské úrovni se jedná o základní mezinárodněprávní dokument k ochraně lidských práv a svobod. Úmluva ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 vstoupila v platnost 3. 9. 1953, pro Českou republiku 18. 3. 1992, když byla vyhlášena sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb. Další dodatkové protokoly byly sjednávány postupně a postupně též vstupovaly v platnost. Rovněž tato Úmluva je založena na principu rovnosti a zákazu diskriminace. Výslovně to vyplývá z čl. 14, který zakazuje jakoukoli diskriminaci při realizaci práv a svobod obsažených v katalogu Hlavy I. Úmluvy. Užívání práv a svobod přiznaných Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.

V Hlavě II. Úmluvy je upraveno postavení, pravomoc a činnost Evropského soudu pro lidská práva. Pravomoc Soudu se vztahuje na všechny věci týkající se výkladu a použití Úmluvy a jejích Protokolů. Každá smluvní strana může oznámit Soudu každé údajné porušení ustanovení Úmluvy a jejích Protokolů jinou smluvní stranou. Soud též může přijímat stížnosti od každé fyzické osoby, nevládní organizace nebo skupiny jednotlivců považujících se za oběti v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou a jejími Protokoly jednou ze smluvních stran. Soud se může věcí zabývat až po vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků podle všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva a ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné rozhodnutí. Dále může soud na žádost Výboru ministrů Rady Evropy vydávat posudky o právních otázkách týkajících se výkladu Úmluvy a jejích Protokolů. Takové posudky se však nesmí zabývat otázkami, které se vztahují k obsahu nebo rozsahu práv či svobod stanovených v hlavě I Úmluvy a v jejích Protokolech, ani jinými otázkami, které by Soud nebo Výbor ministrů mohly posuzovat v důsledku jakéhokoliv řízení, jež může být zahájeno podle Úmluvy.

Dne 1. února 1995 byla ve Štrasburku přijata *Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin*. Rámcová úmluva vstoupila v platnost dne 1. února 1998 a pro Českou republiku dne 1. 4. 1998. Vyhlášena byla sdělením ministerstva zahraničních věcí č. 96/1998 Sb. Tato Rámcová úmluva je produktem procesu, započatým na půdě Rady Evropy počátkem 90. let, kdy se ochrana menšin dostala do popředí jejího zájmu. V roce 1993 přijalo Parlamentní shromáždění RE doporučení č. 1201, které shrnuje menšinová práva, která by měla být převzata do dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Naplnění tohoto doporučení by znamenalo podřízení ochrany národnostních menšin přísnému kontrolnímu mechanismu, což pro řadu členských států není zcela jednoznačné

přijatelná představa.¹⁷ Kontrolní mechanismus Rámcové úmluvy je mnohem volnější, což nakonec její přijetí umožnilo.

Jak již její název napovídá, je Rámcová úmluva celá určena k ochraně práv národnostních menšin. Smluvní strany v její preambuli vyjádřily rozhodnutí chránit na svých územích existenci národnostních menšin, přesvědčení, že pluralitní a skutečně demokratická společnost by měla nejen respektovat etnickou, kulturní, jazykovou a náboženskou identitu každého příslušníka národnostní menšiny, ale zároveň i vytvářet vhodné podmínky umožňující tuto identitu vyjadřovat, zachovávat a rozvíjet, a myšlenku, že vytvoření ovzduší tolerance a dialogu je nezbytné k tomu, aby kulturní rozmanitost byla pro každou společnost zdrojem a faktorem nikoliv dělení, ale obohacení. Řada ustanovení Rámcové úmluvy se svým zněním blíží textu ustanovení, jimiž dříve zmíněné mezinárodněprávní dokumenty přiznávají práva a svobody všem lidem bez rozdílu, přičemž Rámcová úmluva tato práva a svobody výslovně vztahuje na příslušníky národnostních menšin a jejich realizaci zaručuje právě s ohledem na příslušnost člověka k národnostní menšině.

Smluvní strany v čl. 1 prohlásily ochranu národnostních menšin a práv a svobod příslušníků těchto menšin za nedílnou část mezinárodní ochrany lidských práv a jako takovou za součást mezinárodní spolupráce. Čl. 3 se vypořádává s otázkou volby národnosti. Každý příslušník národnostní menšiny má právo svobodně si zvolit, zda chce či nechce být za takového příslušníka považován, a žádná nevýhoda nesmí vzejít z této volby nebo z výkonu práv s ní spojených. Ve čl. 4 se smluvní strany zavázaly, že příslušníkům národnostních menšin zaručí právo rovnosti před zákonem a stejné ochrany zákona a nepřipustí v tomto ohledu jakoukoliv diskriminaci založenou na příslušnosti k národnostní menšině. Přípustnost pozitivní diskriminace je zakotvena ve druhém a třetím odstavci cit. článku. Smluvní strany se zavázaly přijmout, kde je to nezbytné, odpovídající opatření k prosazování plné a účinné rovnosti příslušníků národnostních menšin a příslušníků většiny ve všech oblastech hospodářského, společenského, politického a kulturního života, a brát v tomto ohledu náležitě v úvahu specifické podmínky příslušníků národnostních menšin. Tato opatření se přitom za akt diskriminace nepovažují.

Dále obsahuje Rámcová úmluva katalog občanských, politických, hospodářských, kulturních a sociálních práv a svobod, které přiznává příslušníkům menšin. Jak již bylo uvedeno, tato práva se leckdy zněním téměř shodují s právy a svobodami přiznanými jinými mezinárodněprávními dokumenty všem lidem s tím, že Rámcová úmluva zdůrazňuje menšinový aspekt u subjektů jednotlivých práv. Za příklad může sloužit ustanovení čl. 8, které zavazuje smluvní strany uznávat, že každý příslušník národnostní menšiny má právo vyznávat své náboženství nebo víru a zakládat náboženské instituce, organizace a sdružení.

Významné je zmínit, že se smluvní strany zavázaly podporovat podmínky nezbytné pro příslušníky národnostních menšin k tomu, aby mohli zachovávat a rozvíjet svou kulturu a uchovávat si základní prvky své identity, zejména své náboženství, jazyk, tradice a kulturní dědictví. Aniž by to bylo na újmu opatřením přijatým v rámci sledování jejich obecné integrační politiky, smluvní strany se zavázaly upustit od politiky nebo praxe směřující k asimilaci příslušníků národnostních menšin proti jejich vůli a chránit tyto příslušníky před jakýmkoliv kroky směřujícími k takové asimilaci (čl. 5). V souladu s čl. 6

¹⁷ Scheu, H. Ch.: Ochrana národnostních menšin podle mezinárodního práva. Karolinum, Praha 1998, s. 41 - 42

mají smluvní strany podporovat duch tolerance a dialog mezi kulturami a přijímají účinná opatření za účelem podpory vzájemného respektu a porozumění a spolupráce mezi všemi osobami žijícími na jejich území bez ohledu na jejich etnickou, kulturní, jazykovou nebo náboženskou identitu, a to zvláště v oblasti vzdělání, kultury a sdělovacích prostředků. V té souvislosti se zavázaly přijmout vhodná opatření na ochranu osob, které mohou být vystaveny hrozbám nebo aktům diskriminace, nepřátelství nebo násilí v důsledku jejich etnické, kulturní, jazykové nebo náboženské identity.

Co se týče již zmíněného kontrolního mechanismu (čl. 24 a násl.), Rámcová úmluva pouze pověřila Výbor ministrů Rady Evropy sledováním jejího provádění smluvními stranami. Smluvní strana má povinnost do jednoho roku poté, co pro ni vstoupila Rámcová úmluva v platnost, poskytnout generálnímu tajemníkovi Rady Evropy úplné informace o legislativních a dalších opatřeních, která byla přijata k naplnění zásad Rámcové úmluvy, a poté pravidelně a kdykoliv o to Výbor ministrů požádá poskytovat generálnímu tajemníkovi Rady Evropy jakékoliv další informace týkající se provádění Rámcové úmluvy.

V další části bude velmi stručně pojednáno o některých mezinárodněprávních dokumentech, v nichž se problematika ochrany menšinových práv, nejčastěji ve formě zákazu diskriminace při realizaci práv přiznaných danou úmluvou, objevuje okrajově.

V předchozí pasáži byly zmíněny Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia a Mezinárodní úmluva o potlačování a trestání zločinu apartheidu. Vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 53/1974 Sb. byla vyhlášena *Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti*, sjednaná 26. 11. 1968. V platnost tato Úmluva vstoupila 11. 11. 1970. Úmluva prohlašuje za nepromlčitelné zločiny proti lidskosti nelidské činy, které jsou důsledkem politiky apartheidu, a zločin genocidia, jak je definován v Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948, a to i případe, že tyto činy nejsou porušením vnitřního práva země, v níž byly spáchány.

Dne 28. 7. 1951 byla sjednána *Úmluva o právním postavení uprchlíků*, která vstoupila v platnost 22. 4. 1954. Protokol k této Úmluvě byl sjednán 31. 1. 1967 a vstoupil v platnost 4. 10. 1967. Pro Českou republiku vstoupila Úmluva v platnost 24. 2. 1992 a Protokol 26. 11. 1991. Úmluva včetně Protokolu byla vyhlášena sdělením ministerstva zahraničních věcí č. 208/1993 Sb. Úmluva ve znění Protokolu definuje pojem uprchlíka, poměrně podrobně upravuje právní postavení uprchlíků ve smluvních státech a stanoví zásady mezinárodní spolupráce při zajištění naplnění jejích cílů. V preambuli smluvní strany potvrdily zásadu, že všichni lidé mají užívat základní práva a svobody bez diskriminace. Uprchlíkem, se dle Úmluvy ve znění Protokolu rozumí mj. každá osoba, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, a je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti. Totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu, která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit. Čl. 3 stanoví povinnost smluvních stran dodržovat ustanovení Úmluvy vůči uprchlíkům bez rozlišování rasy, náboženství nebo země původu. V rámci úpravy možností vyhoštění či vrácení uprchlíka zakotvuje čl. 33 zásadu, podle níž žádný smluvní stát nevyhostí jakýmkoli způsobem nebo nevrátí uprchlíka na hranice země, ve kterých by jeho život či osobní svoboda byly ohroženy na základě jeho

rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité společenské vrstvě či politického přesvědčení. Výhody tohoto ustanovení však nemohou být požadovány uprchlíkem, který z vážných důvodů může být považován za nebezpečného v zemi, ve které se nachází, nebo který poté, co byl usvědčen konečným rozsudkem ze zvláště těžkého trestného činu, představuje nebezpečí pro společnost této země.

Řada mezinárodních úmluv, upravujících mezinárodní spolupráci v oblasti boje proti závažné trestné činnosti, se snaží zabránit situacím, kdy by takové mezinárodní spolupráce mohlo být některou ze smluvních stran zneužito k rasové, etnické či národnostní diskriminaci, popř. přímo perzekuci. Děje se tak formou možnosti jedné smluvní strany odmítnout žádost jiné smluvní strany o tuto spolupráci v případě, že se lze důvodně domnívat, že skutečným účelem žádosti jsou důvody založené na rasové, etnické či národnostní (ale i jiné - náboženské atp.) příslušnosti osoby, které se žádost týká. Příkladem může být *Evropská úmluva o vydávání*, sjednaná 13. 12. 1957, která vstoupila v platnost 18. 4. 1960 a pro Českou republiku 14. 7. 1992. Úmluva upravuje podmínky, za nichž jsou smluvní strany povinny vzájemně si vydávat všechny osoby proti kterým vedou příslušné orgány dožadující strany trestní stíhání pro trestný čin podléhající vydání, nebo které jsou vyžadovány těmito orgány k výkonu trestu nebo ochranného opatření, včetně postupu při vydávání. Mezi důvody, pro které lze žádost o vydání odmítnout, patří dle čl. 3 odst. 2 vážně odůvodněná domněnka dožadované strany, že žádost o vydání pro obecný trestný čin byla podána za účelem stíhat nebo potrestat danou osobu z důvodů její rasy, náboženství, národnosti nebo politických názorů, nebo že postavení této osoby by pro některý z těchto důvodů mohlo vyvolat předpojatost. Stejně tak průvoz vydávané osoby nebude uskutečněn přes území, kde je důvodná obava, že její život nebo svoboda by mohla být ohrožena pro její rasu, náboženství, občanství nebo politické názory.

Na obdobném principu možnosti odmítnutí žádosti o mezinárodní spolupráci z důvodu obavy z rasové, etnické či národnostní diskriminace, jsou založeny též mj. *Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí* (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 36/1988 Sb.), *Evropská úmluva o předávání trestního řízení* (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 551/1992 Sb.), či *Evropská úmluva o potlačování terorismu* (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 552/1992 Sb.).

Jak již bylo uvedeno, z důvodu zmiňované obtížnosti sjednávání vícestranných smluv o ochraně menšinových práv, řeší státy často otázku ochrany práv své menšiny na území cizího státu dvoustrannou smlouvou s tímto státem, a to zpravidla na základě principu reciprocit. Děje se tak obvykle v rámci dvoustranných smluv o přátelství a spolupráci. Ze smluv tohoto typu, jimiž je ČR vázána, lze jmenovat např. Smlouvu mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o dobrém sousedství, přátelských vztazích a spolupráci (sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 235/1993 Sb.), Smlouvu mezi Českou a Slovenskou Federativní republikou a Polskou republikou o dobrém sousedství, solidaritě a přátelské spolupráci (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 416/1992 Sb.), Smlouvu mezi Českou republikou a Ruskou federací o přátelských vztazích a spolupráci (sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 99/1996 Sb.), či Smlouvu mezi Českou a Slovenskou Federativní republikou a Spolkovou republikou Německo o dobrém sousedství a přátelské spolupráci (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 521/1992 Sb.). Všechny tyto smlouvy upravují, kromě jiného, různým způsobem a v různém rozsahu, práva menšin náležejících k jedné smluvní straně na území smluvní strany druhé.

V souvislosti se snahou České republiky o vstup do Evropské unie nabývá stále více na důležitosti posuzování souladu našich právních norem s normami evropského práva. V rámci projednávání kompatibility českého a evropského práva v oblasti ochrany před rasovou, etnickou či národnostní diskriminací bude zřejmě kladen důraz především na soulad českého právního řádu se *Směrnicí Rady Evropské unie č. 2000/43/EC* ze dne 29. června 2000, provádějící zásadu rovného zacházení s osobami bez ohledu na rasový nebo etnický původ. Čl. 13 Smlouvy o založení Evropských společenství pověřil Radu Evropské unie, aby na návrh Evropské Komise a po konzultaci s Evropským Parlamentem přijala vhodný nástroj pro boj s diskriminací založenou mj. na rasovém či etnickém původu. Směrnice č. 43 by tímto nástrojem měla být.

V úvodu Směrnice č. 43 se s odkazem na vesměs výše zmíněné mezinárodní dokumenty konstatuje právo všech osob na rovnost před zákonem a ochranu proti diskriminaci jako právo všeobecné. Evropská unie podle Směrnice č. 43 odmítá teorie, které se pokoušejí stanovit existenci samostatných lidských ras. Diskriminace, vycházející z rasového nebo etnického původu, může narušovat dosahování cílů Smlouvy o založení ES. Aby byl zajištěn rozvoj demokratických a tolerantních společností, které umožní účast všech osob bez ohledu na jejich rasový nebo etnický původ, měly by konkrétní kroky v oblasti boje proti diskriminaci z důvodu rasového nebo etnického původu jít nad rámec přístupu k závislým a samostatným výdělečným činnostem a měly by zahrnovat takové oblasti, jako např. vzdělání, sociální ochranu včetně sociálního zabezpečení a zdravotní péče, sociálních výhod, přístupu ke zboží a poskytování zboží a služeb.

Směrnice č. 43 připouští, že za velmi úzce vymezených okolností může být rozdíl v zacházení oprávněný, a to v případech, kdy charakteristika týkající se rasového nebo etnického původu představuje skutečný a rozhodující profesní požadavek a kdy je daný cíl legitimní a požadavek přiměřený. Zákazem diskriminace by též nemělo být dotčeno provádění nebo přijímání opatření, jež mají zabránit nevýhodám, kterými trpí skupina osob určitého rasového nebo etnického původu, nebo mají tyto nevýhody kompenzovat. Zhodnocení otázky, zda došlo k diskriminaci, je záležitostí národních soudních či jiných kompetentních orgánů, přičemž oběti diskriminace by měly mít dostatečné prostředky právní ochrany, včetně odpovídající soudní ochrany proti pronásledování. Členské státy by též měly stanovit efektivní, přiměřené sankce s dostatečně odrazovacím účinkem pro případ porušení zákazu diskriminace.

V čl. 1 Směrnice č. 43 je uveden její účel, jímž je stanovit rámec pro boj proti diskriminaci z důvodu rasového nebo etnického původu s cílem uvést v členských státech v platnost zásadu rovného zacházení. Směrnice č. 43 rozlišuje přímou a nepřímou diskriminaci. Přímou diskriminací rozumí, že je s jednou osobou zacházeno méně příznivě než je, nebo by bylo zacházeno s jinou osobou ve srovnatelné situaci z důvodu rasového nebo etnického původu. Nepřímou diskriminací je, když zdánlivě neutrální ustanovení, kritérium nebo postup určitým způsobem znevýhodní osoby určitého rasového nebo etnického původu v porovnání s jinými osobami, pokud není dané ustanovení, kritérium nebo postup objektivně opodstatněn legitimním cílem a prostředky pro dosažení tohoto cíle jsou patřičné a potřebné. Obtěžování se pokládá za diskriminaci tehdy, pokud dojde k nežádanému jednání týkajícímu se rasového nebo etnického původu za účelem nebo s následkem snížení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, potupného nebo urážejícího prostředí. Za diskriminaci je též považováno vydání pokynu diskriminovat.

V rámci vymezení působnosti Směrnice č. 43 v čl. 3 je výslovně stanoveno, že se nevztahuje na rozdíl v zacházení z důvodu státního občanství. Členské státy též mohou stanovit, že rozdíl v zacházení, jehož důvodem je charakteristika týkající se rasového nebo etnického původu, nebude představovat diskriminaci v případech, kdy z důvodu povahy určitých profesních činností nebo z důvodu souvislostí, v nichž jsou prováděny, představuje takováto charakteristika skutečný a rozhodující profesní požadavek pod podmínkou, že daný cíl je legitimní a požadavek je přiměřený (čl. 4). Naopak čl. 5 připouští zachování zásady rovného zacházení v případech provádění či přijímání konkrétních opatření, jejichž cílem je zabránit nevýhodám spojeným s rasovým nebo etnickým původem nebo tyto nevýhody kompenzovat.

Členské státy jsou povinny zajistit, aby soudní, popř. správní řízení včetně řízení smířčích byly pro vynucování povinností vyplývajících ze Směrnice č. 43 dostupné všem osobám, které se domnívají, že utrpěly křivdu následkem toho, že byla porušena zásada rovného zacházení (čl. 7 odst. 1). Dále mají povinnost přijmout opatření, aby v případě, kdy osoba předloží před kompetentním orgánem fakta, z nichž vyplývá, že došlo k diskriminaci, leželo důkazní břemeno na odpůrci (který bude muset dokázat, že zásada rovného zacházení porušena nebyla) (čl. 8). Toto pravidlo se však neuplatní v trestním řízení a není nutné ho uplatňovat v řízení, kde má skutkovou podstatu případu vyšetřit soud či jiný orgán.

Členské státy jsou povinny v souladu se svými národními tradicemi a postupy podniknout vhodná opatření pro podporu sociálního dialogu mezi oběma stranami pracovních vztahů s cílem posílit rovné zacházení, a to např. i prostřednictvím sledování postupů na pracovištích či prostřednictvím kolektivních smluv (čl. 11 odst. 1). Rovněž budou podporovat dialog s příslušnými nevládními organizacemi, které mají oprávněný zájem na tom, aby přispěly k boji proti diskriminaci z důvodu rasového a etnického původu (čl. 12).

K zajištění účelu Směrnice č. 43 mj. ustanoví členské státy orgán či orgány pro prosazování rovného zacházení se všemi osobami bez diskriminace z důvodu rasového nebo etnického původu (čl. 13). Dále přijmou příslušné předpisy o sankcích za porušení národních předpisů přijatých na základě Směrnice č. 43 a podniknou všechna opatření potřebná k tomu, aby byly tyto sankce uplatňovány. Sankce, které mohou zahrnovat i zaplacení náhrady škody oběti, musí být efektivní, přiměřené a musí mít odrazující účinek (čl. 15).

Nutno dodat, že Směrnice č. 43 stanoví v oblasti ochrany před diskriminací pouze minimální požadavky, tj. nebrání členským státům jít nad jejich rámec a zároveň vylučuje možnost snižovat vyšší standard ochrany před diskriminací existující v některém z členských států s poukazem na dorovnání jeho úrovně s úrovní ochrany poskytované Směrnicí č. 43. Členské státy přijmou právní předpisy, potřebné k implementaci Směrnice č. 43 do národních právních řádů, do 19. července 2003, příp. mohou jejím prováděním, co se týče ustanovení spadajících do oblasti kolektivních smluv, pověřit, na základě jejich společné žádosti, zaměstnavatele a zaměstnance.

1.4. Ústavněprávní základ

Základním kamenem českého právního řádu jsou dokumenty, tvořící ústavní pořádek České republiky. Jedná se o Ústavu, Listinu základních práv a svobod, ústavní zákony přijaté podle Ústavy, ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky a ústavní zákony České národní rady přijaté po 6. červnu 1992.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. obsahuje Ústavu České republiky. V preambuli Ústavy je Česká republika deklarována jako vlast rovnoprávných občanů. Žádná skupina občanů, ani jednotlivci, nesmějí být zvýhodňováni ani diskriminováni. Čl. 4 Ústavy stanoví, že základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci. Tím je tedy stanoven jeden z úkolů moci soudní, jako jednoho ze tří pilířů státní moci. Na ústavní úrovni o moci soudní pojednávají čl. 81 - 96 Ústavy. Třebaže se jedná především o úpravu postavení, funkce a organizační stránky soudnictví, čl. 96 odst. 1 jasně deklaruje, že všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva.

Politický systém ČR je dle čl. 5 Ústavy založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů. Přístup menšin (jakýchkoliv, nikoliv pouze např. národnostních) k politickému rozhodování je zaručen čl. 6, podle kterého ačkoliv politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny, dbají tato rozhodnutí ochrany menšin. V pasáži o mezinárodních východiscích ochrany menšin již byl zmíněn čl. 10 Ústavy, který určuje postavení ratifikovaných a vyhlášených mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách (resp. od 1. 6. 2002 vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas), jimiž je Česká republika vázána. Z něj vyplývá pozice v předchozí části popsaných mezinárodněprávních dokumentů o ochraně práv menšin.

Listina základních práv a svobod byla vyhlášena usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb. Tato forma vyhlášení způsobila určité nejasnosti při interpretaci právní síly Listiny, ovšem postupem času se ujal názor, že jako součást ústavního pořádku ČR je Listina ústavním zákonem.¹⁸ V úvodním článku Listiny je deklarován princip rovnosti jako základní princip právního řádu. Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Konkretizace uvedeného principu jako obecný zákaz diskriminace je obsažena v prvním odstavci čl. 3. Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Z toho jasně vyplývá, že práva a svobody, které Listina přiznává každému, je třeba vykládat právě prostřednictvím principu rovnosti a zákazu diskriminace jako práva a svobody všech lidských bytostí bez rozdílu.

Přirozenoprávní princip rovnosti lidských bytostí lze nepochybně pokládat za základní zásadu demokratických právních systémů. Výslovně se objevuje, jak bylo výše demonstrováno, ve většině mezinárodních smluv zajišťujících základní práva a svobody na mezinárodní úrovni, a i v případech, kdy není v textu příslušné smlouvy výslovně uveden, lze jeho relevanci dovodit z jiných ustanovení, popř. z odkazů na dokumenty, které se jím

¹⁸ Pavlíček, V. - Hřebejk, J. - Knapp, V. - Kostečka, J. - Sovák, Z.: Ústava a ústavní řád České republiky. 2. díl: Práva a svobody. Linde Praha a.s., Praha 1995, s. 29, 30

zabývají. Lze ho tedy chápat jako jeden z mála principů přijímaných celým mezinárodním společenstvím demokratických států.

Mezi právy chráněnými Listinou se v čl. 3 odst. 2 objevuje právo každého svobodně rozhodovat o své národnosti. Listina zakazuje jakékoli ovlivňování tohoto rozhodování a všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodnování. Tím je pojem „národnost“ určen jako charakteristika, která je zcela ponechána na vůli člověka. Není pro ni rozhodující žádná skutečnost na vůli dotyčného člověka zcela nebo částečně nezávislá (příslušnost k určitému etniku, státní občanství...) a státní moc ani nikdo jiný nesmí volbu národnosti ovlivňovat.

Na uvedené ustanovení navazuje hlava třetí Listiny, ve které jsou formulována práva národnostních a etnických menšin. Především je v čl. 24 deklarován princip, že příslušnost ke kterékoli národnostní nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu. Opět se zde shledáváme s rozlišováním národnostní a etnické menšiny, aniž by tyto pojmy byly definovány. Podle ustáleného výkladu¹⁹ poskytuje Listina ochranu menšinám národnostním, etnickým, rasovým, jazykovým, náboženským atp. Občanům tvořícím národnostní nebo etnické menšiny se podle čl. 25 odst. 1 Listiny zaručuje všestranný rozvoj, zejména právo společně s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu, právo rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyku a sdružovat se v národnostních sdruženích. Podrobnosti má stanovit zákon. Nárok na realizaci těchto práv však vyplývá přímo z Listiny a není vydáním zvláštního zákona podmíněn. Listina uvedená práva přiznává občanům ČR, a to jak těm, kteří se k minoritní národnosti hlásí, tak i těm, kteří jsou např. etnicky odlišní, ovšem sami se hlásí k majoritní populaci. Druhý odstavec cit. článku zaručuje občanům příslušejícím k národnostním a etnickým menšinám za podmínek stanovených zákonem též právo na vzdělání v jejich jazyku, právo užívat jejich jazyka v úředním styku a právo účasti na řešení věcí týkajících se národnostních a etnických menšin.

Princip rovnosti se velmi výrazně promítá i do úpravy práv, označovaných souhrnně jako právo na soudní a jinou právní ochranu (hlava pátá). Výše naznačeného práva na užívání jazyka své menšiny v úředním styku se úzce týká zásada, uvedená ve čtvrtém odstavci čl. 37. Kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočníka. Tato zásada se vztahuje na veškerá úřední jednání a její provedení lze nalézt např. v zákoně č. 335/1991 Sb., o soudech a soudcích, v platném znění, zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, v platném znění, či v zákoně č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, v platném znění.

Poměrně úzce je v čl. 43 Listiny vymezeno právo azylu. Česká republika poskytuje azyl cizincům pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod. Azyl může být odepřen tomu, kdo jednal v rozporu se základními lidskými právy a svobodami. Tím, že omezuje poskytnutí azylu na případy pronásledování z důvodu uplatňování politických práv a svobod, nedopadá toto ustanovení na případy pronásledování z důvodů rasových, etnických či národnostních. Paradoxně je tak právo azylu vymezeno širším způsobem v zákoně č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu), v platném znění. Podle tohoto zákona azyl ministerstvo vnitra cizinci udělí, bude-li v řízení o udělení azylu zjištěno, že cizinec je pronásledován za uplatňování politických práv a svobod, nebo má odůvodněný strach z pronásledování z

¹⁹ tamtéž, s. 193 - 195

důvodu rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo, v případě že je osobou bez státního občanství, ve státě jeho posledního trvalého bydliště.

Závěrem lze ještě zmínit významné interpretační pravidlo, obsažené v čl. 42 odst. 3 Listiny. Podle něj pokud dosavadní předpisy používají pojmu "občan", rozumí se tím každý člověk, jde-li o základní práva a svobody, které Listina přiznává bez ohledu na státní občanství. Jedním z nedostatků, které český právní řád zdědil po dřívějším režimu, byla i velmi nedůsledná právní terminologie v jednotlivých právních předpisech. To se týkalo i pojmu „občan“, kterého bylo užíváno bez ohledu na skutečnou státní příslušnost. Uvedené ustanovení Listiny možné nejasnosti, alespoň pokud se týče základních práv a svobod, odstranilo.

2. Trestněprávní úprava ochrany osob před rasisticky motivovanými útoky

2.1. Role trestního práva při ochraně před rasově a podobně motivovanými útoky

Základní funkcí trestního práva je *ochrana společnosti před kriminalitou*, tj. postih trestných činů, za které lze považovat pouze ty pro společnost nebezpečné činy, jejichž znaky jsou uvedeny v trestním zákoně a jejichž stupeň nebezpečnosti pro chráněné společenské hodnoty je vyšší než nepatrný (§ 3 odst. 1, 2 trestního zákona), resp. vyšší než malý (§ 75, § 294 trestního zákona). Jako součást systému společenské a státní kontroly se trestní právo soustřeďuje a omezuje na ochranu před kriminalitou, přičemž musí významně přispívat k udržení kriminality v určitých hranicích a podle možnosti i k jejímu postupnému omezování. Zároveň však musí být utvářeno v souladu s demokratickými, společenskopolitickými, kriminologickými a právními idejemi. Vztah trestního práva vůči demokracii je především v tom, že trestní právo vytváří demokracii náležitý a potřebný prostor, ale zároveň nezasahuje a nesmí zasahovat do společenského, politického a hospodářského života z jiného důvodu než k ochraně před trestnými činy vymezenými v trestním zákoně.

Pojetí trestního práva po nezbytných novelizacích našeho trestního zákona v období od roku 1989 vychází z myšlenek právního státu, zejména z teorie o *subsidiárním či akcesorickém charakteru trestního práva*. Trestní právo totiž chrání společenské hodnoty i práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, jejichž vztahy jsou zpravidla primárně upraveny jinými právními odvětvími. Přitom však používá často vlastních specificky trestněprávních pojmů. V této souvislosti se často také hovoří o zásadách pomocné úlohy trestní represe nebo ekonomie trestní hrozby. Podstata tohoto problému je v tom, že trestní právo používá ty nejcitelnější a nejtvrďší prostředky státního donucení, které významně zasahují do práv a svobod občanů a jejich blízkých. Mohou přitom vyvolat i řadu vedlejších, často negativních důsledků. Proto legitimitu trestněprávních zásahů může odůvodnit výlučně nutnost ochrany elementárních právních hodnot před činy zvláště nebezpečnými pro společnost s tím, že neexistuje jiné řešení než trestněprávní a že pasivita státu by mohla vést ke svémoci či svépomoci občanů a k chaosu. Trestněprávní řešení tedy představuje „ultima ratio“ pro zákonodárce i pro soudce.

Protože trestní právo chrání základní hodnoty a vztahy zpravidla *upravené již jinými právními odvětvími*, zejména ústavním právem, občanským právem, obchodním právem, správním právem atd., přichází v úvahu jeho použití tam, kde prostředky těchto jiných právních odvětví k ochraně nepostačují, neboť došlo ke spáchání trestného činu, a při splnění všech podmínek a předpokladů stanovených trestním právem hmotným i procesním je právem, ale i povinností státu pohnat pachatele trestného činu k trestní odpovědnosti, a tím soulad jeho chování s právem vynutit použitím trestněprávních sankcí.

Z výše uvedeného vymezení role trestního práva je patrné, že by mělo plnit jen funkci podpůrnou a subsidiární a že i v souvislosti s rasově motivovanými delikty je třeba v první řadě uplatňovat prostředky preventivní, a to jak opatření podle jiných, mimotrestních oborů

práva (zejména v oblasti práva správního, pracovního, sociálního zabezpečení), tak i opatření mimoprávní (zejména výchovná a vzdělávací, kulturní, sociální, ekonomická). Trestněprávní ochrana před rasově motivovanými delikty pak spočívá v tom, že trestním zákonem jsou některé nejzávažnější útoky *prohlášeny za trestné činy* a za jejich spáchání je možné *uložit tresty a ochranná opatření*. Protože trestní právo disponuje nejcitelnějšími druhy sankcí, lze jeho prostředky uplatňovat jen proti typově nejzávažnějším případům porušení práva, kterými jsou trestné činy, přičemž za trestné činy jsou prohlášeny jen nejzávažnější útoky na nejvýznamnější chráněné zájmy, hodnoty a vztahy.

2.2. Charakteristika trestněprávní úpravy v České republice

Trestní zákon platný v České republice (zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ve zkratce označovaný jako „TrZ“) obsahuje čtyři základní skutkové podstaty trestných činů, které se vyznačují rasově či obdobně motivovanými útoky proti skupině obyvatel nebo proti jednotlivci. Jde o ustanovení § 196, § 197a, § 198 a § 198a TrZ a výklad jejich skutkových podstat je podán níže pod bodem 3. této části. Systematicky jsou zařazena do hlavy páté zvláštní části trestního zákona, tj. mezi trestné činy *hrubě narušující občanské soužití*. Tím je vymezen i jejich skupinový chráněný objekt, kterým je občanské soužití v nejširším slova smyslu, přičemž trestné činy zde uvedené směřují jak proti skupinovým zájmům, tak i proti individuálním zájmům jednotlivce. Skutkovými podstatami těchto trestných činů jsou chráněna též některá základní práva a svobody občanů (čl. 3 Listiny základních práv a svobod, dále v textu uváděné pod zkratkou „LPS“) a částečně i život, zdraví a majetek. U všech těchto trestných činů se vyžaduje *úmyslné zavinění* (§ 4 TrZ), přičemž u některých z nich je ještě nutná zvláštní pohnutka.

Citovanými ustanoveními se však trestněprávní ochrana před rasově a podobně motivovanými útoky nevyčerpává. Některé další skutkové podstaty zaměřené k ochraně života, zdraví nebo majetku totiž obsahují uvedenou motivaci jako okolnost podmiňující použití přísnější právní kvalifikace určitého trestného činu a tím i možnost vyššího trestu, který lze za jeho spáchání uložit. Je tomu tak zejména u trestného činu *vraždy* podle § 219 odst. 1, 2 písm. g) TrZ, kde hrozí pachateli trest odnětí svobody na 12 až 15 let nebo výjimečný trest, jestliže je tento trestný čin spáchán na jiném pro jeho rasu, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání. Stejná okolnost může být důvodem k uložení přísnějšího trestu u trestných činů *ublížení na zdraví* podle § 221 odst. 1, 2 písm. b) TrZ (trest odnětí svobody na 1 rok až 5 let) a podle § 222 odst. 1, 2 písm. b) TrZ (trest odnětí svobody na 3 roky až 10 let). Podobně je přísněji trestán trestný čin *vydírání* podle § 235 odst. 1, 2 písm. f) TrZ trestem odnětí svobody na 2 roky až 8 let v případě, je-li spáchán na jiném pro jeho rasu, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání. Tatož okolnost může být důvodem k přísnějšímu postihu trestného činu *poškození cizí věci* podle § 257 odst. 1, 2 písm. b) TrZ, kde pachateli hrozí trest odnětí svobody na 6 měsíců až 3 roky.

Nejzávažnější útoky proti národním, etnickým, rasovým či náboženským skupinám je možné trestně postihovat jako některé trestné činy proti lidskosti, např. jako *genocidium* podle § 259 TrZ nebo *podporu a propagaci hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka* podle § 260, § 261 a § 261a TrZ.

2.2.1. Stručná charakteristika trestných činů proti lidskosti :

2.2.1.1. Genocidium § 259 TrZ

Objektem tohoto trestného činu je právo národů, národností, všech ras a etnik lidského rodu a náboženských skupin na existenci a současně právo na život a svobodný rozvoj osobnosti bez ohledu na národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou příslušnost. Předmětem útoku je vždy národní, etnická, rasová nebo náboženská skupina jako celek, i když konkrétní útok může směřovat bezprostředně jen vůči jednotlivci.

Objektivní stránka představuje takové formy jednání, které jsou způsobilé úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu vyhladit.

Subjektivní stránka vyžaduje kromě úmyslného jednání, aby se ho pachatel dopustil v úmyslu vyhladit zcela nebo částečně konkrétní výše uvedené skupiny. Pachatele nezbujuje odpovědnosti, že jednal v souladu s vnitrostátním právem, je-li toto právo v rozporu s uznávaným mezinárodním právem.

2.2.1.2. Propagace a podpora hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 260, § 261 a § 261a TrZ

Objektem těchto trestných činů jsou základní lidská a občanská práva a svobody, rovnoprávnost všech lidí bez rozdílu rasy, národnosti, náboženské příslušnosti, sociální příslušnosti nebo původu.

Objektivní stránka spočívá v § 260 v podpoře nebo propagaci hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka nebo hlásá národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob. U § 261 představuje veřejné projevy sympatií k fašismu nebo jinému podobnému hnutí. Podpora hnutí směřujícího k potlačování práv a svobod občanů může mít podobu materiální (poskytnutí finančních darů, technických prostředků apod.) nebo morální (např. získávání příznivců). Propagace takového hnutí může být uskutečňována otevřeně, ale též skrytě s cílem získat pro něho stoupence. Veřejné projevy sympatií je jednáním, kterým pachatel výslovně nebo konkludentně vyjadřuje svůj pozitivní názor a vztah k hnutí.

Subjektivní stránka vyžaduje úmysl.

Novela trestního zákona č. 405/2000 Sb. zakotvila nové ustanovení § 261a, které bývá někdy nazýváno jako „osvětivská lež“. Jde o zavedení sankce za pokusy bagatelizovat, popírat, zlehčovat či ospravedlnit zločiny jak z doby nacistické okupace, tak z doby komunistické totality.

Ochranu rasy, národnosti, politického a náboženského přesvědčení respektuje trestní zákon rovněž tím, že podle § 57 odst. 3 písm. d) TrZ nedovoluje uložit trest vyhoštění – i kdyby byly jinak splněny všechny ostatní podmínky – v případě, jestliže hrozí nebezpečí, že pachatel bude ve státě, do kterého by měl být vyhoštěn, pronásledován pro svoji rasu, národnost, příslušnost k určité sociální skupině, politické nebo náboženské smýšlení, nebo

jestliže by vyhoštění vystavilo pachatele mučení či nelidskému nebo ponižujícímu zacházení anebo trestu.

Ustanoveními trestního zákona o trestných činech hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 TrZ a podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a TrZ, jakož i některými dalšími citovanými skutkovými podstatami trestných činů je v České republice provedena Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (vyhlášena pod č. 95/1974 Sb.), která je vzhledem k čl. 5 odst. 2 ústavního zákona č. 4/1993 Sb. závazná i pro Českou republiku.

Ve vztahu k dále popsaným trestným činům uvedeným v trestním zákoně je korespondujícím přestupkem, jehož podstata spočívá v obdobném jednání, přestupek proti občanskému soužití podle § 49 odst. 1 písm. c) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. Toho se dopustí, kdo úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním.

2.3.1. Výklad skutkových podstat vybraných trestných činů hrubě narušujících občanské soužití

2.3.1.1. Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 TrZ

Toto ustanovení chrání klidné občanské soužití proti vyhrožování usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu nebo i proti použití násilí z pohnutky uvedené v odstavci 2 (zde je chráněna i rovnost lidí bez rozdílu národnosti, rasy, politického přesvědčení a vyznání ve smyslu čl. 3 LPS). Ustanovením § 196 TrZ jsou především postihovány *útoky dvojího druhu*, které se liší zejména *pohnutkou činu* uvedenou v odstavci 2. Rozdíl je i *ve způsobu jednání*: v odstavci 1 jde jen o vyhrožování, v odstavci 2 jde pak o vyhrožování nebo o násilí. Další rozdíl je v *předmětu útoku*: v odstavci 1 je to jen skupina obyvatelů, v odstavci 2 je to skupina obyvatelů i jednotlivec. V ustanovení § 196 odst. 3 TrZ je pak postihováno „spolčení“ a „srocení“, a to jako zvláštní formy přípravy (viz § 7 TrZ a výklad těchto pojmů níže u trestného činu podle § 196 odst. 3 TrZ), která je zde postavena na roveň dokonaného trestného činu. Doplňkem ustanovení § 196 odst. 1 TrZ je trestný čin podle § 197a TrZ, který postihuje vyhrožování vůči jednotlivci, i když obsah vyhrůžek je jiný.

Trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci **podle § 196 odst. 1 TrZ** spáchá a trestem odnětí svobody až na 1 rok může být potrestán, kdo skupině obyvatelů vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu. *Skupinou obyvatelů* se rozumí nejméně tři lidé. Zákon neuvádí, na rozdíl od § 198 odst. 1 písm. b) TrZ, že by se muselo jednat o obyvatele republiky. Skupina obyvatelů nemusí být jakkoli specifikována nebo blíže určena (např. státní příslušností, politickou příslušností apod.).

Obsah vyhrůžky je zde konkretizován usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu. *Usmrcením* se rozumí jakýkoliv způsob jednání, kterým dochází ke zbavení života živého člověka. Přitom je nerozhodné, jakých prostředků bylo při něm použito, zda má jít o jednání jednorázové nebo o jednání postupné a dlouhodobé.

Usmrcení člověka lze spáchat jak konáním, tak i opomenutím takového konání, k němuž byl pachatel podle okolností a svých poměrů povinen (§ 89 odst. 2 TrZ). Pojem smrti je vykládán na základě poznatků lékařské vědy jako biologická smrt mozku (cerebrální smrt) – jde o takový stav organismu, u kterého je obnovení všech životních funkcí již vyloučeno (srov. rozhodnutí pod č. 16/1986 Sb. rozh. tr., s. 166).

Pojem *ublížení na zdraví*, kterým je zde vyhrožováno, je vykládán jako stav (onemocnění, poranění), který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje výkon obvyklé činnosti nebo má jiný vliv na obvyklý způsob života poškozeného a který zpravidla vyžaduje lékařského ošetření, i když nezanechává trvalé následky. Ublížením na zdraví bude tedy změněný stav, který nastal např. déletrvajícimi bolestmi, horečkami, nespavostí, poruchami nervstva, nechutí k jídlu, déletrvajícím vrhnutím, nemožností pohybu, upoutáním na lůžko apod.; patří sem také případy, kdy nemoc, kterou již poškozený měl, se zhoršila, příznaků, jak co do množství, tak co do intenzity, přibylo. Obsah vyhrůžky může směřovat buď ke způsobení tzv. prostého ublížení na zdraví ve smyslu § 221 TrZ, nebo ke způsobení těžké újmy na zdraví ve smyslu § 222 TrZ, kterou trestní zákon blíže charakterizuje v ustanovení § 89 odst. 7 TrZ jako vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění, jejichž výčet je uveden pod písm. a) až ch) citovaného ustanovení.

Pokud je vyhrožováno *škodou velkého rozsahu*, rozumí se jí škoda ve výši nejméně 1 000 000 Kč, tj. ve smyslu § 89 odst. 11 TrZ nejméně pětisetnásobek nejnižší měsíční mzdy stanovené nařízením vlády (nyní nařízením vlády č. 464/1991 Sb., které stanoví nejnižší měsíční mzdu pro účely trestního zákona ve výši 2000 Kč).

Pohrůžka násilím může být směřována do budoucnosti, nemusí být bezprostřední. Není ani třeba, aby vyhrůžka skutečně vzbudila obavu u adresáta. Musí však být objektivně způsobilá vyvolat obavu z provedení toho, čím se hrozí. Adresát vyhrůžky nemusí být přítomen, je však třeba, aby se o ní mohl alespoň dovědět.

V praxi orgánů činných v trestním řízení se vyžaduje, aby bylo pečlivě zvažováno, zda jednání pachatele směřuje *proti jednotlivci nebo proti skupině obyvatelů*. Vyhrůžka směřující podle svého doslovného znění vůči jednotlivci, může být ve skutečnosti a podle svého smyslu zaměřena proti skupině osob a naopak. Pro posouzení skutečného smyslu pachatelova projevu je důležitý poměr k napadenému a k celé skupině obyvatelů, pohnutka jeho projevu, předcházející jednání pachatele i osoby či osob, proti nimž vyhrůžka směřuje, apod.

Trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci **podle § 196 odst. 2 TrZ** se dopustí a trestem odnětí svobody na 6 měsíců až 3 léta může být potrestán, kdo užije násilí proti skupině obyvatelů nebo jednotlivci nebo jim vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu pro jejich politické přesvědčení, národnost, rasu, vyznání nebo proto, že jsou bez vyznání.

Skupina obyvatelů je i zde charakterizována jako skupina nejméně tří lidí, která je blíže určena jejich politickým přesvědčením, národností, rasou, vyznáním nebo tím, že jsou bez vyznání. Může např. jít o členy jedné politické strany, osoby katolického vyznání apod., za podmínky, že násilí nebo vyhrůžka jsou motivovány právě z tohoto důvodu. I *jednotlivec* je zde napadán pro politické přesvědčení, národnost, rasu, vyznání nebo proto, že je bez vyznání. Podle čl. 1 LPS platí, že „lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech,“ a to bez ohledu na jejich politické přesvědčení, národnost, rasu a náboženské vyznání (čl. 3 LPS).

Politické přesvědčení občana souvisí se základním právem na sdružování vyplývajícím z čl. 20 LPS, podle kterého mají občané právo zakládat též politické strany a politická hnutí. Politické strany a politická hnutí, jakož i jiná sdružení jsou oddělena od státu. Podle čl. 22 LPS zákonná úprava všech politických práv a svobod a její výklad musí umožňovat a ochraňovat svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti. Podle čl. 5 Ústavy je totiž politický systém České republiky založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů.

Národnost se rozumí příslušnost jednotlivce k určitému národu jako historicky vzniklému společenství lidí, které se vyznačuje společnými dějinnými osudy, pospolitostí ekonomického života, specifickou kulturou a psychickými rysy a vědomím vlastní existence jako národa (zpravidla je národ charakterizován i společným jazykem a vztahem k určitému území).

Trestní zákon ani jiná právní norma platná v České republice neobsahuje ani bližší konkretizaci toho, jakou skupinu lidí lze zahrnout pod pojem „rasa“, který je zákonným znakem též některých dalších skutkových podstat a jehož vymezení je tedy věcí výkladu. Výklad, který je u nás akceptován v teorii i praxi trestního práva hmotného, vychází především ze současných poznatků antropologické, sociologické a historické vědy. Podle nich se zde *rasou* míní skupina lidstva lišící se od jiné různými typickými znaky, které se týkají jak vzhledu, zejména barvy pleti, vlasového porostu, tvaru nosu, rtů apod., tak i temperamentu, energie apod. Toto dělení se však neváže na izolované tělesné rysy, ale vždy na jejich komplex. Rasy jsou skupinami lidí, které vznikly v průběhu vývoje lidstva. Na utváření ras měl rozhodující vliv jednak společný původ skupin lidí z jednotlivých typů prapředků člověka, jednak zde působil vliv podobných přírodních podmínek na lidský organismus. Tyto faktory podmínily u určitých skupin lidí vytvoření zvláštních tělesných znaků, které se staly základem rasové diferenciaci na tři velké rasové skupiny, a to europoidní, mongoloidní a negroidní. Tato diferenciaci lidstva na tři hlavní rasy, jak je u nás převážně zastávána, jistě není vyčerpávající a představuje jen základní dělení s možností různých podskupin a přechodných typů. Podle jiných druhořadých tělesných znaků se lidstvo člení asi na 30 dalších podskupin. Přestože se lze historicky a místně setkat i s jinými rasovými teoriemi, včetně těch, které měly odůvodnit nerovnost různých skupin lidí, neznamená výše uvedená diferenciaci lidstva na tři základní rasy jakékoli rozlišení lidí podle jejich schopností, psychologických vlastností, mentální úrovně atd. Rasa je totiž pokládána za *biologický fakt*, a nikoliv za sociální nebo kulturní jev.

Vyznáním je aktivní, ale i pasivní vztah osoby ke konkrétnímu náboženství jako všeobecné teorii a výkladu světa podávanému určitou církví. *Osobou bez vyznání* se rozumí jedinec, který uvědoměle odmítá jakékoli náboženství nebo víru.

Násilím je fyzický útok na tělesnou integritu či bezpečnost osoby nebo na věc. Výkladové pravidlo uvedené v § 89 odst. 6 TrZ zde nelze použít, neboť to má na zřeteli případy, kdy násilí je prostředkem k donucování. *Násilím proti osobě* se rozumí fyzický útok, použití fyzické síly proti člověku, které však nemusí mít za následek ublížení na zdraví. Půjde zpravidla o útok proti fyzické integritě člověka, ale může jít též o násilné zavlčení člověka na určité místo, násilné omezení jeho svobody pohybu apod. *Násilím proti věci* může být útok spočívající ve vytloučení oken, poškození dveří domu, poškození motorového vozidla apod.

Násilí proti věci může být spácháno i odnětím věci oprávněné osobě, již se tak znemožní s věcí nakládat a užívat ji (pokud ovšem pachatel nejedná jen v úmyslu se takové věci zmocnit).

I zde se jedná z hlediska obsahu o vyhrůžky *usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu*, přičemž tyto pojmy jsou vykládány shodně jako u trestného činu podle § 196 odst. 1 TrZ (viz výše). Vyhrůžka musí být způsobilá vyvolat u poškozeného důvodnou obavu z jejího uskutečnění (srov. rozhodnutí pod č. 28/1994-II. Sb. rozh. tr.).

Pohnutkou trestného činu podle § 196 odst. 2 TrZ je nenávist nebo zášť vůči skupině obyvatelů nebo jednotlivci *pro jejich politické přesvědčení, národnost, rasu, vyznání nebo proto, že jsou bez vyznání*. Projev motivovaný z jiného důvodu (např. rodinné nebo sousedské spory, sportovní fandovství apod.) sem nelze zahrnout. Nestačí tedy motivace zaměřená na jiné charakteristiky napadených osob, protože citovaná skutková podstata neposkytuje univerzální ochranu všem nebo jakýmkoli skupinovým zájmům. Ačkoliv je skutková podstata trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ zaměřena především na postih pachatelů, jejichž politické přesvědčení, národnost, rasa nebo vyznání jsou odlišné od napadených osob, gramatický a logický výklad citovaného ustanovení vede k závěru, že tohoto trestného činu se může pachatel dopustit i vůči skupině obyvatelů nebo jednotlivci stejného politického přesvědčení, národnosti, rasy nebo vyznání, jaké má pachatel (resp. jsou-li napadené osoby, stejně jako pachatel, bez vyznání).²⁰

Trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci **podle § 196 odst. 3 TrZ** spáchá a stejně jako v § 196 odst. 2 TrZ (tj. trestem odnětí svobody na 6 měsíců až 3 roky) bude potrestán, kdo se spolčí nebo srotí k spáchání takového činu (tj. činu uvedenému v § 196 odst. 2 TrZ).

Za spolčení se považuje dohoda dvou nebo více osob o spáchání konkrétního, byť detailně neurčeného, trestného činu, ať již výslovná nebo konkludentní (mlčky uzavřená). Obsahem spolčení je buď budoucí spolupachatelství (§ 9 odst. 2 TrZ), nebo u některých členů spolčení je to budoucí pachatelství (§ 9 odst. 1 TrZ) a u dalších budoucí organizátorství [§ 10 odst. 1 písm. a) TrZ] nebo pomoc [§ 10 odst. 1 písm. c) TrZ]. Zvláštní formou spolčení je organizovaná skupina.

Srocení je faktické shluknutí (jako forma určitého spojení sil) nejméně tří osob k spáchání individuálně určeného trestného činu. Není třeba k němu výslovné dohody, a proto je účastníkem srocení i ten, kdo se k němu úmyslně připojí s vědomím o jeho účelu. Na rozdíl od spolčení se u srocení jedná vždy o okamžité či bezprostřední spáchání trestného činu.

Spolčení nebo srocení k *spáchání trestného činu* uvedeného v § 196 odst. 2 TrZ je vlastně forma přípravy, která je povýšena na dokonání trestný čin. Trestné je vzhledem k výslovnému odkazu pouze spolčení a srocení k trestnému činu uvedenému v citovaném ustanovení.

²⁰ K tomu viz v podrobnostech rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 10. 1997 sp. zn. 2 Tzn 85/97, publikovaný v časopise Právní rozhledy, 1998, č. 1, s. 34 a rozbor tohoto případu pod bodem 5. níže.

Ustanovení § 196 odst. 1 a § 197a TrZ jsou podpůrná k trestnému činu podle § 196 odst. 2 TrZ, a proto se uplatní jen tehdy, byl-li útok veden jinou pohnutkou než tou, která je uvedena v § 196 odst. 2 TrZ. Jestliže pachatel jinému úmyslně ublížil na zdraví po jeho politické přesvědčení, národnost, rasu, vyznání nebo proto, že je bez vyznání, jde za podmínek § 88 odst. 1 TrZ o trestný čin ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1, 2 písm. b) TrZ, a nikoli o souběh trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 TrZ s trestným činem násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ. Obdobně je tomu v případě úmyslného způsobení těžké újmy na zdraví podle § 222 odst. 1, 2 písm. b) TrZ. Jestliže však šlo o násilné jednání vůči skupině obyvatelů a jen některému z členů této skupiny bylo při tom způsobeno ublížení na zdraví, je to třeba vyjádřit jednočinným souběhem trestných činů podle § 196 odst. 2 a § 221 odst. 1, 2 písm. b) TrZ, popř. v případě těžké újmy na zdraví podle § 196 odst. 2 a § 222 odst. 1, 2 písm. b) TrZ.

Jednočinný souběh trestného činu podle § 196 odst. 2 TrZ s trestnými činy útoku na státní orgán podle § 153 a § 154 TrZ, útoku na veřejného činitele podle § 155 a § 156 TrZ a vydírání podle § 235 TrZ je možný.

2.3.1.2. *Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci podle § 197a TrZ*

Tohoto trestného činu se dopustí a trestem odnětí svobody až na 1 rok nebo peněžitým trestem může být potrestán, kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmu na zdraví nebo jinou těžkou újmu takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu.

Objektem tohoto trestného činu je zájem na ochraně jednotlivce proti některým závažným vyhrůžkám. *Obsah vyhrůžky* je zde konkretizován usmrcením, těžkou újmu na zdraví nebo jinou těžkou újmu. Pojem „usmrcení“, je zde vykládán shodně jako u výše uvedeného trestného činu podle § 196 odst. 1 TrZ. Pohrůžka *těžkou újmu na zdraví* znamená hrozbu způsobení závažného ublížení na zdraví charakterizovaného v ustanovení § 89 odst. 7 TrZ, podle něhož se těžkou újmu na zdraví rozumí jen vážná porucha zdraví nebo vážné onemocnění, kterými jsou za těchto podmínek újmy vyjmenované pod písm. a) až ch) citovaného ustanovení.

Zda je někomu vyhrožováno *jinou těžkou újmu*, musí být hodnoceno s přihlédnutím jednak k těžkým újmám v tomto ustanovení výslovně uvedeným (usmrcení, těžká újma na zdraví) a jednak ke konkrétním okolnostem případu a se zřetelem i k tomu, jak subjektivně pociťuje újmu ten, jemuž je vyhrožováno. Vyhrožováním *jinou těžkou újmu* může být proto např. i vyhrožování způsobením škody velkého rozsahu nebo škody na věci vysoké umělecké hodnoty, ke které má navíc poškozený citový vztah, anebo vyhrožování usmrcením nebo těžkou újmu na zdraví osobě poškozenému blízké apod.

Vyhrožování musí být *způsobitelné vzbudit důvodnou obavu*. Důvodnou obavou se rozumí vyšší stupeň tísnivého pocitu ze zla, kterým je vyhrožováno. Důvodná obava však nemusí vzniknout; postačí, že vyhrožování je způsobitelné takovou obavou vyvolat. Zda je vyhrožování způsobitelné v jiném vzbudit důvodnou obavu, se musí v praxi posoudit se zřetelem ke všem konkrétním okolnostem případu, zejména k povaze vyhrůžky, ke způsobu a k okolnostem, za nichž byla pronesena, k fyzickým a charakterovým vlastnostem pachatele ve srovnání s fyzickými a povahovými vlastnostmi poškozeného, k jejich vzájemnému vztahu,

k tomu, čím bylo vyhrožováno aj. Tak např. již z okolnosti, že vyhrůžka byla adresována starší osamělé ženě nebo dítěti, lze zpravidla usuzovat, že vyhrožování bylo způsobilé vzbudit důvodnou obavu. Podobně pokud bylo vyhrožování doprovázeno chováním, které ilustrovalo odhodlání pachatele vyhrůžky splnit (např. vyhrůžka usmrcením nebo způsobením těžké újmy na zdraví doprovázená manipulací s nožem či pozvednutím jiné zbraně), bude též možno dovodit, že byla způsobilá vzbudit důvodnou obavu. Na druhé straně musí orgány činné v trestním řízení pečlivě hodnotit stupeň nebezpečnosti vyhrožování, neboť je třeba odlišit nebezpečné vyhrožování od projevů, při kterých bylo použito silných slov, ale ve skutečnosti o nic závažnějšího nešlo.

Nevyžaduje se, aby ten, jemuž je vyhrožováno, byl přítomen na místě a v čase prošené vyhrůžky. Stačí, když je vyhrůžka adresována poškozenému takovým způsobem, že pachatel si je vědom toho, že se poškozený o ní dozví, např. prostřednictvím další osoby, telefonicky, dopisem apod.

Z hlediska zavinění jde o *úmyslný* trestný čin (§ 4 TrZ).

Jednočinný souběh trestného činu podle § 197a TrZ s trestným činem podle § 196 odst. 2 TrZ je vyloučen. Jednočinný souběh s trestným činem porušování domovní svobody podle § 238 odst. 2 TrZ je možný, neboť každé z těchto ustanovení chrání jiný objekt. Je-li pohrůžka usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou prostředkem k vynucení určitého chování, nejde o trestný čin podle § 197a TrZ, ale o trestný čin vydírání podle § 235 odst. 1 TrZ (srov. rozhodnutí pod č. 25/1983-I. Sb. rozh. tr.). Podobně ten, kdo proti jinému užije pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci, naplní znaky trestného činu loupeže podle § 234 TrZ, a nikoli trestného činu podle § 197a TrZ.

Splní-li pachatel pohrůžku těžké újmy, bude při zachování téhož skutku trestný čin podle § 197a TrZ zpravidla konzumován závažnějším poruchovým nebo ohrožovacím trestným činem, např. trestným činem vraždy podle § 219 TrZ, ublížení na zdraví podle § 222 TrZ, obecného ohrožení podle § 179 TrZ, ke kterým je ve vztahu subsidiarity. K trestnímu stíhání pachatele pro trestný čin podle § 197a TrZ je třeba za podmínek uvedených v § 163a trestního řádu souhlas poškozeného.

2.3.1.3. Hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 TrZ

Tohoto trestného činu se dopustí a trestem odnětí svobody až na dvě léta bude potrestán, kdo veřejně hanobí

- a) některý národ, jeho jazyk nebo některou rasu, nebo
- b) skupinu obyvatelů republiky pro jejich politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou bez vyznání.

Trestem odnětí svobody až na tři léta může být pachatel potrestán, spáchá-li uvedený čin nejméně se dvěma osobami. Pachatel musí vědět, že páchá takový čin se dvěma nebo více osobami.

Ustanovení § 198 TrZ chrání klidné občanské soužití proti veřejnému hanobení, směřujícímu proti jednomu ze základních lidských práv, a to proti rovnosti lidí bez rozdílu

národnosti, jazyka, rasy, politického přesvědčení a náboženství (srov. čl. 1 a čl. 3 odst. 1 LPS). V tomto ustanovení jsou chráněny v podstatě stejné zájmy jako v § 196 odst. 2 TrZ, avšak proti útokům jiné povahy.

Hanobení je subjektivní, hrubě urážlivý projev směřující k hrubému znevážení některého národa, jeho jazyka nebo některé rasy, anebo skupiny obyvatel republiky pro jejich politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou bez vyznání. Urážlivost projevu může vyplývat buď již z obsahu a způsobu jeho přednesu, nebo z provedení projevu, popř. z jiných okolností, za nichž byl učiněn. Nezáleží na tom, jaký měl hanobící projev na veřejnosti ohlas.

K hanobení musí dojít *veřejně*. Ve smyslu § 89 odst. 4 TrZ je trestný čin spáchán veřejně, jestliže je spáchán

a) obsahem tiskoviny nebo rozšiřovaného spisu, filmem, rozhlasem, televizí nebo jiným obdobně účinným způsobem (např. obsahem veřejně rozšiřované zvukové, obrazové nebo audiovizuální nahrávky, obsahem záznamu šířeného veřejnou počítačovou sítí), nebo

b) před více než dvěma osobami současně přítomnými.

Z hlediska subjektivní stránky se vyžaduje *úmysl* (§ 4 TrZ).

Ustanovením § 198 odst. 1 písm. a) TrZ je chráněn *každý národ i jeho jazyk a každá rasa* bez ohledu na to, zda příslušníci dotčeného národa a rasy žijí na území republiky či nikoli. Národ, jeho jazyk a rasa jsou chráněny bez vázanosti na určitý okruh osob. Na druhé straně jsou zde postiženy i hanobící projevy, jež se svým slovním zněním obracejí vůči jednotlivci, pokud jejich skutečný smysl míří proti celému národu, jazyku a rase jako celku.

Národ je historicky vzniklé pevné společenství lidí vyznačující se společnými dějinnými osudy, pospolitostí ekonomického života, specifickou kulturou a psychickými rysy a vědomím vlastní existence jako národa. Zpravidla je národ charakterizován i společným *jazykem*, kterým se dorozumívá, a vztahem k určitému území. Pojem *rasa* je zde vykládán stejně jako u výše uvedeného trestného činu podle § 196 odst. 2 TrZ.

Ustanovení § 198 odst. 1 písm. b) TrZ sankcionuje útoky proti *skupině obyvatelů republiky*. Takovou skupinou se rozumí nejméně tři lidé a skupina je blíže určena jejich politickým přesvědčením, národností, rasou, vyznáním nebo tím, že jsou bez vyznání. Může jít např. o členy jedné politické strany, osoby katolického vyznání apod., za podmínky, že hanobení je motivováno právě z tohoto důvodu. Musí jít o skupinu obyvatel, kteří mají trvalý pobyt na území České republiky. Nevyžaduje se však, aby šlo o státní občany České republiky.

Pohnutkou je zde nenávist nebo zášť vůči skupině obyvatel republiky pro jejich politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou bez vyznání, přičemž tyto pojmy jsou zde vykládány shodně jako u výše uvedeného trestného činu podle § 196 odst. 2 TrZ. Projev motivovaný z jiného důvodu (např. sousedské či rodinné spory, sportovní fandovství apod.) sem nelze zahrnout.

Jednočinný souběh trestného činu podle § 198 TrZ s trestným činem podle § 196 TrZ není vyloučen. Orgány činné v trestním řízení vždy musí zvažovat, zda jednání spočívající ve veřejném hanobení některého národa, jeho jazyka nebo některé rasy nenaplnuje znaky těžšího

trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 260 až § 261a TrZ.

2.3.1.4. Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a TrZ

Tohoto trestného činu se dopustí a trestem odnětí svobody až na 2 roky bude potrestán,

- a) kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, rase, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků, nebo
- b) kdo se spolčí nebo srotí k spáchání činu uvedeného pod písm. a).

Objektem trestného činu podle § 198a odst. 1 TrZ je jedno ze základních lidských práv, a to rovnost lidí bez rozdílu národnosti, rasy, náboženství, třídy či jiného skupinového znaku (srov. čl. 1 a čl. 3 odst. 1 LPS). Trestné je podle tohoto ustanovení veřejné podněcování

- k nenávisti k některému národu, rase, náboženství, třídě či jiné skupině osob, nebo
- k omezování práv a svobod jejich příslušníků.

K tomu, kdy je podněcování spácháno *veřejně*, se užije výkladového pravidla podle § 89 odst. 4 TrZ. Trestný čin je spáchán veřejně, jestliže je spáchán

- a) obsahem tiskoviny nebo rozšiřovaného spisu, filmem, rozhlasem, televizí nebo jiným obdobně účinným způsobem (např. obsahem veřejně rozšiřované zvukové, obrazové nebo audiovizuální nahrávky, obsahem záznamu šířeného veřejnou počítačovou sítí), nebo
- b) před více než dvěma osobami současně přítomnými.

Podněcováním je třeba rozumět projev, kterým pachatel zamýšlí vzbudit u jiných osob nenávist k některému národu, rase, náboženství, třídě či jiné skupině osob anebo vyvolat jednání dalších osob vedoucí k omezování práv a svobod jejich příslušníků. Nezáleží na formě projevu (ústní, písemná či jiná). Podněcování se může stát přímo, nepřímo i skrytě (např. ironizování na účet některého národa či rasy). Projev, jehož obsahem je podněcování, může být učiněn i prostřednictvím tisku nebo jiného sdělovacího prostředku či s využitím jiných veřejných komunikačních prostředků včetně počítačových sítí. Trestný čin je dokonán již projevem, jehož obsahem je podněcování. K vyvolání nenávisti nebo k jednání směřujícímu k omezování práv a svobod příslušníků některého národa, rasy, náboženství, třídy či jiné skupiny osob nemusí dojít; postačí, jestliže podněcování bylo způsobitelné takový následek vyvolat.

Podněcování je pojem širší než návod. Podněcování může být adresováno neurčitému okruhu a počtu osob, ale spadá sem i jednání vůči individuálně či druhově určeným osobám. Návod k trestnému činu naproti tomu musí mít určitého adresáta a směřovat k určité trestné činnosti [viz § 10 odst. 1 písm. b) TrZ]. Podněcování může směřovat proti občanům České republiky, proti jiným jejím obyvatelům, ale na rozdíl od trestného činu podle § 198 odst. 1 písm. b) TrZ též proti jakýmkoli jiným osobám, které nejsou obyvateli republiky ani zde nemají pobyt.

Nenávistí rozumíme zvláště silný negativní emocionální vztah k některému národu, rase, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob. Pokud jde o *omezování* práv a svobod příslušníků některého národa, rasy, náboženství, třídy nebo jiné skupiny osob, sankcionováno je zde zejména porušování práv a svobod zaručených v ustanoveních čl. 5 až 25 LPS a dále ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (vyhláška č. 120/1976 Sb.) a v evropské Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a protokoly na tuto úmluvu navazující (sdělení č. 209/1992 Sb., ve znění sdělení č. 41/1996 Sb.). Tím je vyjádřen diskriminační charakter jednání pachatele. Trestným činem je

pochopitelně *neoprávněné omezování* práv a svobod, tj. takové, které nemá zákonný ani věcný podklad a je založeno jen na příslušnosti poškozeného k některému národu, rase, náboženství, třídě nebo k jiné skupině osob.

Pokud jde o pojmy *národ* a *rasa*, jejich výklad je zde stejný jako u výše uvedeného trestného činu podle § 196 odst. 2 TrZ. Pojem *náboženství* znamená vyznávání víry nějaké církve nebo náboženské společnosti, a to jak soukromě, tak i společně s jinými osobami. *Třídou* se rozumí určitá skupina lidí charakterizovaná svým zvláštním společenským postavením. Bližší vymezení tohoto pojmu však bude muset přinést soudní praxe, protože jde o pojem, který měl v nedávné minulosti výrazný ideologický obsah a do ustanovení § 198a odst. 1 TrZ byl zaveden (společně s pojmy „náboženství“ a „jiná skupina osob“) až novelou trestního zákona provedenou zákonem č. 405/2000 Sb. s účinností od 1. 12. 2000. *Jinou skupinou osob* bude souhrn nejméně tří osob, jejichž společný znak je odlišný od těch, které charakterizují národ, rasu, náboženství či třídu.

Ve smyslu ustanovení § 198a odst. 2 TrZ je trestným činem též *spolčení nebo srocení* k spáchání činu uvedeného v § 198a odst. 1 TrZ vlastně formou přípravy (§ 7 odst. 1 TrZ), která je povýšena na dokonání trestný čin. Pokud jde o pojmy „spolčení“ a „srocení“, jejich výklad je zde stejný jako u výše trestného činu podle § 196 odst. 3 TrZ.

Po subjektivní stránce se v obou případech vyžaduje *úmyslné* zavinění (§ 4 TrZ).

Ve vztahu k jiným ustanovením se v soudní praxi musí vždy zvažovat, zda jednání spočívající ve veřejném podněcování k nenávisti k některému národu, rase, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků nenaplnuje znaky těžšího trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 260 až § 261a TrZ. V takovém případě by byl trestný čin podle § 198a TrZ zpravidla fakticky konzumován přísnějším trestným činem podle § 260 až § 261a TrZ a jednání pachatele by se posoudilo jen jako tento závažnější trestný čin.

2.4. Zhodnocení trestněprávní úpravy v České republice, její srovnání se zahraničními úpravami a návrhy změn

Trestní zákon platný v České republice umožňuje – podobně jako trestní předpisy v jiných státech – dostatečně sankcionovat různé útoky proti skupinám obyvatel i proti jednotlivci. Z hlediska způsobu spáchání může jít o útoky provedené násilím, pohrůzkami násilí či jiné újmy nebo jiným verbálním napadáním (např. podněcováním). Z hlediska motivace pak mohou být trestné činy spáchané s rasistickou či jinou obdobnou pohnutkou, ale též bez ní. Trestně postižitelné jsou rovněž určité projevy učiněné veřejně, přičemž za veřejně spáchaný se považuje nejen čin provedený na veřejnosti, ale rovněž tiskem, jiným sdělovacím prostředkem nebo obdobně účinným způsobem. V některých případech může být předmětem trestního postihu již jednání, které má jinak pouze přípravný charakter (spolčení, srocení). Nejzávažnější útoky lze postihnout přísněji jako trestné činy proti životu a zdraví [např. jako rasově motivovanou vraždu podle § 219 odst. 1, 2 písm. g) TrZ] nebo jako trestné činy proti lidskosti (např. jako genocidium podle § 259 TrZ). Druhy a výše možných trestů dovolují

dostatečně diferencovaně trestat podle závažnosti činů i osoby pachatele (od mírných alternativních trestů až po trest odnětí svobody na doživotí).

Z tohoto hlediska tedy česká trestněprávní ochrana jednak vyhovuje Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace (vyhlášené pod č. 95/1974 Sb.) a jednak je srovnatelná s trestněprávními úpravami jiných vyspělých zemí západní Evropy. Pokud jde o citovanou mezinárodní úmluvu, podle jejího čl. 4 písm. a) se vyžaduje, aby stát prohlásil za činy trestné podle zákona jakékoli rozšiřování idejí založených na rasové nadřazenosti nebo nenávisti, jakékoli podněcování k rasové diskriminaci, jakož i veškeré násilné činy nebo podněcování k takovým činům proti kterékoli rase nebo kterékoli skupině osob jiné barvy pleti nebo etnického původu, jakož i poskytování jakékoli podpory rasistické činnosti, včetně jejího financování. Rasovou diskriminací se zde rozumí její vymezení podle čl. 1 odst. 1 citované úmluvy, tj. jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoli jiné oblasti veřejného života. Je třeba též zdůraznit, že Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace je v České republice považována za mezinárodní smlouvu o lidských právech a základních svobodách ve smyslu čl. 10 Ústavy České republiky, která je bezprostředně závazná a má přednost před zákonem.

Ve srovnání s jinými evropskými státy však český trestní zákon zatím výslovně nepostihuje některé zvláštní případy rasové diskriminace, na něž pamatují trestní zákoníky jiných států. Tak např. není u nás trestným činem samotné odmítnutí poskytnutí zboží a služeb či jejich poskytnutí jen po splnění diskriminujících podmínek, odmítnutí přijetí do zaměstnání nebo propuštění z něj či podřízení nabídky zaměstnání diskriminujícím podmínkám. Uvedené formy jsou trestnými činy třeba ve Francii nebo Belgii. Samostatným trestným činem u nás rovněž není samo o sobě založení, pokračování v činnosti či podporování rasisticky a podobně zaměřené politické strany nebo jiné organizace (jak je tomu např. ve Francii, v Itálii, v Německu nebo v Rakousku), ale určité případy lze řešit jako trestné činy spáchané členem organizované skupiny, např. trestný čin podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 260 odst. 1, 2 písm. b) TrZ, či jako trestný čin podněcování k národnostní a rasové nenávisti spáchaný spolčením nebo sročením podle § 198a odst. 2 TrZ. V souvislosti s připravovanou rekodifikací trestního práva v České republice a s úvahami o případné trestní odpovědnosti právnických osob může být inspirující skutečnost, že ve Francii lze odsoudit právnické osoby jako pachatele i za některé rasisticky a podobně motivované trestné činy, např. za trestné činy proti lidskosti, rasovou diskriminaci, porušování lidských práv prostřednictvím vedení evidence a zpracování informací, podporu militantních skupin a hnutí nebo jejich znovuustavení po pozastavení jejich činnosti.

Návrh věcného záměru rekodifikace trestního práva hmotného v České republice²¹ sice zatím nedává jednoznačnou odpověď na otázku, zda se počítá s trestní odpovědností právnických osob a pokud ano, za jaký okruh trestných činů, ale mimo jiné obsahuje též určité změny skutkových podstat rasově či obdobně motivovaných trestných činů. Tak pokud jde o trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ, má být jeho formulace upřesněna jednak tím, že vedle stávajících charakteristik napadené osoby

²¹ V době zpracování této studie (březen 2001) byl předložen k projednání vládě.

(politické přesvědčení, národnosti, rasy atd.) zde bude doplněna i *etnická skupina*, a jednak motivace pachatele se má vztahovat na *skutečné i domnělé* politické přesvědčení, národnost, rasu atd. I když jde jen o dílčí zpřesnění, lze předpokládat, že navrhovaná formulace vytvoří lepší předpoklady k trestnímu postihu širšího okruhu útoků a více přibližuje terminologii trestního zákona Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace. Podobně se navrhuje doplnit o etnickou skupinu výčet skupinových znaků obsažených v ustanoveních o trestném činu hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 a trestném činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a TrZ a rovněž formulace v § 198 odst. 1 písm. b) TrZ má být upřesněna tak, aby výslovně dopadala na skutečné i domnělé politické přesvědčení či vyznání. O znak spočívající v etnické skupině mají být doplněny též kvalifikované skutkové podstaty trestných činů ublížení na zdraví podle § 221 odst. 2 písm. b) a § 222 odst. 2 písm. b) TrZ [návrh však zatím opomíjí stejnou změnu u trestného činu vraždy podle § 219 odst. 2 písm. g) TrZ a u trestného činu poškozování cizí věci podle § 257 odst. 2 písm. b) TrZ].

Zmíněný návrh věcného záměru rekodifikace dává ke zvážení i vytvoření nové skutkové podstaty trestného činu spočívajícího v *odmítnutí prodeje výrobku nebo poskytnutí služby*. Měla by mít tuto podobu: „Kdo při prodeji výrobků nebo poskytování služeb odmítne prodej výrobku nebo poskytnutí služby jinému pro jeho skutečnou nebo domnělou příslušnost k určité rase, národnosti nebo etnické skupině, bude potrestán ...“. I když v zásadě nelze nic namítat proti tomu, aby byla uvedena skutková podstata s přiměřeně zvoleným rozsahem trestu do nového trestního zákona zařazena, je otázkou, zda je nutné takové jednání kriminalizovat a zda by nestačilo postihovat uvedený delikt jen v rámci správního trestání. To platí zejména za situace, jestliže bude nový trestní zákon založen na formálním pojetí trestného činu, které vyžaduje rozlišit přesnými formálními znaky trestný čin (zločin, přečin) od podobného – ovšem méně závažného – správního deliktu. Po případném zavedení zmíněné skutkové podstaty do trestního zákona je třeba počítat též s problémem spolehlivého prokázání motivu, tj. zda k odmítnutí prodeje či poskytnutí služby skutečně došlo z důvodu příslušnosti zákazníka k určité rase, národnosti nebo etnické skupině, nebo zda skutečným důvodem nebyla spíše jiná, akceptovatelná okolnost, např. špatná zkušenost prodávajícího či poskytovatele služby se zaplacením za výrobek či poskytnutou službu. Nelze v této souvislosti přehlížet ani okolnost, že k prodeji zboží a poskytování služeb dochází na smluvním podkladě a ve sféře soukromého práva, pro něž je charakteristická smluvní volnost a rovnost subjektů práva, a tyto principy by neměly být narušovány neodpovídajícími represivními zásahy prostřednictvím trestního práva.

V aktuálním vládním návrhu dílčí novelizace trestního zákona²² se navrhuje ve vztahu k trestným činům rasově a podobně motivovaným jediná změna, a to doplnění skutkové podstaty trestného činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a odst. 2 TrZ tak, aby podle písm. c) citovaného ustanovení mohl být potrestán trestem odnětí svobody až na 2 roky ten, kdo se *účastní aktivit* skupin, organizací nebo sdružení, které hlásají diskriminaci, násilí nebo rasovou, etnickou nebo náboženskou nenávist. Ani proti tomuto návrhu nelze mít zásadní námitky, je však otázkou, proč má být kriminalizována jen část nežádoucích aktivit a nikoli např. již založení či působení zmíněných skupin, organizací nebo sdružení, a proč se nevztahuje návrh na takové subjekty, které hlásají též politickou nebo národnostní nenávist.

²² Jde o návrh předložený k připomínkovému řízení koncem měsíce března 2001.

V žádném ze zmíněných návrhů se zatím neobjevuje myšlenka přísnějšího postihu určitých trestných činů (např. podle § 196, § 198, § 198a, § 260 a § 261 TrZ), pokud se jich dopustí *veřejný činitel*. Obdobný zpřísněný postih obsahují některé trestněprávní úpravy v jiných demokratických státech a patrně se nenajde přesvědčivý argument, proč by takové řešení nemohlo být přijato též v České republice. Zatím je zde však spíše problém přesného vymezení okruhu osob (resp. funkcionářů), které mají být zahrnuty pod pojem „veřejný činitel“, ať už z hlediska jejich ochrany, nebo zvýšené trestní odpovědnosti, a to ve vztahu k různé trestné činnosti (zneužívání pravomocí, korupce, rasové či obdobné diskriminace apod.). Stávající legální definice pojmu „veřejný činitel“ obsažená v ustanovení § 89 odst. 9 TrZ je již nevyhovující a stále poznamenaná dobou svého vzniku v její původní verzi. Pokud se dospěje k přijatelnému vymezení okruhu osob považovaných za veřejné činitele, pak nic nebrání rozhodnout, aby alespoň u některých rasově a podobně motivovaných trestných činů bylo toto postavení pachatele hodnoceno jako okolnost podmiňující použití přísnější právní kvalifikace, resp. vyšší trestní sazby. V takovém případě by se však mělo zároveň uvažovat o vyváženém řešení zvýšené ochrany veřejných činitelů před rasově, národnostně, politicky, nábožensky či obdobně motivovanými útoky na ně samotné.

Opětovně je ovšem třeba zdůraznit, že jakkoli jsou všechny výše uvedené návrhy na zpřísnění postihu rasově motivovaných deliktů přínosné, není možné v trestním právu shledávat jakýsi všelék na odstranění rasové a podobné diskriminace či projevů xenofobie. Nezbyvá, než v této souvislosti poukázat na roli trestního práva obecně vymezenou pod bodem 1. této části.

Problémy s efektivností trestního postihu rasově či podobně motivovaných trestných činů navíc nezpůsobuje nedostatečná stávající hmotněprávní úprava příslušných trestných činů obsažených v českém trestním zákoně či snad nedostatečné výměry trestů, které mají soudy k dispozici. Potíže vyplývají spíše z toho, že dokazování těchto trestných činů je složité a zejména *prokazování národnostní, rasové, etnické či obdobné motivace není nikterak jednoduché*. V tomto směru totiž zpravidla nebývá k dispozici doznání pachatele, které by mohlo být jediným přímým důkazem, proto uvedenou motivaci lze mnohdy prokazovat jen nepřímými důkazy, jejichž množství a kvalita často nepostačuje ke spolehlivému usvědčení pachatele z rasově či obdobně motivovaného útoku. O tom ostatně svědčí i jeden z případů uvedených v 5. kapitole, který byl projednán Nejvyšším soudem ČR.

3. Ochrana osob před rasově motivovanými útoky a projevy rasové diskriminace všech forem v České republice podle zákona o přestupcích

3.1. Přestupkové právo, jeho vztah k ostatním správním deliktům a k trestnímu právu

Přestupek je v zákoně č. 200/1990 Sb., o přestupcích, v platném znění (dále též ZPř), definován jako zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně o přestupcích nebo v jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin. Z této definice vyplývá i postavení přestupků v porovnání s ostatními delikty, které český právní řád rozeznává. Přestupky jsou typově méně závažnější protispolečenská jednání než trestné činy a tvoří jednu z podskupin správních deliktů.

Zákon o přestupcích lze alespoň do určité míry pokládat za jediný kodex správních deliktů. Obsahuje jak obecná ustanovení, tak zvláštní část, a věnuje se též procesním otázkám. Přesto jsou skutkové podstaty přestupků zahrnuty ještě v řadě dalších zákonů. I pro tyto přestupky obecně platí úprava obsažená v zákoně o přestupcích, včetně řízení o nich, pokud ovšem příslušný zákon, v němž jsou definovány, neobsahuje úpravu zvláštní. Tato roztržičnost je z historického hlediska pro právní úpravu přestupků (a správních deliktů vůbec) do značné míry charakteristická.

Po vzniku Československa byla v rámci recepce právního řádu Rakouska - Uherska převzata i úprava správních deliktů, obsažená v desítkách právních předpisů různé právní síly. Tyto byly postupně doplňovány legislativou československou. Přestupky byly v této době obvykle nedbalostními delikty, v některých případech se zavinění nevyžadovalo. Po roce 1945 v podstatě navázal vývoj právní úpravy této oblasti na situaci před II. světovou válkou, a tak k zásadnímu průlomů došlo až po r. 1948. Byly přijaty trestní zákon správní (zákon č. 88/1950 Sb.) a trestní řád správní (zákon č. 89/1950 Sb.). Oba tyto předpisy vycházely ze systematiky trestního zákona, resp. trestního řádu. Působnost při projednávání přestupků byla svěřena zejména okresním národním výborům. V r. 1961 nahradil výše uvedené předpisy zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. Ani tento zákon však nedokázal soustředit veškeré přestupky do jediného předpisu a řada skutkových podstat zůstávala obsažena ve zvláštních zákonech. Zákon č. 60/1961 Sb. byl účinný téměř třicet let a nahradil jej až současný zákon o přestupcích.²³

Jak již bylo uvedeno, přestupky tvoří pouze jednu z podskupin správních deliktů. Správním deliktem obecně je protiprávní jednání, jehož znaky jsou uvedeny v zákoně a s nímž zákon spojuje hrozbu správní sankce. Mezi správními delikty jsou obvykle rozlišovány právě přestupky, dále tzv. jiné správní delikty fyzických osob, správní delikty právnických osob, správní delikty smíšené povahy, správní disciplinární delikty a správní pořádkové delikty.²⁴ Z uvedeného vyplývá, že přestupky jsou sice podstatnou, relativně komplexně a podrobně propracovanou, nicméně pouze jednou z podskupin správních deliktů. V oblasti ochrany před diskriminací menšin to znamená, že porušení zákazu diskriminace (není-li trestným činem), nemusí být přestupkem, ale může být některým z ostatních druhů správních deliktů. Za příklad může sloužit správní delikt, obsažený v zákoně č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v platném znění. V § 6 cit. zákona je uvedena povinnost prodávajícího nechovat se při prodeji výrobků a poskytování služeb v rozporu s dobrými mravy, zejména žádným způsobem spotřebitele nediskriminovat. Za porušení této povinnosti lze prodávajícímu uložit pokutu až do výše 1 000 000 Kč (popř. do 5000 Kč v blokovém řízení), za opakované porušení

²³ o historickém vývoji blíže viz např.: Mates, P. a kol.: Základy správního práva trestního, C.H. Beck, Praha 1995, s. 1 - 5

²⁴ tamtéž, s. 6 - 13

povinnosti během jednoho roku až do výše 2 000 000 Kč. Porušení uvedené povinnosti tedy je správním deliktem, ovšem nikoliv přestupkem, ale správním deliktem smíšené povahy.

Donedávna ani zákon o přestupcích, ani žádný jiný zákon, neobsahovaly skutkovou podstatu přestupku, který by výslovně spočíval v rasově motivovaném útoku, popř. v diskriminačním jednání, založeném na rozlišování lidí podle rasy, etnika, národnosti atp. Jak bude dále uvedeno, bylo možno objevit přestupky, jejichž skutkové podstaty mohly některá taková jednání pokrývat, ovšem vždy jen jako jednu z možných forem jednání popsaneho ve skutkové podstatě, a to vedle forem jiných, jež se problematiky diskriminace menšin netýkají. Tento stav nebyl vyhovující. Z principu subsidiarity trestní represe plyne, že jako trestný čin by měla být posuzována jen závažná protispolečenská jednání, a pouze tehdy, pokud řešení věci netrestní formou nepostačuje. Mezi rasově motivovanými útoky, popř. mezi projevy diskriminace menšin je poměrně značná část skutků, které nedosahují intenzity trestného činu, ovšem jsou útokem na zájmy jednotlivce i společnosti a jejich pachatelé by neměli zůstat bez postihu. Praxe řešila uvedený problém kvalifikací takových jednání jako přestupků proti veřejnému pořádku či proti občanskému soužití (viz dále), popř. jako jiných správních deliktů.

V úvodu této části citovaná definice přestupku dle zákona o přestupcích mj. též vymezuje vztah přestupku a trestného činu. Oba tyto typy protiprávního jednání jsou charakterizovány nebezpečností pro společnost, zaviněním pachatele a skutečností, že musí být jako přestupek, resp. trestný čin, označeny v zákoně (nikoliv v právním předpise nižší právní síly). Rozdíl mezi nimi je stanoven tak, že jednání, které má jinak znaky přestupku, přestupkem není, pokud je trestným činem. Posouzení jednání jako přestupku je tedy subsidiární k jeho posouzení jako trestného činu (ale i jako jiného správního deliktu postižitelného podle zvláštních právních předpisů) a jejich konkurence je vyloučena. V konkrétním případě může rozdíl spočívat jak ve formálních znacích deliktu (např. výše způsobené škody), tak v jeho znaku materiálním (stupeň nebezpečnosti deliktu pro společnost musí být u trestného činu vyšší než nepatrný, u trestných činů spáchaných mladistvými, trestného činu nenastoupení služby v ozbrojených silách dle § 270 tr. zák. a některých trestných činů vojenských vyšší než malý). Nejen toto vymezení vzájemného vztahu přestupkového a trestního práva, ale i systematika zákona o přestupcích naznačuje blízkost obou oblastí.

Jak bylo výše uvedeno, přestože lze zákon o přestupcích pokládat za kodex přestupkového práva, neznamená to, že je jeho jediným pramenem. V současnosti je v českém právním řádu více než dvacet účinných zákonů, které obsahují skutkové podstaty přestupků, vztahujících se k oblastem, které upravují. Zmínit lze např. zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), v platném znění, zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon, v platném znění, či zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, v platném znění. Zákon o přestupcích upravuje i některé otázky přestupkového řízení. Pokud však určitá otázka takového řízení není v zákoně o přestupcích, popř. v jiném zákoně upravujícím přestupkovou problematiku, řešena, vztahují se na řízení ustanovení zákona č. 71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád), v platném znění. Z jiných zákonů, které se některým otázkám přestupkového řízení také věnují, lze uvést již zmíněný celní zákon. A konečně nelze opomenout, že právní úprava přestupkové problematiky musí vycházet z právních předpisů nejvyšší právní síly, tj. z Ústavy České republiky a Listiny základních práv a svobod.

3.2. Ochrana osob před rasově motivovanými útoky a projevy rasové diskriminace všech forem v zákoně o přestupcích

Z citované definice přestupku v ZPř vyplývá, že za pojmové znaky přestupku lze pokládat protiprávnost, společenskou škodlivost, zavinění, skutečnost, že je určité jednání za přestupek označeno v zákoně a skutečnost, že se nejedná o jiný správní delikt či trestný čin. Konstrukce subjektivní stránky přestupku (zavinění) je opačná oproti úpravě trestného činu. Podle § 3 ZPř k odpovědnosti za přestupek stačí zavinění z nedbalosti, nestanoví-li zákon výslovně, že je třeba zavinění úmyslného. Podmínkou odpovědnosti za přestupek je dále dovršení patnáctého roku věku a přičetnost pachatele.

Jak již bylo konstatováno, zvláštní část zákona o přestupcích neobsahovala donedávna žádnou skutkovou podstatu, která by výslovně pokrývala protiprávní jednání spočívající v rasově motivovaném útoku nebo v projevu diskriminace menšin. V úvahu přicházel postih takového jednání, pokud nedosahuje intenzity trestného činu, jako přestupku proti občanskému soužití dle § 49 ZPř. Přestupku proti občanskému soužití se podle znění účinného do 1. 8. 2001 dopustil ten, kdo

- a) jinému ublížil na cti tím, že ho urazil nebo vydal v posměch,
- b) jinému z nedbalosti ublížil na zdraví,
- c) úmyslně narušil občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním.

Uvedená jednání pochopitelně mohou být motivována rasovou nesnášenlivostí, přičemž zákon o přestupcích pohnutky přestupků proti občanskému soužití nerozlišoval. Za přestupek proti občanskému soužití uvedený pod písmenem a) lze uložit pokutu do 1000 Kč a za přestupky uvedené pod písmeny b) a c) pokutu do 3000 Kč.

Dále mohly být určité rasově motivované útoky, popř. projevy diskriminace menšin, posuzovány jako některý z přestupků proti veřejnému pořádku. Mohlo se jednat o přestupek, spočívající v tom, že pachatel poruší noční klid (§ 47 odst. 1 písm. b) ZPř), nebo vzbudí veřejné pohoršení (§ 47 odst. 1 písm. c) ZPř). Za tyto přestupky lze uložit pokutu do 1000 Kč. Zároveň je třeba dodat, že u mladistvých se u uvedených přestupků horní hranice pokuty snižuje na polovinu (nesmí být vyšší než 2000 Kč).

Dne 2. 8. 2001 nabyl účinnosti zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů. Jeho druhá část novelizuje zákon o přestupcích tak, že mezi přestupky proti občanskému soužití zařazuje dvě nové skutkové podstaty (nyní § 49 odst. 1 písm. d) a e) ZPř). Přestupku proti občanskému soužití podle § 49 odst. 1 písm. d) ZPř se dopustí ten, kdo omezuje nebo znemožňuje příslušníku národnostní menšiny výkon práv příslušníků národnostních menšin. Přestupku proti občanskému soužití podle § 49 odst. 1 písm. e) ZPř se dopustí pachatel, který působí jinému újmu pro jeho příslušnost k národnostní menšině nebo pro jeho etnický původ, pro jeho rasu, barvu pleti, pohlaví, sexuální orientaci, jazyk, víru nebo náboženství, pro jeho politické nebo jiné smýšlení, členství nebo činnost v politických stranách nebo politických hnutích, odborových organizacích nebo jiných sdruženích, pro jeho sociální původ, majetek, rod, zdravotní stav, anebo pro jeho stav manželský nebo rodinný. Oba přestupky zařazené novelou jsou postižitelné pokutou do 5000 Kč.

Všechny výše uvedené přestupky (nejedná-li se v konkrétním případě o tzv. návrhový přestupek dle § 68 ZPř) mohou policejní orgány projednat též v blokovém řízení dle § 84 a násl. ZPř, pokud je přestupek spolehlivě zjištěn, nestačí domluva a obviněný z přestupku je ochoten pokutu zaplatit. V blokovém řízení lze za tyto přestupky uložit pokutu do výše 1000 Kč. Není-li pochybnosti o tom, že obviněný se přestupku dopustil a nebyla-li věc vyřízena v blokovém řízení, může správní orgán též v tzv. příkazním řízení vydat příkaz o uložení napomenutí nebo pokuty.

Za přestupek proti veřejnému pořádku, resp. proti občanskému soužití, lze kromě pokuty uložit též napomenutí, či propadnutí věci. Určitý druh sankce lze uložit samostatně nebo s jiným druhem, napomenutí nelze uložit spolu s pokutou. Od uložení sankce lze v rozhodnutí o přestupku upustit, jestliže k nápravě pachatele postačí samotné projednání přestupku. Při určení druhu sankce a její výměry se přihlédne k závažnosti přestupku, zejména ke způsobu jeho spáchání a jeho následkům, k okolnostem, za nichž byl spáchán, k míře zavinění, k pohnutkám, k osobě pachatele, a též zda a jakým způsobem byl pachatel pro týž skutek postižen v disciplinárním řízení.

Kromě sankcí umožňuje zákon o přestupcích uložit pachateli přestupku též ochranná opatření. Ochrannými opatřeními jsou omezující opatření a zabránění věci. Omezující opatření spočívá v zákazu navštěvovat určená veřejně přístupná místa a místnosti, v nichž se podávají alkoholické nápoje nebo se konají veřejné tělovýchovné, sportovní nebo kulturní podniky. Přestupky proti veřejnému pořádku a přestupky proti občanskému soužití patří do skupiny přestupků, jejichž pachateli je omezující opatření možno uložit. Omezující opatření musí být přiměřené povaze a závažnosti spáchaného přestupku. Lze je uložit jen spolu se sankcí a nejdéle na dobu jednoho roku. O zabránění věci lze rozhodnout, nebylo-li uloženo propadnutí věci, která byla ke spáchání přestupku užita nebo určena, anebo byla přestupkem získána či byla nabyta za věc přestupkem získanou, pokud taková věc náleží pachateli, kterého nelze za přestupek stíhat, nebo sice nenáleží pachateli přestupku (příp. mu nenáleží zcela), ovšem zabránění věci vyžaduje bezpečnost osob nebo majetku anebo jiný obecný zájem.

Z výše uvedeného vyplývá, že za přestupky, které při postihu méně závažných projevů rasové nesnášenlivosti či diskriminace menšin přicházejí v úvahu, dovoluje zákon uložit pokutu do výše 1000 Kč, 3000 Kč, popř. 5000 Kč. Přitom škála horních hranic pokut, které lze uložit za přestupky obecně, je velmi široká. Jen v zákoně o přestupcích se horní hranice pokut pohybují mezi 1000 Kč a 50 000 Kč. Zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), v platném znění, za přestupek kupříkladu umožňuje uložit pokutu až do výše 100 000 Kč (kterou lze ještě za určitých okolností zvyšovat), zákon č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, v platném znění, stanoví horní hranici pokuty za přestupek na 200 000 Kč.

3.3. Zhodnocení zákona o přestupcích z hlediska ochrany osob před rasově motivovanými útoky a projevy rasové diskriminace všech forem

V předchozích částech byla popsána stávající situace v oblasti přestupkové ochrany před rasově motivovanými útoky či projevy diskriminace rasových, etnických, národnostních atp. menšin. Bylo konstatováno, že právní řád ČR v současnosti obsahuje dvě skutkové

podstaty přestupku, které pokrývají výslovně některé typy těchto společensky nebezpečných a zavrhnutíhodných jednání. Nabízí se úvaha, zda je žádoucí vytvářet zvláštní skutkové podstaty přestupků vztahující se výslovně na rasově motivované útoky, resp. na projevy diskriminace menšin, jejichž intenzita nedosahuje intenzity trestného činu. Pro existenci zvláštních skutkových podstat hovoří několik argumentů.

Především je třeba znovu zopakovat nebezpečnost rasově motivovaných útoků a diskriminace menšin. Přitom právě u takových jednání je možno pohnutku (rasovou, etnickou, národnostní nesnášenlivost) z celospolečenského hlediska pokládat za nebezpečnější než samotný účinek deliktu. Proto je vhodné odlišit přestupky spáchané z takové pohnutky, byť by navenek postihované jednání bylo shodné s jednáním jiným, provedeným bez zmíněné pohnutky. Zákon o přestupcích, jak bylo uvedeno, počítá s pohnutkou jako s okolností, ke které se má přihlížet při stanovování druhu a výše sankce. Přesto se lze domnívat, že existují určité druhy pohnutek (mezi nimi i rasová nesnášenlivost), jejichž umístění přímo ve skutkových podstatách přestupků má své opodstatnění.

Podle důvodové zprávy k zákonu č. 273/2001 Sb. novela zákona o přestupcích respektuje Směrnici Rady EU č. 2000/43/EC k provedení zásady rovného zacházení s osobami bez ohledu na rasový nebo etnický původ, a to se zřetelem na potřebu širšího vymezení protidiskriminačního opatření (viz část o mezinárodních dokumentech k ochraně menšin).

Přestupek podle § 49 odst. 1 písm. d) ZPř spočívá v omezování či znemožňování výkonu práv příslušníků národnostních menšin. V § 3 odst. 1 zákona č. 273/2001 Sb. je uvedeno, že příslušníkům národnostních menšin se zaručuje jednotlivě nebo společně s jinými příslušníky národnostní menšiny výkon jejich práv stanovených tímto zákonem, zvláštními právními předpisy či mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, kterými je ČR vázána. Především je vhodné se zastavit u pojmů „národnostní menšina“ a „příslušník národnostní menšiny“, jak je uvedený zákon vymezuje.

Národnostní menšinou se rozumí společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo. Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.

Pozitivem těchto ustanovení je, že do našeho právního řádu vnáší definici pojmu „národnostní menšina“. S terminologickým problémem rozlišování pojmů „národnostní menšina“ a „etnická menšina“ se zákon č. 273/2001 Sb. vypořádává tak, že mezi uvedenými pojmy rozdílů nečiní a používá jednotný výraz „národnostní menšina“. Podle předkladatelů zákona rozlišování obou pojmů vychází „z dnes již překonaných představ, že některé etnické skupiny netvoří národnostní menšiny.“ Argumentují rovněž skutečností, že ani Rámcová úmluva Rady Evropy o ochraně národnostních menšin dělení na národnostní a etnické

menšiny nezná. Zároveň však přiznávají, že pojem „etnikum“ je i v současné odborné literatuře běžně užíván.

Ze znění výše uvedených definic vyplývá, že národnostní menšinu mohou tvořit pouze občané České republiky. To znamená, že příslušníci jiné než české národnosti, kteří žijí na území České republiky ale jsou cizími státními příslušníky, nejsou příslušníky národnostní menšiny ve smyslu zákona č. 273/2001 Sb. Definice příslušníka národnostní menšiny byla podrobena kritice z toho důvodu, že je jím podle znění definice jen občan ČR, hlásící se k jiné než české národnosti.²⁵ To podle kritiků tohoto ustanovení omezuje okruh osob, na které se tento zákon vztahuje, protože jen málo občanů ČR, pociťujících z různých důvodů (rodinné kořeny atd.) též příslušnost k jiné než české národnosti, je ochotno českou národnost popřít a přihlásit se výlučně k oné národnosti jiné.

Vzhledem k absenci jiného vymezení národnostní menšiny a jejích příslušníků v českém právním řádu je možno dojít k výkladu, že přestupková ochrana na základě ustanovení § 49 odst. 1 písm. d) ZPř je poskytována výhradně občanům ČR, splňujícím charakteristiku uvedenou v § 2 zákona č. 273/2001 Sb. Co se týče rozsahu práv, u kterých je omezování nebo znemožňování jejich výkonu postižitelné podle nové skutkové podstaty, zákon č. 273/2001 Sb. v § 4 - 13 sumarizuje základní práva národnostních menšin, přičemž tam, kde je úprava provedena zvláštním zákonem, odkazuje na tento zákon. Neobsahuje tedy vyčerpávající katalog práv příslušníků národnostních menšin, což ostatně vyplývá i z již citovaného § 3 uvedeného zákona, který odkazuje na práva stanovená též zvláštními právními předpisy a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, kterými je ČR vázána.

Přestupek dle § 49 odst. 1 písm. e) ZPř spočívá v působení újmy jinému z vyjmenovaných důvodů. Mezi pohnutkami daného jednání jsou i příslušnost k národnostní menšině, etnický původ, rasa, barva pleti a jazyk oběti. Tato skutková podstata by, jak ostatně vyplývá i z důvodové zprávy k zákonu č. 273/2001 Sb., měla především pokrývat případy diskriminačního chování vůči osobám náležejícím k rasovým, etnickým či národnostním menšinám. Ovšem újma může být způsobena i jednáním jiným, např. verbálním či lehčím fyzickým útokem. V takovém případě, bylo-li by toto jednání motivováno některou z vyjmenovaných pohnutek, by skutková podstata přestupku dle § 49 odst. 1 písm. e) ZPř byla ustanovením speciálním vůči skutkovým podstatám přestupků dle § 49 odst. 1 písm. a), b), popř. c) ZPř. Vyšší nebezpečnost takového přestupku je vyjádřena i vyšší sazbou pokuty, kterou lze za něj uložit. Přesnější vymezení obsahu pojmu „újma“ bude zřejmě nutno ponechat praxi.

Je možné zamyslet se nad otázkou, zda bylo vhodné zařadit uvedené dvě nové skutkové podstaty, zaměřené na ochranu výkonu práv příslušníků národnostních menšin, resp. na ochranu před diskriminací, mezi přestupky proti občanskému soužití, či zda nebylo vhodnější zařadit je do zákona o přestupcích samostatně. Po důkladné úvaze se nabízí závěr, že při tvorbě novely zvítězilo z hlediska legislativní techniky jednodušší řešení nad řešením přesnějším z hlediska systematiky.

Tento závěr podporuje srovnání objektu přestupků proti občanskému soužití dle § 49 odst. 1 písm. a), b) a c) ZPř a společenských zájmů, ohrožovaných rasově motivovanými

²⁵ viz např. Uhl, P.: Menšinový zákon je segregáční. Právo, 26. 5. 2001, s. 5

útoky, popř. projevy diskriminace menšin. Druhovým objektem přestupků proti občanskému soužití je řádné a klidné soužití lidí, jehož obsah lze opět dovodit ze skutkových podstat uvedených v § 49 odst. 1 písm. a), b) a c) ZPř. Rasově motivované útoky či diskriminace menšin ohrožují, popř. porušují zájem společnosti na dodržování principu rovnosti, resp. zákazu diskriminace. Jakkoliv taková jednání mohou porušovat i řádné občanské soužití (jako např. zájem společnosti na ochraně cti jednotlivce před urážkou dle § 49 odst. 1 písm. a) ZPř), jejich hlavní nebezpečí spočívá specificky v projevech nesnášenlivosti vůči menšinám, čemuž by měla odpovídat i zvláštní skutková podstata.

Otázkou je též, jaké sankce za nově vytvořené přestupky zvolit. Jak bylo uvedeno, zákon o přestupcích dovoluje za přestupky dle § 49 odst. 1 písm. d) a e) uložit pokutu do 5000 Kč. Vzhledem k nebezpečnosti takových projevů i s ohledem na srovnání této výše se sankcemi, které lze uložit za jiné přestupky, se může uvedená sazba jevit dosti mírná. Zároveň by při ukládání sankcí za takový přestupek měl příslušný orgán vždy uvažovat o možnosti uložení též jiného druhu sankce než je pokuta (zákaz činnosti, propadnutí věci) a zejména u mladistvých pachatelů také o uložení omezujícího opatření.

Závěrem lze vyzdvihnout, že nové skutkové podstaty přestupku byly novelou zařazeny přímo do zákona o přestupcích (nikoliv do zákona zvláštního). Již bylo konstatováno, že přestupky jsou jedinými alespoň částečně kodifikovanými správními delikty. V zájmu přehlednosti právního řádu i právní jistoty občanů je existence kodexu žádoucí a naopak rozšiřování počtu právních předpisů, obsahujících skutkové podstaty přestupků, není namístě.

4. Exkurs - antidiskriminační ustanovení v oblasti ochrany potřebitele

Za velmi aktuální a palčivou lze pokládat otázku projevů diskriminace příslušníků rasových, etnických či národnostních menšin při realizaci jejich spotřebitelských práv, tj. práv souvisejících s nákupem zboží od podnikatelů nebo s užíváním jejich služeb, a to pro jiné než podnikatelské účely. I zde platí to, co bylo uvedeno o celé problematice rasově motivovaných útoků a projevů diskriminace menšin - jedná se o oblast veřejností citlivě a rozporupně vnímanou. Na straně jedné stojí zájem na vytvoření co nejlepších podmínek k podnikání, včetně poskytnutí určité míry svobody rozhodování o způsobu podnikání a zajištění práva na ochranu majetku určeného k podnikání, na straně druhé stojí již několikrát zmíněný princip rovnosti a zákaz diskriminace. Problémy spojené s neochotou obsluhovat příslušníky různých menšin (zejména Romy) v restauracích, klubech, kavárnách, ale i v provozovnách jiného typu, a s následnými konflikty, jsou mediálně zajímavou a sledovanou záležitostí. Pohled na věc ztěžuje i skutečnost, že se při těchto incidentech často jedná o pokračování dřívějších konfliktů, čímž se do určité míry stírá hranice mezi pachatelem a obětí.

Jak vyplývá z předchozí části textu, zákon o přestupcích nyní obsahuje skutkovou podstatu přestupku proti občanskému soužití dle § 49 odst. 1 písm. e) ZPř, která dopadá na působení újmy jinému z vyjmenovaných pohnutek. Ovšem přestupky jsou pouze jedním

z druhů správních deliktů. Práva spotřebitelů jsou v právním řádu České republiky obsažena především v zákoně č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v platném znění. Dalším pramenem spotřebitelského práva je zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění (úprava závazkových právních vztahů, spotřebitelských smluv, odpovědnosti za škodu...). Jednání podnikatelských subjektů pak regulují především zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), v platném znění, a zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění.

Zákon o ochraně spotřebitele obsahuje výslovné antidiskriminační ustanovení v § 6. Prodávající (podnikatel) se nesmí při prodeji výrobků a poskytování služeb chovat v rozporu s dobrými mravy; zejména nesmí žádným způsobem spotřebitele diskriminovat. Diskriminace je tedy uváděna jako jeden z druhů jednání contra bonos mores. Dobré mravy jsou obsahově neurčitým pojmem, který není zákonem definován a jeho naplnění konkrétním obsahem je svěřeno právní praxi. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. 3 Cdon 69/96 se dobrými mravy rozumí souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.

Diskriminaci lze chápat jako rozlišování sobě rovných subjektů, jež některé z posuzovaných subjektů poškozují. Jde o znevážení rovnosti a popírání a omezování práv těchto navzájem si rovných subjektů. V případě spotřebitelů je nutno vycházet z jejich zcela totožného postavení. Žádný z nich by proto neměl být zvýhodňován (pozitivní diskriminace) či znevýhodňován (negativní diskriminace) na úkor druhých.²⁶ Původní znění zákona o ochraně spotřebitele účinné do 30. 6. 1995 obsahovalo i demonstrativní výčet jednání, která za diskriminaci lze považovat. Mezi projevy diskriminace tak patří odmítnutí prodeje výrobků, které má podnikatel vystaveny nebo jinak připraveny k prodeji, odmítnutí poskytnutí služby, které je v jeho provozních možnostech, nebo vázání prodeje výrobků či poskytnutí služeb na prodej jiných výrobků anebo poskytnutí jiných služeb, pokud se nejedná o omezení stejné pro všechny případy a v obchodním styku obvyklé. Ačkoliv byl ze současného znění zákona o ochraně spotřebitele tento výčet vypuštěn, uvedené typy jednání jsou v praxi při interpretaci pojmu diskriminace spotřebitele používány nadále. Znevýhodnění určité skupiny spotřebitelů může být pochopitelně založeno na rase, barvě pleti, jazyce, národnosti či sociálním původu. Dozor nad dodržováním zákazu diskriminace spotřebitele vykonává Česká obchodní inspekce.

Porušení zákazu diskriminace dle § 6 zákona o ochraně spotřebitele je správním deliktem, za který může být uložena pokuta až do výše 1 000 000 Kč. Při stanovení výše pokuty se přihlíží k povaze protiprávního jednání a k rozsahu jeho následků. Za opakované porušení povinností v průběhu jednoho roku lze ukládat pokutu až do výše 2 000 000 Kč. Do výše 5 000 Kč lze uložit tuto pokutu v blokovém řízení, je-li porušení povinností spolehlivě zjištěno a osoba, která povinnost porušila, je ochotna blokovou pokutu zaplatit. Pokutu lze uložit do tří let ode dne, kdy k porušení povinnosti došlo.

V praxi bývá zákaz diskriminace spotřebitele z důvodu rasové, etnické, národnostní atp. nesnášenlivosti obcházen označováním provozovny např. jako soukromého klubu. V takovém případě, pokud provozování takového zařízení vykazuje znaky živnosti (soustavná

²⁶ Pelikán, T.: Ochrana spotřebitele ve správním právu - zákaz diskriminace spotřebitele. ASPI, 22. 1. 2000

činnost provozovaná samostatně, vlastním jménem, na vlastní odpovědnost a za účelem dosažení zisku), je třeba trvat na důsledné aplikaci ustanovení § 60a a násl. živnostenského zákona a postihovat uvedené jednání jako správní delikt neoprávněného podnikání. Je-li uvedená činnost provozována ve větším rozsahu. Lze uvažovat i o kvalifikaci dle § 118 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, v platném znění, jako trestného činu neoprávněného podnikání.

V souvislosti se skutkovou podstatou přestupku proti občanskému soužití dle § 49 odst. 1 písm. e) ZPř se nabízí otázka vzájemného vztahu tohoto přestupku a správního deliktu spáchaného porušením zákazu diskriminace dle § 6 zákona o ochraně spotřebitele. Rozhodující by bylo zhodnocení objektu takového deliktu, tj. určení zájmu, který je jím porušen či ohrožen. V případě, že by takové jednání naplňovalo skutkovou podstatu správního deliktu dle zákona o ochraně spotřebitele, pak, i kdyby zároveň naplňovalo skutkovou podstatu nového přestupku, by bylo posuzováno a postihováno právě podle zákona o ochraně spotřebitele (přestupek je zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně o přestupcích nebo v jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin). Vzájemná konkurence přestupku a jiného správního deliktu je tak vyřešena přímo v zákoně o přestupcích ve prospěch jiného správního deliktu.

5. Rozbor některých případů rasově a podobně motivovaných trestných činů projednávaných Nejvyšším soudem České republiky

Úvodem je třeba poznamenat, že podle stávající právní úpravy (§ 266 a násl. trestního řádu) může Nejvyšší soud České republiky (dále jen Nejvyšší soud) meritorně projednávat jen ty trestní věci, v nichž bylo vydáno pravomocné rozhodnutí, proti kterému podal stížnost pro porušení zákona ministr spravedlnosti. Od této skutečnosti se odvíjí okruh a rozsah projednávaných věcí, které – pokud jde o trestné činy s rasovou a obdobnou motivací – jsou v agendě Nejvyššího soudu spíše výjimečnými případy.

a) *Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 1997 sp. zn. 2 Tzn 85/97* byla řešena otázka výkladu ustanovení § 196 odst. 2 TrZ a širše trestněprávní ochrany, kterou toto ustanovení poskytuje, a to zejména z hlediska pojmů „rasa“ a „národnost“. Nejvyšší soud zde přezkoumával pravomocný rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 20. 11. 1996 sp. zn. 3 T 196/96, kterým byli dva obvinění mladiství uznáni vinnými trestným činem násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci podle § 196 odst. 1 TrZ spáchaným ve spolupachatelství podle § 9 odst. 2 TrZ. Podle skutkových zjištění rozsudku se obvinění dopustili uvedeného trestného činu tím, že dne 30. 10. 1995 v době mezi 14.30 až 15.00 hodin ve vlakové soupravě na trase Hradec Králové - Sadová společně vyhrožovali zbitím a vyhozením z vlaku čtyřem spolucestujícím a jednoho ze spolucestujících jeden z obviněných ve stanici Sadová při vystupování z vlaku kopl do levé hýždě. Podle § 24 odst. 1 písm. a) TrZ bylo upuštěno od potrestání obou obviněných. Přestože napadené osoby byly romského původu, na rozdíl od podané obžaloby Okresní soud v Hradci Králové neakceptoval právní kvalifikaci uvedeného skutku též podle § 196 odst. 2 TrZ, tj. jako trestný čin rasově motivovaný, protože slovním a logickým výkladem dospěl k závěru, že toto ustanovení je zaměřeno na ochranu příslušníků jiné rasy, případně jiné skupiny obyvatel odlišujících se od pachatelů politickým přesvědčením, národností, vyznáním nebo tím, že jsou bez vyznání. Podle názoru okresního soudu směřuje citované ustanovení k postihu násilného a obdobného jednání ve formě projevů rasové diskriminace vůči takto se odlišujícím jednotlivcům či skupinám obyvatel. Okresní soud vyslovil přesvědčení, že podle zmíněného ustanovení nelze postihovat násilné útoky ze strany pachatelů, kteří jsou jedné rasy, vůči poškozeným - příslušníkům stejné rasy. Dále okresní soud s poukazem na historické poznatky dovedl, že je nutno rozlišovat tři velké rasové skupiny, a to indoevropskou, negroaustralskou a mongolskou, přičemž občané romského původu pocházejí z indického subkontinentu a stejně jako u občanů české národnosti se tedy jedná o příslušníky indoevropské rasy, proto zde nelze aplikovat ustanovení § 196 odst. 2 TrZ. Podle přesvědčení Okresního soudu v Hradci Králové pak nelze vycházet ani z toho, zda obvinění nejednali vůči poškozeným pro jejich poněkud odlišnou barvu pleti nebo pro jejich etnický původ, a v této souvislosti okresní soud poukázal na některá ustanovení Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace, z jejichž znění ve srovnání se zněním trestního zákona má vyplývat, že odpovídající ustanovení citované úmluvy nebyla do trestního zákona převzata v úplném znění, a tak podle názoru okresního soudu není zajištěn postih násilného jednání pro odlišnou barvu pleti, případně pro odlišný etnický původ. V postihu takového jednání na základě současného znění trestního zákona spatřuje okresní soud nepřijatelné rozšiřování podmínek trestnosti.

Proti citovanému rozsudku Okresního soudu v Hradci Králové, který nabyl právní moci, podala tehdejší ministryně spravedlnosti v neprospěch obviněných mladistvých stížnost pro porušení zákona. V jejím odůvodnění vyslovila nesouhlas s právními závěry okresního soudu, které vycházejí z určení pojmu rasa podle antropologických poznatků, majících význam pro vědecké bádání, ale podle názoru ministryně spravedlnosti jsou v rozporu s účelem a duchem trestního zákona. Ve stížnosti pro porušení zákona se dále namítalo, že ustanovením § 196 odst. 2 TrZ má být bezesporu zajišťována ochrana všech občanů tak, aby nebyli napadáni pro původ, víru či přesvědčení, a vzhledem k tomu se dovozovalo, že rasou je každá skupina lidí, lišící se nějakými typickými společnými znaky, které jsou dány vývojem lidstva, a to zejména barvou pleti, vlasů, tvarem obličeje apod. Jedině tento výklad považovala ministryně spravedlnosti za odpovídající zájmům fyzických a právnických osob a poukázala na to, že takový výklad je soudy běžně používán, přičemž jde též o plnění závazků Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace vyhlášené pod č. 95/1974 Sb.

Nejvyšší soud na podkladě podané stížnosti pro porušení zákona přezkoumal napadené rozhodnutí a zjistil, že zákon porušen byl ve prospěch obviněných mladistvých, byť z poněkud jiných důvodů, než uváděla stížnost pro porušení zákona.

Předmětem námitek ve stížnosti pro porušení zákona byl především výklad pojmu „rasa“ použitý v napadeném rozhodnutí, jímž Okresní soud v Hradci Králové odůvodnil svůj závěr, proč předmětný skutek obviněných právně neposoudil - na rozdíl od obžaloby - též podle ustanovení § 196 odst. 2 TrZ, ačkoli obvinění napadli osoby romského původu. K tomu Nejvyšší soud uvedl, že trestní zákon ani jiná právní norma neobsahuje bližší konkretizaci toho, jakou skupinu lidí lze zahrnout pod pojem „rasa“, který je zákonným znakem některých skutkových podstat trestných činů a jehož vymezení je tedy věcí výkladu. V zásadě lze souhlasit s výkladem uvedeného pojmu, jak je podán v odůvodnění napadeného rozsudku. Obdobný výklad je u nás akceptován v teorii i praxi trestního práva hmotného a vychází především ze současných poznatků antropologické, sociologické a historické vědy. Podle nich se *za rasu považuje* skupina lidí, která se od jiných liší somatickými a dalšími společnými, popř. podobnými biologickými rysy, zejména barvou kůže, vlasů a očí, formou vlasů, nosu, rtů, víček, hlavy a obličeje, výškou, proporcemi a členěním těla; toto dělení se však neváže na izolované tělesné rysy, ale vždy na jejich komplex. Nutno zároveň připomenout, že diferenciace lidstva na tři hlavní rasy, jak je u nás převážně zastávána, jistě není vyčerpávající a že představuje dělení jen základní s možností různých podskupin a přechodných typů. Přestože se lze historicky a místně setkat i s jinými rasovými teoriemi, včetně těch, které měly odůvodnit nerovnost různých skupin lidí, neznamená výše uvedená diferenciace lidstva na tři základní rasy jakékoli rozlišení lidí podle jejich schopností, psychologických vlastností, mentální úrovně atd. Rasa je tedy pokládána za *biologický fakt*, a *nikoliv za sociální nebo kulturní jev*. Tyto závěry formuloval Nejvyšší soud i s přihlédnutím k odborným vyjádřením obsaženým v trestním spise Krajského soudu v Brně sp. zn. 1 T 62/95, jimiž k návrhu státního zástupce doplnil dokazování v řízení o stížnosti pro porušení zákona. Jde o odborná vyjádření Ústavu pro studium romské kultury, sekretariátu Rady pro národnosti vlády České republiky, Ústavu evropské etologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a Ústavu pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky.

Nejvyšší soud v této souvislosti dále zdůraznil, že právní kvalifikace určitého skutku podle ustanovení § 196 odst. 2 TrZ je podmíněna *přesně stanovenou motivací útoku*, který musí být veden proti skupině obyvatel nebo proti jednotlivci pro jejich politické přesvědčení,

národnost, rasu, vyznání nebo proto, že jsou bez vyznání. Nestačila by tedy motivace zaměřená na jiné charakteristiky napadených osob, protože citovaná skutková podstata neposkytuje univerzální ochranu všem nebo jakýmkoli skupinovým zájmům. Vzhledem k tomu např. útok vedený proti osobám jen pro jejich barvu pleti nebo etnický původ by nemohl být posouzen podle § 196 odst. 2 TrZ, jestliže by zároveň takový útok nebyl motivován politickým přesvědčením, národností, rasou nebo vyznáním (resp. nedostatkem vyznání) napadených osob. To lze dovodit i ze skutečnosti, že citované ustanovení je - vedle dalších skutkových podstat zvláštní části trestního zákona - provedením závazků vyplývajících z Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace, která byla publikována pod č. 95/1974 Sb. a která je vzhledem k čl. 5 odst. 2 ústavního zákona č. 4/1993 Sb. závazná i pro Českou republiku. Podle čl. 4 písm. a) této úmluvy se její účastnické státy zavázaly mimo jiné prohlásit za trestné činy různé zde uvedené projevy rasové diskriminace. Učinil tak rovněž náš stát (resp. jeho právní předchůdce), a to mimo jiné i v ustanovení § 196 odst. 2 TrZ, proto nelze tzv. rasovou motivaci trestných činů vykládat a dovozovat bez zřetele na zákonné znaky uvedené v příslušných ustanoveních trestního zákona, jak to jedině odpovídá též ustanovení čl. 39 LPS (jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem). Ostatně i citovaná úmluva zejména ve svých ustanoveních čl. 1 odst. 1, čl. 4 a čl. 5 rozlišuje mezi pojmy rasa, barva pleti, rodový nebo národnostní nebo etnický původ. Podobně i jiné normy nejvyšší právní síly, jimiž jsou chráněna základní lidská práva a svobody, rozlišují pojmy rasa, barva pleti, příslušnost k národnostní nebo etnické menšině (viz např. čl. 3 odst. 1 LPS, čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášené pod č. 209/1992 Sb.). Potud by bylo možno souhlasit i s odůvodněním napadeného rozhodnutí, v němž Okresní soud v Hradci Králové v této souvislosti upozorňuje na odlišné znění příslušných ustanovení zmíněné Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem diskriminace a trestního zákona platného v České republice, pokud jde o použité pojmy. Nejvyšší soud rovněž vyjádřil stanovisko, že nedostatek určitého znaku skutkové podstaty trestného činu nelze nahrazovat, resp. trestní postih rozšiřovat výkladem jiného znaku (který není znakovou podstatou), a to s poukazem na účel zákona, nebo dokonce argumentovat „duchem zákona“, jak to činí odůvodnění stížnosti pro porušení zákona.

Na druhé straně ani celkem správný výklad pojmu „rasa“ včetně zařazení osob romského původu do jeho rámce v napadeném rozhodnutí neznamená, že okresní soud správně vyložil celou skutkovou podstatu ustanovení § 196 odst. 2 TrZ, pokud dovodil, že ji nelze na projednávaný skutek aplikovat. Použil-li Okresní soud v Hradci Králové výklad logický, lze s ním souhlasit, že citované ustanovení je zaměřeno především na ochranu skupin obyvatel či jednotlivců *jiného* politického přesvědčení, národnosti, rasy či vyznání, odlišných od politického přesvědčení, národnosti, rasy nebo vyznání pachatele trestného činu. To je jistě nezbytným a logickým předpokladem odstranění rasové diskriminace, tedy jakýchkoli neodůvodněných rozdílů mezi různými, navzájem odlišnými rasami či jinými skupinami osob ve smyslu výše uvedené mezinárodní úmluvy. Trestní zákon tedy ve svém ustanovení § 196 odst. 2 nepochybně chrání skupinu obyvatel nebo jednotlivce, pokud mají odlišné politické přesvědčení, národnost, rasu či vyznání než pachatel tohoto trestného činu. Tím je zároveň zaručena ochrana pluralitního charakteru naší společnosti v uvedených směrech.

Jazykový (slovní) výklad skutkové podstaty uvedené v § 196 odst. 2 TrZ, jímž okresní soud v odůvodnění napadeného rozhodnutí rovněž argumentuje, však nevylučuje ani závěr, že motivace uvedená v tomto ustanovení může být zaměřena též proti skupinám obyvatel či proti jednotlivcům, kteří jsou *stejného* politického přesvědčení, národnosti, rasy nebo vyznání jako pachatel tohoto trestného činu. To lze vyvodit především ze slov „... *pro jejich* politické

přesvědčení, národnost, rasu ...“ v ustanovení § 196 odst. 2 TrZ, která vyjadřují orientaci napadených osob - nikoli pachatele - v uvedených směrech (pachateli tedy např. vadí politické přesvědčení, národnost, rasa atd. právě těch osob, které pro tyto vlastnosti napadá). Vzhledem k tomu je podstatné, že pachatel takovou skupinu obyvatel nebo jednotlivce napadá především proto, že oni mají určité politické přesvědčení, určitou národnost, určitou rasu, určité vyznání nebo jsou bez vyznání, a to bez ohledu na to, jak je v těchto směrech charakterizován pachatel. Pro tento závěr pak svědčí zejména okolnost, že skutková podstata podle § 196 odst. 2 TrZ *nevyžaduje*, aby politické přesvědčení, národnost, rasa či vyznání napadených osob byly jiné, než u pachatele. V opačném případě by zde totiž muselo být uvedeno, že pachatel užije násilí nebo vyhrožuje skupině obyvatel nebo jednotlivci „... pro jejich *jiné (odlišné)* politické přesvědčení, národnost, rasu ...“. Takovou formulaci však citované ustanovení neobsahuje, proto z hlediska jazykového výkladu nelze dosah této skutkové podstaty omezovat tak, jak to učinil Okresní soud v Hradci Králové v napadeném rozsudku.

Ochranu skupiny obyvatel či jednotlivců stejného politického přesvědčení, národnosti, rasy či vyznání, jaké má pachatel, lze dovodit rovněž logickým výkladem ustanovení § 196 odst. 2 TrZ. Násilím či vyhrožováním může totiž pachatel dávat najevo svůj nesouhlas s tím, že napadené osoby zastávají totéž politické přesvědčení nebo vyznání, jaké má on sám, resp. nesouhlas s tím, že napadené osoby patří do téže rasové či národnostní skupiny jako pachatel (protože mu vadí např. některé odlišnosti, jimiž je určitá skupina obyvatel charakterizovaná). Takový útok může být i prostředkem nepřipustného nátlaku pachatele na napadené osoby, aby tyto svoji orientaci v uvedených směrech změnily, resp. aby byly vyřazeny z příslušné společenské skupiny (protože pachateli např. vadí, že napadené osoby patří do stejné skupiny jako on, a chce dosáhnout, aby tomu tak nadále nebylo, nebo alespoň dát najevo, že s tím nesouhlasí). Útoky vedené s uvedenou motivací tedy v konečném důsledku omezují svobodu vyznání a přesvědčení napadených osob, možnost svobodné volby jejich národnosti a narušují rovnost lidí, přičemž tyto hodnoty jsou chráněny nejen normami nejvyšší právní síly (např. podle čl. 1, čl. 3 odst. 1 a 2, čl. 15 odst. 1, čl. 16, čl. 17, čl. 22 a čl. 24 LPS, podle čl. 9, čl. 10 a čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod), ale jsou rovněž chráněným objektem skutkové podstaty uvedené v ustanovení § 196 odst. 2 TrZ. Přitom je nepochybné, že právě objekt trestného činu má důležitý a nezastupitelný význam pro výklad příslušné skutkové podstaty trestného činu.

Uvedený jazykový a logický výklad nelze podle přesvědčení Nejvyššího soudu považovat za rozšiřování podmínek trestnosti, protože výklad zde podaný zůstává v mezích skutečného správného smyslu ustanovení § 196 odst. 2 TrZ a opírá se především o jeho znění.

Další pochybení napadeného rozhodnutí shledal Nejvyšší soud v tom, že pokud již okresní soud dospěl k závěru o nemožnosti trestního postihu podle § 196 odst. 2 TrZ, jde-li o stejnou rasu obviněných i osob jimi napadených, nezabýval se otázkou, zda nebyla motivace obviněných zaměřena vůči jinému skupinovému znaku napadených osob. Okresní soud v Hradci Králové totiž bez bližšího zdůvodnění pominul, že napadené osoby romského původu mohou být příslušníky *samostatné národnosti* ve smyslu § 196 odst. 2 TrZ, a to i odlišné od národnosti obviněných. Případná romská národnost napadených osob, která zde přichází v úvahu, není v podmínkách České republiky žádnou zvláštností, ale stala se běžným projevem uplatnění základního práva zakotveného v čl. 3 odst. 2 LPS, jak ostatně vyplývá též z výše uvedených důkazů, jimiž Nejvyšší soud doplnil řízení o stížnosti pro porušení zákona. Proto by i násilí nebo vyhrožování ve smyslu § 196 odst. 2 TrZ vedené vůči obyvatelům romské

národnosti právě pro tuto jejich národnost naplnilo znaky skutkové podstaty trestného činu podle citovaného ustanovení.

Na podkladě všech uvedených skutečností pak Nejvyšší soud zrušil rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové a tomuto soudu přikázal, aby věc znovu projednal a rozhodl při vázanosti právním názorem zde vysloveným.²⁷

b) *Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 1998 sp. zn. 2 Tzn 123/97* se zabýval možností posouzení rasově motivovaného útoku, při kterém došlo ke smrti v důsledku utonutí, jako trestného činu vraždy spáchaného s touto pohnutkou. Jde o mediálně známý případ, který se odehrál v Písku. Nejvyšší soud zde přezkoumával rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 18. 6. 1997 sp. zn. 3 To 441/97, který jako soud odvolací zrušil rozsudek Okresního soudu v Písku ze dne 12. 3. 1997 sp. zn. 3 T 121/96 a sám rozhodl tak, že některé ze spoluobviněných uznal vinným trestným činem násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2, 3 TrZ a další spoluobviněné uznal vinným trestným činem vydírání podle § 235 odst. 1, 2 písm. b), c) TrZ.

Soudy prvního i druhého stupně posuzovaly skutek, který byl spáchán tak, že čtyři obvinění (z toho tři mladiství) dne 24. 9. 1993 okolo 15.30 hod. jako příslušníci hnutí skinheads společně s dalšími nejméně 14 osobami se srotili na městské tržnici u Děkanického kostela v Písku a odtud společně odešli na městský ostrov v Písku, kde zaútočili s dalšími osobami na romské občany Č., M. Č., D. Č. a T. D., kteří v té době byli na tomto ostrově, na něž křičeli a uráželi je pro jejich romský původ a barvu pleti, vyhrožovali jim zabitím a při tom byli vyzbrojeni společně s dalšími osobami nůžkami, baseballovými páčkami, popřípadě řetězy, čímž byl u poškozených vyvolán strach z napadení, načež poškození z tohoto důvodu skočili do řeky Otavy, která měla teplotu 15,7 stupně Celsia, v úmyslu přeplavat na druhý břeh, poté dva z obviněných bránili poškozeným vylézt z řeky v prostoru na ostrově, když se poškození vraceli, jeden z obviněných řídil akci včetně pokynů ostatním osobám, jež se rozmísťovaly podle těchto pokynů po obou březích řeky Otavy, a když poškozený D. Č. vzhledem k fyzickému vyčerpání se snažil vylézt z vody, byl sražen dvěma obviněnými zpět do vody a na druhém břehu další obviněný zabraňoval s baseballovou páčkou svědkům v přístupu k řece, když chtěli pomoci plovoucím poškozeným, a proto kromě jiného v důsledku jednání obviněných došlo k utonutí poškozeného T. D.

Za to a za další sbíhající se trestnou činnost byli obvinění odsouzeni diferencovaně k trestům odnětí svobody v trvání od 1 roku do 31 měsíců, přičemž jednomu z obviněných byl výkon trestu podmíněně odložen, ostatní tresty byly nepodmíněné.

Proti citovanému rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích podala v neprospěch všech obviněných tehdejší ministryně spravedlnosti stížnost pro porušení zákona. Ve stížnosti pro porušení zákona ministryně spravedlnosti mimo jiné s poukazem na všechny skutkové okolnosti dospěla k závěru, že obvinění pokládali za možnou smrt Romů nebo jen některého z nich a pro takový případ s takovým následkem byli srozuměni. I přes nízký věk museli mít obvinění dostatek vědomostí o tom, že v atmosféře strachu o život poškození budou velmi brzy fyzicky a psychicky vyčerpání, že řeka je v místech ostrova široká i hluboká, poškození se potápěním kryjí před zásahy kamenů a že jim hrozí utonutí. S touto skutečností byli srozuměni, jak je patrné zejména z jejich slovních projevů. Ve stížnosti

²⁷ Citovaný rozsudek Nejvyššího soudu byl publikován v časopise Právní rozhledy, 1998, č. 1, s. 34.

pro porušení zákona dále ministryně spravedlnosti konstatovala, že při hodnocení zavinění obviněných na smrti T. D. soud velkou měrou přihlédl ke skutečnosti, že poškozený byl v kritické době pod vlivem toluenu. Ve světle informace, kterou uvedl zmocněnec poškozených v podnětu ke stížnosti pro porušení zákona, že podle konzultace v Ústavu toxikologie při 1. lékařské fakultě UK standardní prameny uvádějí v rozporu se závěry znalců – soudních lékařů, kteří vypracovali v posuzované věci znalecký posudek, minimální smrtelnou hladinu toluenu v krvi pětinasobně vyšší, než bylo zjištěno v krvi T. D., by bylo vhodné zvážit vyžádání znaleckého posudku dalších znalců, případně posudku ústavu. Obvinění měli být tedy podle závěru ministryně spravedlnosti uznáni vinnými kromě souběžných trestných činů vydírání a násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci i trestným činem vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a), f) TrZ, ve znění účinném v rozhodné době.

Nejvyšší soud, který na podkladě stížnosti pro porušení zákona přezkoumal napadené rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích, především vytkl nedostatečné objasnění některých rozhodných okolností případu a nesprávný postup policie po příjezdu na místo činu. Ohledně míry a formy zavinění obviněných na způsobení smrti poškozeného T. D. Nejvyšší soud uvedl:

Ze zveřejněné judikatury vyplývá, že závěr o tom, zda tu je zavinění ve smyslu trestního zákona a v jaké formě, je závěrem právním. Tento právní závěr o subjektivních znacích trestného činu se však musí zakládat na skutkových zjištěních soudu vyplývajících z provedeního dokazování stejně jako závěr o objektivních znacích trestného činu. Skutečnosti duševního (psychického) života významné pro právní závěr o tom, zda tu je zavinění a v jaké formě, jsou předmětem dokazování právě tak, jako všechny ostatní okolnosti naplňující znaky trestného činu. Při zjišťování okolností, které mají význam pro závěr o zavinění, není možné předem přikládat zvláštní význam žádnému důkaznímu prostředku, ale na zavinění a jeho formu je třeba usuzovat ze všech konkrétních okolností, za kterých byl trestný čin spáchan, a ze všech důkazů významných z tohoto hlediska (srov. č. 60/1972 Sb. rozh. tr.).

Naznačeným způsobem však soudy obou stupňů nepostupovaly při posuzování zavinění obviněných na smrti poškozeného T. D. a na možné smrti dalších poškozených. Soud prvního stupně se možnou úmyslnou formou zavinění obviněných na smrti poškozeného T. D. a na možné smrti dalších poškozených nezabýval. Soud druhého stupně se touto možností sice zabýval, avšak provedené důkazy nehodnotil ze všech v úvahu přicházejících hledisek, možností a způsobů, přičemž některé důkazy a okolnosti případu nehodnotil vůbec.

Odvolací soud v odůvodnění napadeného rozhodnutí konstatuje, že na základě provedeního dokazování nebylo prokázáno, že by mezi skupinou skinů, kteří se srotili k útoku proti Romům, existovala nějaká konkrétnější dohoda o způsobu napadení či o usmrcení některého Roma. Šlo o útok poměrně početné skupiny, jejíž činnost nebyla natolik organizovaná, nebylo prokázáno, že by některý z obviněných bránil v opuštění řeky bezprostředně fyzicky právě později utonulému T. D., fyzické násilí dvou obviněných ve vztahu k poškozenému D. Č. nevyústilo v tragický následek, přičemž jim nic nebránilo útočit intenzivněji. Výkřiky, které byly pohružkou usmrcením, jsou provázeny obdobné útoky rasisticky zaměřených skupin, aniž by jejich původci projevili konkrétně úmysl způsobit jinému smrt, nelze přehlížet ani slova pronesená jedním z obviněných, že taková akce se bude opakovat každý měsíc. Při hodnocení zavinění obviněných na smrti poškozeného T. D. není možné podle názoru odvolacího soudu odhlížet od skutečnosti, že jmenovaný poškozený byl v kritické době pod vlivem toluenu, přičemž tato okolnost mohla přispět ke ztrátě

psychomotorických funkcí a stát se jednou z příčin utonutí, a to i vzhledem k nelogickému chování poškozeného, který před svým utonutím se pohyboval poměrně blízko břehu řeky, v té době nebyl ohrožován bezprostředním násilím, a přesto z řeky nevystoupil.

K výše popsaným úvahám odvolacího soudu je třeba uvést následující. Pro přímý či nepřímý úmysl obviněných usmrtit poškozené není potřebná jejich předchozí dohoda o usmrcení, případně nějaká přesná organizace útoku, i když jistým způsobem byl útok organizován jedním z obviněných, jak to uvádí i odvolací soud ve výroku napadeného rozsudku. O organizaci a předchozí přípravě násilného útoku proti Romům svědčí to, že někteří Romové byli varováni již asi týden až čtrnáct dnů předem, dále to, že do Písku přijeli příznivci hnutí skinheads z různých míst v tutéž dobu, a konečně i to, že skinové nenarušili klid a pořádek ve městě žádným jiným způsobem než právě útokem proti Romům. Evidentně tedy nešlo o nahodilý či nepředvídaný útok. Poškozenému T. D. podle závěrů soudů obou stupňů sice nikdo bezprostředně fyzicky nezabraňoval vystoupit z řeky, avšak za situace, kdy na poškozené byly ze břehů házeny kameny, byly přítomny výhrůžky zabitím, bylo důrazně bráněno třetím osobám, které chtěly poškozeným pomoci, bylo poškozenému zřejmé, že pokud se bude snažit dostat na břeh řeky, bude mu v tom zabráněno obdobně, jak tomu bylo v případě poškozeného D. Č. Fyzické násilí dvou obviněných vůči poškozenému D. Č. nebylo sice natolik intenzivní, aby vyústilo v tragický následek, avšak splnilo svůj účel, tj. nepustit jej z řeky, a mohlo odradit poškozeného T. D. od pokusu vystoupit z řeky, resp. mohlo ho přimět v řece setrvat. Pouze pomoc poškozených J. Č. a M. Č. a příjezd policie, po němž obvinění od svého jednání upustili, zabránily možnému následku smrti u poškozeného D. Č., jemuž docházely síly k plavání. Výhrůžky usmrcením *nebyly pronášeny obviněnými samy o sobě*, ale byly doprovázeny *výraznou a cílevědomou organizovanou aktivitou* směřující k tomu, aby se Romové nedostali z vody, byly k těmto účelům použity i *zbraně* (pálky, řetězy, tyče) a házení kamenů na poškozené. Výkřiky jednoho z obviněných, že taková akce se bude opakovat každý měsíc, lze interpretovat i tak, že uvedená akce se nebude opakovat s těmiž Romy, ale s jinými. I pro případ, že by se na smrti poškozeného T. D. měl podílet vliv toluenu (poškození psychomotorických funkcí), nelze přijmout názor odvolacího soudu, že je tím zpochybněn závěr o úmyslném zavinění obviněných ve vztahu ke smrtelnému následku jejich jednání. Obvinění při tom, když nahnali poškozené do řeky a zabraňovali jim dostat se z řeky, *museli být srozuměni* s tím, že některý z poškozených nemusí umět nebo moci např. ze zdravotních důvodů dobře plavat, takže může dojít ke smrti utonutím, neboť poškozené v tomto směru neznali. Je třeba přihlédnouti i k atmosféře strachu, obav o život a tísně, která na poškozené negativně působila při plavání ve vodě chladné 15,7 stupňů Celsia, přičemž taková situace byla vyvolána jednáním obviněných.

Srozumění pachatele u nepřímého úmyslu vyjadřuje aktivní volní vztah pachatele k způsobení následku relevantního pro trestní právo. Způsobení takového následku však není přímým cílem pachatele, ani nevyhnutelným prostředkem (přímo jej nechce, neboť sleduje svým záměrem cíl jiný). Přitom je však pachatel vždy srozuměn s tím, že realizace tohoto cíle předpokládá způsobení následku významného pro trestní právo, avšak tento následek je nechtěným, pouze vedlejším následkem jednání pachatele, se kterým je však srozuměn. Na takové srozumění se pak usuzuje z toho, že *pachatel nepočítal s žádnou konkrétní okolností, která by mohla zabránit následku*, který si pachatel představoval jako možný, a to ať už by šlo o jeho vlastní zásah, nebo o zásah někoho jiného.

V posuzovaném případě z jednání obviněných, které bylo zjištěno soudy obou stupňů, je zřejmé, že nepočítali s žádnou konkrétní okolností, která by mohla zabránit smrtelnému

následku jejich jednání, a to at' by šlo o jejich zásah – naopak dva z obviněných fyzicky zabránili poškozenému D. Č. vylézt z řeky, když mu docházely síly k plavání, nebo o zásah někoho jiného – jeden z obviněných zabraňoval lidem pomoci z řeky poškozenému T. D., který poté zemřel utonutím.

Nejvyšší soud zastává na podkladě shora podaného právní názor pro případ, že je prokázáno, že pachatelé zaženu poškozené násilím a výhrůžkami použití násilí do 30 m široké řeky za přítomnosti zbraní (pálek, řetězů, kovových tyčí) v rukou některých z pachatelů, vyhrožují poškozeným zabitím, obsadí břehy řeky, hází po poškozených kameny či jiné předměty, aby se nemohli dostat ke břehu, fyzicky jim zabraňují vylézt z řeky a nutí je tak plavat, neboť poškození v řece nedosáhnou na dno, důrazně brání třetím osobám v pomoci poškozeným při slovních projevech „smrt cikánům“, „tref černocho do hlavy“, „cikáni nejsou lidi“ a takového jednání trvajících 20 minut zanechají až po příjezdu policie, *musí být srozuměni s tím, že následkem takového jednání může být smrt poškozených.*

Pokud po provedeném důkazním řízení v novém hlavním líčení a zhodnocení důkazů bude zjištěn skutkový stav stejný jako v napadeném rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích, bude třeba jednání obviněných kvalifikovat jako trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a), f) TrZ, ve znění účinném v rozhodné době, dílem dokonáný (při existenci příčinné souvislosti mezi jednáním obviněných a smrtí poškozeného T. D.), dílem nedokonáný ve stadiu pokusu podle § 8 odst. 1 TrZ, spáchaný ve spolupachatelství podle § 9 odst. 2 TrZ. Obvinění společným jednáním úmyslně usmrtili jiného a pokusili se úmyslně usmrtit tři další osoby, tedy čin spáchali na více osobách, a to z jiné zvláště zavrženíhodné pohnutky, kterou je nepochybně rasová a národnostní nenávisť, neboť taková pohnutka je v přímém rozporu s morálkou a svědčí o morální zvrhlosti a bezcitnosti pachatelů. Tato právní kvalifikace zahrnuje všechny další dílčí projevy rasové či národnostní nesnášenlivosti, které by jinak samy o sobě bylo možno kvalifikovat jako trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2, odst. 3 TrZ, hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 TrZ, podněcování k národnostní a rasové nenávisti podle § 198a TrZ, podpora propagace hnutí směřujících k potlačení práva svobod občanů podle § 260 či § 261 TrZ. Trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. a), f) TrZ, ve znění účinném v rozhodné době, je speciálním trestným činem k trestnému činu vydírání podle § 235 odst. 1, odst. 2 písm. b), c) TrZ, ve znění účinném v rozhodné době, v případě, že motivací či pohnutkou těchto trestných činů je rasová či národnostní nenávisť, a proto nepřichází v úvahu jednočinný souběh těchto trestných činů. Právní kvalifikace jednání obviněných podle § 219 odst. 2 písm. d) TrZ, ve znění účinném v rozhodné době, tedy úmyslné usmrcení osoby mladší než 15 let, na základě dosud provedených důkazů nepřichází v úvahu, neboť nebylo prokázáno vědomí obviněných o věku poškozeného T. D.

I v tomto případě Nejvyšší soud zrušil rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích a tomuto soudu přikázal, aby jako soud prvního stupně věc znovu projednal a rozhodl při vázanosti právním názorem zde vysloveným.²⁸ Pro úplnost je třeba dodat, že v nyní platném znění trestního zákona je rasová a obdobná pohnutka výslovně uvedena v ustanovení § 219 odst. 2 písm. g) TrZ, přičemž původně ji bylo možné hodnotit jako jinou zvláště zavrženíhodnou pohnutku ve smyslu § 219 odst. 2 písm. f) TrZ, ve znění účinném do 31. 8. 1995, jehož použití přicházelo v úvahu v posuzovaném případě.

²⁸ Rozsudek byl publikován v časopise Soudní rozhledy, 1998, č. 8, s. 212.

c) *Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2001 sp. zn. 4 Tz 35/2001* řeší problematiku dokazování rasového motivu a právní kvalifikace útoku na osobu, která vystoupila na ochranu příslušníků určité menšiny. Nejvyšší soud zde přezkoumával rozsudek Okresního soudu v Hodoníně ze dne 19. 7. 2000 sp. zn. 2 T 92/99, kterým byl obviněný uznán vinným trestným činem výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a pokusem trestného činu ublížení na zdraví podle § 8 odst. 1, § 222 odst. 1 TrZ. Této trestné činnosti se obviněný dopustil tím, že dne 21. 11. 1998 kolem 23.12 hodin v Hodoníně na ulici Bratislavská v prostoru benzinové čerpací stanice Shell fyzicky napadl R. B. J. (občana USA) po předchozím slovním nedorozumění tak, že ho zezadu strhl na zem, opakovaně ho udeřil pěstí do hlavy a opakovaně kopl do horní části těla a hlavy okovanou botou, způsobil mu otřes mozku I. stupně, tržnou ránu nosu s krvácením z nosu, krevní podlitinu víček pravého oka, krvácení pod spojivky pravého oka, pohmoždění pravé čelní a temenní krajiny a otok pravé jařmové krajiny, čela a spánku, které ho omezovalo v obvyklém způsobu života po dobu 7 - 10 dnů, přičemž tímto způsobem může za určitých okolností dojít ke vzniku závažnějšího až přímo život ohrožujícího poranění. Za toto jednání byl obviněnému uložen trest odnětí svobody v trvání dvou let, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu jednoho roku.

K odvolání státního zástupce a poškozeného rozhodl ve věci Krajský soud v Brně rozsudkem ze dne 6. 10. 2000 sp. zn. 8 To 316/2000 tak, že napadený rozsudek zrušil ve výroku o trestu a podle ustanovení i ve výroku o náhradě škody a nově rozhodl tak, že obviněnému při nezměněném výroku o vině uložil trest odnětí svobody v trvání dva a půl roku a výkon uloženého trestu podmíněně odložil na zkušební dobu v trvání 3 tří let a zároveň nad obviněným vyslovil dohled. Dále uložil obviněnému povinnost zaplatit poškozenému náhradu škody a se zbytkem nároku na náhradu škody byl poškozený odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podal ministr spravedlnosti stížnost pro porušení zákona v neprospěch obviněného. Nesouhlasí s tím, že Okresní soud v Hodoníně neshledal rasový motiv v jednání obviněného a neposoudil je podle § 222 odst. 2 písm. b) TrZ, nýbrž pouze podle odst. 1 citovaného ustanovení. Podle stěžovatele bylo prokázáno, že poškozený se v restauraci choval normálně, což měli potvrdit dva svědci, jakož i sám poškozený. Taktéž bylo prokázáno, že si k poškozenému v restauraci přisedli dva mladíci (z nichž jeden byl romského původu) a poškozený ze vzájemné komunikace s nimi zjistil, že je obviněný z restaurace vykazoval z rasového důvodu. Z této důkazní situace ministr spravedlnosti dovozuje, že příčinou napadení poškozeného bylo to, že vystoupil na ochranu Roma, tedy jednání obviněného bylo rasově motivováno. Okresní soud pochybil, když v této části neuvěřil výpovědi poškozeného, který potvrzoval rasový motiv v jednání obviněného, ačkoli jiné její části považoval za věrohodné a pravdivé. V důsledku těchto nedostatků při právním posouzení jednání obviněného došlo i k uložení nepřiměřeně mírného trestu.

Tato pochybení soudu prvního stupně podle ministra spravedlnosti neodstranil ani odvolací soud, i když obviněnému uložil přísnější trest. Odvolací soud výpověď poškozeného učiněnou v hlavním líčení považoval za nedostačující k potvrzení rasového motivu v jednání obviněného. Rovněž odvolací soud část výpovědi poškozeného shledal věrohodnou a naopak té její části, týkající se tvrzení o rasově motivovaném jednání obviněného, neuvěřil. Ministr spravedlnosti přitom pokládá za nepochybné, že k útoku na poškozeného byl obviněný motivován tím, že poškozený vystoupil na obranu Roma, neboť jiný důvod zde nebyl. V důsledku pochybení ve výroku o vině došlo i k uložení nepřiměřeného podmíněného trestu odnětí svobody obviněnému. V případě uznání viny podle § 222 odst. 2 písm. b) TrZ by

přicházelo v úvahu uložení trestu nepodmíněného, aby byl dostatečnou výstrahou pro obviněného i ostatní členy společnosti.

Nejvyšší soud po přezkoumání věci shledal, že zákon porušen nebyl. V první řadě je třeba zdůraznit, že v posuzované věci byly až na jedinou výjimku, na níž poukázal odvolací soud, procesně nezávadným způsobem provedeny a posléze i vyhodnoceny opatřené důkazy, potřebné k objasnění skutkového stavu. Okresní soud v Hodoníně učinil správná a ostatním provedeným důkazům odpovídající skutková zjištění, což v obsahu odůvodnění svého rozhodnutí konstatoval již Krajský soud v Brně, jako soud odvolací. Pokud se týká námítky stěžovatele, že v rozporu s provedenými důkazy nebyl shledán rasový motiv v jednání obviněného, nelze s tímto tvrzením souhlasit. Jediným, kdo tvrdil, že jeden z mladíků, kteří si v restauraci přisedli ke stolu poškozeného, byl romského původu, byl sám poškozený. Ze strany ostatních vyslychaných svědků, jakož i osoby obviněného, tuto skutečnost neuváděl nikdo. Popřel ji i svědek, jenž v kritické době v restauraci pracoval jako číšník a k celému konfliktu se stavěl nestranným a nezaujatým způsobem, dokonce v určitém okamžiku vystupoval na ochranu poškozeného. Další tvrzení poškozeného, že obviněný v jedné chvíli přistoupil ke stolu, kde seděl s oběma mladíky, a měl jednoho z mladíků vykazovat z restaurace z rasových důvodů, není rovněž žádným dalším důkazem podpořeno. Zmíněné mladíky se přes značné úsilí vyšetřujících orgánů nepodařilo ustanovit a tudíž ani vyslechnout jako svědky. Sám poškozený pak ve své výpovědi v hlavním líčení připustil, že neumí česky a ti dva mladíci neuměli dobře anglicky. Obviněný svoje jazykové schopnosti posoudil tak, že se anglicky není schopen domluvit. Za této situace je třeba souhlasit se závěrem učiněným soudem druhého stupně, že se na vzniku celého konfliktu podílela vzájemná neznalost českého a anglického jazyka a svoji roli zde mohl sehrát i požitý alkohol. *Rasový motiv násilného jednání obviněného, kterého se posléze vůči poškozenému dopustil, tedy nebyl žádným z opatřených důkazů spolehlivě potvrzen* a na pouhých dohadách a domněnkách takovýto závěr postavit v žádném případě nelze, a to ani v situaci, kdy se nepodařilo jednoznačně prokázat skutečný důvod, kvůli němuž k incidentu došlo. V takovémto případě, po provedení všech dostupných důkazů, bylo nutné postupovat podle zásady „in dubio pro reo“ a tudíž akceptovat verzi obviněného, neboť jeho obhajoba nebyla vyvrácena.

Stejně tak nemohl obstát argument uvedený ve stížnosti pro porušení zákona, týkající se výpovědi poškozeného, kdy je poukazováno, že soudy neuvěřily pouze té její části, týkající se rasového motivu jednání obviněného, kdežto v ostatních částech ji považovaly za věrohodnou a pravdivou. K tomu je třeba uvést, že zcela správně a logicky nemohlo být vycházeno z té části výpovědi poškozeného, která je v zásadním rozporu s výpověďmi obviněného a ostatních v té době přítomných osob, neboť se vzájemně lišily právě v důvodech, pro něž ke konfliktu došlo, a výpověď poškozeného v tomto ohledu zůstala zcela osamocená. V ostatních částech je výpověď poškozeného v podstatě shodná s výpověďmi jiných svědků a není zde tudíž důvod k jejímu zpochybnování. Je třeba zdůraznit, že soudy obou stupňů měly k dispozici celou řadu důkazů, mj. v podobě svědeckých výpovědí, které při jejich hodnocení a stanovení skutkového stavu nemohly ignorovat a vycházet pouze a jediné z verze uváděné ve výpovědi poškozeného. Svá tvrzení ohledně motivu jednání obviněného navíc značně znevěrohodnil sám poškozený, když výše uvedeným způsobem popsal jazykové znalosti své i obou mladíků, kteří si k němu přisedli a s nimiž o věci hovořil. Na základě takovýchto jazykových znalostí nemohlo u poškozeného dojít k přesnému a významově správnému vnímání obsahu hovoru, který nejprve proběhl mezi obviněným a dvěma mladíky a posléze mezi těmito mladíky a jím samotným. Pokud se poškozený stavěl do pozice člověka, který má s rasovou diskriminací z minulosti značné zkušenosti ze své vlasti, nebylo možné – a

soudy obou stupňů na to správně nepřistoupily – pouze na základě takovýchto empirických, blíže neprokázaných znalostí poškozeného s touto problematikou, bez dalších relevantních důkazů, označit jednání obviněného za rasistické, když ani nebylo prokázáno, že by se v blízkosti poškozeného v kritický večer nějaký občan romského původu zdržoval. V tomto ohledu je proto argumentace stížnosti pro porušení zákona lichá a dovozování toho, že jiný než rasový důvod ke svému útoku proti poškozenému obviněný mít nemohl, je ryze spekulativní.

Soudy obou stupňů proto správně a v souladu se zákonem vzaly za prokázaný pouze ten skutkový stav, jenž vyplýval z provedených důkazů, a stranou ponechaly případné domněnky, dohady či přání. Tomuto konstatování pak odpovídá i aplikovaná právní kvalifikace spáchaného skutku, když obviněný byl uznán vinným trestným činem výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a pokusem trestného činu ublížení na zdraví podle § 8 odst. 1, § 222 odst. 1 TrZ, a je třeba ji rovněž označit za výstižnou a odpovídající zákonu.

Kromě tohoto závěru Nejvyšší soud považuje za nutné přičinit poznámku, že v daném případě by nebylo možné obviněného uznat vinným podle § 222 odst. 2 písm. b) TrZ, ani kdyby bylo prokázáno, že poškozeného fyzicky napadl a pokusil se mu způsobit těžkou újmu na zdraví pro to, že *vystoupil na ochranu* osoby romského původu, jak se toho domáhala obžaloba a nyní stížnost pro porušení zákona. Podmínkou trestnosti jednání pachatele z hlediska § 222 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ je, že těžkou újmu na zdraví způsobí z uvedených pohnutek, tj. na jiném pro jeho rasu, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání. V posuzovaném případě *by tudíž muselo dojít k napadení poškozeného obviněným pro rasu poškozeného, a nikoliv pro rasu jiné osoby*. Nejedná se totiž o období vyplývající z ustanovení § 157 TrZ poskytujícího zvýšenou právní ochranu osobě, která vystoupila na podporu nebo na ochranu veřejného činitele. Takové poznatky z provedených důkazů navíc nevyplývaly, když nebyl shledán ani rozdílný rasový původ mezi osobami obviněného a poškozeného. Rovněž ostatní výše uvedené zákonné znaky charakterizující motiv způsobení těžké újmy na zdraví, jako podmínku vyšší trestnosti ve smyslu ustanovení § 222 odst. 2 písm. b) TrZ, provedeným dokazováním nebyly zjištěny. Znovu je proto třeba zdůraznit, že i z tohoto pohledu byla okresním soudem na zjištěný skutkový stav aplikována správná právní kvalifikace jednání obviněného a Krajský soud v Brně nepochybil, když se s ní v rámci odvolacího řízení ztotožnil.

Nejvyšší soud poté odůvodnil, proč je třeba považovat i trest uložený obviněnému za odpovídající zákonu. Vzhledem ke všem uvedeným skutečnostem tedy byla stížnost pro porušení zákona zamítnuta.

d) *Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 1. 2000 sp. zn. 7 Tz 204/99* se zabývá vymezením hranice trestní odpovědnosti a v širším kontextu též hranice svobody projevu, přičemž potvrzuje poslání trestního práva jako prostředku subsidiárního, kterého má být použito jen v případě nejzávažnějších útoků. V této věci Nejvyšší soud přezkoumával usnesení Okresního soudu Plzeň-město ze dne 14. 6. 1999 sp. zn. 2 T 81/99, kterým bylo zastaveno trestní stíhání obviněného (mladistvého) pro trestný čin podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ, jehož se měl dopustit tím, že v Plzni dne 23. 2. 1999 kolem 19.00 hodin v době konání hokejového utkání se pohyboval v prostoru Zimního stadionu na Štefánikově náměstí v bundě zvané bomber, na jejímž levém rukávu měl viditelně umístěnou kruhovou nášivku černé barvy s vyobrazením bílé pěsti a s nápisem „White Power“, což je rasistický a neonacistický symbol.

Ministr spravedlnosti podal v neprospěch obviněného stížnost pro porušení zákona proti citovanému usnesení s tím, že trestní stíhání bylo nesprávně zastaveno, protože jednání obviněného vykazovalo formální znaky žalovaného trestního činu a mělo také potřebný stupeň nebezpečnosti pro společnost. Podle ministra spravedlnosti bylo namíste v trestním stíhání pokračovat.

Nejvyšší soud věc přezkoumal a shledal, že zákon porušen nebyl. V odůvodnění svého rozhodnutí mimo jiné konstatoval, že kruhová nášivka, kterou měl obviněný na rukávu bundy, vyobrazuje na černém podkladu zaťatou pěst ve stříbřito - bílé barvě a nápis „White Power“ v téže barvě. Jde o rasistický a neonacistický symbol užívaný rasistickými a neonacistickými organizacemi, které hlásají rasismus a opovržení demokratickými formami vlády a zavedení totalitního zřízení zpravidla po vzoru bývalého nacistického Německa. Tento význam posuzované nášivky byl v rámci dokazování, které bylo provedeno v přípravném řízení, dostatečně objasněn, stejně jako okolnost, že obviněný věděl, v čem je podstata toho, co uvedený symbol představuje. Obviněný se v bundě viditelně opatřené uvedeným symbolem pohyboval na zimním stadionu během extraligového hokejového utkání navštíveného velkým počtem diváků. Z toho lze činit závěr, že se činu dopustil veřejně ve smyslu § 89 odst. 4 písm. b) TrZ. Jednání obviněného tedy bylo veřejným projevem sympatií k hnutí uvedenému v § 260 TrZ. Proto byly ze strany obviněného naplněny formální znaky trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ.

Podle § 3 odst. 1 TrZ trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně. Podmínkou trestnosti činu tedy je nejen to, aby čin měl znaky uvedené v zákoně, ale i to, aby byl pro společnost nebezpečný. Podle § 75 TrZ čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně, není trestným činem, jestliže je spáchán mladistvým a stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost je malý. V posuzovaném případě dospěl Okresní soud Plzeň-město ke správnému závěru, že *stupeň nebezpečnosti činu obviněného je malý a že z toho důvodu nejde o trestný čin*. K tomu, co v tomto ohledu uvedl Okresní soud Plzeň-město v odůvodnění napadeného usnesení, pokládá Nejvyšší soud za nutné dodat následující úvahy.

Jednání obviněného spočívalo pouze v tom, že se na zimním stadionu pohyboval v bundě opatřené symbolem rasistického a neonacistického hnutí. Tento způsob veřejného projevu sympatií k uvedenému hnutí nebyl provázen *žádnou další aktivitou* obviněného, zejména ne v tom smyslu, že by se obviněný mladistvý snažil upoutávat pozornost přítomných občanů ke zmíněnému symbolu, že by se jakkoli slovně projevoval způsobem směřujícím k tomu, aby získal další stoupence uvedeného hnutí, nebo že by se navenek choval v intencích zásad hlásaných uvedeným hnutím, zvláště pak proti občanům, kteří pro svou rasu či národnost jsou ze strany vyznavačů uvedeného hnutí obvykle napadáni. Povaha, velikost a umístění nášivky se zmíněným symbolem nebyly tak výrazné, aby byly reálně způsobily vyvolat nějakou závažnější reakci přítomné veřejnosti. Navíc obviněný byl ve svém jednání zcela osamocený a nebyl začleněn do nějaké skupiny dalších osob nesoucích stejný symbol. Obviněný v podstatě vůbec neupoutal žádnou pozornost veřejnosti, která byla v atmosféře zimního stadionu soustředěna na průběh hokejového utkání. Obviněný byl zadržen policejní pořádkovou hlídkou, která si jeho oblečení se zmíněným symbolem sama náhodně všimla, aniž k tomu dostala jakýkoli podnět z řad přítomné veřejnosti. Veřejnost totiž na nášivku na oblečení obviněného mladistvého nijak nereagovala. Souhrn všech těchto okolností charakterizuje stupeň společenské nebezpečnosti obviněného jen jako malý, což brání závěru, že byla naplněna materiální podmínka trestnosti jeho činu.

Se stížností pro porušení zákona lze souhlasit v tom, že z hlediska naplnění zákonných znaků trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ *není rozhodující, že jednání obviněného přímo nesměřovalo k ovlivňování jiných osob* v tom smyslu, aby zaujímaly názor shodný s tím, co vyjadřuje posuzovaný symbol. Avšak pro posouzení konkrétního stupně společenské nebezpečnosti činu je významná i tato okolnost. Porovná-li se formální znaky trestného činu, jak jsou vymezeny ve zvláštní části trestního zákona, s tím, jak jsou v § 3 odst. 4 TrZ vymezena kritéria pro určení stupně společenské nebezpečnosti trestného činu, je evidentní, že zákon spojuje konkrétní stupeň nebezpečnosti činu pro společnost s širším okruhem skutečností, to znamená i s takovými skutečnostmi, které nenaplnují žádný z formálních znaků trestného činu. Není proto porušením zákona, pokud je *závěr o stupni společenské nebezpečnosti posuzovaného činu opírán i o skutečnosti stojící mimo rámec formálních znaků žalovaného trestného činu*.

Ve stížnosti pro porušení zákona je zdůrazňováno, že objektem žalovaného trestného činu jsou ústavně zakotvená práva a svobody občanů, jejich rovnoprávnost a vzájemné vztahy bez ohledu na národnostní, rasovou, třídní nebo náboženskou příslušnost a že nejvyšší ochrana těchto práv a svobod vyplývá i z mezinárodních závazků obsažených v Úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace a v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech. Dále je ve stížnosti pro porušení zákona odkázáno na čl. 10 Ústavy, podle něhož jsou ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o ochraně lidských práv a základních svobod, jimiž je Česká republika vázána, bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem. Z toho však není možné dovozovat nesprávnost napadeného rozhodnutí Okresního soudu Plzeň-město. Nelze pominout, že podle čl. 10 Ústavy je bezprostředně závazná a má přednost před zákonem také Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.), která v čl. 10 odst. 1 zakotvuje svobodu projevu. Svobodu projevu zaručuje i čl. 17 odst. 1, 2 LPS. Podstatou jednání obviněného, v němž byl obžalobou spatřován trestný čin, bylo *veřejné vyjádření názoru*. Svoboda projevu je svým obsahem, významem a stupněm právní ochrany *na stejné úrovni* jako rovnoprávnost občanů bez ohledu na jejich národnost, rasu, třídní či náboženskou příslušnost. Dojde-li v konkrétním případě k tomu, že některé z garantovaných práv či svobod na straně obviněného se střetne se stejně garantovaným právem či svobodou na straně jiných osob, je třeba, aby rozhodnutí soudu v takovém případě bylo vyvážené a aby do sféry práv a svobod obviněného zasahovalo, jen je-li to skutečně nezbytné. Tato zásada vyplývá z ustanovení čl. 10 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, podle něhož výkon svobody projevu, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou *nezbytné* v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci. Podle č. 17 odst. 4 LPS svobodu projevu lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti *nezbytná* pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

Vezme-li se v úvahu, jakým konkrétním způsobem a za jakých konkrétních okolností se obviněný dopustil jednání, pro které na něj byla podána obžaloba, je závěr, že toto jednání nedosáhlo takového stupně nebezpečnosti pro společnost, aby šlo o trestný čin, v souladu s tím, že *odsouzení obviněného za veřejný projev jeho názoru* by bylo v daném případě *zásahem, jež není z hlediska čl. 10 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních*

svobod a čl. 17 odst. 4 LPS *nezbytný* v demokratické společnosti k ochraně zájmů uvedených v těchto ustanoveních.

Ze všech těchto důvodů Nejvyšší soud zamítl stížnost pro porušení zákona.

e) *Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 12. 1999 sp. zn. 4 Tz 148/99* řeší obsah a rozsah dokazování u trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 261 TrZ. Pro tento trestný čin byla na obviněného podána u Okresního soudu Plzeň-město obžaloba, podle níž se měl uvedeného trestného činu dopustit tím, že dne 20. 2. 1999 kolem 15.40 hodin se pohyboval v Plzni v prostoru 3. nástupiště Hlavního nádraží Českých drah v davu lidí, přičemž měl na svém oděvu viditelně umístěn odznak se smrtihlavem (Totenkopf), který je stylizován do podoby odznaku zločinecké organizace SS, nad tím měl nášivku provedenou v nacistických barvách s názvem hudební skupiny Conflict 88, přičemž číslovka 88 v mezinárodní nacistické kryptografii znamená „Heil Hitler !“, a nad tím nášivku, na které je v nacistických barvách zobrazen symbol tzv. vlčího háku, který byl za II. světové války znakovým znakem pancéřové divize SS Das Reich.

O této obžalobě rozhodl samosoudce Okresního soudu Plzeň-město usnesením ze dne 28. 4. 1999 sp. zn. 3 T 18/99 tak, že podle příslušných ustanovení trestního řádu a bez projednání věci v hlavním líčení trestní stíhání obviněného zastavil, protože v popsáném skutku nespatořoval trestný čin. Ke stížnosti příslušného státního zástupce věc projednal Krajský soud v Plzni, který svým usnesením ze dne 26. 5. 1999 sp. zn. 6 To 321/99 napadené usnesení soudu prvního stupně o zastavení trestního stíhání obviněného zrušil a věc vrátil státnímu zástupci k došetření. Jak vyplývá z odůvodnění uvedeného rozhodnutí, stížnostní soud jak rozhodnutí soudu prvního stupně, tak i samotné podání obžaloby v projednávané věci považuje za předčasné, neboť podle jeho názoru není věc náležitě skutkově objasněna. V této souvislosti vytyká především neúplnost znaleckého posudku jako stěžejního důkazu. Vedle již zodpovězených otázek je nutno doplnit znalecký posudek o vyjádření, zda symboly, které měl obviněný na oděvu, byly užívány v takovém rozsahu, že vstoupily do obecného podvědomí veřejnosti, a zda i v současné době obecná veřejnost tyto symboly zná a s jakým významem si je spojuje. Dále by se měl znalec vyjádřit k ideálům hnutí „skinheads“ a k tomu, zda symboly zajištěné u obviněného toto hnutí užívá a v jakém významu. Jako vhodné považuje doplnění dokazování i ohledně hudební skupiny Conflict, zejména z toho hlediska, zda vůbec tato skupina má v repertoáru písně s fašistickou či jinou ideologickou tematikou. Konečně pro objasnění materiální stránky žalovaného trestného činu je požadován výsledek zakročujících policistů, kteří by se měli vyjádřit k tomu, zda v době, kdy byl obviněný zadržen, se na místě pohybovalo více osob s podobnými nášivkami.

Proti tomuto usnesení podal ministr spravedlnosti v neprospěch obviněného stížnost pro porušení zákona. Vytýká v ní především Krajskému soudu v Plzni, že trestní věc vrátil státnímu zástupci s požadavkem na došetření pro neúplná skutková zjištění na základě nesprávného hodnocení důkazů a hodnocení společenské nebezpečnosti jednání obviněného. Z dosud opatřených důkazů jednoznačně vyplývá, že nášivky, které nosil obviněný, obsahovaly symboly fašistických a jim podobných hnutí, přičemž není třeba podle názoru ministra spravedlnosti dokazovat rozsah právního vědomí našich občanů ve vztahu ke konkrétním symbolům. V této souvislosti poukázal na skutečnost, že v důsledku mezinárodních úmluv je Česká republika zavázána stíhat veškeré projevy fašismu a podobných hnutí.

Nejvyšší soud přezkoumal na podkladě podané stížnosti pro porušení zákona správnost všech výroků napadeného usnesení, jakož i správnost řízení, které mu předcházelo, a shledal, že zákon porušen byl.

Z předloženého spisového materiálu Nejvyšší soud zjistil, že v rámci přípravného řízení vyšetřovatel shromáždil všechny dostupné důkazy pro náležité objasnění věci. Vyslechl především obviněného, z jehož výpovědi vyplynulo, že delší dobu sympatizuje s hnutím „Skinheads“ a veřejně nosil na bundě nášivky, popsané v obžalobě a přiložené k trestnímu spisu. Ve věci byli jako svědci vyslechnuti příslušníci Policie České republiky, kteří potvrdili výpověď obviněného a popsali průběh jeho zajištění v Plzni. Ve věci byl také opatřen znalecký posudek z oboru moderní dějiny, odvětví extremistická hnutí. I přes výhrady k tomuto důkazu, se kterými se Nejvyšší soud ztotožňuje, vyplývá z něj, že obviněný nosil nášivky a odznak, které obsahovaly symboly fašistických a jim podobných hnutí. Spis obsahuje i důkazy k osobě obviněného.

K požadavkům krajského soudu na doplnění znaleckého posudku lze uvést, že tyto požadavky nejsou důvodem pro vrácení věci až do stadia přípravného řízení (nejde o základní skutečnosti potřebné pro rozhodnutí), neboť nejsou zásadní povahy a bezprostředně nutné k podání obžaloby. Správně je ve stížnosti pro porušení zákona s ohledem na další důkazy poukazováno na *nadbytečnost dokazování rozsahu právního vědomí občanů ve vztahu ke konkrétním symbolům*. To vyplývá ze skutečnosti, že v důsledku mezinárodních úmluv je Česká republika zavázána *stíhat veškeré projevy fašismu a podobných hnutí*. Další doplnění znaleckého posudku, jak naznačil krajský soud v odůvodnění svého rozhodnutí, lze opatřit v řízení před soudem buď v písemné formě, nebo výslechem znalce k naznačeným otázkám v hlavním líčení. Totéž platí i ve vztahu ke skutečnostem rozhodným pro posouzení materiální stránky jednání obviněného. Krajský soud v Plzni sice správně rozhodnutí soudu prvního stupně o zastavení trestního stíhání obviněného zrušil, pochybil však, pokud věc vrátil do přípravného řízení. Proto Nejvyšší soud napadené usnesení zrušil a přikázal Okresnímu soudu Plzeň-město, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl.

6. Poznatky získané z trestních spisů

Podle zprávy Ministerstva spravedlnosti ČR bylo za období od 1.1.2000 do 31.12.2000 soudy České republiky pravomocně odsouzeno celkem 148 osob za trestné činy motivované rasovou nesnášenlivostí, což představuje 0,2 % z celkového počtu pravomocně odsouzených osob (v roce 1999 bylo pravomocně odsouzeno pro tyto trestné činy 166 osob).

Z uvedeného počtu bylo odsouzeno 35 mladistvých, tj. 23.6 % a 13 odsouzených osob bylo soudy označeno jako recidivisté.

V roce 2000 bylo nejvíce osob - 57 odsouzeno za trestný čin podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 260 nebo § 261 TrZ, 29 osob bylo odsouzeno za trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 TrZ, dále 24 osob za trestný čin hanobení národa a přesvědčení podle § 198 TrZ, resp. za trestný

čin podněcování k národnostní a rasové nenávisti podle § 198a TrZ, 16 osob za trestný čin ublížení na zdraví podle § 221 TrZ, 4 osoby za trestný čin vydírání podle § 235 TrZ, 3 osoby za trestný čin výtržnictví podle § 202 TrZ, po dvou osobách za trestné činy ublížení na zdraví podle § 222 TrZ (těžká újma na zdraví), porušování práv a chráněných zájmů vojáků podle § 279a TrZ, útoku na veřejného činitele podle § 155 TrZ, opilství podle § 201a TrZ a násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a TrZ, a po jedné osobě bylo odsouzeno za trestné činy omezování osobní svobody podle § 231 TrZ, loupeže podle § 234 TrZ, krádeže podle § 247 TrZ, zpronevěry podle § 248 TrZ a trestný čin urážky mezi vojáky podle § 276 TrZ, které byly spáchány vždy s rasovým motivem.

Nejvíce - 63 osob bylo pravomocně odsouzeno soudy Severomoravského kraje, po 17 osobách bylo odsouzeno soudy Jihomoravského a Západočeského kraje a obvodními soudy hl.města Prahy.

Za shora uvedené trestné činy byly 20 odsouzeným uloženy nepodmíněné tresty odnětí svobody (13,5 %), 93 odsouzeným trest odnětí svobody s podmíněným odkladem (62,9 %), 25 trest obecně prospěšné práce (16,9 %), 3 odsouzeným peněžitě tresty (2,0 %) a u 7 osob bylo upuštěno od potrestání (4,7 %).

Ministerstvo spravedlnosti ČR dále ve zprávě uvádí, že rychlost a plynulost vyřizování věcí z tohoto okruhu kriminality je, jak z pozice ministerstva, tak i ze strany předsedů soudů v rámci jejich dohledové pravomoci soustavně sledována a lze konstatovat, že k nedůvodným průtahům prakticky nedochází.

V rámci plnění zadaného úkolu jsme se pokusili získat konkrétní *poznatky o sledované problematice přímo z trestních spisů*, kde bylo pravomocně soudy rozhodnuto o trestných činech s rasovou či národnostní pohnutkou, které nám k tomuto účelu byly zapůjčeny okresními a obvodními soudy. Byly vyhodnoceny především trestní věci, kde pachatel a oběť sledovaného trestného činu byli příslušníky odlišných etnických skupin a motivem činu byla interetnická zášť a dále i trestní věci, kde sice nedošlo přímo ke střetu osob, ale např. k vykřikování rasistických hesel, kreslení rasistických a nacistických symbolů apod.. Nebyly tedy sledovány trestní věci, kde skutek spočíval v konfliktu mezi skinheady a punkery, mezi skupinami nebo jednotlivci z řad Romů nebo jiných národnostních nebo rasových menšin.

Poznatky o těchto trestních věcech byly nejdříve čerpány z databáze Ředitelství služby kriminální policie, kde jsou zachyceny všechny případy, které Policie ČR ve sledovaných letech zaznamenala. Z nich byly vybrány v úvahu připadající případy, které byly dále sledovány prostřednictvím orgánů činných v trestním řízení, až do jejich pravomocného ukončení odsuzujícím rozsudkem. Po zjištění spisových značek trestních spisů byly příslušné okresní a obvodní soudy požádány o jejich zapůjčení.

Zapůjčené trestní spisy podle bývalých krajů a okresů:

Kraj	počet okresů	počet tr.spisů	počet odsouzených
Praha	3	4	7
Středočeský	1	3	3
Jihočeský	3	4	7
Západočeský	0	0	0
Severočeský	5	8	10
Východočeský	5	7	10
Jihomoravský	5	6	13
Severomoravský	6	11	12
Městský soud Praha		1	2
Celkem	28 + 1	44	64

Z uvedené tabulky je patrné, že jsme měli k dispozici 44 trestních spisů ze všech bývalých krajů, kromě kraje Západočeského. Trestní spisy nám zapůjčilo 28 okresních a obvodních soudů a jeden trestní spis nám byl zapůjčen městským soudem v Praze, který vzhledem k závažnosti případu konal řízení v prvním stupni (§ 17TrŘ). Pro úplnost je třeba uvést, že jsme neměli poznatky o sledovaných případech ze Západočeského kraje a proto trestní spisy od tamních okresních soudů ani nebyly vyžadovány. Byly nám tedy zapůjčeny trestní spisy z jedné třetiny okresů téměř z celého území ČR a jejich vzorek je možno považovat za dostatečný pro dokumentaci i obecnější shrnutí poznatků o předmětné trestné činnosti a o postupu orgánů činných v trestním řízení v jeho jednotlivých fázích.

Nejvíce trestních spisů nám k analýze zapůjčily okresní soudy ze Severomoravského, Severočeského, Východočeského a Jihomoravského kraje. Z tohoto plošného rozložení však nelze činit bližší závěry o počtech osob odsouzených pro sledované trestné činy. K vyžádání byly vybírány především ty trestní věci, které v jednotlivých okresech již byly soudy pravomocně ukončeny nebo kde se dalo očekávat jejich brzké ukončení. Neměli jsme však úplné poznatky o všech trestních věcech motivovaných rasovou či národnostní nenávisť, které byly v běhu nebo byly v daném období pravomocně ukončeny odsuzujícím rozsudkem.

I přes toto konstatování vzorek trestních spisů, který jsme měli k vyhodnocení, vcelku odpovídá výskytu těchto deliktů v jednotlivých krajích, jak je uváděno ve zprávě Ministerstva spravedlnosti ČR i v dalších materiálech (např. studie PhDr. Markéty Štěchové: Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevraživosti).

Ve všech případech jsme tedy zkoumali jen trestní věci, které byly ukončeny pravomocným rozsudkem v letech 1997 - 2000. Byly evidovány a vyhodnoceny i trestní spisy, kde byl pravomocným rozsudkem vynesena zprošťující výrok.

Poznatky z trestních spisů byly nejprve přenášeny do předem připraveného záznamového listu, kde bylo sledováno celkem 45 dílčích hledisek. Hlediska byla členěna na údaje o trestném činu a jeho následcích, příčinách a pohnutkách jeho spáchání a odsouzení za něj, o osobě odsouzeného a poškozeného, a o postupu orgánů činných v trestním řízení, včetně délky řízení v jeho jednotlivých fázích. Podle těchto základních skupin byly poznatky z trestních spisů analyzovány a jsou níže zaznamenány.

6.1. Charakter trestné činnosti a její právní kvalifikace

Charakteristickými formami trestné činnosti páchané z rasových, národnostních nebo jiných nenávistných pohnutek jsou zejména verbální projevy, fyzické útoky a grafická vyjádření rasistických názorů pachatelů.

Protiprávní jednání podle skutkových zjištění uvedených ve výrokové části soudních rozhodnutí spočívalo ve:

	<u>počet útoků</u>	<u>v %</u>
- fyzickém útoku beze zbraně	22	34,4
- fyzickém útoku se zbraní	15	23,4
- vyhrožování	15	23,4
- vyhrožování se zbraní	4	6,3
- urážlivých výrocích	43	67,2
- vykřikování a psaní rasistických hesel, vyhrůžek a kreslení symbolů	11	17,2
- vzájemné potyčce bez jasného iniciátora	2	3,1
- poškození majetku	3	4,7
- jiném	1	1,6

(v % je vyjádřen podíl k celkovému počtu pachatelů)

Nejčastějšími projevy byly verbální formy spočívající v urážlivých výrocích a vyhrožování ublížením na zdraví, usmrcením nebo způsobením jiné citelné újmy (značné majetkové škody, v jednom případě též znásilněním). Početné jsou i závažnější fyzické útoky beze zbraně a se zbraní. Za zbraň byl považován jakýkoli předmět, který může učinit útok proti tělu důraznější - předmět způsobit zranění (§ 89 odst. 5 TrZ). Nožů, řetězu a dalších předmětů bylo použito nejen k přímému útoku, ale také k umocnění pronášených výhrůžek. Graficky pachatelé vyjadřovali své rasistické názory. Často se útoky v jednom skutku kumulovaly a gradovaly od urážek, přes vyhrůžky k fyzickému napadení. V pěti případech rasisticky motivovaný útok skončil a pokračoval útokem na zakročující policisty a ve dvou případech na občany, kteří vystoupili na obranu napadených Romů.

Tak např. rozsudkem okresního soudu byl ml.T.B. uznán vinným spácháním trestných činů ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ, výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ, kterých se podle výroku rozsudku dopustil tím, že před několika přítomnými osobami bezdůvodně slovně a poté fyzicky napadl kolemjdoucí osobu romské národnosti, D.Š. nar,

15.6.1944, a to tak, že jmenovaného pěstí srazil na zem, kde ho několikrát kopl do zad a do břicha a řetězem nejméně 2x udeřil přes záda, poškozenému současně nadával do černých svíní, černých cikánů a urážel ho pro jeho odlišnou barvu pleti a národnost, přičemž své jednání doprovázel výkřiky „Sieg heil, White power, Kukluxklan“. V důsledku tohoto jednání poškozený D.Š. utrpěl drobná zranění a zhmožděniný hrudníku pro které byl od 24.10.1998 do 5.11.1998 léčen a současně i práce neschopen.

Trestním příkazem byl obžalovaný M.K. odsouzen za trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 1 TrZ a porušování domovní svobody podle § 238 odst. 1 TrZ, kterých se dopustil tím, že neoprávněně vnikl bez svolení do bytu poškozeného J.O., kde přítomnému, jeho manželce I.O. a jejich nezletilým dětem nadával a poté vyhrožoval zabitím, vypálením bytu a fyzickou likvidací a ve výhrůžkách pokračoval i před domem poté, co opustil byt poškozeného.

Trestním příkazem samosoudce okresního soudu byl obžalovaný P.D. uznán vinným trestnými činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ, výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a útoku na veřejného činitele podle § 155 odst. 1 písm. a) TrZ, kterých se dopustil tím, že na náměstí obce, poblíže zastávky městské hromadné dopravy slovně nadával sprostými výrazy uvedenými ve spise a dále „cikáni vypadněte, kradete, černé huby, cikáni špinaví zmizte nebo vás chytím a zabiju“ žákům zvláštní školy E.B., L.T., V.O., K.O., D.F., R.Š., L.Š., poté chytil za vlasy a zmítal s E.B., sedící na lavičce uvedené autobusové zastávky, a stále opakoval sprosté nadávky až do chvíle, kdy se na místo dostavil strážník Městské policie, který obžalovaného vyzval, aby svého jednání zanechal a nastoupil do služebního vozidla městské policie, na což obžalovaný reagoval tak, že strážníka udeřil pěstí do horního rtu a do vozidla nastoupil až poté, co proti němu byly použity donucovací prostředky.

Ve dvou případech šlo o vzájemné napadání skienheadů a Romů. Odsouzení byli v podnapilém stavu a iniciátora se nepodařilo zjistit. Např. podle trestního příkazu skutkový stav spočíval v tom, že:

obžalovaní L.R. a T.V. se před vinárnou nejprve slovně napadli hrubými výrazy, vyhrožovali si ublížením na zdraví a zabitím, přičemž T.V. užil proti L.R. opakovaně výraz „černá svině“ a L.R. urážel T.V. výrazem „bílá svině“ a následně mezi nimi došlo k vzájemnému napadení údery pěstí, čímž spáchali trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ

Téměř vždy šlo o trestnou činnost blíže nepřipravenou a neorganizovanou, která někdy vyplynula z předchozí konfliktní situace a často byla ovlivněna požitím alkoholických nápojů.

Z následující tabulky je patrné, že ke sledovaným útokům dochází nejčastěji na veřejných prostranstvích, v domech a zejména před nimi a v restauračních a jim podobných zařízeních.

<u>místo spáchání</u>	<u>počet útoků</u>	<u>v %</u>
• veřejné prostranství	36	56,3
• dům (byt) oběti a před ním	14	21,9
• restaurace, klub, bar, herna	8	12,5
• dopravní prostředek	3	4,7
• školní zařízení	2	3,1
• jinde	1	1,6
<hr/> Celkem	64	100,0 %

Protiprávní jednání, která jsou páchána z rasových, národnostních nebo jiných nenávistných pohnutek, zaujímají poměrně široké spektrum trestné činnosti od přestupků až po nejzávažnější trestné činy. Tomu odpovídá i řada skutkových podstat, zejména trestných činů, podle kterých je možno, při trestním stíhání pachatelů, jejich jednání právně kvalifikovat. Jejich jednotícím pojítkem je uvedená pohnutka pachatele, která je zákonným znakem základních nebo kvalifikovaných skutkových podstat trestných činů. Může jít i o další trestné činy, které tuto pohnutku ve své skutkové podstatě uvedenu nemají, ale byly takto motivovány. I když podle statistických údajů není podíl těchto trestných činů na celkovém objemu kriminality zvláště výrazný, jde o závažnou trestnou činnost, někdy s vážnými i tragickými následky a dalšími negativními celospolečenskými dopady. Nezbytné je použití správné právní kvalifikace, která výstižně vyjadřuje společenskou nebezpečnost těchto jednání.

Z trestních spisů bylo zjištěno, že při trestním stíhání 64 obžalovaných byl skutek právně posouzen podle těchto ustanovení zvláštní části trestního zákona:

<u>Trestný čin</u>	<u>§ TrZ</u>	<u>obžalováno</u>	<u>% z celkového počtu</u>
Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci	196/2,3	31	48,4
Hanobení národa, rasy a přesvědčení	198/1a	13	20,3
	198a/1,2	1	1,6
Výtržnictví	202/1	4	6,3
Ublížení na zdraví	221/1,2b	3	4,7
Porušování domovní svobody	238/1,3	2	3,1
Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů	260/1	3	4,7
Jiné trestné činy	-	5	7,8
		2	3,1
<hr/> Celkem		64	100,0

Mezi jinými trestnými činy je zahrnut jeden trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. g) TrZ a trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a TrZ.

Z povahy trestné činnosti plyne, že mohlo jít ve všech případech pouze o trestné činy úmyslné, protože zřejmý motiv jednání vylučuje nedbalostní formy zavinění. V tabulce je uveden pouze nejzávažnější trestný čin, ale řada z nich byla spáchána především v jednočinném, ale někdy i ve vícečinném souběhu s jinými trestnými činy. V jednočinném souběhu byly trestné činy nejčastěji spáchány s trestným činem výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, když rasově nebo národnostně motivovaný útok závažnějším způsobem narušil veřejný klid a pořádek. Tento souběh byl zaznamenán u 13 odsouzených vedle trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst.1,2 TrZ, u 12 odsouzených vedle trestného činu hanobení národa rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ, ve dvou případech u trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 odst.1, 2 písm.b) TrZ a podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ.

Jednočinný souběh v tabulce uvedených trestných činů byl dále 5 x aplikován s trestnými činy útoku na veřejného činitele podle § 155 odst. 1 písm.a) a § 156 odst. 1 písm.a) TrZ v případech, kdy odsouzení proti zakročujícím příslušníkům Policie ČR užíli verbálního nebo fyzického násilí. Pokud byla trestnými činy spáchána majetková škoda nikoli nepatrná, bylo jednání odsouzených posouzeno v jednočinném souběhu s trestným činem poškozování cizí věci podle § 257 TrZ.

Tento postup je v souladu s trestním zákonem (§ 3 odst. 1), když každý skutek má být zásadně posouzen podle všech zákonných ustanovení, která na něj dopadají, samozřejmě za předpokladu, že trestné činy nejsou v poměru speciality, subsidiarity a nejde o faktickou konzumpci, pokračování v trestném činu, o trestný čin trvající a hromadný. Jednočinným souběhem je možno řádně vystihnout povahu a stupeň nebezpečnosti jednání pachatele pro společnost a je důvodem pro uložení úhrnného trestu (§ 35 odst. 1 TrZ). Byly však zjištěny i případy, kdy skutek, jímž byl obžalovaný uznán vinným, nebyl posouzen podle všech v úvahu přicházejících skutkových podstat trestných činů. Např.:

Trestním příkazem samosoudkyně okresního soudu byl obžalovaný ml. P.N. uznán vinným trestnými činy ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1, odst. 2 písm.b) TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, kterých se dopustil tím, že v trolejbusu nejprve slovně napadl S.M. a E.M. výrazy „vy černé svině, táhněte do plynu, táhněte do Kanady, běžte se pořádně umejt a vydrhněte ze sebe tu svinskou černou kůži“ a dalšími hrubými výrazy uvedenými ve spise, při tom udeřil E.M. rukou do hlavy a poté při zastavení trolejbusu v zastávce „Divadlo“ S.M. nakopl do spodní části zad, čímž ji vykopl z trolejbusu, v důsledku čehož tato utrpěla zranění spočívající v protržení poševní struktury v délce 3 cm v rozsahu tří stehů s neztišitelným krvácením, poškozená musela být operována, hospitalizována a následně i práce neschopna po dobu 44 dnů.

Ve vztahu k poškozené E.M. bylo trestní stíhání proti ml. P.N. vedeno i pro trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2. TrZ. Tato právní kvalifikace, ev. kvalifikace podle § 198 odst. 1 písm.a) TrZ měla být ponechána. Tak zůstaly hrubě urážlivé projevy vůči poškozené E.M. právně neposouzeny, přestože jsou uvedeny ve skutkové větě.

Rozsudkem okresního soudu byl ml. Z.F. uznán vinným trestným činem podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ, kterého se dopustil tím, že v prostorách Základní školy v D. opakovaně před dalšími spolužáky zdravil zvednutou paží se slovy „Heil Hitler“ nebo „sieg heil, slovně napadal mladší spolužáky

romské národnosti vulgárními výrazy a do školního sešitu kreslil fašistické symboly a veřejně se hlásil k hnutí „Bohemia Hammer Skinheads“.

Ustanovením § 261 TrZ byly postiženy projevy odsouzeného, kterými projevoval sympatie k fašismu. V právní kvalifikaci však nenašla své vyjádření další část jednání odsouzeného, kterým hanobil a urážel své romské spolužáky.

Trestním příkazem samosoudkyně okresního soudu byl obviněný V.P. uznán vinným spácháním skutku, který spočíval v tom, že v sále kulturního domu, kde se konal ples, v podnapilém stavu, hanlivými výroky urážel M.Š., vyhrožoval mu ublížením na zdraví a poté ho napadl tak, že se ho snažil opakovaně uhdit pěstí do obličeje, což se mu nepodařilo a tohoto jednání se vůči poškozenému dopustil proto, že je poškozený romské národnosti.

Toto jednání bylo právně posouzeno pouze jako trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ. Byly pominuty, a v právní kvalifikaci zůstaly nevyjádřeny, urážky poškozeného pro jeho příslušnost k romskému etniku, přestože jednočinný souběh s trestným činem hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ není vyloučen. Podle obsahu spisu mělo být jednání odsouzeného dále posouzeno i jako trestný čin výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, když k němu došlo na plese před větším počtem osob současně přítomných, bylo značně intenzivní a závažnějším způsobem narušilo průběh společenského setkání občanů.

Jako trestný čin výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ mělo být posouzeno i jednání občana SRN, který ve značně podnapilém stavu v herně, před větším počtem občanů zde přítomných, slovně i fyzicky napadl servírku i zakročující hlídky Městské policie a Policie ČR, které urážel a dále veřejně a opakovaně projevoval sympatie k fašismu.

Naopak byl zjištěn i případ, kdy byl nesprávně aplikován jednočinný souběh dvou trestných činů. Pravomocným rozsudkem okresního soudu byli tři obžalovaní uznáni vinnými trestnými činy podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 260 odst. 1 TrZ a hanobení národa rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) odst. 2 TrZ, kterých se dopustili jedním skutkem spočívajícím v tom, že sprejem nastříkali na zeď „Žide do plynu“, „Žide zmrde“ a hákový kříž. Pokud soud dospěl ke správnému závěru, že jednání spočívající ve veřejném podněcování k nenávisti k některému národu naplňovalo znaky těžšího trestného činu podle § 260 TrZ, byl tímto ustanovením již fakticky konzumován trestný čin podle § 198 TrZ.

Jako příklad zjevně *nesprávného právního posouzení* možno uvést následující případy odsuzujících rozhodnutí :

Trestním příkazem okresního soudu byl obžalovaný L.R. uznán vinným pouze trestným činem násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ, kterého se dopustil tím, že po předchozích urážkách a vyhrožování úderem pěstí srazil na zem L.R., jeho hlavou nejméně 2 x udeřil o obrubník vozovky a kopal ho do oblasti zad a žeber, čímž mu způsobil mnohočetné oděrky na tváři vlevo, na čele vlevo, na zádech, krevní výron v oblasti spánku vlevo, přičemž tato zranění si vyžádala pracovní neschopnost od 23.11.1997 do 14.12.1997, s omezením v běžném způsobu života.

Při rozhodování o právní kvalifikaci bylo pominuto, že poškozenému byla způsobena porucha na zdraví, kterou již bylo nutno považovat za ublížení na zdraví ve smyslu § 221 TrZ (v daném případě § 221 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ) a tak byl také skutek ve výrokové části trestního příkazu formulován, když zde bylo uvedeno, jaké zranění poškozený utrpěl, jak dlouho trvala pracovní neschopnost i jeho omezení v obvyklém způsobu života. Navíc při právním posouzení jednání pachatele nelze vycházet jen z toho, jaká újma na zdraví poškozeného byla útokem způsobena, ale je třeba přihlédnout i k okolnostem, za kterých se útok stal, jak bylo útočeno a jaké nebezpečí pro napadeného z útoku hrozilo. Údery hlavou o obrubník a kopání do různých částí těla, zejména tam, kde jsou uloženy životně důležité orgány, v daném případě nezbytně vede k úvaze, zda již nešlo o pokus těžké újmy na zdraví (§ 8 odst.1 k § 222 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ). Způsob vedeného útoku a způsobený následek nemůže být konzumován méně závažným trestným činem podle § 196 odst. 2 TrZ, jímž byl odsouzený uznán vinným.

Jako dva trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 a § 196 odst. 3 TrZ bylo posouzeno jednání odsouzených J.P., J.D. a ml.O.L., kterého se dopustili tím, že se nejméně s dalšími 10-ti osobami srotili v úmyslu napadnout romské občany a také napadli poškozeného J.D., invalidního důchodce, kterého J.D. srazil na zem a ml.O.L. jej kopl do spodní části těla, v důsledku čehož ztratil poškozený rovnováhu, upadl do skleněné výplně dveří a při jejím rozbití utrpěl řezné a tržné rány na hlavě a rukou (zranění ještě nemělo charakter újmy na zdraví). Při správném použití trestního zákona šlo u všech odsouzených pouze o jeden trestný čin podle § 196 odst. 2, odst. 3 TrZ

V § 120 TrŘ jsou upraveny obecné náležitosti každého rozsudku vydaného v řízení před soudem. *Popis skutku* musí být uveden tak, aby jednotlivé části odpovídaly příslušným znakům skutkové podstaty trestného činu, jímž byl obžalovaný uznán vinným. Ve skutkové větě možno uvádět pouze skutečnosti, které mají oporu v provedeném dokazování a které jsou relevantní z hlediska použité právní kvalifikace.

Trestním příkazem samosoudce okresního soudu byla obžalovaná M.T. uznána vinnou trestným činem hanobení národa rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ, kterého se dopustila tím, že na veřejném prostranství, za přítomnosti příslušníků Městské policie a dalších romských osob, bez důvodu napadla hrubě urážlivými výrazy hlídku OOP ve složení npor. L.S., pprap. M.K. a pprap. J.K.

Skutek je zde popsán tak, že nedovoluje učinit jednoznačný závěr, že jím byl spáchán trestný čin hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ. Nevyžaduje se doslovné znění inkriminovaných výroků, ale při použité právní kvalifikace musí být z popisu skutku zřejmé, že jimi došlo k hrubému znevážení národa nebo rasy - v daném případě členů hlídky OOP pro jejich bílou barvu pleti, jak bylo z provedených důkazů nepochybně zjištěno.

Na problematiku právní kvalifikace upozorňuje Nejvyšší státní zastupitelství ve své Zvláštní zprávě týkající se trestných činů motivovaných rasovou nesnášenlivostí, spáchaných v období od 1.1.1999 do 30.6.1999 (i v dalších vyhodnocujících materiálech). Zde uvádí, že „Otázka dokazování případného rasového motivu či pohnutky při páchaní trestné činnosti je nepochybně mnohdy velice složitou, ale na druhé straně více než důležitou oblastí, ve které v praxi přetrvávají určité problémy. Ty spočívají především v tom, že důkaz lze v některých případech provést jen znaleckým posudkem, resp. i v charakteru řešených věcí jako

skupinových. Dalším aspektem, který však není typický jen pro posuzovanou kategorii trestné činnosti, je pak obecná neochota občanů podávat svědeckou výpověď“.

Prokázání naplnění subjektivní stránky sledovaných trestných činů bývá nesnadné, zejména v některých případech, kdy obviněný prohlásí, že trestnou činnost nespáchal z rasových důvodů. I s těmito případy jsme se ve zkoumaných trestních spisech setkali a mnohdy (z objektivních a nevyvratitelných důvodů) je nebylo možno ukončit uznáním právní kvalifikace podle speciálních ustanovení trestního zákona postihujících trestné činy motivované rasovou, národnostní či jinou obdobnou nenávislnou pohnutkou. Tak např.:

Trestním příkazem samosoudce okresního soudu byl obžalovaný F.J. uznán vinným trestným činem násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a TrZ, kterého se podle skutkových zjištění soudu dopustil tím, že na chodbě obytného domu verbálně napadl J.N. a K.N. pro jejich romskou národnost, na adresu dotyčných pronášel hrozby zabitím, jejich vážnost zdůrazňoval kopáním a boucháním krumpáčem, a posléze i kladivem do vstupních dveří bytu J.N. a tímto jednáním u obou jmenovaných vyvolal oprávněný strach o jejich bezpečnost.

Trestní stíhání v této věci bylo zahájeno a vyšetřovatelem nejprve právně kvalifikováno jako trestný čin hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ. Vzhledem k tomu, že v průběhu vyšetřování vznikly pochybnosti o trestní odpovědnosti obviněného, byl vyšetřen jeho duševní stav dvěma znalci z oboru psychiatrie. Znalci ve svém posudku konstatovali, že obviněný trpí následky porodního poškození mozku ve smyslu perinatální encefalopatie s průvodními tělesnými poruchami i rozumovou nedostatečností. Rozumové schopnosti jsou tudíž primárně sníženy do pásma lehké mentální retardace, označované jako slabomyslnost v pásmu lehké debility.

V první verzi posudku znalci dospěli k závěru, že v době páchaní trestné činnosti byl obviněný plně schopen rozpoznávat společenskou nebezpečnost svého jednání a jeho ovládací schopnosti byly ve vztahu k trestnému činu podle § 197a TrZ podstatně zmenšeny, asi do poloviny mezi plně uchovanými a zcela vymizelými ovládacími schopnostmi. Ve vztahu k trestnému činu podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ nebyl obviněný schopen své jednání ovládat. Znalecký posudek byl dvakrát doplňován a znalci jej v konečné fázi upřesnili tak, že obviněný v době páchaní trestné činnosti, v důsledku primární poruchy rozumových schopností, nebyl schopen rozpoznat rasový podtext svého chování a nebyl schopen své jednání ovládat.

Správně bylo proto jednání obviněného již v obžalobě posouzeno pouze jako trestný čin podle § 197a TrZ, když z hlediska subjektivní stránky původní právní kvalifikace podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ, ev. podle § 196 odst. 2 TrZ, ve světle resumé znaleckého posudku z oboru psychiatrie nepřipadala v úvahu.

I v dalším případě se právní posouzení opíralo o znalecký posudek z oboru psychiatrie:

Podle rozsudku okresního soudu obžalovaný A.K. byl uznán vinný spácháním trestného činu výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, kterého se dopustil tím, že v baru, před větším množstvím přítomných hostů a v podnapilém stavu měl fyzický konflikt s nezjištěným hostem tohoto baru, poté na jeho adresu pronesl výhrůžku „Počkej ty Žide, pošlu tě do plynu“ a dále v témže baru se vztyčenou rukou vykřikoval nacistický pozdrav „Sieg heil“.

Obžalobou byl tento skutek kvalifikován jako trestné činy výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ a hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm.a) TrZ. Již prvním rozsudkem okresního soudu byl obžalovaný uznán vinným trestným činem výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ. K odvolání okresního státního zástupce byl tento rozsudek krajským soudem v celém rozsahu zrušen a soudu prvního stupně byla věc vrácena k novému projednání a rozhodnutí. Odvolací soud především nařídil znalecky zkoumat duševní stav obžalovaného a jím zodpovědět odbornou otázku, do jaké míry ovlivňoval vypitý alkohol ovládací a rozpoznávací schopnosti obžalovaného a zda nedošlo k jejich vymizení. Po doplnění dokazování rozhodl okresní soud opět tak, jak je shora uvedeno, tedy stejně, jak původním rozsudkem.

Podle znaleckého posudku, který byl na základě pokynu odvolacího soudu vypracován, obžalovaný A.K. nejeví známkou duševní nemoci, choroby v užším slova smyslu. V době činu byl ve stavu prosté opilosti. V důsledku toxického vlivu alkoholu na funkce mozku byly jeho rozpoznávací i ovládací schopnosti podstatně sníženy. Obžalovaný však není na alkoholu závislý a má zachovanou schopnost regulovat počátek i pokračování svého konzumu, má volní kontrolu nad svým pitím.

Znalec byl vyslechnut u hlavního líčení k doplnění podaného posudku. Zde uvedl, že vzhledem k těžkému stupni opilosti projevy obžalovaného nemusely být zafixovanými názory, mohlo se jednat o naprosto nahodilé výroky, jelikož při tomto stupni opilosti se podstatnou měrou snižuje logika myšlení, myšlení je útržkovité a takto opilý člověk přestává jednat pole svých zvyklostí. Momentální výrok, který pronese pak nemá nic společného s názory této osoby. Za své dlouholeté praxe na protialkoholní záchytné stanici se s podobnými případy několikrát setkal, neboť osoby v tomto stupni opilosti mají tendence k provokujícím výrokům, agresivitě, a to i vůči přátelům, bez jakéhokoli racionálního kontextu.

Z těchto v podstatě obecných úvah vycházel i okresní soud, když jednání obviněného hodnotil toliko jako projev opilého člověka, jehož schopnost zvážit význam a nevhodnost takových výroků byla s ohledem na množství zkonsumovaného alkoholu výrazným způsobem potlačena a odkázal na závěry znalce.

Rasový motiv spáchaných trestných činů, jak vyplynul z provedeného dokazování, měl být daleko pečlivěji zvažován při volbě odpovídající právní kvalifikace v dalších dvou trestních věcech:

Rozsudkem obvodního soudu byl obžalovaný J.Č. uznán vinným spácháním trestného činu výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, kterého se dopustil tím, že na stanici MHD P. spolu s dalšími neztotožněnými osobami napadl M.G. a způsobil mu zhmoždění hlavy, hrudníku a stehna bez traumatických změn.

Dalším rozsudkem okresního soudu byl obviněný F.F. uznán vinným tím, že na parkovišti, společně s další osobou, jejíž trestní stíhání je pro nedostatek věku nepřípustné, a se samostatně trestně stíhaným ml.L.H., bezdůvodně fyzicky napadl J.P. a M.P., přičemž svým jednáním způsobil J.P. poranění hlavy a tržnou ránu horního rtu a M.P. frakturu nosních kůstek bez podstatné dislokace fragmentů. I v tomto případě bylo jednání posouzeno jako trestný čin výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ

Podle lékařských zpráv šlo u všech poškozených o zranění pouze povrchní a pomíjivá, která je jen pro místní bolestivost omezovala v obvyklém způsobu života pouze kratší dobu. U žádného z poškozených tedy nedošlo k takové poruše zdraví, kterou by bylo možno považovat za ublížení na zdraví ve smyslu trestního zákona. Potud byla věc správně posouzena.

V prvním případě u odsouzeného J.Č. bylo trestní stíhání v průběhu vyšetřování vedeno pro trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ. Pro tyto trestné činy také vyšetřovatel podle § 166 odst. 3 TrŘ navrhl státnímu zástupci podání obžaloby. Podle svědků byl odsouzený a jeho společníci „oblečení a učesání jako skini“, pronášeli urážlivé výroky a napadli poškozené proto, že „jsou cikáni“. Státní zástupce však podal obžalobu pouze pro trestný čin výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a v závěrečné řeči uvedl, že nebyl prokázán rasově motivovaný útok. Rozsudek byl vyhotoven jako zjednodušený a v souladu s ustanovením § 314d odst. 2 TrŘ neobsahoval odůvodnění a tedy ani stanovisko ke skutkovým zjištěním a použité právní kvalifikaci.

Obdobně ve druhém případě odsouzený podle svědeckých výpovědí pronášel výroky „cikáni do plynu“ a jiné urážky. K těmto svědeckým výpovědím nebylo přihlédnuto a od samého počátku bylo trestního stíhání vedeno pouze pro trestný čin výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ.

U sledované trestné činnosti je základním chráněným objektem jedno ze základních lidských práv, a to rovnost lidí bez rozdílu národnosti a rasy, dále jazyka, politického přesvědčení a náboženství. Útokem na tato základní práva došlo někdy i k dalším, mnohdy ještě závažnějším, škodlivým následkům:

ublížení na zdraví	10	15,6 %
smrtelný následek	1	1,6 %
materiální škoda	7	10,9 %

V jednom případě byla trestnou činností způsobena těžká újma na zdraví vymezená v ustanovení § 89 odst. 7 TrZ. Jak bude níže rozvedeno, odsouzený se vedle tohoto útoku, který byl posouzen jako trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1, odst. 2 písm. g) TrZ, dopustil i útoku proti další osobě, jíž úmyslně usmrtil. Ublížení na zdraví (lehké zranění) násilným útokem způsobili odsouzení čtyřem osobám, ale pouze ve třech případech byl skutek posouzen podle § 221 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ (případ uveden shora). Nejdelší doba léčení spojená s následnou pracovní neschopností trvala 44 dnů, u dalších poškozených pak 14, 13 a 12 dnů. V řadě dalších případů došlo k zcela zanedbatelným poraněním, u nichž postačovalo jednorázové lékařské ošetření a které vzhledem ke svému charakteru nebylo a ani nemohlo být kvalifikováno jako trestný čin ublížení na zdraví ve smyslu trestního zákona (§ 221 TrZ).

Škody na majetku byly způsobeny ojediněle a svojí výší byly zcela zanedbatelné. Nejvyšší škodu ve výši 1470,- Kč způsobili tři odsouzení tím, že kopáním a železnou tyčí rozbili skleněné výplně oken a poškodili vchodové dveře domu, kde bydleli romští občané. Škodu ČSAD, a.s.B. ve výši 837,- Kč způsobil odsouzený tím, že za použití černého fixu popsal hanlivými nápisy (mj. „Cikáni do plynu“) zaparkovaný autobus.

V rámci adhezního řízení, které je součástí trestního řízení, bylo rozhodováno o náhradě škody v případech, kdy byl nárok na náhradu škody způsobené trestným činem včas a řádně uplatněn (§ 43 odst. 2 TrŘ). Soudy v odsuzujícím rozsudku ve 4 případech rozhodly podle § 228 odst. 1 TrŘ, tj. tak, že obžalovanému, který trestným činem způsobil majetkovou škodu uložil, aby ji poškozenému nahradil. Výroky rozsudků o náhradě škody vycházely z její řádně zjištěné a uplatněné výše a po obsahové stránce vždy odpovídaly požadavkům uvedeným v ustanovení § 228 odst. 2 TrŘ. V dalších 4 případech byli poškození se svými nároky odkázáni na řízení ve věcech občanskoprávních podle § 229 odst. 1 TrŘ, když pro vyslovení povinnosti k náhradě škody neměly soudy dostatek potřebných podkladů. Ve dvou případech bylo soudy rozhodnuto podle § 228 odst. 1 a § 229 odst. 2 TrŘ. Zde bylo meritorně rozhodnuto o náhradě části uplatněného nároku na náhradu škody, v rozsahu dostatečně zjištěného skutkového podkladu, a se zbytkem nároku na náhradu škody byli poškození odkázáni na občanskoprávní řízení.

V trestních spisech nebyly zjištěny případy, kde by bylo rozhodnuto jinak, zejména o uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestnou činností již v průběhu trestního řízení (jako podmínka pro podmíněné zastavení trestního stíhání nebo narovnání).

Nejzávažnější případ rasově motivovaných trestných činů ve spisech, které jsme měli k dispozici, byly útoky dvou pachatelů, stoupenců ideologií hnutí skinheads, které skončily těžkým zraněním a usmrcením dvou zahraničních studentů černé pleti:

Rozsudkem městského soudu v Praze ve spojení s rozsudkem vrchního soudu v Praze byli obžalováni P.Z. a ml. J.S. uznáni vinnými, že jako stoupenci ideologií hnutí skinheads, veřejně projevující svou nesnášenlivost zejména vůči osobám tmavé pleti, se dne 8.11.1997 po 02.00 hod. před barem U dělové koule, v Praze 3, ul. Biskupcova dohodli, že hledají dva muže černé pleti, kteří před tím byli v uvedeném baru, přičemž vůči nim již obžalovaný ml.J.S. svoje postoje dal v baru opakovaně najevo výroky „Only for white“ apod., začali muže hledat na trase k tramvajové zastávce a Chmelnici, odtud k restauraci Juve a když je ani tam nenalezli, vraceli se k baru Dělová koule, v jehož blízkosti asi v 02.30 hod. potkali skutečně jednoho z hledaných A.R.A.K., nar. 14.10.1968, zastavili se v jeho blízkosti a zatímco mu obž. ml.J.S. vyhrožoval slovy „negře, co tady děláš, my tě zabijem“ a kroužil při tom před tělem železným řetězem, obž. P.Z. si připravil k použití celokovový nůž typu motýlek s čepelí na hřbetní straně dlouhou 9,5 cm a takto ozbrojeni začali společně pronásledovat před nimi prchajícího poškozeného a přitom obž. P.Z. výše popsaným nožem úmyslně, ve snaze zabránit mu v útěku, zasáhl poškozeného do ruky a způsobil mu tak řeznou ránu malíkové strany dlaňové plochy pravého zápěstí o délce 8 cm s přetětím ohýbače zápěstí a přetětím pravé loketní tepny v místě řezné rány, což si vyžádalo léčení v době nejméně 6 - 8 týdnů, přičemž v případě neposkytnutí včasné odborné péče mohlo dojít i k hemorrhagickému šoku a ke smrti poškozeného, přičemž i poté oba obžalovaní v pronásledování poškozeného pokračovali až k budově kolejí VŠE Jarov, kde obžalovaný ml. J.S. pronásledování zanechal právě proto, že nebyl ochoten poškozeného honit přímo v budově kolejí, o čemž obž. P.Z. svým hlasitým zavoláním informoval,

Tímto jednáním oba obžalovaní spáchali trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ a obžalovaný P.Z. sám trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst.1, odst. 2 písm. b) TrZ. Další skutek, jehož se obžalovaný P.Z. již dopustil sám, podle skutkových zjištění výrokové části rozsudku spočíval v tom, že:

Bezprostředně poté, kdy obž. ml. J.S. se z důvodů výše popsaných vzdal pronásledování poškozeného, obž. P.Z. se slovy „Dělej, teď máme šanci ho chytit“ pronásledoval poškozeného i do budovy koleje VŠE, blok F v Praze 3-Jarov, a to jak ve vstupní hale, tak s nožem v ruce na schodech do vyšších pater, kde poté, kdy minimálně s náskokem jednoho podlaží se mu v 5.patře poškozený poprvé postavil na odpor, obžalovaný na další útok se slovy „Ty černá svině, já tě zabiju“ rezignoval, seběhl ze schodiště, přičemž v chodbě pod schodištěm potkal náhodně druhého muže černé pleti z diskotéky U dělové koule, kterého původně s ml. J.S. také hledali, a to E.H.A., nar. 1.1.1970, přistoupil k němu a výše popsaným nožem ho dvakrát bodl do břicha, čímž mu způsobil bodnou ránu břicha s vbodem 1 cm na pupkem a 5 cm vlevo od střední čáry délky 7 mm pronikající do dutiny břišní, bez postižení břišních orgánů a bodnou ránu s bodem 1,5 cm pod pupkem probíhající od střední čáry doleva, délky 2,1 cm s bodným kanálem pronikajícím do dutiny břišní a s bodným poraněním předstěny, trojnásobným průbodem okruží tenkého střeva, průbodem tenkého střeva, protětím břišní srdečnice a protětím meziobratlové ploténky mezi 3. a 4. bederním obratlem, což mělo za následek zakrvácení dutiny břišní a vedlo k téměř okamžité smrti poškozeného E.H.A.,

čímž obžalovaný P.Z. spáchal trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm. g) TrZ.

Za to byli odsouzeni obžalovaný P.Z. k úhrnnému nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání třinácti a půl roku a pro jeho výkon byl zařazen do věznice s ostrahou. Dále mu byl podle § 55 odst. 1 písm. a) TrZ uložen trest propadnutí věci - celokovového nože typu motýlek, celkové délky 22,7 cm. a šíře 1,7 cm, včetně koženého pouzdra na tento nůž. Mladistvému J.S. byl za použití § 79 odst. 1 TrZ uložen trest odnětí svobody v trvání sedmi a půl měsíce, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu tří let. Zároveň byl podle § 60a odst. 1, odst. 2 TrZ nad obžalovaným vysloven dohled. Rovněž jemu byl podle § 55 odst. 1 písm. a) TrZ uložen trest propadnutí věci - železného řetězu.

Rozsudkem soudu prvního stupně byl původně obžalovanému P.Z. uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání čtrnáct a půl roku do věznice s ostrahou a trest propadnutí věci. Obžalovanému ml. J.S. byl rovněž uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání sedmi a půl měsíce do věznice s dozorem a trest propadnutí věci. K odvolání obžalovaného P.Z. do výroku o vině i trestu a obžalovaného ml. J.S. pouze do výroku o trestu, odvolací soud podle § 258 odst. 1 písm. b), odst. 2 TrŘ napadený rozsudek částečně zrušil ve výroku o trestu odnětí svobody a způsobu jeho výkonu a podle § 259 odst. 3 TrŘ znovu rozhodl o trestech tak, jak je shora uvedeno. Lze dodat, že obžalovaný P.Z. v odvolání namítal i nesprávnost výroku o vině. Uváděl zde, že setkání obou obžalovaných bylo náhodné, že předtím došlo ze strany jednoho z poškozených k obtěžování sestry ml.J.S., poškozený byl silně podnapilý, jeho jednání nesměřovalo ke způsobení těžké újmy na zdraví. Další poškozený se mu snažil zabránit v odchodu z budovy a pouze proto proti němu použil nůž. Kdyby měl v úmyslu poškozeného usmrtit, byla by první rána razantnější. Dále upozornil, že soud hodnotil všechny rozhodné skutečnosti v jeho neprospěch. Soud prvního stupně podlehl nátlaku veřejnosti, politické poptávce po „exemplárním případě“, což mimo jiné plyne i z nepřiměřené výše uloženého trestu.

Odvolací soud neshledal pochybení v řízení soudu prvního stupně a ani v jeho skutkových zjištěních a použité právní kvalifikaci. V odůvodnění rozsudku konstatoval, že sympatie obou obžalovaných s rasistickou ideologií hnutí skinheads byly naprosto přesvědčivě prokázány. Zcela jednoznačně bylo prokázáno, že motivem napadení prvního z poškozených

nemohl být jakýkoliv incident v baru, ale že to byla pouze barva jeho kůže. Jednalo se o způsob napadení typický právě pro příslušníky hnutí skinheads. Tedy v přesile použití zbraní proti neozbrojenému poškozenému. V případě druhého poškozeného se obžalovanému naskytl náhradní objekt. Opakované bodnutí poškozeného svědčí pro závěr, že se nejednalo o nějaké náhodné nebo demonstrativní poranění, ale naopak o cílený útok do míst, kde jsou uloženy pro život důležité orgány.

Pokud jde o výrok o trestu a osobní poměry obou obžalovaných, bude zjištěným poznatkům věnována pozornost v následující části zprávy, která se touto problematikou blíže zabývá.

U třech obžalovaných meritorně skončilo hlavní líčení *zprošťujícími* výroky rozsudků, které soudy vynesly po zjištění některého z taxativně uvedených důvodů v ustanovení § 226 TrŘ. Vždy šlo o některé z osob, které se měly na spáchání skutku spolupodílet s dalšími obžalovanými. Tak např.:

Státní zástupce OSZ podal obžalobu na J.T. a M.Š. pro trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ, který byl spáchán ve spolupachatelství podle § 9 odst. 2 TrZ, a kterého se měli dopustit tím, že

před stanicí metra L. pronásledovali občana Jordánska R.T.A.Z. a po dostižení jej oba fyzicky napadli tak, že obviněný J.T. jej udeřil pěstí do obličeje a obviněný M.Š. jej kopl do nohy a tohoto jednání se dopustili proto, že se domnívali, že jde o občana romské národnosti.

Pravomocným rozsudkem byl obžalovaný M.Š. podle § 226 písm.c) TrŘ zproštěn obžaloby ze skutku uvedeného v žalobním návrhu. Podle odůvodnění rozsudku, obžalovaný M.Š. uvedl, že poškozeného nenapadl a rovněž neviděl, že by jej napadl obžalovaný J.T. Poškozený obžalovaného M.Š. nepoznal jako útočníka a při rekognici jej rovněž neoznačil za pachatele útoku na svoji osobu. Rovněž odsouzený J.T. svoji vinu na napadení popřel a uvedl, že násilného jednání se nedopustil ani M.Š. Za této důkazní situace tedy nebylo prokázáno, že by obžalovaný M.Š. spáchal skutek kladený mu za vinu a proto jej soud ve smyslu § 226 písm. c) TrŘ obžaloby zprostil. Státní zástupce v závěrečné řeči navrhoval uznat vinu i u tohoto obžalovaného, ale proti zprošťujícímu výroku rozsudku odvolání nepodal (zřejmě proto, že by nemělo naději na úspěch).

Podle stejného ustanovení, tedy podle § 226 písm.c) TrŘ, byli v další trestní věci zproštěni obžaloby ml. I.P. a J.V., kteří se měli dopustit trestných činů násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ, hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a), odst. 2 TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ. I v tomto případě podle odůvodnění rozsudku, jsou verze o účasti obou obžalovaných rozporné, nelze jednoznačně stanovit, která z nich je pravdivá a proto pro pochybnosti bylo rozhodnuto zprošťujícím výrokiem. Proti tomuto výroku, ohledně obou obžalovaných, podal státní zástupce odvolání, které bylo soudem druhého stupně podle § 256 TrŘ zamítnuto.

Poznatky z trestních spisů, pokud jde o charakter trestné činnosti páchané z rasových, národnostních nebo jiných nenávistných pohnutek a její právní kvalifikace, lze uzavřít tak, že se podstatněji neliší od zjištění jiných orgánů, zejména od vyhodnocujících materiálů Nejvyššího státního zastupitelství a od zprávy Ministerstva spravedlnosti ČR. Jde nesporně o

jednu z velmi závažných forem trestné činnosti, jejímuž objasňování a dalšímu projednávání v trestním řízení musí všechny orgány činné v trestním řízení věnovat zvýšenou pozornost.

Nejčastějšími projevy jsou verbální útoky, urážlivé výroky a vyhrožování zejména ublížením na zdraví. Trestná činnost byla převážně páchána na veřejných prostranstvích, podnapilými pachateli a většinou byla nepřipravená a neorganizovaná. Materiální škody způsobené touto trestnou činností byly zcela zanedbatelné a až na blíže rozvedený případ i ublížení na zdraví neměla vážnějšího charakteru.

Nejvíce útoků bylo po právní stránce kvalifikováno jako trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ a hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ, často byly posouzeny v jednočinném souběhu s jinými trestnými činy, nejvíce s trestným činem výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ. Zřejmě s ohledem na poměrně krátkou dobu (zkoumali jsme zpětně i starší trestní věci) při aplikaci příslušných speciálních skutkových podstat u rasové a obdobně motivovaných trestných činů vznikly někdy pochybnosti o správnosti použité právní kvalifikace. Problematická je a i nadále patrně zůstane otázka dokazování případného rasového motivu či pohnutky, zejména v případech nedoznané trestné činnosti, kde často prakticky jedinými důkazy je výpověď obviněného proti výpovědi poškozeného. Na příkladech bylo také ukázáno, že k vyloučení rasového motivu může dojít z objektivních, vyšetřováním neovlivnitelných příčin.

6.2. Ukládání trestů a ochranných opatření

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. po roce 1989 doznal výrazných změn. Jeho postupnými novelami byly vytvořeny nové základní i kvalifikované skutkové podstaty trestných činů s vyššími trestními sazbami. Především novela trestního zákona provedená zák.č. 152/1995 Sb. reagovala na nebezpečné projevy rasové, národnostní a jiné podobné nesnášenlivosti zpřísněním postihu všech těchto útoků. U trestných činů, u kterých je rasová, národnostní, politická či náboženská pohnutka znakem základní skutkové podstaty, byla zvýšena trestní sazba trestu odnětí svobody. Jde o trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 TrZ, hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 TrZ a podněcování k národnostní a rasové nenávisti podle § 198a TrZ.

K dalšímu zpřísnění postihu došlo tím, že u trestných činů ublížení na zdraví podle § 221 a § 222 TrZ, vraždy podle § 219 TrZ, vydírání podle § 235 TrZ a poškozování cizí věci podle § 257 TrZ, byla rasová, národnostní, politická a náboženská pohnutka nově stanovena jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby.

Trestní sazby odpovídají stupni nebezpečnosti činu pro společnost, který je charakteristický pro tyto trestné činy a v jejich rámci byly ve zkoumaných trestních spisech soudy pravomocně uloženy tyto tresty:

Legenda k tabulce:

NEPO = nepodmíněný trest odnětí svobody

PO = podmíněný trest odnětí svobody

PT = peněžitý trest

OPP = obecně prospěšné práce

§ označení tr.činu	NEPO	PO	PO a dohled	PT	OPP	celkem
196/2,3	1	24	2	-	-	27
198/1a	-	8	-	3	-	11
198/1a,2	-	7	-	-	-	7
202/1	-	1	-	-	3	4
221/1,2b	1	2	-	-	-	
238/1,3	-	2	-	-	-	2
260/1	1	2	-	-	-	3
261	2	2	-	-	1	5
jiný trestný čin	2	-	-	-	-	2
Celkem	7	48	2	3	4	64

V trestních spisech, které nám byly zapůjčeny, bylo 62 osob okresními (obvodními) soudy a 2 osoby městským soudem v Praze pravomocně odsouzeno za sledovanou trestnou činnost. Ani u jednoho odsouzeného nebylo upuštěno od potrestání podle § 24 TrZ a nebylo rovněž využito nového institutu trestního práva - podmíněného upuštění od potrestání s dohledem podle § 26 TrZ. V těchto trestních věcech jsme se rovněž nesetkali s případem jejich ukončení podmíněným zastavením trestního stíhání podle § 307 TrŘ nebo schválením narovnání podle § 309 TrŘ.

Nepodmíněný trest odnětí svobody byl pravomocně uložen 10,9 % odsouzeným, podmíněný trest odnětí svobody 75,0 %, podmíněný trest odnětí svobody s dohledem 3,1 %, peněžitý trest 4,7 % a trest obecně prospěšné práce 6,3 % odsouzeným. Rozhodující podíl tedy mají tresty výchovné, které nejsou spojeny s odnětím svobody. Vedle těchto trestů byly dále odsouzeným uloženy čtyři *tresty propadnutí věci* podle § 55 odst. 1 písm.a) trestního zákona. Šlo o věci náležející pachatelům, kterých bylo užito k spáchání trestných činů (celokovový nůž typu motýlek-vražedná zbraň, plynová pistole a šest nábojů, řetěz, řetěz na jízdní kolo, krumpáč a kladivo).

Jednomu odsouzenému byl, vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody v trvání jednoho roku s výkonem ve věznici s dozorem, podle § 57 TrZ uložen *trest vyhoštění* z území České republiky. Šlo o občana SRN, který se na našem území dopustil trestných činů útoku na státní orgán podle § 154 odst. 2 TrZ, útoku na veřejného činitele podle § 156 odst. 2 TrZ a podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 260 odst. 1 TrZ. Odsouzený O.S. byl i v SRN vícekrát odsouzen za trestné činy násilné a výtržnické povahy a podle jeho výpovědi jednou týdně jezdil do ČR a navštěvoval zde restaurace a noční

podniky, protože alkohol je zde levnější. Jeho případný opakovaný pobyt na našem území byl zjevně nežádoucí.

Třem odsouzeným byl trest ukládán jako *souhrnný* podle zásad uvedených v ustanovení § 35 odst. 2 TrZ. U dvou odsouzených byly uvedeným postupem zrušeny výroky o trestech z předchozích rozsudků, které jim byly uloženy za obdobnou trestnou činnost - za trestné činy výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, u jednoho dále i za trestný čin útoku na veřejného činitele podle § 155 odst. 1 písm. a) TrZ. Třetí odsouzený byl předchozím rozsudkem odsouzen za majetkovou trestnou činnost.

Nepodmíněných trestů odnětí svobody bylo uloženo 7, rovnoměrně za sledované trestné činy a za trestný čin vraždy. Byly uloženy ve výši 13 a 1/2 roku, 22, 20, třikrát 12 a 3 měsíce. U třech odsouzených byl stanoven výkon těchto trestů ve věznici s dozorem (§ 39a odst. 1 písm. b) TrZ) a u čtyřech odsouzených ve věznici s ostrahou (§ 39a odst. 1 písm.c) TrZ).

Nejpřísnější nepodmíněný trest odnětí svobody ve výši 13 a 1/2 roku s výkonem ve věznici s ostrahou byl uložen odsouzenému P.Z., který spáchal trestné činy vraždy podle § 219 odst. 1, odst. 2 písm.g) TrZ a další trestné činy, které byly skutkově i právně rozvedeny shora. Soud prvního stupně tomuto obžalovanému původně uložil úhrnný nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 14 a 1/2 roku do věznice s ostrahou a trest propadnutí věci - celokovového nože typu motýlek.

K odvolání obžalovaného P.Z. soud druhého stupně podle § 258 odst. písm.b), odst. 2 TrŘ v napadeném rozsudku zrušil pouze výrok o trestu odnětí svobody a způsobu jeho výkonu a podle § 259 odst. 3 TrŘ znovu rozhodl tak, že tomuto obžalovanému snížil nepodmíněný trest odnětí svobody o jeden rok a jeho výkon ponechal ve věznici s ostrahou (§ 39a odst. 3 TrZ). V odůvodnění rozhodnutí odvolací soud vyhodnotil přitěžující okolnosti, které spatřoval v tom, že obžalovaný se kromě trestného činu vraždy dopustil i trestného činu ublížení na zdraví s trestní sazbou od 3 do 10 let, že proti prvnímu poškozenému zaútočil v přesile za použití zbraně, u druhého poškozeného využil momentu překvapení, zaútočil nožem a nedal poškozenému žádnou šanci k obraně. Při hodnocení osoby obžalovaného nelze přehlédnout velmi dobré osobní reference a dobrou pracovní morálku, poměrně překvapivou v jeho věku a prostředí, ve kterém se pohyboval. Dále odvolací soud uvedl, že nemohl přehlédnout, že obžalovaný je ve věku blízkém mladistvému a se životními zkušenostmi obecně klesá náchylnost k nekritickému přejímání různých ideologických postojů a tezí. Hodnocení uzavřel konstatováním, že obžalovaný na druhé straně zmařil mladý lidský život, že trestná činnost rasově motivovaná se v poslední době nebezpečně rozmáhá a podobné útoky nepochybně nepřispívají k dobrému obrazu České republiky v zahraničí.

Druhý nejprísnejší nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 22 měsíců, pro jehož výkon byl odsouzený zařazen do věznice s ostrahou, byl uložen Romovi Z.B. za pokus trestného činu krádeže podle § 8 odst. 1 k § 247 odst. 1 písm. b), e) TrZ, porušování domovní svobody podle § 238 odst. 1, 2 TrZ, vydírání podle § 235 odst. 1 TrZ, ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 TrZ, násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ a útoku na veřejného činitele podle § 156 odst. 1 písm. a) TrZ, kterých se podle výroku rozsudku dopustil tím, že

1. po předchozím vytlačení sklepního okénka v úmyslu odcizit věci, vnikl do sklepního boxu L.Č., ze kterého se mu nepodařilo nic odcizit, protože byl přistižen nájemníkem domu, přičemž byl pro trestný čin krádeže podle § 247 odst. 1 písm. b), odst. 3 písm.c) TrZ, a další trestné činy odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 3 let, který vykonal dne 9.7.1997,
2. *tamtéž udeřil nezjištěným předmětem do levé poloviny obličeje a pravé ruky Č.R., čímž mu způsobil zhmoždění levé oční koule s drobným krvácením do spojivek s otokem rohovky a drobnou řeznou ránu s oděrkou kůže na pravém předloktí, kteréžto zranění si vyžádalo dobu léčení v délce 14 dnů a po příchodu J.R. do sklepních prostor, vyhrožoval oběma zabitím, pokud jej nepustí ven a poté vyhrožoval zabitím jich samotných, jejich rodin, jakožto i příslušníků celé bílé rasy, kterou je třeba pozabíjet, protože má všechno a Romové nic a po příjezdu příslušníků Policie ČR M.Č. a M.K., kteří proti němu zakročovali, vyhrožoval i těmto zabitím, pokud jej nepustí.*

Odvolání obžalovaného Z.B. bylo podle § 256 TrŘ zamítnuto. Odvolací soud poukázal na řadu předchozích odsouzení obžalovaného, na krátkou dobu, která uplynula od propuštění z výkonu trestu odnětí svobody i na rozsah trestné činnosti. Polehčující okolnosti nebyly shledány. Za tohoto stavu nepodmíněný trest odnětí svobody uložený blíže poloviny zákonné trestní sazby označil za zcela přiměřený.

I v dalších případech byl nepodmíněný trest odnětí svobody uložen především pachatelům, jejichž předchozí odsouzení bylo soudy hodnoceno jako přitěžující okolnost recidivy ve smyslu § 34 písm. j) TrZ. Pouze v jednom případě, kdy byl odsouzený M.S. rozsudkem okresního soudu uznán vinným spácháním trestných činů podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ, násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ, výtržnictví podle § 202 odst.1 TrZ a útoku na veřejného činitele podle § 155 odst. 1 písm. a) TrZ a odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 12 měsíců do věznice s dozorem, nebylo možno předchozí odsouzení hodnotit ve smyslu § 34 písm. j) TrZ. Soud zde však vzal v úvahu, že obžalovaný je osobou se sklony k páčání rasově motivované trestné činnosti, že byl v minulosti projednáván v místě bydliště pro přestupek, který spočíval ve vyhrožování romské rodině a v roce 1997 byl za takové jednání odsouzen, i když došlo k zahlazení odsouzení. Na základě těchto skutečností soud dospěl k závěru, že na obžalovaného nelze hledět jako na řádně žijícího člověka a je nutno u něj zvolit citelnější postih.

Při trestání pachatelů trestných činů páchaných z rasových, národnostních nebo jiných nenávistných pohnutek je soudy nejvíce ukládán *podmínečně odložený trest odnětí svobody*. Celkem byl aplikován u 48 odsouzených, nejvíce u pachatelů trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2,3 TrZ, pochopitelně proto, že za tento trestný čin bylo podle trestních spisů nejvíce osob odsouzeno.

Výměra podmíněného trestu OS:

Délka zkušební doby:

do 6 měs	14	do 1 roku	-	10
6 měs. - 8 měs	6	1 rok - 18 měs.	-	5
8 měs. - 10 měs	14	18 měs. - 2 roky	-	20
10 měs. - 1	7	2 roky - 3 roky	-	12
1 rok - 16 měs	1	3 roky a více	-	1
16 měs. - 20 měs	6			

20 měs. - 2

0

Podmíněné tresty odnětí svobody byly nejčastěji odsouzeným ukládány v trvání do 10 měsíců, s poměrně delší zkušební dobou od 18 měs. do 3 roků. Vzhledem k tomu, že téměř polovina osob byla odsouzena za trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2, ev. odst. 3 TrZ, na který zákon stanoví trestní sazbu trestu odnětí svobody na šest měsíců až tři léta, lze konstatovat, že podmíněné tresty byly většinou ukládány při dolní hranici zákonné trestní sazby. Zkušební doba, jejíž rozmezí je stanoveno v ustanovení § 59 odst. 1 TrZ od jednoho roku do pěti let, byla přiměřená jednomu z kritérií pro určení její délky - délce uložených trestů. Je třeba však brát v úvahu, že u mladistvých se trestní sazby odnětí svobody snižují na polovinu (§ 79 odst. 1 TrZ).

Velmi málo bylo využíváno možnosti uložit podmíněně odsouzeným *přiměřená omezení a přiměřené povinnosti* uvedené v ustanovení § 26 odst. 4 TrZ, směřující k tomu, aby vedli ve zkušební době řádný život. Přitom jejich význam není zanedbatelný, neboť by měly přispět k odstranění příčin, podmínek nebo příležitostí k opětovnému spáchání trestného činu a také napomoci podmíněně odsouzenému, aby ve zkušební lhůtě splnil podmínky pro rozhodnutí o osvědčení. Zejména u osob mladistvých, rovněž vzhledem k charakteru zkoumané trestné činnosti, je nutno jejich využívání obzvláště doporučit.

Pouze dva okresní soudy této možnosti využily a uložily je šesti odsouzeným. Jeden z odsouzených byl mladistvý, další ve věku blízkém věku mladistvých. Dvěma odsouzeným bylo uloženo podle § 60a odst. 3 TrZ u podmíněného odsouzení s dohledem. Omezení bylo ve výrocích rozsudků formulováno ve formě zákazu určitého chování. Třem odsouzeným (pro trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2,3 TrZ) bylo uloženo zdržet se veškerých styků a kontaktů s osobami a skupinami propagujícími rasovou, národnostní nebo politickou nesnášenlivost a dvěma odsouzeným navíc bylo uloženo nahradit způsobenou majetkovou újmu poškozenému (všem bylo ukládáno podle § 60a odst. 3 TrZ, za použití § 26 odst. 4 TrZ).

Dalším třem odsouzeným bylo podle § 59 odst. 2 TrZ uloženo, aby se ve zkušební době podmíněného odsouzení zdrželi nadměrného požívání alkoholických nápojů (vhodnější je, zejména u mladších osob, absolutní zákaz požívání alkoholických nápojů, který je i lépe kontrolovatelný). Trestná činnost i v dalších případech byla velmi často páchána osobami pod vlivem alkoholu, které podle spisových materiálů měly již výraznější sklony ke zneužívání alkoholu. Uložení takového omezení se u nich jevílo být vhodné, a přesto nebylo využito. Např.:

Rozsudkem okresního soudu byl ml. J.L. uznán vinným spácháním trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 4 měs. jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu jednoho roku. Dalším rozsudkem byl uznán vinným opět spácháním trestného činu podle § 261 TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ. Zde mu již bylo podle § 72 odst. 2 písm.b) TrZ uloženo ochranné protialkoholní léčení ambulantní formou. V obou případech páchání trestné činnosti byl obviněný pod vlivem alkoholu a již v prvním případě byly signály o jeho sklonech k požívání alkoholu.

Trestním příkazem samosoudce okresního soudu byl obviněný R.Š. uznán vinným trestnými činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ, hanobení národa rasy a přesvědčení podle § 198 odst.1 písm. a) TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání 10 měs., jehož výkon byl

podmíněně odložen na zkušební dobu 30 měs. Odsouzený uvedl, že pro silnou podnapilost se na nic nepamatuje a vzpomíná si až na ranní hodiny, kdy se probudil a zjistil, že je na „záchytkce“. Uvedl, že mívá „okna“ a pije pravidelně denně 5 - 7 piv. Podle znaleckého posudku z odvětví psychiatrie ještě u něj nešlo o chorobnou závislost na alkoholu, ale o jeho škodlivé požívání. Podmínky pro protialkoholní léčbu u něj ještě nebyly dány, ale omezení ve vztahu k alkoholu bylo vhodné.

Další problematický případ byl zjištěn v případě odsouzeného A.K., kterému byl uložen trest obecně prospěšných prací. Prvním rozsudkem mu bylo podle § 45a odst. 1 TrZ uloženo omezení užívat v nadměrné míře alkoholické nápoje. Rozsudek byl k odvolání obžalovaného i okresního státního zástupce podle § 258 odst. 1 písm.b), c) TrŘ odvolacím soudem zrušen a okresnímu soudu byla věc vrácena k novému projednání a rozhodnutí. Odvolací soud mj. nařídil doplnění řízení znaleckým posudkem z oboru zdravotnictví - psychiatrie, ve kterém měli znalci v daném oboru zodpovědět odbornou otázku, do jaké míry ovlivňoval vypitý alkohol ovládací a rozpoznávací schopnosti obžalovaného a zda nedošlo k jejich vymizení. Znalci mj. uvedli, že obžalovaný A.K. je problémovým pijákem, člověkem s tzv. škodlivým užíváním alkoholu, tedy s nedostatečně disciplinovaným konzumentem alkoholu, s menším ohledem na společenské dopady a společenskou vhodnost. Není však alkoholikem, člověkem na alkoholu závislým, a má volní kontrolu nad svým pitím. Je schopen sám vyhledat odbornou pomoc. S ohledem na závěry znalců okresní soud obžalovanému v novém rozsudku již omezení ve vztahu k požívání alkoholu neuložil. To že znalci neshledali důvod k uložení ochranného léčení považoval soud za důvod i pro neuložení uvedeného omezení.

Nový institut trestního práva, *podmíněně odsouzení k trestu odnětí svobody i s dohledem* podle § 60a TrZ, který byl do trestního práva zaveden novelou provedenou zák.č. 253/1997 Sb., byl ve sledovaných případech aplikován u dvou mladistvých odsouzených. Oba mladiství byli odsouzeni za trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle §196 odst. 2 TrZ. U ml. J.S. odvolací soud zrušil původně uložený nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 7 a 1/2 měsíce s výkonem ve věznici s dozorem a nahradil jej podmíněným trestem odnětí svobody s dohledem ve stejné výměře. Odvolací soud v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že jde jednoznačně o hraniční případ, kdy argumenty pro nepodmíněný trest odnětí svobody mají zhruba stejnou váhu jako argumenty pro uložený trest a proto volil pro mladistvého řešení příznivější.

Zatím pouze u pěti osob podmíněně odsouzených bylo možno z trestního spisu zjistit, že ve zkušební době vedli řádný život a po jejím uplynutí bylo podle § 60 odst. 1 TrŘ soudem rozhodnuto, že *se osvědčili*. Naopak k rozhodnutí, že se trest odnětí svobody *vykoná* došlo u tří osob (jeden mladistvý) podmíněně odsouzených. O ukončení podmíněného odsouzení nařízením výkonu trestu odnětí svobody došlo u dvou odsouzených ještě během zkušební doby a u jednoho odsouzeného po jejím uplynutí. Všichni odsouzení proti rozhodnutí podali stížnost, která byla odvolacím soudem podle § 148 odst. 1 písm. c) TrŘ jako nedůvodná zamítnuta. Jednomu z odsouzených byl podle § 323 odst. 1 TrŘ povolen odklad výkonu trestu na dobu tří měsíců. Soud akceptoval žádost odsouzeného odůvodněnou rizikovým těhotenstvím jeho družky a její finanční závislostí na něm.

Důvodem nařízení výkonu trestu odnětí svobody u všech tří odsouzených bylo zjištění soudu, že ve zkušební době nevedli řádný život, když byli pravomocně odsouzeni za další trestnou činnost. Zejména v případě odsouzeného M.P., který byl k podmíněnému trestu odsouzen za trestný čin hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a), odst.

2 TrZ se uložený výchovný trest zjevně minul účinkem. Ve zkušební době byl M.P. 2 x pravomocně odsouzen, jednak pro fyzické napadení Romů J.B. a Z.B., které kopal spolu s dalším odsouzeným do hlavy a do jiných částí těla a toto jednání bylo posouzeno jako trestný čin výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ (kvalifikaci nelze posoudit, když spis jsme neměli k dispozici) a dále byl odsouzen za trestný čin ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 TrZ. U dalších dvou odsouzených šlo o trestnou činnost jiného charakteru (§ 171 odst. 1 písm. c) TrZ a § 247 odst. 1 písm. b), d), e) odst. 2 a § 257 odst. 1 TrZ), přesto i u nich šlo o takové porušení podmínek, že ponechání podmíněného odsouzení v platnosti by bylo v rozporu s účelem trestu a se smyslem podmíněného odsouzení.

Trest obecně prospěšných prací podle § 45 TrZ byl uložen čtyřem odsouzeným, z toho jednomu mladistvému, učni SOU stavebního. Byl uložen ve výměře dvakrát po 60 hod. a dále 80 a 250 hod. Tento trest je třeba v daných případech považovat za vhodný, neboť je jím na pachatele působeno i veřejným míněním a činností probačních pracovníků se prohlubuje kontrola nad chováním odsouzených a pomoc při jejich resocializaci.

Poznatky o průběhu výkonu trestu obecně prospěšných prací nebylo možno z trestních spisů zjistit. V jednom případě okresní soud rozhodl usnesením podle § 45a odst. 4 TrZ o přeměně nevykonaného zbytku trestu obecně prospěšných prací v trvání dvaceti hodin v trest odnětí svobody, pro jehož výkon byl odsouzený zařazen do věznice s dozorem. Šlo o dosti přísné rozhodnutí, když odsouzený své prodlení zdůvodňoval problémy ve škole i pomocí v rodině (ve spise není záznam o prověření jeho tvrzení) a rovněž probační pracovnice ve zprávě pro soud uvedla, že předpokládá odpracování zbývajících 20 hod. v dohledné době.

Peněžitý trest podle § 53 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ byl uložen třem odsouzeným ve výši 5 000,- Kč (náhradní trest odnětí svobody 2 měs.), 8 000,- Kč (ev. 6 týdnů) a 10 000,- Kč (ev. 2 měs.). Všichni byli uznáni vinnými trestným činem hanobení národa rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm. a) TrZ, dva odsouzení v souběhu s trestným činem výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a jeden v souběhu s trestným činem násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a TrZ. Šlo o podnikatele, kteří uložené peněžité tresty zaplatili.

Za zaznamenání stojí případ, kde peněžitý trest ve výši 10 000,- Kč byl uložen odsouzenému V.K. za trestné činy podle § 198 odst. 1 písm. a) a § 202 odst. 1 TrZ, kterých se podle výroku rozsudku dopustil tím, že

v nočních hodinách v objektu Hlavního nádraží ČD, v bufetu NONSTOP TAZI, jakožto majitel uvedeného bufetu, po předcházejícím požití alkoholických nápojů, slovními výroky směřujícími k hrubému znevážení romské národnosti napadl občany této národnosti zde přítomné, zejména Š.T. a J.B. _

Bylo prokázáno, že Romové Š.T. a J.B. poté, co přišli do bufetu, slušnou formou požádali o jídlo. Odsouzený majitel bufetu jim odmítl jídlo prodat s tím, že Romy neobsluhuje, a své odmítnutí zdůraznil řadou vulgárních nadávek, týkajících se jejich příslušnosti k romskému etniku.

Pro doplnění uvádíme tresty, které byly uloženy mladistvým odsouzeným za trestné činy rasově, národnostně a jinak nenávistně motivované:

§ označení tr.činu	NEPO	PO	PO a dohled	PT	OPP	celkem
§ 196/2,3	-	8	1	-	-	9
§ 198/1a	-	1	-	-	-	1
§ 198a/1,2	-	2	-	-	-	2
§ 221/1,2b	-	2	-	-	-	2
§ 261	-	1	-	-	1	2
celkem	-	14	1	-	1	16

Mladistvým nebyl ani v jednom případě uložen nepodmíněný trest odnětí svobody. Volba výchovných trestů se prakticky omezila pouze na podmíněný trest odnětí svobody, zatím se nevžilo tento trest kombinovat s dohledem. U trestů odnětí svobody bylo ve všech případech respektováno ustanovení § 79 odst. 1 TrZ o snížení trestních sazeb u mladistvých na polovinu. Jak již bylo shora uvedeno, u jednoho mladistvého odvolací soud zrušil původně uložený nepodmíněný trest odnětí svobody a nahradil jej podmíněným odsouzením s dohledem.

Ve dvou případech podal ministr spravedlnosti v neprospěch tří obviněných *stížnost pro porušení zákona*, u dvou odsouzených do výroku o vině i trestu a u třetího pouze do výroku o trestu.

Trestním příkazem okresního soudu byli obžalovaní M.B. a T.V. uznáni vinnými trestným činem násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ a výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, kterých se dopustili na chodníku u autobusové zastávky, v přítomnosti nejméně tří občanů tím, že slovními výroky „ty černá hubo, co tady děláš negře, ukaž nám černá hubo kdo jsi a co jsi“ provokovali a poté fyzicky napadli MUDr. J.M.M., státního občana Konga a konžské národnosti, kopali do něj a snažili se jej udeřit do horní části těla, v průběhu fyzického napadání jej opětovně stejnými výroky uráželi a vyhrožovali mu zabitím tím, že má již spočítané dny a takto jednali pro jinou barvu pleti poškozeného a jeho příslušnost k jinému národu. Za tyto trestné činy byl každému z obžalovaných uložen úhrnný trest odnětí svobody v trvání devíti měsíců, jehož výkon jim byl podmíněně odložen shodně na zkušební dobu v trvání dvou let.

V podané stížnosti pro porušení zákona ministr spravedlnosti namítal nezákonnost výroku o vině, když s ohledem na výpovědi svědků u obviněného M.B. se mohlo jednat i o trestný čin vydírání a u obou dále i o pokus trestného činu ublížení na zdraví. Za nezákonný byl označen i výrok o trestu, a to jednak pro jeho výši (pouze při dolní hranici zákonné trestní sazby), a jednak pro podmíněný odklad jeho výkonu.

Usnesením Nejvyššího soud ČR byla podle § 268 odst. 1 TrŘ stížnost pro porušení zákona zamítnuta. Pokud jde o výrok o vině byla stížnost shledána nedůvodnou proto, že úvahy o možnosti posouzení jednání jako dalších trestných činů jsou zcela teoretické a ničím nepodložené. Skutečnosti týkající se jak osob obou obviněných, tak i činu, za který jim byl trest ukládán, by podle přesvědčení Nejvyššího soudu sice odůvodňovaly uložení poněkud přísnějšího trestu, než jaký byl uložen v napadeném trestním příkazu (součet dvou trestných činů, rasová motivace činu), nikoli však trestu jiného druhu, který by se svojí výměrou od uloženého trestu kvalitativně odlišoval. Nebyly proto podle NS ČR splněny podmínky pro podání stížnosti pro porušení zákona do trestu uvedené v ustanovení § 266 odst. 2 TrŘ.

V dalším případě, kde byla ministrem spravedlnosti ČR podána stížnost pro porušení zákona, bylo zjištěno, že:

Rozsudkem okresního soudu byl obžalovaný ml. T.B. uznán vinným trestnými činy ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1, odst. 2 písm. b) TrZ, výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ a odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobod v trvání devíti měsíců, s podmíněným odkladem na zkušební dobu dvou roků. Těchto trestných činů se dopustil tím, že v blízkosti budovy okresního úřadu, před několika přítomnými občany bezdůvodně slovně a fyzicky napadl Roma D.Š., srazil jej pěstí na zem, opakovaně jej kopal do zad a břicha a nejméně dvakrát jej udeřil řetězem přes záda, přičemž poškozenému nadával do černých sviní, černých cikánů a pro jeho odlišnou barvu pleti jej urážel výkřiky „Sieg heil, White power Kukuluxklan“. V důsledku tohoto jednání utrpěl D.Š. zhmožděniny hrudníku a další zranění, pro která byl léčen a práce neschopen po dobu 20 dnů. Odvolání obžalovaného i státního zástupce (pouze do výroku o trestu) byla krajským soudem zamítnuta.

Ministr spravedlnosti ve stížnosti pro porušení zákona podané v neprospěch obviněného napadl pouze výrok o trestu, když podle jeho názoru se soudy obou stupňů přesvědčivým způsobem nevypořádaly s otázkou nebezpečnosti jednání obviněného pro společnost (§ 3 odst. 4 TrZ), která je dána především významem chráněného zájmu. Namítal zde, že zcela bez povšimnutí zůstala skutečnost, že obviněný byl projednáván pro přestupek podle § 49 odst. 1 písm.c) zák.č. 200/1990 Sb., ve znění dalších zákonů, když fyzicky napadl dvě osoby, jakož i skutečnost, že na něj byla podána nová obžaloba pro pokus trestného činu ublížení na zdraví podle § 8 odst. 1, § 222 odst. 1 TrZ a trestný čin výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ, spáchané ve spolupachatelství. Nelze dále přehlédnout zprávy OÚ - referátu sociálních věcí, ze které vyplývá, že obviněný je evidován na oddělení prevence a sociálně právní ochrany mládeže, když byl dvakrát vyloučen ze středních odborných učilišť pro krádeže. Pro útěky z domova byl obviněný umístěn ve Středisku sociální prevence, kde se také dopustil krádeže. Uvedeným odborem je mladistvý T.B. hodnocen jako osobnost narušená v sociálním smyslu, hlásící se k hnutí skinheads.

Usnesením Nejvyššího soudu České republiky byla stížnost pro porušení zákona podle § 268 odst. 1 TrŘ zamítnuta.

Nejvyšší soud ČR v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že nelze souhlasit s názory uvedenými ve stížnosti pro porušení zákona v tom směru, že uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody nezbytně vyžadoval ohled na tzv. generální prevenci. V posuzovaném případě je podstatné, že obviněný před spácháním trestné činnosti nebyl dosud soudně trestán. Skutečnost, že byl jednou postižen pro přestupek, a že je negativně hodnocen zprávou OÚ-

referátu sociálních věcí, nemohla být sama o sobě důvodem, proč by již při prvním odsouzení za trestnou činnost měl soud sáhnout k uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody a nepokusit se využít odstrašujícího působení pohružky trestem odnětí svobody. Pokud stížnost pro porušení zákona poukazuje na to, že obviněný je v současné době trestně stíhán pro závažnou trestnou činnost, je třeba uvést, že tato skutečnost nemá význam pro závěr Nejvyššího soudu o tom, zda byl napadeným rozhodnutím obou soudů porušen zákon. V době, kdy tyto soudy rozhodovaly, nebyl za další ministrem spravedlnosti připomínanou trestnou činnost pravomocně odsouzen, takže k ní soudy nemohly přihlížet při ukládání trestu. Na závěr Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí uvedl, že obviněný byl již za namítanou trestnou činnost odsouzen a rozhodnutí napadená stížností pro porušení zákona byla ve výroku o trestu zrušena, v rámci uloženého souhrnného trestu.

Ve zkoumaných trestních spisech nebyl zaznamenán žádný případ uložení *ochranných opatření* uvedených v ustanovení § 71 odst. 1 TrZ.

Tresty ukládané pachatelům za trestné činy rasově, národnostně a jinak nenávisťně motivované jsou vzhledem k osobám pachatelů (věk, osobní hodnocení, první odsouzení aj.) většinou výchovné, nespojené s odnětím svobody. Převažoval trest odnětí svobody s podmíněným odkladem, který byl uložen třem čtvrtinám odsouzených (u mladistvých 88 %). U tohoto trestu nebylo dostatečně využíváno možnosti uložení přiměřených omezení nebo povinností, jejichž demonstrativní výčet je uveden v ustanovení § 26 odst. 4 TrZ a ani posílení trestu novým institutem trestního práva - dohledem. Počet dalších výchovných trestů byl malý. Nepodmíněný trest odnětí svobody byl ukládán pachatelům již dříve trestaným, jejichž předchozí odsouzení soudy hodnotily jako přitěžující okolnost recidivy ve smyslu § 34 písm.j) TrZ. Z osob prvotrestaných byl nepodmíněný trest odnětí svobody uložen pachatelům velmi závažné trestné činnosti (rasově motivované vraždy a úmyslné těžké újmy na zdraví) a cizímu státnímu příslušníkovi, který se u nás dopustil rozsáhlejší trestné činnosti a ve své vlasti byl vícekrát trestán pro delikty násilného a výtržnického charakteru. Ani v jednom případě nebylo využito nových institutů trestního práva - odklonů a podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, které umožňují další individualizaci v přístupu soudů k pachatelům a posilují naději na splnění výchovného působení podmíněného trestu.

Nejvyšší soud České republiky ani v jednom případě neshledal námitky ministra spravedlnosti za tak závažné, aby vyhověl jím podané stížnosti pro porušení zákona proti výrokům o uložených trestech (pochybení neshledal ani v případě namítaných nedostatků, které měly mít vliv na nesprávnost výroku o vině).

Nebyly zaznamenány větší disproporce v trestání této trestné činnosti mezi jednotlivými okresy v České republice.

6.3. Pachatelé a oběti trestných činů

6.3.1. Pachatelé trestných činů

Další šetření se soustředilo na shromáždění poznatků o pachatelích trestných činů a jejich obětech, které byly z materiálů obsažených v trestních spisech zjištělné.

Pachateli trestných činů rasově, národnostně a nebo jinak nenávistně motivovaných bylo 62 (96,9 %) mužů a 2 (3,1 %) ženy. Pouze jeden pachatel byl cizím státním příslušníkem - občanem SRN.

Pachatelé podle věku:

15 - 18	16	25,0 %
18 - 19	10	15,6 %
19 - 21	12	18,8 %
21 - 30	18	28,1 %
30 - 40	4	6,2 %
40 - 50	3	4,7 %
50 - 60	1	1,6 %
<hr/>		
celkem	64	100,0 %

Trestná činnost je páchána většinou osobami mladších věkových skupin. S přibývajícím věkem počet pachatelů sledované trestné činnosti prudce klesá. Podíl pachatelů starších 30 let činí pouze 12 %. U těchto pachatelů příčinou trestné činnosti byly většinou sousedské spory, nedorozumění na úřadech při vyřizování osobních záležitostí, projednávání stížností s učiteli dětí pachatelů apod., které v závěru vyvrcholily verbálními rasovými útoky.

Pachatelé podle dosaženého vzdělání:

základní	33	51,6 %
vyučen	27	42,2 %
maturita	4	6,2 %
<hr/>		
celkem	64	100,0 %

Socioprofesionální status v době činu:

dělník	11	17,2 %
zemědělec	1	1,6 %
státní zaměstnanec	1	1,6 %
podnikatel	6	9,4 %
nezaměstnaný	17	26,5 %
důchodce	1	1,6 %
učeň	10	15,6 %
žák, student	5	7,8 %
jiný	12	18,7 %
<hr/>		
celkem	64	100,0

Podle poznatků získaných z trestních spisů se sledované trestné činnosti nejčastěji dopouštěli pachatelé s ukončeným základním vzděláním a o něco méně osoby vyučené v některé profesi. Žádný z pachatelů neměl vysokoškolské vzdělání a pouze jeden v době spáchání trestného činu studoval na vysoké škole.

Socioprofesionální status vcelku odpovídal dosaženému vzdělání pachatelů. Vysoký podíl tvořili pachatelé nezaměstnaní a dělnické profese. Vzhledem k věkovému složení se řada pachatelů v době spáchání trestného činu připravovala na své budoucí povolání.

Velikost skupiny pachatelů:

1 pachatel	28	66,7 %
2 spolupachatelé	9	21,4 %
3 spolupachatelé	3	7,1 %
4 spolupachatelé	1	2,4 %
5 spolupachatelů	1	2,4 %

Téměř polovina pachatelů spáchala trestný čin sama a další početnější skupina ve spolupachatelství dvou osob. Větší skupiny se vyskytly spíše ojediněle a našly odraz v použité právní kvalifikaci. Do skupin byly někdy zapojeny i nedospělé osoby. Většinou se nejednalo o předem připravované nebo organizované spolčení k páchaní trestné činnosti. Zpravidla šlo o blíže nepřipravované a neorganizované jednání, které vyplynulo z předchozí konfliktní situace a často bylo důsledkem předchozího požívání alkoholických nápojů. Ve spolupachatelství se trestné činnosti dopouštěly nejmladší skupiny pachatelů, zejména mladiství (64,3 % mladistvých bylo odsouzeno jako spolupachatelé).

V době spáchání trestného činu bylo 36 (56,3 %) odsouzených pod vlivem alkoholu. Vliv jiné návykové látky nebyl ze spisů zjištěn.

Významným faktorem pro posouzení osoby pachatele je i jeho kriminální minulost - recidiva :

netrestán	45	70,3 %
dříve odsouzen	12	18,8 %
recidiva	7	10,9 %
<hr/>		
celkem	64	100,0 %

Recidiva ve zkoumaných případech velmi podstatně ovlivnila druh a výměru trestů ukládaných pachatelům této trestné činnosti. Svědčí o tom, že ani dřívější odsouzení pachatele pro trestný čin a někdy ani výkon uloženého trestu nevedly k nápravě. Skutečnost, že více než 90 % pachatelů buď nebylo dříve vůbec trestáno nebo, že dřívější odsouzení nebylo soudem pokládáno za přítěžující okolnost ve smyslu § 34 písm.j) TrZ, se projevila v tom, že pachatelům byly ukládány tresty výchovné.

Vedle recidivy jsou při volbě druhu a výměry trestu (§ 31 TrZ) důležitá i zjištění týkající se hodnocení osoby pachatele a možností jeho nápravy. Ve všech trestních spisech

byly založeny podklady pro zkoumání osobních poměrů obviněných. Vyšetřovatelé již v průběhu přípravného řízení opatrovali zprávy o hodnocení obviněných z místa bydliště a u osob v pracovním poměru i jejich pracovní hodnocení od zaměstnavatelů. Hodnocení žáků, studentů a osob v učebním poměru podala příslušná vzdělávací zařízení.

Osobní hodnocení obviněných z místa bydliště bylo součástí prakticky všech soudních spisů, ale omezilo se většinou pouze na sdělení o projednávaných přestupcích. Méně již bylo ve spisech podkladů o pracovním hodnocení obviněných, mj. i proto, že 36 % obviněných byli nezaměstnaní a podnikatelé. Pokud takové hodnocení bylo součástí trestního spisu, ve většině případů vyznělo ve prospěch obviněných. Daleko kritičtější byly ve svém hodnocení školy a odborná učiliště (bylo poukazováno na značné nedostatky v chování i v plnění učebních povinností). O mladistvých obviněných byly podávány zprávy i OPD (kurátory pro mládež, referáty sociálních věcí OÚ) a obsahovaly nejvíce využitelných poznatků (např. výchovné prostředí je důležité pro stanovení prognózy účinnosti trestu, stejně tak předchozí dohled nad mladistvým apod.). Např.:

V obžalobě okresního státního zástupce se uvádí, že podle zprávy kurátora pro mládež je mladistvý obviněný Z.K. vychováván v úplné rodině a již od roku 1990 se u něj objevily první výchovné problémy v době základní povinné školní docházky, neboť mladistvý se projevoval velmi agresivně a vznětlivě. Základní školu ukončil s dostatečným prospěchem a 3. stupněm z chování. Rodiče zjevně na výchovu syna nestačili a jeho chování omlouvali. Nedali souhlas k ústavní výchově svého syna a proto rozsudkem okresního soudu byl stanoven pouze dohled nad jeho výchovou. Toto opatření se minulo účinkem, neboť mladistvý následně začal páchat majetkovou trestnou činnost. S trestem byla mladistvému uložena ochranná výchova, kterou nerespektoval a opakovaně se dopouštěl útěků z DÚM, kde byl umístěn.

Ve zkoumané trestní věci byl mladistvý Z.K. uznán vinným spácháním trestných činů násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 odst. 2 TrZ a maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 odst. 1 písm.d) TrZ a odsouzen k souhrnnému trestu odnětí svobody v trvání 8 měsíců, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu dvou roků. Odsouzený ve zkušební době nežil řádným životem, když se dopustil další trestné činnosti a proto bylo pravomocně rozhodnuto podle § 60 odst. 1 TrZ o nařízení výkonu trestu odnětí svobody.

Snažili jsme se zaznamenat i další údaje o obviněných. Z popisu skutku a odůvodnění obžaloby a rozsudku (útoky na poškozené pro jejich barvu pleti) jsme zjistili, že trestné činnosti se dopustilo 5 (7,8 %) Romů a zbývajících 59 (92,2 %) bylo českých pachatelů neromského původu. Příslušníků hnutí skinheads (různých odnoží tohoto hnutí) nebo sympatizantů s tímto hnutím bylo zaznamenáno 27, tj. 45,8 %. Někteří z pachatelů se k příslušnosti k tomuto hnutí sami hlásili, jiní ve svých výpovědích uváděli, že sice příslušníky tohoto hnutí nejsou, ale s jeho ideologií se ztotožňují. Někteří pachatelé byli za příslušníky uvedeného hnutí označeni Policií ČR a jiní podle svědeckých výpovědí. Jsme si vědomi toho, že tyto údaje nemusí být zcela přesné a nezvratné. Svědci často vycházeli pouze z oblečení nebo z účesu, bez bližších znalostí názorů a dalších projevů takto označovaných obviněných. Blíže objektivnímu zjištění byly zprávy OPD a ze škol, které vycházely z hlubších znalostí a déletrvajících pozorování projevů obviněných.

Stanovisko k prokazování členství pachatele v některém z hnutí propagujících

rasovou a národnostní nesnášenlivost zaujal Nejvyšší soud České republiky v usnesení, jímž zamítl stížnost pro porušení zákona. Ta za zásadní nedostatek považovala, že nebyla vyžádána zpráva od orgánu BIS, ve které by bylo uvedeno, zda a s jakým hnutím jsou obvinění zapojeni, jaký je charakter tohoto hnutí, jakým způsobem se obvinění na tomto hnutí podílí a podobně. Nejvyšší soud v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že se s touto argumentací nemohl ztotožnit. Podle něj základní poznatky k osobám obou obviněných byly shromážděny a bylo rovněž zjištěno z rejstříku trestů, že obvinění dosud nebyli soudně trestáni. Tyto skutečnosti jsou dostatečné pro rozhodnutí o otázce trestu a jeho výše. Vyžádání shora uvedené zprávy BIS by mělo své opodstatnění za předpokladu, že obvinění by již byli pro obdobnou trestnou činnost odsouzeni, neboť by blíže osoby obou obviněných charakterizovala.

Poznatky o charakteristikách odsouzených se v podstatě shodují s jinými zprávami a vyhodnocujícími materiály Nejvyššího státního zastupitelství. Trestná činnost je páchána především českými občany neromského původu, mladších věkových skupin, s výrazným podílem mladistvých. S přibývajícím věkem pachatelů tato trestná činnost prudce klesá až mizí. Většinou se jedná o pachatele s nižší sociokulturní úrovní, ojediněle byly zaznamenány případy z řad středoškoláků. Výrazněji se na páchání trestné činnosti podílejí nezaměstnaní a osoby dělnických profesí, ale také poměrně silná skupina pachatelů, kteří se označili za podnikatele. Trestná činnost byla páchána převážně jedním pachatelem nebo dvěma spolupachateli, recidiva, jako přitěžující okolnost, byla zaznamenána jen u desetiny odsouzených. Zprávy o osobním a pracovním hodnocení jsou vyžadovány již v průběhu přípravného řízení, ale mnohdy neposkytují dostatek potřebných informací. I když mnohdy nelze hodnověrnými důkazy prokázat členství pachatele v některém z hnutí propagujícího rasovou a národnostní nesnášenlivost, bylo ve zkoumaných případech zaznamenáno téměř u poloviny odsouzených členství v hnutí skinheads nebo veřejné projevy sympatií takovému hnutí.

6.3.2. Oběti trestných činů

Analýzou trestních spisů jsme se pokusili zjistit všechny dostupné údaje o obětech trestných činů. Podrobnější údaje však zkoumané materiály neobsahovaly. Bylo možno většinou vycházet pouze z protokolů o výslechu svědků z přípravného řízení, které nám poskytly informace o jejich osobních údajích, jako je datum a místo narození, státní občanství bydliště, zaměstnání, osobní stav a vztah k obviněnému. Mnohdy však ani v těchto údajích nebyly protokoly dostatečně vyplněny. Při zkoumání dalších charakteristik obětí, jako je příslušnost k etnické menšině, extremistickému hnutí a dále jejich případného podílu na vyprovokování konfliktní situace, jsme vycházeli z výpovědí odsouzených a obětí, dalších svědků, které však byly často rozporné a z dalších důkazních materiálů.

Oběti různých forem útoků 64 pachatelů, odsouzených pro trestné činy páchané z rasových, národnostních nebo jiných nenávistných pohnutek jednotlivci nebo ve spolupachatelství, bylo ve sledovaných případech 82 osob. V dalších 9 případech nebylo možno oběti přímo určit, protože útoky nebyly namířeny proti konkrétním osobám. Šlo o urážlivé výroky vůči celé rase a etnicitě nebo verbální, grafické a jiné vyjádření nacistických, protizidovských a protiromských názorů.

Podle pohlaví obětmi útoků byli častěji muži (52 - 63,4 %) než ženy (30 - 36,6 %). Je to důsledek samotného charakteru trestné činnosti, fyzických střetů v restauračních místnostech a na veřejných prostranstvích. Ženy byly napadeny v případech útoků na rodinu v bytě, před domem, ale také jako učitelky nebo podnapilými osobami na ulicích.

Věk oběti v době spáchání trestného činu :

do 15 let	9	11,0 %
15 - 18	16	19,5 %
18 - 20	5	6,1 %
20 - 30	20	24,4 %
30 - 40	18	22,0 %
40 - 50	7	8,5 %
50 - 60	4	4,9 %
60 a více	3	3,6 %
<hr/>		
celkem	82	100,0 %

Trestná činnost ve sledovaných případech byla většinou páchána na obětech mladších věkových skupin. Věk oběti je poněkud vyšší než u odsouzených, ale vcelku odpovídá zjištění, že k interetnickým konfliktům dochází nejčastěji mezi odsouzenými a jejich obětmi přibližně stejných věkových skupin. Obětmi této trestné činnosti se však staly i děti, žáci školních zařízení a děti, které byly napadeny spolu se svými rodiči. Mezi obětmi byli i důchodci Romové, kteří ve dvou případech byli surově napadeni ve veřejných dopravních prostředcích, za lhostejného přihlížení spolucestujících.

Mezi obětmi bylo 77 státních příslušníků České republiky, 2 občané Súdánu a po jednom z Jordánska, Konga a Libye. Právě u občana Súdánu byl zaznamenán nejzávažnější následek, když byl napaden příslušníkem hnutí skinheads, dvakrát byl jím bodnut do břišní krajiny, což vedlo k jeho okamžité smrti.

Etnicita obětí:

Rom	61	74,4 %
Bílý (Čech)	3	3,7 %
Arab	2	2,4 %
<hr/>		
celkem	82	100,0 %

Nejčastější obětí rasově motivovaných útoků ve zkoumaných trestních věcech byli Romové. Tuto skutečnost prokazují i výsledky jiných průzkumů. Útoků proti „bílým“ obětem se naopak ve všech případech dopustili Romové. U žádné z těchto obětí nebyla zjištěna příslušnost k hnutí skinheads nebo k jinému extremistickému hnutí. Z řad cizinců dvě osoby byly v ČR zaměstnány (lékař a prodavač) a zbývající tři byli studenti vysokých škol.

Byl zjišťován i *socioprofesionální status obětí* v době činu. Podle pořadí byli nejčastějšími obětmi sledovaných trestných činů nezaměstnaní (22 osob), dělníci a žáci

základních škol (9), důchodci (7), učni a studenti, státní zaměstnanci (vždy policisté ČR a MP), ženy v domácnosti (6) a podnikatelé (4). Mezi jinými oběťmi byly např. 3 učitelky, lékař z Konga, 2 čišníci a u tří obětí se jejich socioprofesionální status nepodařilo zjistit. Oběťmi z řad nezaměstnaných byly ve všech případech Romové.

Vzájemný bližší vztah mezi odsouzenými a jejich oběťmi byl ve spisech naznačen ve čtyřech případech. Ve dvou případech byl předchozí vztah mezi oběma stranami označen jako přátelský. Společná návštěva restaurace, spojená s požitím většího množství alkoholických nápojů, skončila hádkou a vzájemnými urážkami jejich rozdílné etnické příslušnosti. Ve zbývajících případech šlo o sousedy a útokem vyvrcholily jejich dřívější spory.

Na vyprovokování útoku ze strany obětí bylo v odůvodněných soudních rozhodnutích poukázáno, a při rozhodování to bylo zřejmě i zohledněno, pouze v pěti případech. Např.:

Svědectví bylo prokázáno, že odsouzený P.F. se kritického dne spolu s policisty dostavil do místa bydliště poškozené Romky K.S.. proto, že její synové měli fyzicky napadnout ml. T.F., vydírat jej a vzít mu čepici. Vrácení odcizené čepice mu bylo odmítnuto. Obviněný uvedl, že byl rozčilen, měl obavu o život svého dítěte a připustil pronesení několika hrubších výrazů. Pod dojmem televizního pořadu říkal poškozené K.S., aby táhli do Kanady. _____

Ve věci bylo dále zjištěno, že odsouzený skutečně podal trestní oznámení na ml. T.F. pro fyzické napadení jeho syna, bylo provedeno vyšetřování a státní zástupce podal příslušnému soudu obžalobu.

Obdobě v další trestní věci odsouzenému M.K. byly odcizeny osobní doklady, peníze a klíče od bytu. Když zjistil, že byl okraden, uviděl poblíže stojící romské děti a jedno z nich drželo v ruce klíče od jeho bytu. Následně ho děti odvedly do místa bydliště pachatele a přesně označily jeho byt. Odsouzený pootevřenými dveřmi vstoupil do bytu J.O. a požadoval vrácení odcizených věcí. Začali se spolu hádat, uráželi se vulgárními výrazy a J.O. začal odsouzenému vyhrožovat, že když bude chtít zjistit si, kde bydlí a popíchá ho nožem. Odsouzený mu zase vyhrožoval, že mu nechá podpálit byt a pokračoval v pronášení urážek.

Provokace, která však nebyla prokázána, byla odsouzenými v rámci jejich obhajoby často uplatňována jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem. Mělo jít především o verbální projevy (urážky a výhrůžky), obtěžování sestry odsouzeného poškozeným černé pleti, ale také např. to, že Romové po odsouzeném usedli k hracímu automatu, který opustil k výměně peněz a kde očekával výhru.

Zjišťování lze shrnout tak, že nejčastějšími oběťmi sledovaných trestných činů ve zkoumaných trestních věcech byli muži mladších věkových skupin, ale také děti i důchodci. Tři čtvrtiny obětí byli Romové, většinou nezaměstnaní nebo ženy v domácnosti. Jedna pětina byla „bílých“ obětí, z toho více než třetina zakročujících policistů ČR a MP. Konkrétní projevy a následky způsobené obětím trestné činnosti jsou popsány v kapitole pojednávající o charakteru trestné činnosti a její právní kvalifikaci. Až na nepatrné výjimky šlo o nevyprovokovanou trestnou činnost, motivovanou nenávistí nebo nesnášenlivostí.

6.4. Procesní postupy orgánů činných v trestním řízení

Orgány činné v trestním řízení při objasňování a projednávání trestné činnosti páchané z rasových, národnostních nebo jiných nenávislných pohnutek postupovaly ve sledovaných věcech v souladu s příslušnými ustanoveními trestního řádu. Závažnější porušení procesních ustanovení nebylo zjištěno v žádné fázi trestního řízení.

V trestním řízení je třeba k jeho úspěšnému provedení zajistit přítomnost osob i věci důležitých pro trestní řízení, zejména osoby, proti níž se řízení vede. Nejzávažnějším zásahem do osobní svobody občana je *vzetí do vazby*, které musí být odůvodněno vážnými skutkovými okolnostmi. O vzetí do vazby rozhodly soudy ve zkoumaných věcech u 10 (15,7 %) osob. V jednom případě byl vzat do vazby občan SRN a jeden Rom. Jednou byla důvodem útěková vazba (§ 67 odst. 1 písm. a) TrŘ) a v ostatních případech šlo o vazbu koluzní (§ 67 odst. 1 písm. b) TrŘ), předstížnou (§ 67 odst. 1 písm. c) TrŘ) nebo kombinaci obou důvodů posledně jmenovaných. V odůvodnění usnesení o vzetí do vazby byly tyto důvody vždy řádně specifikovány, a obvinění byli poučeni o svých právech.

Jeden odsouzený byl z vazby propuštěn v průběhu přípravného řízení, když po 30 dnech důvod vazby (§ 67 odst. 1 písm. b) TrŘ) pominul. Zbývající odsouzení byli ve vazbě po celou dobu řízení. Po vynesení rozhodnutí o vině a trestu byli buď z vazby soudem propuštěni na svobodu nebo po právní moci rozhodnutí byli převedeni do výkonu trestu odnětí svobody. Žádosti o propuštění z vazby byly odsouzeným zamítány a u občana SRN nebyl soudem přijat jeho písemný slib.

U třech odsouzených vazba trvala 2 měs. a 14 dnů, u dalších 3 měs. a 18 dnů, 6 měs. a 4 dny, 7 měs. a 16 dnů, 7 měs. a 28 dnů, 10 měs. a 1 den (obviněný byl stíhán za vraždu a další tr.činy). Nejdéle, 11 měs. a 15 dnů, byla vazbou omezena osobní svoboda Roma z důvodu uvedeného v ustanovení § 67 odst. 1 písm. c) TrŘ, který se dopustil rozsáhlé trestné činnosti, za níž byl pravomocně odsouzen k úhrnnému nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 22 měsíců s výkonem ve věznici s ostrahou. Šlo o výraznou recidivu odsouzeného a délku trvání vazby ovlivnila potřeba vypracovat dva znalecké posudky z oboru zdravotnictví, jeden z odvětví psychiatrie a druhý z odvětví soudního lékařství.

Forma rozhodnutí, jímž okresní soudy rozhodovaly o vině a trestu:

Rozsudek	28	43,7 %
zjednodušený rozsudek	14	21,9 %
trestní příkaz	22	34,4 %
<hr/>		
celkem	64	100,0 %

Ve dvou případech rozsudkům předcházelo vydání trestního příkazu, které obžalovaní napadli odpořem. Po projednání věci v hlavním líčení byly oběma odsouzeným podmíněné tresty odnětí svobody zmírněny (oproti trestům uloženým trestními příkazy), u jednoho byla výměra trestu snížena o jeden měsíc a u druhého byla výměra trestu snížena o dva měsíce a zkušební doba zkrácena o jeden rok.

Je nutno ocenit, že okresní soudy téměř dvě třetiny trestních věcí projednaly v hlavním líčení a rozhodly rozsudkem. Při rozhodování věci trestním příkazem může být absence výchovného působení hlavního líčení, soudce a státního zástupce citelná, vzhledem k charakteru trestné činnosti a věkovému složení převážné většiny jejich pachatelů.

Písemným vyhotovením rozhodnutí a jejich odůvodnění (pokud nešlo o zjednodušený rozsudek nebo trestní příkaz) byla věnována ze strany soudů náležitá pozornost. Byla v nich zaznamenána pouze dvě formální pochybení, kromě již dříve uvedeného nedostatečného popisu skutku ve výrokové části trestního příkazu. V jednom případě bylo v trestním příkaze opomenuto uvést, podle kterého zákonného ustanovení byl trest ukládán a poučení dalšího trestního příkazu bylo v rozporu s ustanovením § 314f odst. 1 písm. f) TrŘ.

Samosoudkyně okresního soudu na trestním příkazu předtisk poučení o opravném prostředku ve znění „Proti tomuto trestnímu příkazu lze do osmi dnů od jeho doručení podat u zdejšího soudu odpor. Právo podat odpor nenáleží poškozenému. Pokud je odpor podán včas a oprávněnou osobou, trestní příkaz se ruší a ve věci bude nařízeno hlavní líčení. Jinak se trestní příkaz stává pravomocným a vykonatelným.“ doplnila na psacím stroji o další větu ve znění „V hlavním líčení však samosoudce není vázán právní kvalifikací ani druhem a výměrou trestu obsaženou ve zrušeném trestním příkazu“. Poučení o právu podat proti trestnímu příkazu odpor svým obsahem musí odpovídat ustanovením § 314g odst. 1 první věta a odst. 2 větě před středníkem. Tyto požadavky splňuje předtisk poučení. Dodatek dopsaný samosoudkyní do poučení již nepatří a navíc tato formulace může působit jako varování obžalovaného, že v případě využití svého práva podat proti trestnímu příkazu odpor, by další rozhodnutí soudu mohlo pro něj dopadnout nepříznivěji.

Ve spisech nebyl zaznamenán případ *spolupráce se zájmovými sdruženími občanů* v tom, že by ve smyslu § 4 odst. 1 TrŘ po projednání v kolektivu soudu nabídli převzetí záruky za nápravu obviněného nebo že by ve smyslu § 5 TrŘ vyslali k projednání věci před okresním nebo krajským soudem svého zástupce, aby tlumočil stanovisko jejich kolektivu k projednávané trestní věci.

Většina soudních rozhodnutí zůstala v právní moci v prvním stupni (81,3 %). *Odvolání* bylo podáno celkem 12, z toho 7 (10,9 %) odvolání podali obžalovaní, 3 (4,7 %) odvolání podali státní zástupci a 2 (3,1 %) odvolání podali jak obžalovaní, tak i státní zástupci. Jak již bylo shora uvedeno, ve dvou případech podali obžalovaní odpor proti trestnímu příkazu a jejich trestní věci byly projednány v hlavním líčení.

O podaných odvoláních rozhodly odvolací soudy takto:

odvolání zamítnuto	6	50,0 %
rozhodnutí bylo zrušeno a věc vrácena soudu I. stupně k novému projednání	1	8,3 %
rozhodnutí nahrazeno odvolacím soudem	5	41,7 %

Zamítnuta jako nedůvodná podle § 256 TrŘ byla odvolání 6 obžalovaných, z nichž vždy po dvou bylo podáno do viny, do trestu a do viny i trestu. Jako nedůvodné bylo zamítnuto i odvolání státního zástupce, které směřovalo pouze do výroku o trestu (neúspěšné bylo v této trestní věci i odvolání obžalovaného). V jednom případě rozhodl odvolací soud po zrušení napadeného rozsudku o vrácení věci soudu prvního stupně k novému projednání a

rozhodnutí. Přikázal doplnit řízení o znalecký posudek z oboru zdravotnictví-psychiatrie k posouzení, do jaké míry zkonsumovaný alkohol působil na rozpoznávací a ovládací schopnosti obžalovaného. U 5 obžalovaných rozhodl odvolací soud po zrušení rozsudku podle § 259 odst. 3 TrŘ sám tak, že změnil uložené tresty. U 3 obžalovaných změnil tresty obecně prospěšných prací na podmíněný trest odnětí svobody, u 1 obžalovaného snížil o jeden rok uložený nepodmíněný trest odnětí svobody a u 1 obžalovaného změnil soudem prvního stupně uložený nepodmíněný trest odnětí svobody na trest podmíněný s dohledem, ve stejné výměře.

Závěrečný návrh státního zástupce byl zjišťován z protokolů o hlavním líčení. V hlavním líčení bylo soudy rozhodováno o vině a trestu u 42 odsouzených a u zbývajících 22 odsouzených soudy pravomocně rozhodly trestním příkazem (bez návrhu státního zástupce). Ve většině případů byly návrhy státního zástupce soudy akceptovány, včetně druhu a výměry trestů. Rozdílný návrh státního zástupce od rozhodnutí soudu jsme zaznamenali u 10 obžalovaných.

U třech obžalovaných (dva mladiství), kteří byli rozsudky soudů podle § 226 písm.c) TrŘ zproštěni obžaloby (nebylo prokázáno, že by spáchali žalovaný skutek), navrhoval státní zástupce u všech uznání viny a uložení podmíněných trestů odnětí svobody. U dvou obžalovaných podal státní zástupce proti zprošťujícím výrokům odvolání, které bylo odvolacím soudem podle § 256 TrŘ zamítnuto.

U jednoho obžalovaného byl zaznamenán rozdíl v návrhu na uznání viny. Státní zástupce se v závěrečném návrhu domáhal uznání viny v souladu s podanou obžalobou, která skutek kvalifikovala i jako trestné činy hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 odst. 1 písm.a) TrZ a podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 261 TrZ. Proti rozsudku podal státní zástupce odvolání, kterému bylo vyhověno, když odvolací soud napadený rozsudek soudu prvního stupně zrušil a tomuto soudu přikázal, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl. Soudu prvního stupně bylo uloženo vyžádat vypracování znaleckého posudku k posouzení duševního stavu obžalovaného. Ani v novém rozsudku státním zástupcem navrhovaná právní kvalifikace nebyla uznána.

Ve zbývajících případech byl rozdílný návrh státního zástupce zaznamenán pouze v návrhu na uložení trestů.

U mladistvého obžalovaného státní zástupce navrhoval uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody do věznice s dozorem pro mladistvé. Tento jeho návrh nebyl soudem akceptován a obžalovanému byl uložen trest odnětí svobody s podmíněným odkladem na dobu dvou roků. Odvolání státního zástupce bylo jako nedůvodné podle § 256 TrŘ zamítnuto. V této trestní věci podal ministr spravedlnosti ČR do výroku o trestu stížnost pro porušení zákona v neprospěch obviněného, která byla usnesením Nejvyššího soudu ČR podle § 268 odst. 1 TrŘ zamítnuta (trestní věc je shora blíže rozvedena).

Naopak u jiného mladistvého obžalovaného státní zástupce navrhoval uložení podmíněného trestu odnětí svobody s delší zkušební lhůtou a soud prvního stupně zde uložil nepodmíněný trest odnětí svobody. K odvolání obžalovaného odvolací soud v napadeném rozsudku zrušil výrok o trestu a nově obžalovanému uložil podmíněný trest odnětí svobody s dohledem.

U dalších obžalovaných šlo o nepodstatné rozdíly mezi rozhodnutími soudů a návrhy státních zástupců u trestů, které nejsou spojeny s odnětím svobody, a které zcela logicky vyplývají zejména z odlišného hodnocení možností výchovného působení těchto trestů na jednotlivé obžalované. Čtyřem obžalovaným státní zástupci v závěrečné řeči navrhovali uložení trestů odnětí svobody s podmíněným odkladem jejich výkonu a soudy dvěma uložily trest obecně prospěšných prací a dvěma trest peněžitý. S uloženými tresty státní zástupci vyslovili souhlas tím, že se ihned po vyhlášení rozsudků vzdali odvolání.

Ve zkoumaných trestních věcech nebyl zjištěn ani jeden případ *utajení totožnosti a podoby svědka* podle § 55 odst. 2 TrŘ a ani žádosti svědka o utajení své podoby a svých osobních údajů podle § 101a TrŘ. Obava svědčit byla zjištěna v jednom případě. Nebyla však důsledkem obavy z odsouzení. Šlo o občana Slovenské republiky, který se na našem území zdržoval a pracoval bez řádného povolení, a obával důsledků z toho plynoucích.

Nejvyšší státní zastupitelství ve své Zvláštní zprávě týkající se trestných činů motivovaných rasovou nesnášenlivostí uvádí, že typickým aspektem pro tuto trestnou činnost, která činí dokazování velmi složitým, je *obecná neochota občanů podávat svědeckou výpověď*. Pokusili jsme se i tyto případy zjišťovat, i když jsme si byli vědomi toho, že trestní spisy nám nedávají dostatek podkladů pro objektivní zjištění a vyvození obecnějších závěrů. Zejména problémy s předvoláváním svědků v přípravném řízení, bez potřebných doručenek a znalosti ev.dalších opatření vedoucích ke splnění povinnosti svědčit, nelze dokumentovat.

Z protokolů o hlavních líčení byly zjišťovány případy nedisciplinovanosti svědků, ne však ve větším rozsahu, než v případech projednávání jiné trestné činnosti. Negativním důsledkem neúčasti svědků, jejichž osobní výslech byl pro objasnění skutkového stavu věci nezbytný, byla nutnost hlavní líčení odročit za účelem jejich opětovného předvolání. Ve dvou případech se svědci dostavili až na třetí předvolání, když předchozí dvě neúčasti neměli řádně omluveny. V jednom případě se k prvnímu hlavnímu líčení nedostavil žádný ze tří poškozených. Policejní orgán byl požádán o předvedení pouze jedné svědkyně (§ 98 TrŘ). Předvedení k hlavnímu líčení však nebylo realizováno, protože dodatečně se zjistilo, že tato svědkyně byla držena ve vazbě v SRN.

Trestní řád nutnost *rychlosti řízení* zdůrazňuje již ve svých základních zásadách, když ustanovení § 2 odst. 4 spojuje zásadu oficiality s požadavkem co nejrychlejšího projednání trestních věcí, který však musí být uplatňován s plným šetřením občanských práv (čl. 38 odst. 2 LPS mj. stanoví, že každý má právo aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů). Rovněž v čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a v čl. 14 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech je zdůrazněn požadavek rychlého rozhodnutí. Zrychlení soudního řízení, jako jedna z priorit v oblasti spravedlnosti, je vyžadováno i Evropskou komisí v přípravě přístupu ČR k EU. Především rychlá, ale také ekonomicky nenáročná, reakce státu na trestné činy motivované národnostní a rasovou nesnášenlivostí je tedy zákonnou povinností a je potřebná i z hlediska generální prevence.

Ze vzorku trestních spisů jsme se pokusili zjistit, zda provedené trestní řízení bylo v souladu s požadavkem rychlosti. Dále byla zjišťována doba, která uplynula od spáchání skutku do zahájení trestního stíhání. Zkrácení i tohoto období nesporně přispívá ke splnění požadavku rychlé reakce na spáchanou trestnou činnost.

Doba od spáchání skutku do zahájení trestního stíhání:

do 3 dnů	37	57,8 %
do 10 dnů	4	6,2 %
do 1 měsíce	6	9,4 %
do 2 měsíců	6	9,4 %
do 6 měsíců	11	17,2 %
<hr/>		
celkem	64	100,0 %

Skutečnost, že u více než padesáti procent případů bylo trestní stíhání zahájováno do tří dnů od spáchání skutku, je zjištění velmi pozitivní. Je tak vytvořen základní předpoklad k rychlému potrestání pachatelů této závažné trestné činnosti a k účinnosti uložených trestů. Nelze však pominout skutečnost, že délka této doby je především odvislá od doby, která uplynula od spáchání skutku do podání oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (pokud nebyl prováděn zákrok policejními orgány). Rozhodnutí občana, zda a kdy učiní oznámení, záleží na jeho vůli a teprve prověřování oznámení a ostatních podnětů a jeho rychlost je v pravomoci vyšetřovatele a policejního orgánu.

Přehled o průměrných délkách soudního řízení u sledovaných paragrafů trestního zákona ve dnech v letech 1995 až 2000:

§	1995	1996	1997	1998	1999	2000
196	223	236	236	384	204	365
198	135	194	358	213	703	258
198a	158	339	248	126	196	186
260	0	224	370	383	297	141
261	97	169	141	252	142	215
průměr v ČR všech tr.činů	179	196	237	292	263	251

Údaje čerpány ze Statistického přehledu soudních agend MS ČR 2001.

V roce 2000 průměrná délka soudního řízení u prvních dvou nejpočetněji zastoupených trestných činů, zejména u trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 TrZ, výrazně přesáhla průměrnou délku soudního řízení u všech trestných činů rozhodovaných soudy prvních stupňů v ČR. U dalších trestných činů byla délka řízení nižší než průměr. Při dlouhodobějším sledování od roku 1995 z uvedené tabulky plyne, že jak u jednotlivých trestných činů, tak při jejich porovnání s celostátním průměrem dochází mnohdy i k výraznějším výkyvům, směrem nahoru i dolů. Nelze proto dovodit sestupný a ani vzestupný trend délky soudního řízení u sledovaných trestných činů.

Naše zjišťování ve zkoumaných trestních věcech se dále zaměřilo na délku přípravného řízení a na délku soudního řízení.

Délka přípravného řízení:

<u>Od zahájení tr.stíhání do předložení spisu SZ</u>			<u>Řízení u SZ do podání obžaloby</u>		
do 1 měsíce	11	17,1 %	do 3 dnů	7	11,0 %
do 2 měsíců	24	37,5 %	do 10 dnů	24	37,5 %
do 3 měsíců	12	18,8 %	do 14 dnů	8	12,5 %
do 6 měsíců	12	18,8 %	do 1 měsíce	15	23,4 %
nad 6 měsíců	5	7,8 %	do 2 měsíců	10	15,6 %
<hr/>			<hr/>		
celkem	64	100,0 %	celkem	64	100,0 %

Přípravným řízením rozumíme úsek od zahájení trestního stíhání, případně od provedení neodkladných nebo neopakovatelných úkonů (§ 160 odst. 1, 2 TrŘ) do podání obžaloby (§ 12 odst. 10 TrŘ). Ve shora uvedených tabulkách jsme sledovali zvláště délku vyšetřování, které bylo prováděno vyšetřovateli policie a zvláště délku řízení u státních zástupců od předložení vyšetřovacího spisu s návrhem na konečné opatření do podání obžaloby soudu.

Délka vyšetřování konaného vyšetřovateli policie byla ve sledovaných trestních věcech podle uvedené tabulky uspokojivá. Přes polovinu trestních věcí ukončili vyšetřovatelé ve lhůtě do 2 měsíců a pouze u 5 věcí přesáhlo vyšetřování dobu půl roku. Ani u těchto případů však nelze hovořit o bezdůvodných průtazích. Délku vyšetřování zde ovlivnila potřeba vyslechnout řadu svědků, opatření důkazů znaleckými posudky a v jednom případě muselo být podle § 173 odst. 1 písm. a) TrŘ trestní stíhání přerušeno, když pro nepřítomnost obviněného nebylo možno věc náležitě objasnit (obviněný byl na útěku z DÚ a ani v místě bydliště se nezdržoval).

Státní zástupci prakticky ve všech případech podali příslušným soudům obžalobu do jednoho měsíce od předložení vyšetřovacího spisu s návrhem na podání obžaloby. U 10 obviněných byla obžaloba podána ve lhůtě od 1 do 2 měsíců od doručení spisu. V jednom případě bylo stíháno pět spoluobviněných a u tří obviněných státní zástupce trestní stíhání zastavil podle § 172 odst. 1 písm. c) TrŘ. Zde bylo nutno vyčkat právní moci usnesení o zastavení trestních stíhání, a teprve poté bylo možno podat obžalobu u dalších spoluobviněných. V dalších případech, které přesáhly dobu 1 měsíce, nebyly v trestních spisech zaznamenány žádné úkony státního zástupce před podáním obžaloby. Proč obžaloba nebyla podána státními zástupci dříve, nebylo možno z trestních spisů zjistit a dozorové spisy jsme k dispozici neměli.

Délka soudního řízení

Od obžaloby do vynesení rozhodnutí			Od rozhodnutí do jeho právní moci		
do 14 dnů	10	15,6 %	ihned	13	20,3 %
do 1 měsíce	11	17,2 %	do 1 měsíce	27	42,1 %
do 2 měsíců	20	31,2 %	do 2 měsíců	11	17,2 %
do 4 měsíců	17	26,6 %	do 6 měsíců	9	14,1 %
do 6 měsíců	5	7,8 %	do 1 roku	4	6,3 %
do 1 roku	1	1,6 %			
			celkem	64	100,0 %
celkem	64	100,0 %			

Rovněž délku soudního řízení jsme pro lepší přehlednost rozdělili na dvě fáze, a to na délku řízení od podání obžaloby do vynesení soudního rozhodnutí (v konkrétních případech šlo o rozsudek nebo trestní příkaz) a na délku řízení od vynesení soudního rozhodnutí do jeho právní moci.

Do dvou měsíců od podání obžaloby došlo k prvnímu nepravomocnému ukončení trestní věci u soudů prvního stupně u 64,0 % odsouzených. Tento příznivý ukazatel ovlivnilo 22 rozhodnutí samosoudců, kteří bez projednání věci v hlavním líčení vydali trestní příkaz (vždy při splnění zákonných podmínek). Trestní příkazy byly vydávány bez zbytečného otálení, krátce po doručení obžaloby státního zástupce. V jednom případě byl však trestní příkaz vydán až po 6 měsících a 25 dnech po doručení obžaloby, přestože ve věci nebyl proveden žádný úkon. Pouze u jednoho odsouzeného byla trestní věc nepravomocně ukončena ve lhůtě do 1 roku. I přes tyto příznivé výsledky byly zjištěny případy určitých průtahů, zaviněných především nekázní svědků předvolaných k hlavnímu líčení.

Dobu 1 měsíce nepřesáhla další fáze soudního řízení (od rozhodnutí do jeho právní moci) u 62,4 % odsouzených. Odvolání nebylo často podáváno, odsouzení i státní zástupci se ihned po vyhlášení rozsudku vzdávali možnosti podat opravný prostředek a tak délku řízení zde ovlivnila především rychlost písemného vypracování rozhodnutí a dále délka jeho doručování.

Celková průměrná délka trestního řízení (od zahájení trestního stíhání až do právní moci rozsudku nebo trestního příkazu) u sledovaných věcí činila 214 dnů (7 měsíců a 13 dnů).

Vzhledem k tomu, že v mnoha případech šlo o věci skupinové, skutkově poměrně náročné, lze tento výsledek označit za velmi dobrý, který svědčí o tom, že orgány činné v trestním řízení sledovaným věcem věnovaly náležitou pozornost a přednostně je i vyřizovaly. Pozitivně na rychlost řízení zřejmě působí i dohled ze strany MS ČR a předsedů soudů. Trestné činnosti se dopouštějí především velmi mladí pachatelé u kterých rychlý postih je předpokladem jeho žádoucího účinku a v neposlední řadě vede i k potřebnému zhospodárnění trestního řízení.

7. Antidiskriminační a integrační postupy jednotlivých resortů

Jedním z výzkumných cílů bylo vypracovat analýzu antidiskriminačních a integračních postupů jednotlivých institucí, které s danou problematikou přicházejí do kontaktu včetně pravomocí těchto institucí a vyhodnocení účinnosti jejich práce. Tento úkol přesahoval kompetence našeho Institutu, proto jsme k němu přistoupili poněkud netradičně: požádali jsme vybraná ministerstva, aby - na základě námi vypracovaného schématu - sama vyhodnotila své antidiskriminační a integrační postupy a seznámila nás s pravomocemi svými i jim podřízených organizací. Podklady nám poskytla všechna oslovená ministerstva a v další části zprávy předkládáme jejich vyhodnocení.

7.1. Ministerstvo spravedlnosti ČR

Nejpodrobnější informace jsme se snažili získat z resortu Ministerstva spravedlnosti ČR. Obrátili jsme se na ředitele jednotlivých odborů ministerstva spravedlnosti a vypracovali jsme osnovu (okruhy témat) pro zpracování údajů, a to proto, aby analýzy z jednotlivých odborů měly porovnatelné základní parametry:

1. Byly v rámci resortu vyřizovány stížnosti, jejichž obsahem byly výtky na diskriminaci Romů, případně jiných etnických a národnostních menšin při jednání pracovníků resortu, a s jakým výsledkem ?

Personálnímu odboru nebyla předložena žádná stížnost na jednání pracovníků resortu, jejímž obsahem by byly výtky na rasovou diskriminaci.

Odbor stížností a milostí neviduje u jednotlivých pisatelů údaje o národnostním či rasovém původu (opačný postup by byl v rozporu s ustanovení § 9 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů). Podle sdělení také není známa konkrétní stížnost podle § 6 zák.č. 335/1991 Sb., nebo na nevhodné chování soudců, státních zástupců a soudních osob. Někteří pisatelé ovšem namítají zaujatost soudců vůči své osobě (ve většině případů až po vynesení rozsudku), což přičítají tomu, že jsou Romové. Tyto námitky jsou řešeny v rámci právní pomoci poučením o právu vznést námitku podjatosti podle příslušného procesního předpisu.

Legislativním odborem v letech 1996 - 2000 nebyla vyřizována stížnost, jejímž obsahem by byla výtky na diskriminaci Romů nebo příslušníků jiných etnických nebo národnostních menšin při jednání s pracovníky resortu.

Odborem generální inspekce nebyly v pracovní činnosti odboru vyřizovány stížnosti občanů, jejichž obsahem by byly výtky na jednání pracovníků justice či Vězeňské služby spočívající v diskriminaci Romů, případně jiných etnických a národnostních menšin. Zcela výjimečně byly zaznamenávány v dopisech vězňů stesky nad tím, že jsou Romové a jejich situace obecně ve společnosti není dobrá.

Odborem organizace a dohledu nebyly vyřizovány stížnosti, jejichž obsahem byly výtky na diskriminaci Romů nebo jiných menšin.

Podle sdělení **sekretariátu vládního zmocněnce** byly v letech 1996 - 2000 vládě České republiky ze Štrasburku oficiálně sděleny dvě individuální stížnosti podle článku 34, Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, které se týkají tohoto druhu diskriminace. V obou případech je řízení před Evropským soudem pro lidská práva zatím ve fázi zkoumání přijatelnosti stížnosti. Podstatou věci se tudíž tento soud bude zabývat až tehdy, prohlásí-li svým rozhodnutím stížnost za přijatelnou

2. Bylo vedeno kárné řízení proti pracovníkům resortu pro provinění spočívající v projevech diskriminace Romů, případně jiných etnických a národnostních menšin při jednání pracovníků resortu, a s jakým výsledkem? Jaké byly v těchto případech konkrétní projevy diskriminace ?

Podle sdělení **personálního odboru, odboru stížností a milostí, legislativního odboru, odboru generální inspekce a odboru organizace a dohledu** nebylo vedeno kárné řízení proti pracovníkům justice pro provinění spočívající v projevech rasové diskriminace Romů, případně jiných etnických a národnostních menšin.

3. Existují v resortu ministerstva spravedlnosti speciální projekty (programy), zaměřené na odstraňování diskriminace Romů (případně jiných etnických a národnostních menšin) a na jejich integraci do většinové populace?

Podle sdělení **personálního odboru, legislativního odboru, odboru generální inspekce a odboru organizace a dohledu** v resortu ministerstva spravedlnosti neexistují speciální projekty (programy) zaměřené na odstraňování diskriminace Romů a dalších menšin a etnických skupin. Existuje však projekt přípravného kurzu před přijetím do služebního a pracovního poměru k Vězeňské službě ČR pro občany pocházejících z různých národnostních menšin. Projekt je realizován institutem vzdělávání Vězeňské služby.

4. Dochází v rámci resortu spravedlnosti ke spolupráci s nevládním sektorem za účelem podpory odstraňování diskriminace Romů (a dalších menšin) nebo za účelem jejich integrace do většinové populace ?

Personální odbor se na spolupráci s nevládním sektorem za účelem podpory odstraňování rasové diskriminace nezúčastňuje. Prostřednictvím Institutu MSp má však kontakty s Helsinským výborem a vládním zmocněncem pro otázky rasové diskriminace. Této problematice a porušování lidských práv je v obecné šíři věnována pozornost v rámci resortního vzdělávání.

Spolupráce **legislativního odboru** s nevládním sektorem se v oblasti legislativy obecně odehrává v rámci vnějšího připomínkového řízení k návrhům zákonů a dalších právních předpisů; v minulosti nevznikla nutnost projednávat určitou konkrétní otázku výlučně s organizací zabývající se postavením Romů, resp. jiných menšin ve společnosti.

Odbor organizace a dohledu je v kontaktu a spolupracuje s občanským sdružením Tolerance. Odbor dohledu si vyžádal od Tolerance přehled rozsudků, u nichž je podezření na rasovou či jinou diskriminaci.

Sekretariát náměstka ministra JUDr. Cihláře nám k dané problematice sdělil, že náměstek je řádným členem Meziresortní komise pro otázky romské komunity. Z titulu této funkce se pravidelně účastní jejího jednání a vyjadřuje se k jednotlivým problémům a návrhům, které tato komise projednává.

Ostatní oslovené odbory s nevládním sektorem v dané problematice nespolupracují.

5. Je v rámci resortu při aktivitách vůči Romům a dalším etnikům postupováno i podle podzákonných norem ?

Podle stanoviska **legislativního odboru** podzákonné normy aplikované v rámci resortu, tj. zpravidla prováděcí předpisy k zákonům, se výslovně otázkami postupu vůči Romům nebo jiným menšinám nezabývají.

6. Jaké další poznatky týkající se činnosti, která je k uvedené problematice v rámci resortu vyvíjena ?

Odbor organizace a dohledu pravidelně pololetně předkládá ministru spravedlnosti pro jednání vlády ČR informaci na základě usnesení vlády č. 686 z 29.10. 1997 a č. 720 z 14.7. 1999 o počtech a složení pravomocně odsouzených osob za trestné činy s rasovým kontextem.

Podle stanoviska **legislativního odboru** s otázkou odstraňování diskriminace Romů a dalších menšin souvisí i trestněprávní ochrana před jejími projevy. Ministerstvo spravedlnosti v minulosti předkládalo vládě návrhy na doplnění trestního zákona o zvláštní skutkové podstaty trestných činů nebo o rozšíření tzv. okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby v případech, kdy čin je projevem rasové nebo obdobné nenávisti. Naposledy se požadavek rozšíření trestněprávní ochrany před rasově a obdobně motivovanými činy objevuje v návrhu novelizace trestního zákona, který v březnu 2001 předložil ministr spravedlnosti vládě.

7.1.2. Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců

k uvedené problematice uvedl :

Problematice ochrany lidských práv zdejší Institut věnuje pozornost již od roku 1993. Za tu dobu bylo uspořádáno 9 mezinárodních seminářů o Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Součástí seminářů byly obvykle i pracovní dílny, kde předmětná problematika byla probírána zvláště důkladně. Romskou problematikou se tyto semináře zvláště nezabývaly, nicméně v rámci řešení určitých problémů byla dané problematice věnována pozornost. Například ve spolupráci s kanadským ministerstvem spravedlnosti byly rovněž otázky ochrany lidských práv menšin probírány, přičemž kanadská strana měla vždy zájem, aby na seminářích byla projednávána problematika romské populace, a to s ohledem na nebezpečí romské migrace do Kanady. Tento seminář byl uspořádán v dubnu roku 1999. V druhé polovině roku 2001 byl uskutečněn zvláštní seminář, kde otázky romské populace byly projednávány zevrubně.

7.1.3. Vězeňská služba ČR

Pro VS ČR jsme stejně jako pro MSp vypracovali podklad pro vypracování informací týkajících se postupů při zajišťování odstranění rasové diskriminace a zajišťování integrace Romů a dalších menšin a etnických skupin do společnosti. Generální ředitelství vězeňské služby nám sdělilo tyto informace:

Možnosti odstraňování rasové diskriminace a zajišťování integrace Romů a dalších menšin a etnických skupin do společnosti v podmínkách výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody jsou dány právními normami, kterými jsou stanoveny základní úkoly a působnost Vězeňské služby. V zákoně č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní české republiky, ve znění zákona č. 293/1993 Sb., zákona č. 169/1999 Sb., zákona č. 30/2000 a zákona č. 460/2000 Sb., je mimo jiné stanoveno, že Vězeňská služba odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich nekonfliktní způsob života po propuštění.

V zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 359/1999 Sb., je v hlavních zásadách výkonu trestu mimo jiné též stanoveno, že trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody a s odsouzenými se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba ve výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.

V zásadách zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění zákona č. 208/2000 Sb. a zákona č. 258/2000 Sb., je mimo jiné též uvedeno, že během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu a k zachování stanoveného vnitřního pořádku a bezpečnosti. Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody stanoví v hlavě IV (§ 58 - 72) odlišnosti výkonu trestu u některých skupin odsouzených. Jedná se o:

- výkon trestu ve věznici pro místní výkon trestu,
- výkon trestu u mladistvých,
- výkon trestu u odsouzených žen,
- výkon trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných,
- výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování,
- výkon doživotního trestu,
- výkon trestu u odsouzených cizinců.

Nová právní úprava změnila výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody v duchu požadavků *Evropských vězeňských pravidel*, vychází již z moderního pojetí vězeňského systému, který vedle represivní funkce k ochraně společnosti plní svou hlavní funkci integrační, t.j. usiluje o společenské začlenění a uplatnění odsouzeného po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Rovnost práv osob ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí

svobody a jejich ochrana před neoprávněnými zásahy je jednoznačně zakotvena ve výše uvedených zákonech, a tudíž Vězeňská služba je povinna zabezpečit realizaci práv vězňenských osob bez rozdílu, zda jde o příslušníky majority, romské komunity nebo jiných etnických skupin.

Další funkce výkonu trestu odnětí svobody, t.j. funkce regulativní, však již předpokládá uplatňování *progresivního výkonu trestu s diferencovaným zacházením* s přesně definovanými skupinami odsouzených. Na základě vyhodnocení plnění Koncepce rozvoje vězeňství v České republice z roku 1992 byla provedena aktualizace koncepčních záměrů i v oblasti zacházení s vězňenskými osobami a bylo mj. uloženo:

- Programy zacházení uplatňovat se zřetelem na změny ve složení vězeňské populace, zejména pokud jde o pachatele násilné a organizované trestné činnosti, osoby závislé na drogách a odsouzené cizí státní příslušníky s přihlédnutím k jejich národnosti, etnickému původu a náboženskému vyznání.
- V rámci programu zacházení uplatňovat *protirasistické prvky a prevenci xenofobie*, národnostní, etnické a náboženské nesnášenlivosti, zejména u mladistvých, odsouzených mladých dospělých a odsouzených cizinců. Do programů zacházení promítat projekty profesní přípravy, léčby závislostí, projekty na podporu sociální dovednosti a vhodně formulovat volnočasové aktivity, a z nich vycházet i při výběru přiměřených omezení a opatření ukládaných v rámci podmíněného propouštění.
- Rozšiřovat možnosti všeobecného vzdělávání a profesní přípravy odsouzených ve Středním odborném učilišti Vězeňské služby ČR k usnadnění jejich pracovního uplatnění po ukončení výkonu trestu.
- V souladu s novým zákonem o výkonu trestu odnětí svobody zabezpečovat nařízenou ústavní ochrannou léčbu sexuálních delikventů, detoxikaci osob závislých na drogách, popř. protialkoholní léčbu v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.

Pro vězně věkové hranice 18 až 26 let byla zpracována koncepce zacházení s mladými vězni, schválená na poradě vedení generálního ředitelství VS dne 12.4.1999, která v problematice zacházení s touto věkovou kategorií navazuje na již realizované programy pro mladistvé, avšak vždy doplněné o odlišnosti zohledňující věkové, psychosociální a právní zvláštnosti těchto vězňů i reálné prostorové, personální a materiální podmínky té které vazební vězňice a vězňice. Bylo uloženo volit takové metody a techniky, které budou podněcovat vytváření zdravého sebeprosazování, schopnost empatie, dovednosti správně se vymezit vůči členům rozličných sociálních skupin, schopnost spolupracovat s druhými, pomoci jim, avšak zároveň si uchovat i svou identitu, schopnost uvážlivé orientace v oblasti hodnotové hierarchie apod. Jako příklady jsou zde uvedeny některé metody a techniky:

- Techniky sebepoznávání (seznámení s významem a základními metodami poznání sebe sama, nácvik odhadu a posouzení druhého člověka, intuitivní odhad vlastností druhých lidí).
- Nácvik komunikačních dovedností (schopnost zdravého sebeprosazování).
- Nácvik spolupráce (technika hraní rolí, vytváření modelových situací z různých sociálních skupin, psychodrama).
- Nácvik přijatelných způsobů řešení mezilidských konfliktů (schopnost vyslechnout názory a postoje druhých lidí, schopnost jasné, věcné, konkrétní a přímé kritiky, schopnost navrhovat řešení problémů a nést za to odpovědnost, ochota přijímat kompromisy).

- Uvědomění si existence a významu neverbální komunikace (mimika, gestikulace, znázorňování emocí beze slov, dovednost naslouchat a sledovat mimoslovní výrazy).

Přitom se zaměřovat i na doplnění programu o více aktivit, kde by byla uplatňována větší míra osobního rozhodování a odpovědnosti. Dále bylo stanoveno, že program zacházení musí vždy obsahovat doplnění vzdělávací složky o problematiku právního vědomí (včetně zákona o rodině) a *problematiku minoritních skupin*, doplnění složky speciálních výchovných aktivit se zaměřením na uchování vlastní identity před nátlakem skupinových norem a mínění, rozumového vyhodnocování situací, odložení emotivního jednání, závislostí a sexuální výchovy. Jako povinnou součást realizovat sociální výcvik mimo jiné zaměřený na zmírnění nezdravě agresivního chování a zároveň na způsoby, jak agresivnímu chování druhých předcházet a čelit. Všechny tyto aktivity musí být personálně zabezpečeny tak, aby mohly být pedagogicky vedeny.

Tento metodický materiál byl zaslán věznicím s úkolem aplikovat jej na vlastní podmínky s přihlédnutím k možnostem jednotlivých věznic a vazebních věznic. V současné době jsou koncepce aprobovány odborem výkonu vazby a trestu GŘ VS a zasílány věznicím k realizaci. Vyhodnocení této koncepce bude provedeno ve dnech 24.10.2001 na odborně metodickém semináři organizovaném GŘ VS ČR.

Problematikou *vězněných cizinců* se Vězeňská služba začala intenzivně zabývat na jaře roku 2000. S využitím zkušeností pracovníků Cizinecké policie, Správy uprchlických zařízení MV ČR, Odboru pro uprchlíky a integraci cizinců MV ČR, Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, byly na odborně metodickém semináři k zacházení s vězněnými cizinci v květnu roku 2000 pojmenovány základní problémy v oblasti zacházení s touto kategorií vězněných osob. Na základě závěrů z tohoto semináře byli vytipováni ve 25 věznicích a vazebních věznicích s větším počtem cizinců tzv. mediátoři. Jsou to pracovníci oddělení výkonu vazby a výkonu trestu, kteří o tuto problematiku projevují vážný zájem a zároveň mají alespoň základní znalosti cizích jazyků.

Koncepce zacházení s vězněnými cizinci byla dne 21.2.2001 projednána na gremiální poradě GŘ VS, k její realizaci byly ředitelům věznic a vazebních věznic uloženy následující úkoly:

- Respektovat potřeby vězněných cizinců, obviněné cizince umísťovat odděleně od odsouzených. Při umísťování respektovat možnost komunikace s osobami, hovořícími stejným nebo příbuzným jazykem, vyvarovat se společného umístění obviněných z nesházejících se etnických skupin.
- V celách zajišťovat odpovídající hygienické podmínky.
- Dle možnosti respektovat kulturní a náboženské odlišnosti obviněných včetně stravovacích zvyklostí a v rámci možností věznice přizpůsobovat podle nich přípravu stravy.
- Při zpracovávání programů zacházení u odsouzených cizinců se zaměřit zejména na zajišťování dostupnosti zákona o výkonu trestu, řádu výkonu trestu a vnitřního řádu věznice v jazyku, kterému odsouzený cizinec rozumí.
- Odsouzené s trestem delším než 3 měsíce zapojovat do kurzu českého jazyka a do kurzu právního vědomí.
- Volnočasové a vzdělávací aktivity obohacovat o poznatky ze způsobu života v zemích původu odsouzených cizinců - pomoci tak adaptaci odsouzených cizinců v podmínkách

věznic, přednáškovou činností naopak seznamovat cizince s kulturními odlišnostmi a společenskými normami Čechů.

- U cizinců bez osobních dokladů, s trestem soudního vyhoštění, zažádat o vystavení těchto dokladů již po nástupu trestu.
- Vězeňské knihovny doplňovat v rámci rozpočtu věznic o knižní svazky zahraniční cizojazyčné literatury.
- Ke zvýšení profesní úrovně mediátorů (dle možností i ostatních pracovníků přicházejících do styku s vězněnými cizinci) realizovat jazykové kurzy v rámci celoživotního vzdělávání, sebezpoznávací kurzy na různá témata (jak pracovat s předsudky, informace o chování určitých etnických skupin, informace o zemích původu), více komunikovat s cizinci po jejich nástupu do výkonu vazby a výkonu trestu a dále též v období před propuštěním nebo jejich soudním vyhoštěním.
- Finančně ohodnotit mediátory, případně další pracovníky, kteří se aktivně podílejí na zacházení s vězněnými cizinci a využívají při této činnosti svých jazykových dovedností.
- Do návrhů rozpočtů věznic a vazebních věznic zahrnout požadavky na plnění programů zacházení s vězněnými cizinci.
- Iniciovat změny v zákoně č. 325/1999 Sb., o azylu, s cílem zamezit vězněným cizincům v opětovném podání žádosti o udělení azylu v České republice, pokud jim již byly žádost i odvolání ve správním řízení o udělení azylu zamítnuty.
- V řádu výkonu vazby iniciovat změny, kterými budou stanoveny podmínky pro výkon vyhošťovací vazby, s ohledem na odlišnosti od běžného výkonu vazby.
- Spoluprací s Cizineckou policií odstraňovat průtahy při zajišťování dokladů cizincům s trestem vyhoštění.

Pokud jde o problematiku evidování a vyřizování stížností a disciplinárního řízení proti zaměstnancům věznic a vazebních věznic pro *porušení služebních povinností spočívajících v projevech diskriminace Romů nebo jiných etnických skupin a národnostních menšin* je nutno konstatovat, že již od roku 1992 byla a je při vyřizování stížností dodržována zásada rovného přístupu ke všem stěžovatelům při prošetřování a vyřizování jejich záležitostí. To znamená, že při veškeré činnosti spojené s vyřizováním stížností není zjišťováno, zda stěžovatel je či není příslušníkem romského etnika. Stěžovatelé tento údaj ani zpravidla neuvádějí, a pokud tak neučiní sami, není důvod k této činnosti z moci úřední. Hlavním cílem je tedy řádné prošetření stížností se závěrečným zjištěním, zda došlo k ublížení, křivdě, nespravedlnosti, hrubému jednání, poškození zdraví atd., ale také k následné nápravě vůči osobě kteréhokoliv stěžovatele. Vězeňská služba ve své činnosti zaručuje všem stěžovatelům stejná práva, aniž provádí jakoukoliv národnostní, etnickou či jinou selekci.

Z rozborů stížností od roku 1995 lze konstatovat, že nebyla zjištěna žádná oprávněná stížnost ve věci rasové diskriminace. Z hlediska působnosti Vězeňské služby v rámci prošetřování stížností vězněných osob není rozlišování stížností ve smyslu etnického či národnostního složení stěžovatelů stanoveno.

7.1.4. Aktivity Nejvyššího státního zastupitelství na úseku postihu rasově motivovaných trestných činů

Nejvyšší státní zastupitelství věnuje náležitou pozornost postihu rasově motivovaných trestných činů v období let 1994 až 2000. Postup státních zastupitelství při postihu trestných

činů motivovaných národnostní a rasovou nesnášenlivostí, je upraven pokynem obecné povahy NSZ poř.č. 3/1995 ze dne 15.5. 1995.

Nejvyšší státní zastupitelství nám poskytlo přehled aktivit NSZ na úseku postihu rasově motivovaných trestných činů v období let 1994 až 1999.

7.1.4.1. Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce poř. č. 3/1995

Pokyn obecné povahy poř. č. 3/1995 ze dne 16. května 1995, kterým se upravují podrobnosti postupu státních zastupitelství při postihu trestných činů motivovaných národnostní a rasovou nesnášenlivostí, popřípadě zaměřených na jiné občany pro jejich politické přesvědčení nebo náboženské vyznání, nabyt účinnosti dnem 1. června 1995.

Citovaným pokynem byly nižším státním zastupitelstvím uloženy některé *zvláštní povinnosti ve vztahu k věcem trestných činů spáchaných z národnostních, rasových a jiných nenávislných pohnutek*. Zejména jim bylo uloženo, aby v uvedených věcech postupovala co nejrychleji. Vedoucí okresních a krajských státních zastupitelství měli vyhodnocovat též údaje vyplývající ze situačních zpráv a sdělovacích prostředků, činit na jejich základě příslušná opatření směřující k trestnímu postihu. Mělo být rovněž ověřováno, zda jsou vůbec tyto věci vyšetřovateli nebo policejními orgány prověřovány a zda v nich nedochází k průtahům. Všechna rozhodnutí a opatření vyšetřovatelů a policejních orgánů o odložení a odevzdání věci podle § 159 TrŘ měla podléhat pečlivému přezkoumání státními zástupci. Při výkonu dozoru v přípravném řízení bylo státním zástupcům uloženo přezkoumávat pečlivě sdělení obvinění a protokoly o neodkladných a neopakovatelných úkonech v uvedených věcech z hlediska správného právního posouzení a dbát rovněž na to, aby byly vždy provedeny všechny úkony potřebné ke zjištění pohnutky trestného činu. V odůvodněných případech pak podávat návrhy na vzetí obviněných do vazby. Ve stadiu projednávání věci před soudem činnost státních zástupců měla být zaměřena na zjištění pohnutky jednání obžalovaného a na to, aby mu byl uložen trest odpovídající stupni nebezpečnosti trestného činu pro společnost. Jednotlivá státní zastupitelství měla rovněž věci shora uvedených trestných činů *důsledně evidovat*.

Pokyn obecné povahy poř. č. 3/1995 neřešil výslovně otázku vymezení pojmu extremismu. Lze mít důvodně za to, že tento pojem je velice komplikované definovat tak, aby nevznikaly pochybnosti ohledně jeho obsahu a rozsahu vymezení. Vycházel však z toho, že trestně stíhat je nezbytné jak případy *extremismu nepolitického*, který zahrnuje útoky motivované sociálně, etnicky nebo rasově, tak i *extremismu politického*, v němž je obsaženo úsilí o komplexní změnu společenského a politického uspořádání. Ohledně politického extremismu však bude velmi obtížné nalézt kritéria pro jeho výstižné a jasné vymezení a pro podrobnější rozvedení aktivit, které lze do obsahové náplně tohoto pojmu zahrnout. Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce poř. č. 3/1995 se tedy vztahuje především na případy tzv. xenofobního extremismu, když nelze vyloučit ani jeho použití v zatím zřejmě se nevyskytujících případech politického extremismu.

Předmětný pokyn obecné povahy byl opakovaně vyhodnocován; ve zvláštních zprávách a samostatných rozbořech a vyhodnoceních uvedených dále pod bodem 2. Naposledy se tak stalo pod sp. zn. 1 Spr 79/99 se závěrem, že :

„Dodržování předmětného pokynu obecné povahy nebylo v žádné věci zpochybněno. Uvedený pokyn je plně respektován a je do značné míry základním východiskem pro další úspěšný postup při řešení rasově motivovaných trestných činů“.

7.1.4.2. Zprávy o činnosti státního zastupitelství za uplynulý rok a zvláštní zprávy

- 1 Spr 261/94 Vyhodnocení stavu zákonnosti a činnosti prokuratury za rok 1993,
- 1 Spr 341/94 Zvláštní zpráva VSZ v Praze o trestních věcech motivovaných rasovou nesnášenlivostí,
- 1 Spr 559/94 Žádost Ministerstva spravedlnosti ČR o koordinaci činnosti jednotlivých složek podílejících se za ministerstvo na zpracování materiálu ve věci vyhodnocení a postihu interetnických konfliktů,
- 1 Spr 712/94 Rozbor střetů, v jejichž důsledku byla hlášena napadení Romů a členů jiných etnických skupin v české republice od ledna do října 1993, vypracovaný MV ČR,
- 1 Spr 965/94 Zvláštní zpráva VSZ v Praze o trestním stíhání činů s rasovým podtextem,
- 1 Spr 207/95 Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 1994,
- 1 Spr 335/95 Návrh pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce, kterým se upravují podrobnosti postupu státních zastupitelství při postihu trestných činů motivovaných národnostní a rasovou nesnášenlivostí, popřípadě zaměřených na jiné občany pro jejich politické přesvědčení nebo náboženské vyznání,
- 1 Spr 614/95 Zpráva o vyhodnocení účinnosti pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce poř. č. 3/1995,
- 1 Spr 109/96 Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 1995,
- 1 Spr 292/96 Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 1996,
- 1 Spr 347/96 Zvláštní zpráva o projevech rasové a národnostní nesnášenlivosti za období od 1.10.1995 do 30.9.1996,
- 1 Spr 60/97 Zvláštní zpráva o projevech rasové a národnostní nesnášenlivosti a politickém extrémismu za období roku 1996,
- 1 Spr 101/98 Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 1997,
- 1 Spr 118/98 Zvláštní zpráva týkající se trestných činů motivovaných rasovou a národnostní nesnášenlivostí za období od 1.1.1998 do 18.5.1998,
- 1 Spr 163/98 Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 1998,
- 1 Spr 290/98 Příprava zprávy o bezpečnostní situaci za rok 1998, popř. „Zprávy o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických skupin a o aktivitách extremistických uskupení na území ČR v roce 1998“, kterou na základě usnesení vlády č. 192/1998 a plánu práce vlády na I. pololetí 1999 předkládá ministr vnitra ve spolupráci s ministrem spravedlnosti,
- 1 Spr 79/99 Zvláštní zpráva týkající se trestných činů motivovaných rasovou a národnostní nesnášenlivostí za období od 1.1. do 30.6.1999.

Ze statistických údajů této zvláštní zprávy (i zvláštních zpráv vypracovaných již dříve, resp. Zpráv o činnosti státního zastupitelství za uplynulý rok) plyne, že *podíl věcí trestných činů motivovaných rasovou a národnostní nesnášenlivostí na celkovém objemu trestné činnosti je nadále velmi nízký* (pohybuje se přibližně v rozpětí od 0,5 až 0,7%). Na druhé straně je však nutno vzít v úvahu závažné dopady této formy trestné činnosti na veřejnost a vědomí lidí. Řada věcí týkajících se především rasově motivovaných trestných činů je sledována sdělovacími prostředky, popř. jednotlivé věci vyvolávají nezřídka i reakce ze zahraničí.

Proto zvláštní pozornost, kterou státní zastupitelství zmíněné formě trestné činnosti soustavně věnují, je plně odůvodněna. Z údajů uvedených v tabulkách i z příslušných částí

zvláštní zprávy, jakož i zvláštních zpráv vypracovaných již dříve, resp. i údajů zpráv o činnosti státního zastupitelství, lze v této souvislosti dovodit i to, že *rychlost řízení ve věcech týkajících se trestných činů spáchaných z národnostních, rasových nebo jiných nenávistných pohnutek je na vyšší úrovni nežli ve věcech ostatních trestných činů.*

Charakteristickými formami páchaní rasově motivované trestné činnosti jsou zejména fyzické útoky, verbální projevy a grafická vyjádření rasistických názorů pachatelů, kteří často jednají ve skupinách, zejména pokud jde o verbální a fyzické útoky.

Státní zastupitelství vesměs zdůrazňují, že podíl této trestné činnosti na celkové kriminalitě je velmi nízký. Jde o blíže nepřipravená a spontánní výtržnická vystoupení, ovlivněná zpravidla předchozím požíváním alkoholických nápojů a iniciovaná náhodným setkáním s občany romské národnosti.

Zcela jiná situace je v obvodu působnosti **Krajského státního zastupitelství v Plzni**. Při podrobnějším rozboru jednotlivých věcí spadajících pod vymezení rasově motivované trestné činnosti lze vysledovat, že počet případů rasově motivované trestné činnosti v převážné míře závisí na tom, že dochází k pořádání akcí přívrženců hnutí skinheads v obvodu Krajského státního zastupitelství v Plzni. Jinak zde totiž dochází k odhalování tohoto druhu trestné činnosti zcela výjimečně. Větší počet nyní vykazovaných trestních věcí souvisí právě s bezpečnostní akcí uskutečněnou buď v okolí objektu, kde byl sraz konán, případně již na nádraží v místě konání akce. V mnoha případech navíc nejde jen o nahodilé projevy, ale o činnost vysoce organizovanou, která přesahuje i obvod Krajského státního zastupitelství v Plzni.

V této souvislosti lze zmínit trestní věc OSZ Plzeň - město obv. Jaroslava Brože a spol., v níž bylo zadokumentováno, že obvinění si nejdříve pronajali v Plzni na poště poštovní schránku, přes níž shromažďovali žádosti zájemců o zaslání písemností, symbolů, nášivek, kompaktních disků a audiokazet pro příznivce hnutí skinheads, pak materiál nechali vyrobit, a to v počtu například 500 kusů nášivek s rasistickou, nacistickou a fašistickou tematikou. Materiál byl určen pro jednu z akcí příslušníků tohoto hnutí.

Poznatky nižších státních zastupitelství se při hodnocení charakteristiky pachatelů až na drobné výjimky v podstatě shodují, když pachatele charakterizují především jako osoby mladistvé, popř. blízké věku mladistvých, především studenty středních škol, nebo učně. Velmi často se jedná o přívržence hnutí skinheads. Pachatelé často nejsou schopni vysvětlit motivy svého jednání. U některých byly zjištěny sklony k násilnému jednání. Někteří pachatelé se trestné činnosti dopouštějí i opakovaně. Hodnověrnými důkazy mnohdy nelze prokázat členství pachatele v některém z hnutí, propagujícím rasovou a národnostní nesnášenlivost, resp. směřujícím k potlačení lidských práv a svobod.

Otázka *dokazování* případného rasového motivu či pohnutky při páchaní trestné činnosti je nepochybně mnohdy velice složitou, ale na druhé straně více než důležitou oblastí, ve které v praxi i nadále přetrvávají určité problémy. Ty spočívají zejména v tom, že důkaz lze v některých případech provést jen znaleckým posudkem, resp. i v charakteru řešených věcí jako skupinových. Dalším aspektem, který však není typický jen pro posuzovanou kategorii trestné činnosti, je pak *obecná neochota občanů podávat svědeckou výpověď*.

Značné problémy v dokazování činí v některých případech nošení různých symbolů a nášivek, které nosí přívrženci hnutí skinheads na svých oděvech, a to zejména tehdy, nejde-li o zjevné, obecně známé symboly fašismu, ale o nejrůznější znaky a nápisy v němčině či angličtině, k jejichž výkladu je třeba opatřit znalecký posudek. Přitom je navíc z hlediska subjektivní stránky často zjišťováno (zřejmě bez reálné možnosti dokázat opak), že nositelé těchto symbolů či nápisů nemají o jejich obsahu žádné znalosti. Prokázání naplnění subjektivní stránky trestného činu podle § 261 tr. zák. pak bývá zpravidla nesnadné.

V současné době není zpravidla ani dostatek znalců zabývajících se problematikou rasových a jiných obdobných symbolů. Využívá se tak nutně znalců z oborů historie, případně se zaměřením na moderní dějiny, nicméně znalecké posudky nejsou mnohdy úplné. Výjimkou nejsou ani případy, kdy znalci nejsou kompetentní náležitě z odborného hlediska posoudit symboly a znaky hnutí, případně hnutí samotné. Doplnění znaleckých posudků pak v některých případech prodlužuje přípravné řízení.

Je zdůrazňováno i to, že opatřování důkazů k prokázání rasového motivu je mnohdy velmi obtížné, neboť pachatelé jsou si vědomi přísnější sankce v případě jeho prokázání a podle toho se chovají. Často se též jedná o skupinové věci, kde obvykle početní převaha pachatelů činí důkazní situaci složitější.

Na konkrétní problematiku skupinových trestních věcí nižší státní zastupitelství poukazují v tom směru, že s přihlédnutím k četným rozporům ve výpovědích jak obviněných, tak svědků, je obtížné prokazovat míru účasti jednotlivých obviněných na stíhaném deliktu. Vzhledem k již výše zmíněné neochotě svědků ve věci vypovídat, se pak komplikuje jak důkazní situace, tak i rychlost řízení. Uvedené skutečnosti se pak navíc odrážejí rovněž při projednávání věcí před soudem.

Uplatňování zákonných oprávnění státních zástupců lze v oblasti řešení rasově motivované trestné činnosti hodnotit jednoznačně pozitivně. Pro doplnění je možno uvést následující poznatek.

Městské státní zastupitelství v Praze v této souvislosti zdůrazňuje, že v případech, kdy se svědecké výpovědi jeví nevěrohodnými, nebo svědci vůbec nechťejí vypovídat, je nutné ve zvýšené míře uplatňování oprávnění státních zástupců ve smyslu § 174 odst. 2 TrŘ. V některých případech působí totiž vyšetřovatelům potíže fakt, že podezřelý (obviněný) prohlásí, že trestnou činnost nespáchal z rasových důvodů a v tuto chvíli již rasový motiv v jeho jednání nespatřují. Tato realizace oprávnění státních zástupců přitom úzce souvisí s problematikou prokazování rasové motivace při páčání trestné činnosti.

Přetrvávají problémy s ustanovením podezřelých a přesnou identifikací obviněných. I tyto problémy mnohdy pramení z neochoty svědků označit osoby, páčající trestnou činnost, jakož i z neochoty již ustanovených pachatelů označit i další osoby, které se na trestné činnosti podílely.

Pokud jde o činnost policie v této oblasti, kvalita její práce, zejména pokud jde o způsob zadkládování trestné činnosti a dokazování, doznala v poslední době zlepšení, věcem je věnována zvýšená pozornost, prověřování a vyšetřování probíhá bez průtahů. Nedostatky však byly shledány v některých případech v právním posouzení, zvláště v otázce

kvalifikovaných skutkových podstat, takže k nápravě dochází většinou až na základě pokynu státního zástupce vykonávajícího dozor v přípravném řízení.

Jako příklad aktivního přístupu státního zástupce lze uvést věc vedenou u KSZ Ostrava pod sp. zn. 1 KZv 46/99 proti ml. Tomáši Plíhalovi pro trestný čin dle § 222 odst.1, 2 písm. b) tr. zákona. Dne 3.4.1999 kolem 20,45 hod v Orlové - Porubě na ul. Slezské společně s dalšími třemi dosud neustanovenými spolupachateli napadli Jana Delemana, nar. 25.4.1981, tak že Tomáš Plíhal jej několikrát udeřil pěstí do obličeje a když poškozený padl na zem, tak do něj všichni kopali a některý ze spolupachatelů použil i basebalovou pálku a nůž, přičemž poškozený utrpěl zlomeninu levého zápěstí, levého ukazováčku, tržné rány na hlavě a bodnořezné rány na zádech a stehně levé nohy, zatím s neupřesněnou dobou léčení. Jmenovanému bylo dne 6.4.1999 vyšetřovatelem PČR OÚV Karviná, pracoviště Orlová, sděleno obvinění z trestného činu ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 tr. zákona. Dne 12.4.1999 vyšetřovatel upozornil obviněného, že jeho jednání bude nadále posuzováno jako trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1, 2 písm. b) tr. zákona, neboť se jej dopustil jako příslušník hnutí skinheads a pro příslušnost poškozeného k romské rase. Následně přípisem vyšetřovatele PČR KÚV Ostrava ze dne 28.6.1999 byl obviněný upozorněn, že jeho jednání bude právně kvalifikováno nadále jako pokus trestného činu vraždy podle § 8 odst. 1, § 219 odst. 1,2 písm. g) tr. zákona, další dozor ve věci proto převzal státní zástupce KSZ v Ostravě. Věc je řešena vazebně, když obv. Ml. Plíhal byl vzat do vazby z důvodu § 67 odst. 1 písm. b) tr. řádu dne 12.4.1999 a usnesením OS Karviná ze dne 26.5.1999 byly vazební důvody rozšířeny i o důvod uvedený pod písm. a) tohoto zákonného ustanovení. Ve věci jsou konány státním zástupcem prověrky, poslední z nich, v rámci které byly vydány pokyny k provedení důkazů i ke sdělení obvinění dalším třem osobám pro pokus trestného činu ublížení na zdraví podle § 8 odst. 1, 222 odst. 1 tr. zákona, byla provedena dne 23.8.1999. Nynější právní kvalifikace jednání ml. Plíhala není jednoznačná, neboť pachatelů bylo více a zatím nejsou zcela ztotožněni, přičemž poškozený nemůže přesně popsat kdo a jak na něj útočil basebalovou pálkou. Dosud provedené důkazy dosud nejsou jednoznačné ani ohledně toho, že šlo o rasově motivovaný trestný čin.

Soudy zpravidla rozhodují v souladu se závěrečným návrhem státního zástupce. U doposud netrestaných pachatelů je signalizováno ukládání trestů odnětí svobody s podmíněným odkladem.

Pokud jde konkrétně o ukládané tresty, jsou vzhledem k osobám pachatelů ukládány mnohdy tresty výchovné, nespojené s odnětím svobody. Je využíváno ustanovení § 60a tr. zákona a obviněným je stanoven dohled a rovněž omezení dle § 60a odst. 3 tr. zákona. Mezi návrhy státního zástupce a rozhodnutím soudu nejsou zaznamenány vážnější disproporce.

Jiná situace je v obvodu působnosti **Krajského státního zastupitelství v Plzni**. Pokud jde o rozhodování soudů, situace se oproti předchozímu období změnila, když dříve nebyly výrazné rozdíly v názorech státního zastupitelství a soudu na to, co je trestný čin rasově motivovaný. Ke shodě většinou docházelo i pokud šlo o poměr mezi navrhanými tresty a tresty soudy ukládanými.

V současné době však Krajské státní zastupitelství v Plzni signalizuje u Okresního soudu Plzeň - město určité tendence, které již téměř označuje i jako *určitou neochotu soudu pachatele odsoudit*.

Situaci lze dokumentovat na případech obv. Šímy (sp.zn. 1 Zt 257/99), obv. Ml. Hronka (sp.zn.2 Zt 485/99) a obv. Brůhy (sp.zn. 4 Zt 494/99) - blíže viz část III. Této zvláštní zprávy. Okresní soud zastavil podle § 314c odst. 1 písm. a) tr. řádu za použití § 188 odst. 1 písm. c) a § 172 odst. 1 písm. b) tr. řádu trestní stíhání těchto obviněných. Ve všech případech šlo shodně o trestný čin podle § 261 tr. zákona spáchaný tím, že tito pachatelé veřejně projevovali sympatie k fašismu příslušnými nášivkami na oděvu. Okresní soud v této souvislosti při hodnocení, zda obviněný veřejně projevovat sympatie k určitému hnutí, posuzoval, zda způsobil veřejné pohoršení, či dokonce v další trestní věci vyslovil názor, že jen stěží lze naplnit znaky tohoto trestného činu po materiální stránce tím, že obviněný nosí zmíněné nášivky, když většině občanům nejsou tyto symboly známé.

Okresní soud evidentně přehlédl rozdíl objektivní stránky trestného činu směřujícího k potlačení práv a svobod občanů podle § 260 odst. 1 tr. zákona a skutkové podstaty trestného činu s tímž názvem, avšak upraveného v ustanovení § 261 tr. zákona. Jednání obviněných bylo žalováno právě podle posledně zmíněného ustanovení, tedy státní zástupce obviněným nekladl za vinu, že podporují a propagují příslušné hnutí specifikované v ustanovení § 260 odst. 1 tr. zákona, ale byli stíháni pouze za privilegovanou skutkovou podstatu spočívající v tom, že veřejně projevovat sympatie k fašismu, případně k jinému podobnému hnutí uvedenému v § 260 odst. 1 tr. zákona. Za tohoto důkazního stavu nebylo proto pro posouzení věci podstatné, nakolik byl obsah nášivek způsobilý ovlivnit jiné osoby. Státní zástupce při podání žaloby vycházel z toho, že v těchto případech projevem sympatie pachatel vyjadřuje svůj názor, tedy že jde o vnitřní vztah obviněného k používaným symbolům a že se tak děje veřejně. Z rozhodovací praxe Krajského soudu v Plzni je zřejmé, že odvolací soud až na jednu výjimku nesdílí názor okresního soudu, když napadená rozhodnutí zrušil a vrátil k dalšímu řízení.

7.1.4.3. Meziřesortní pracovní skupina s cílem koordinace boje proti rasově motivované trestné činnosti

V roce 1998 došlo z iniciativy Nejvyššího státního zastupitelství k ustavení meziřesortní pracovní skupiny s cílem koordinace boje proti rasově motivované trestné činnosti. Vedoucím skupiny byl jmenován státní zástupce NSZ JUDr. Potoczek, přičemž členy skupiny se současně stali zástupci Policie ČR - Úřadu vyšetřování pro ČR, Policejního prezidia a BIS. O ustavení a náplni práce uvedené pracovní skupiny byli neprodleně písemně informováni vrchní státní zástupci, kteří byli současně vyzváni k předkládání příslušných poznatků.

Postupně pak došlo k navázání úzké spolupráce i se sekci organizace a řízení Ministerstva vnitra ČR a pro potřeby práce uvedené organizační složky MV ČR bylo opakovaně vyžadováno u nižších stupňů státních zastupitelství zpracování případových studií rasově motivované trestné činnosti. Tyto přehledy poté byly MV ČR zapracovány do souhrnných zpráv monitorujících předmětnou problematiku v rámci celé republiky.

7.1.4.4. Semináře a školení pro státní zástupce

- Seminář k aktuálním výkladovým a aplikačním problémům ve dnech 23.- 27.5.1994 v zařízení Vězeňské služby v Pracově, okr. Tábor
- Seminář k aktuálním výkladovým a aplikačním problémům praxe ve dnech 29.10.- 1.11.1996 v zařízení Vězeňské služby v Přední Labské, okr. Trutnov
- Seminář k drogové problematice a extremismu ve dnech 25.-26.11.1997 v Praze v zařízení Vězeňské služby na Květnici
-
-
- **7.1.4.5. Výkladová stanoviska Nejvyššího státního zastupitelství**

Výkladové stanovisko č. 8/1996 SB. v.s. NSZ:

K výkladu ustanovení § 260 a § 198 tr. zák.:

Za trestný čin podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 260 tr. zák. lze zpravidla považovat jednání pachatele, které se projevuje jako vážnější případ skutečně hrubého potlačování demokratických principů, práv a svobod člověka většího rozsahu, popřípadě nabývá v této podobě větší intenzity.

Lze sem zařadit zejména případy vyvolávající národnostní, rasovou, třídní či náboženskou nenávisť vůči některým etnickým nebo národnostním skupinám, náboženským či politickým hnutím nebo vybízení k fyzické likvidaci jejich představitelů, pokud by zjištěné okolnosti neodůvodňovaly podezření ze spáchání jiného trestného činu.

Určení smyslu, významu, dosahu, směru a účelu projevu, určení, jakým úmyslem byl projev veden, zda pachatel měl určitý účinek projevu na zřeteli a zda chtěl tento účinek přivodit nebo byl s tímto účinkem srozuměn, jsou složkami skutkového podkladu, který je třeba vždy hodnotit v souvislostech konkrétního případu.

Výkladové stanovisko č. 3/1999 Sb. v.s. NSZ:

Pokud nosiče zvuku obsahují zvukové nahrávky, které vykazují takové znaky, pro které by bylo možno je podřadit pod skutkovou podstatu některého trestného činu spáchaného z rasových, národnostních nebo jiných nenávislných pohnutek, je třeba vždy vzít v úvahu to, že jejich hodnocení bude záviset především na konkrétním obsahu nahrávky. Za takový projev bývá obecně považováno jakékoli nezvyklé chování nebo radikalismus v určitém směru. Může jít o radikalismus politický, ekonomický či ekologický apod. Je proto v praxi nutno vždy vymezit, která jednání lze považovat za škodlivá do té míry, že by mohlo jít o některou ze skutkových podstat těchto trestných činů.

Jestliže bude zjištěno důvodné podezření ze spáchání některého z uvedených trestných činů, s ohledem na rozdílnost obsahu jejich skutkových podstat, bude záležet na konkrétním posouzení míry trestní odpovědnosti jednotlivců za výrobu, za distribuci či užití takových nosičů. Může se jednat o pachatelství, nepřímé pachatelství, spolupachatelství podle § 9 tr. zák. či některou z forem trestné součinnosti ve smyslu § 10 tr. zák., přičemž je nutno vycházet ze znaků příslušné skutkové podstaty a z okolností činu. Při zjišťování míry trestní odpovědnosti se přihlédne i k právní úpravě v netrestní oblasti, kterou se právní poměry při tvorbě, distribuci a užití záznamů na nosičích zvuku řídí.

(Ve shodě s úpravou obsaženou v čl. 2 odst. 1 pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce poř. č. 3/1995 bereme-li v úvahu i novelu trestního zákona č. 152/1995 Sb. jde o trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 tr. zák., hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 TrZ a podněcování k národní a rasové nenávisti podle § 198a TrZ, vraždy podle § 219 odst. 1,2 písm. g) tr. zák., ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1,2 písm. b) tr. zák. nebo podle § 222 odst.1, odst. 2 písm. b) tr. zák., vydírání podle § 235 odst. 1,2 písm. f) tr. zák., poškozování cizí věci podle § 257 odst. 1,2 písm. b) tr. zák. a podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 260 a 261 tr. zák.).

7.1.4.6. Specializace na státních zastupitelstvích

U státních zastupitelství všech stupňů se zpravidla uplatňuje specializace zaměřená na problematiku trestných činů spáchaných z rasové, národnostní nebo jiné nenávistné pohnutky. Do budoucna se uvažuje o zavedení této specializace zcela důsledně u všech okresních, krajských, vrchních státních zastupitelství, jakož i u Nejvyššího státního zastupitelství. Je nutno uvést, že u třech vyšších stupňů soustavy státního zastupitelství tato specializace je zakotvena v organizačních řádech.

Šlo by o následující specializaci:

Státní zástupce specialista na problematiku trestných činů spáchaných z rasové, národnostní nebo jiné nenávistné pohnutky, který by řešil zejména:

- trestné činy, kde pohnutka spočívající v národnostní, rasové a jiné nesnášenlivosti nebo nenávisti je znakem skutkové podstaty trestného činu, jimiž jsou trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 tr. zák., hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 tr. zák., podněcování k národní a rasové nenávisti podle § 198a tr. zák., ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1,2 písm. b) tr. zák., nebo podle § 222 odst. 1, odst. 2 písm. b) tr. zák., poškozování cizí věci podle § 257 odst. 1,2 písm. b) tr. zák. a podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 260 a 261 tr. zák., jakož i trestný čin podle § 219 odst. 1,2, písm. g) tr. zák., jakož i v případech tzv. „politického extremismu“ (násilí ideologicky nebo politicky motivované, násilné akce mezi sportovními fanoušky atd., pokud nespádají pod toto vymezení),
- ochrana lidských práv a základních svobod včetně ochrany ústavnosti a trestná činnost s tím související (trestné činy podle hlavy X. zvláštní části trestního zákona),
- trestné činy spáchané před dnem 1.1.1990.

7.1.5. Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Podle svého statutu, vydaného Instrukcí Ministerstva spravedlnosti ČR se Institut zabývá vědeckou činností, a to především :

- a) zkoumáním projevů a příčin kriminality a s ní sdružených sociálně patologických jevů a prognózováním vývoje kriminality,
- b) výzkumnou, studijní a analytickou činností v oblasti práva a justice pro potřeby resortu Ministerstva spravedlnosti ČR na základě zadání ministra spravedlnosti a jeho I. náměstka,
- c) otázkami trestní politiky a kontroly zločinnosti jak z hledisek trestní represe, tak i z hledisek prevence, zejména :
 1. účinností trestů a alternativních opatření,
 2. sociální prevencí zločinnosti a prevencí z hlediska obětí trestných činů na úrovni primární, sekundární a terciární prevence.

Institut rovněž zabezpečuje shromažďování a dokumentaci kriminologických, právních a souvisejících informací a předávání získaných poznatků jak jejich publikováním, tak zapojením do vzdělávací činnosti v rámci resortu i mimo něj.

Tradičním uživatelem služeb IKSP jsou především organizace a instituce resortu spravedlnosti (Ministerstvo spravedlnosti ČR, justiční orgány, Vězeňská služba), dále resort vnitra, zejména orgány a služby Policie ČR a dále resort práce a sociálních věcí, částečně Parlament a Úřad vlády ČR. Tento okruh uživatelů se v posledních letech rozšířil v první řadě o meziresortní Republikový výbor pro prevenci kriminality, jeho prostřednictvím o samosprávu a státní správu měst a obcí podílejících se na realizaci koncepce prevence kriminality, dále o Rekodifikační komisi Ministerstva spravedlnosti ČR a také o Meziresortní komisi pro romské komunity. Kromě toho je IKSP pověřován vypracováváním podkladů, informací a zpráv vyžadovaných od ČR orgány OSN, Evropské Unie a Rady Evropy, případně dalšími evropskými mezivládními i nevládními organizacemi.

IKSP se obsahově podílí na doškolování a přípravě pracovníků justičních orgánů v rámci spolupráce s Institutem pro další vzdělávání soudců a státních zástupců a Justiční školou, a dále spolupracuje při přípravě pracovníků orgánů činných v trestním řízení s Právnickou fakultou UK v Praze, Policejní akademií ČR aj. Podílí se i na přípravě odborných pracovníků v sociální oblasti ve spolupráci s FF UK, FSV UK, MPSV ČR, vyššími odbornými školami atd.

Institut rozvíjí také rozsáhlou publikační činnost prostřednictvím své edice, vycházející v nákladu cca 150 ks v řadách PRAMENY (překlady zahraničních materiálů) a STUDIE (výsledky výzkumné a další odborné činnosti) a publikováním statí v odborném tisku.

Problematikou rasové diskriminace, resp. rasových útoků se IKSP zabýval při řešení následujících úkolů (výsledky byly publikovány v edici IKSP).

Extremismus mládeže v České republice - Marešová A. aj., IKSP, 1996

Monografie se věnuje extremistickým projevům mládeže v České republice. Věnuje se především fašistické a rasistické povaze hnutí skinheads a anarchismu. Přináší výsledky průzkumu názorů studentů středních škol a specialistů Policie ČR na tuto problematiku.

Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku, Marešová aj. - IKSP, 1997

Politickému a náboženskému extremismu mládeže je věnována kapitola 2 c (s. 48-60). Kapitola 3 přináší informaci o základních opatřeních užívaných k omezení vzniku a rozšíření sociálně patologických jevů u mládeže. Kapitola 4 pak přináší návrh opatření k omezení příčin vzniku a rozšiřování sociálně patologických jevů.

Právní prostředky boje s rasismem a intolerancí v členských státech Rady Evropy - překlad Válková J., IKSP, 1998

Zpráva připravená Švýcarským institutem srovnávacího práva v Lausanne informuje o právních prostředcích boje s rasismem a intolerancí v Belgii, Rakousku, ve Francii, v Německu, v Maďarsku, v Irsku, Itálii, Nizozemí, Polsku, Slovinsku a ve Švédsku.

Kriminologické a právní aspekty extremismu - Marešová aj., IKSP, 1999

Monografie se zabývá politickým a náboženským extremismem z právního a kriminologického hlediska. Přináší výsledky výzkumů IVVM a IKSP v druhé polovině devadesátých let. V příloze jsou mj. obsaženy statistické údaje MV ČR a MSp ČR o projevech rasové a národnostní nesnášenlivosti v roce 1997.

Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevraživosti - Štěchová M., IKSP, 2001

Monografie se věnuje problematice interetnických konfliktů jakožto důsledku rasové nevraživosti v České republice ve srovnání s jinými evropskými zeměmi a USA. Zvláště si všímá problémů spjatých s romskou minoritou a extremismem. Přináší výsledky empirických výzkumů a analýzu deliktů rasové a národnostní nesnášenlivosti v ČR v letech 1997-1999.

7.1.6. Probační a mediační služba

Pro výše uvedenou analýzu ředitelství PMS oslovilo všechna svá okresní střediska (celkem 74) s cílem zmapovat situaci v oblastech probačních a mediačních činností probačních úředníků s Romy a dalšími příslušníky etnických menšin a dále pak v oblastech probačních a mediačních činností s pachateli rasově motivovaných trestných činů včetně využívání probačních resocializačních a dalších projektů pro tyto pachatele.

- Na základě shrnutí, která provedla střediska PMS (Praha, Středočeský, Severočeský, Jihočeský, Západočeský, Východočeský, Jihomoravský a Severomoravský kraj) jsme zjistili, že v žádném z okresů doposud neexistují programy speciálně vytvořené a zaměřené na práci s pachateli Romy a s pachateli z dalších etnických menšin. Probační úředníci uváděli, že v případech, kdy pracují s pachateli, jež se hlásí k romské nebo jiné etnické menšině, používají stejné postupy práce v rámci probace a mediace jako při práci se všemi dalšími pachateli. V případě, kdy je vhodné tyto pachatele zařadit do některého z dostupných sociálních a jiných programů, probační úředníci kontaktují zařízení a instituce, které jsou poskytovateli těchto programů. Přitom se nepodařilo najít žádný z programů, který by byl primárně zaměřen na práci s pachateli z různých etnických menšin. Programy jsou přitom pachatelům – příslušníkům etnických menšin – otevřeny. Středisko PMS v Hradci Králové uvádí, že mladistvé romské pachatele lze ve vhodných případech v jejich okrese zařazovat do programu Triangl (ani tento projekt není ale zaměřen pouze na mladistvé romské pachatele). Probační úředníci uvádějí, že doposud jim ani není známo, že by některý ze subjektů (státních a nestátních) připravoval program pro pachatele, jež by specificky zohledňoval jejich etnickou příslušnost. Nicméně většina probačních úředníků již navázala kontakty s rómskými poradci v okresech a jmenovitě středisko PMS v Hradci Králové mapuje ve spolupráci s těmito poradci případnou potřebu a možnost vzniku programu tohoto zaměření. Středisko PMS v Sokolově navázalo bližší

spolupráci s romskou poradkyní a romským asistentem a to s cílem zajistit objektivizaci údajů o klientech, jež jsou PMS zpracovávány do tzv. zpráv soudní pomoci.

- Poněkud lepší, ale zároveň zcela neuspokojivá, je situace v oblasti existence programů zaměřených na práci s pachateli rasově motivovaných trestných činů. Dle získaných informací tento typ programu existoval zatím pouze v Praze a byl součástí nabídky probačních resocializačních programů v roce 2000. Jednalo se o program Exodus, jež byl organizován Městským centrem sociálních služeb a prevence Praha. Byl určen mladistvým a mladým dospělým pachatelům, kteří se dopustili rasisticky motivovaného trestného činu (neverbální, výjimečně i verbální formou) a kteří současně nepatřili mezi „tvrdé jádro“ nacistických skupin. I přes tuto možnost nebyl tento projekt fakticky nikdy otevřen a to v důsledku malého počtu vhodných klientů. Ze stávající nabídky probačních resocializačních programů na území Prahy není ani jeden specificky zaměřen na práci s pachateli rasově motivovaných trestných činů, nicméně programy se jejich začleňování do skupiny svých klientů nebrání. Prozatím je v jednotlivých středisek PMS obecně malá zkušenost z oblasti práce s klienty, kteří jsou obviněni (popřípadě již byli odsouzeni) ze spáchání rasově motivovaného trestného činu. Dle statistiky PMS za období od 1.1. 2001 do 31.8. 2001, kdy služba vedla celkem 17 068 případů, je počet případů týkajících se trestných činů s rasovým podtextem pouze 53 (tj. 0,3%). Toto číslo je pouze orientační, neboť služba prozatím nemá sjednocený způsob vedení probačního rejstříku. Blíže viz tabulka:

<i>Kraje</i>	<i>Celkem vedeno případů</i>	<i>Z toho TČ s rasovým podtextem</i>	<i>%</i>
Praha	2 370	11	0,50
Středočeský kraj	1 721	16	0,92
Jihočeský kraj	531	0	0
Severočeský kraj	3 021	0	0
Západočeský kraj	2 787	10	0,35
Východočeský kraj	2 285	2	0,08
Jihomoravský kraj	1 679	4	0,23
Severomoravský kraj	2 674	10	0,37
<i>Celkem ČR</i>	17 068	53	0,31

- Vzhledem k tomu, že se v současné době stále více klade důraz na zlepšení situace v oblasti řešení kriminality páchané v důsledku rasového motivu, PMS si uvědomuje potřebnost vytvoření určitých specifík práce s tímto typem pachatelů. I když se stávající probační a mediační činnosti probačních pracovníků vymezené zákonem č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě obecně nezmění, vytvoření určitých specifík práce probačních úředníků s pachateli trestných činů tohoto typu bude nutné. S ohledem na tuto skutečnost předpokládáme, že v rámci koncepce dalšího vzdělávání probačních úředníků a asistentů služby v roce 2002 budou zařazeny semináře týkající se i této oblasti. V rámci vzdělávacích

aktivit PMS v příštím roce budeme kontaktovat i naše stávající, případně budoucí, zahraniční partnery s cílem inspirovat se jejich zkušenostmi v této oblasti.

- Do konce tohoto roku má PMS rovněž vypracovat jeden z podkladových materiálů pro vytvoření budoucí koncepce boje resp. postupu vůči trestným činům spojených s extremismem v České republice. Na tvorbě tohoto materiálu PMS bude spolupracovat s úřadem vlády, konkrétně se zmocněncem pro lidská práva a ministerstvem práce a sociálních věcí.

Závěrem je nutno konstatovat, že PMS prozatím nemá vytvořeny zvláštní postupy práce s klienty (pachateli a oběťmi) romské nebo jiné etnické příslušnosti. V rámci prováděných probačních a mediačních činností se ale služba snaží řešit jakékoli konfliktní situace související s trestným činem, tedy i konflikty vyplývající nebo naopak vznikající na základě rasové nesnášenlivosti ve společnosti. Urovnáváním těchto vztahů mezi obviněnými a poškozenými se tak PMS snaží snižovat napětí, které by mohlo vést k dalšímu páchání trestné činnosti (včetně TČ s rasovým podtextem). Současně výkonem dohledů v jednotlivých trestně právních institucích a prováděním dalších probačních činností služba napomáhá jak ochraně společnosti před kriminalitou (s rasovým i bez rasového motivu), tak i předcházení další recidivy. Domníváme se, že v případě výkonu dohledu nad pachateli s romskou nebo jinou národností je pouze ku prospěchu celé práce, bere-li probační úředník při své práci s klientem v úvahu nejen kulturní, ale případně i sociální a jiná specifika života pachatele. Stejně pružný by měl být probační úředník i při svém jednání s oběťmi trestných činů z řad nejrůznějších etnických menšin. Jsme také přesvědčeni, že v rámci řešení kriminality páchané v důsledku rasové nenávisti je potřeba co nejdříve vytvořit dostatečně širokou nabídku probačních resocializačních programů (individuálních a skupinových) specificky zaměřených na práci s pachateli tohoto typu trestné činnosti. V případě existence těchto programů bude nepochybná také nutnost vytvoření způsobu vyhodnocování jejich efektivity.

Další resorty

Pro získání srovnatelných údajů od dalších resortů jsme kompetentním pracovníkům poskytli následující schéma pro zpracování analýzy:

- 1) Jaké právní normy se ve Vašem resortu daného problému týkají, uveďte na základě jakých základních zákonných i podzákonných norem postupujete.
- 2) Které instituce (útvary, složky) v kompetenci Vašeho resortu se na uvedených aktivitách zejména podílejí, jaké jsou pravomoci těchto institucí, jakým způsobem je vyhodnocována účinnost práce těchto institucí?
- 3) Jakými dalšími postupy je v okruhu působnosti Vašeho resortu podporována integrace Romů a dalších etnických menšin do společnosti a odstraňování rasové diskriminace. Jakým způsobem je vyhodnocována účinnost používaných postupů:
 - A. které z těchto postupů je možno považovat za účinné a proč
 - B. které postupy by bylo třeba pozměnit, aby byly účinné, v jakém směru.

Pokud existují zprávy o vyhodnocení účinnosti těchto postupů ve vašem resortu, prosíme o zaslání těchto zpráv.

- 4) Existují ve Vašem resortu projekty, zaměřené speciálně pro Romy (jiné etnické menšiny)? Předložte.
- 5) Uveďte, prosím, také i veškerou další činnost na tomto poli: grantová politika, dotace, podpora sdružení, spolupráce s nevládním sektorem, apod. - prosím, uvést jak pro odstraňování rasové diskriminace, tak i pro integrační postupy. Jaké jsou priority při poskytování grantů a dotací, jak je zajišťována kontrola jejich realizace?
- 6) Víte o projevech diskriminace Romů, příp. jiných etnických menšin v okruhu působnosti Vašeho resortu? Jestliže ano, jakým způsobem se projevuje? Došlo k disciplinárnímu, případně jinému postihu takových projevů a jakým způsobem?
- 7) Pokud máte ve Vašem resortu výzkumné ústavy, uveďte, prosím, zda byly k tomuto tématu po r. 1990 zpracovány výzkumy, analýzy apod. Podle možnosti zašlete materiál, příp. uveďte pramen.
- 8) Jakékoli další problémy, informace, závěry vztahující se k danému problému, které považujete za vhodné uvést (např. k provázanosti a účinnosti platných norem, koordinaci aktivit vyvíjených v této oblasti atd.)

7.2. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

1. Jaké právní normy se ve Vašem resortu daného problému týkají, uveďte na základě jakých základních zákonných i podzákonných norem postupujete.

Podle § 9 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, je Ministerstvo práce a sociálních věcí ústředním orgánem státní správy pro pracovněprávní vztahy, bezpečnost práce, zaměstnanost a rekvalifikaci, kolektivní vyjednávání, civilní službu, mzdy a jiné odměny za práci, důchodové zabezpečení, nemocenské pojištění, nemocenské zabezpečení, sociální péči, péči o pracovní podmínky žen a mladistvých, právní ochranu mateřství, péči o rodinu a děti, péči o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc, a pro další otázky mzdové a sociální politiky.

Žádný z obecně závazných předpisů, jejichž gestorem je ministerstvo práce a sociálních věcí, neřeší speciálně problematiku integrace Romů, případně dalších etnických menšin do společnosti.

Z podzákonných norem, které jsou vyjádřeny především usneseními vlády a interními nařízeními lze v této souvislosti jmenovat:

Usnesení vlády č. 686/97 ke „Zprávě o situaci romské komunity v České republice a o opatřeních vlády napomáhající její integraci ve společnosti“.

Úkol 2/a) Spolupracovat při stanovení kvalifikačních předpokladů pro pracovní funkci „romský pedagogický asistent“ s ministrem školství, mládeže a tělovýchovy.

Úkol 2/b) Kodifikovat práci romského asistenta a romského poradce v katalogu činností a katalogu povolání.

Úkol 2/c) Spolupracovat s ministrem školství, mládeže a tělovýchovy a ministrem vnitra na projektu stupňovitého vzdělávání romských poradců.

Úkol 2/d) Dlouhodobě finančně zajišťovat rekvalifikační kurz sociálně právní akademie pro pracovní funkce romský asistent a romský poradce podle projektu řešitele.

Úkol 2/e) Vypracovat systém motivace zaměstnavatelů k zaměstnání obtížně zaměstnatelných osob a osob romského původu.

Úkol 2/f) Vytvářet podmínky na úrovni působnosti okresních úřadů v regionech s vyšší koncentrací nezaměstnaných osob romského původu pro přijímání pracovníků do funkce sociálních asistentů z řad romské komunity, který by pomáhal řešit danou problematiku.

Usnesení vlády č. 720/99 ke „Zprávě o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických skupin a o aktivitách extremistických uskupení na území České republiky v roce 1998“

Úkol: Zpracovat a předložit vládě analýzu regionů nejvíce zatížených trestnou činností s extrémistickým podtextem a uvést v ní všechny faktory a okolnosti působící na tento nepříznivý stav.

Usnesení vlády č. 599/2000 ke „Koncepti politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnost“

Úkol 3/a) Ve spolupráci s ministrem vnitra a se zmocněncem pro lidská práva zpracovat systém metodického vedení romských poradců okresních úřadů a romských asistentů při okresních úřadech včetně koncepce jejich vzdělávání v oblasti veřejné správy a sociální práce.

Úkol 3/b) Průběžně nadále zařazovat výzkum romské problematiky mezi významné výzkumné úkoly resortu; o jednotlivých výzkumech informovat Mezzirezortní komisi pro záležitosti romské komunity.

Úkol 3/c) Průběžně postupně upřesňovat, vymezovat a zveřejňovat pojem osob obtížně umístitelných na trhu práce – se zřetelem na příslušníky romské komunity – ve smyslu usnesení vlády ze dne 23. června 1999 č. 640, o opatřeních na podporu zaměstnanosti osob obtížně umístitelných na trhu práce (se zřetelem na příslušníky romské komunity), tak aby definice skupiny byla obecně známá.

Úkol 3/d) Ve spolupráci s Asociací občanských poraden posoudit, zda by součástí budoucí akreditace občanských poraden neměla být i schopnost účinně komunikovat s klienty, kteří jsou příslušníky minorit, zvláště romské, a navrhnout vhodný způsob zajištění této potřeby i s využitím romských asistentů.

Úkol 3/e) Průběžně informovat zmocněnce vlády pro lidská práva o zřizování a situaci „domů na půl cesty“ jako sociální služby určené mladým lidem propuštěným ze školských zařízení po dosažení zletilosti.

Úkol 3/f) Ve spolupráci s ministrem pro místní rozvoj vydat pro obce metodický postup řešení problémů spojených s bydlením občanů, kteří nedodržují závazky vyplývající z nájemního vztahu, řešení volit tak, aby nedocházelo k prohlubování sociálního vyloučení těchto občanů, respektive k vytváření jejich nežádoucí koncentrace.

Úkol 3/g) Předložit vládě informaci o možnostech zajišťování poskytování obědů, případně svačín, dětem ze znevýhodňujícího sociokulturního prostředí v přípravných ročnících základních škol, zdarma nebo se slevou, diferencovanou podle sociální situace rodiny.

Interní nařízení

Příkaz ministra č.5/2000	Zřízení Komise Ministerstva práce a sociálních věcí pro činnosti související s výkonem sociálně-právní ochrany pověřenými osobami
Příkaz ministra č.11/2001	Komise ministra práce a sociálních věcí k realizaci opatření na podporu zaměstnanosti obtížně umístitelných skupin na trhu práce se zřetelem na příslušníky romské komunity, včetně její činnosti
Příkaz ministra č. 5/2001	Zřízení Komise pro posuzování žádostí občanů o odstranění tvrdostí, které by se vyskytly při provádění sociální péče

2. Které instituce (útvary, složky) v kompetenci Vašeho resortu se na uvedených aktivitách zejména podílejí, jaké jsou pravomoci těchto institucí, jakým způsobem je vyhodnocována činnost práce těchto institucí?

V rámci ministerstva jsou to zejména:

Úsek pro sociální politiku

Odbor sociální politiky vypracovává koncepci sociální strategie státu. Koncipuje systémy státní sociální podpory, sociální pomoci, řeší problematiku zdravotně postižených občanů, sociálně právní ochrany dětí a rodin s nezaopatřenými dětmi, náhradní rodinné péče a sociální prevence.

Odbor sociálních služeb řeší otázky organizace, řízení a financování sociálních služeb vč. otázek sociální prevence, protidrogové politiky a prevence kriminality. Zajišťuje zpracování návrhů věcných záměrů právních předpisů a metodických materiálů upravujících otázky poskytování sociálních služeb starým a zdravotně postiženým občanům a občanům v sociální nouzi. Poskytuje odbornou a metodickou pomoc nestátním subjektům a řeší otázky dotační politiky. Řídí zařízení sociální péče přímo řízená ministerstvem, realizuje kontrolní činnost v oblasti poskytování sociálních služeb.

Odbor posudkové služby sociálního zabezpečení řídí a kontroluje výkon posudkové činnosti v sociálním zabezpečení v ČR. Je koncepčním a metodickým centrem pro rozvoj posudkového lékařství v sociálním zabezpečení. Plní úkoly při vlastní posudkové činnosti pro účely opravného řízení.

Správa služeb zaměstnanosti

Odbor trhu práce vypracovává koncepci státní politiky zaměstnanosti. Zabezpečuje a koordinuje aktivní politiku zaměstnanosti, analýzu, statistiku a prognózy trhu práce, zaměstnávání českých občanů v zahraničí a zahraničních zaměstnanců v ČR.

Odbor poradenství a zprostředkování koncepčně a metodicky řídí oblast poradenství, rekvalifikace, další profesní přípravy a zprostředkování práce.

Odbor financování služeb zaměstnanosti vytváří metodické, organizační, finanční a technické podmínky pro činnost úřadů práce a zajišťuje oblast informatiky na úseku služeb zaměstnanosti.

Odbor metodiky a správního řízení zpracovává návrhy zásad právních předpisů o zaměstnanosti a řeší problémy spojené se správním řízením v této oblasti. Metodicky řídí úřady práce na úseku práva, zabývá se otázkou pracovních podmínek a civilní služby.

Úsek legislativní a mzdový

Odbor legislativní zajišťuje sociální legislativu a obecnou legislativu. V rámci sociální legislativy jsou zpracovávány návrhy právních předpisů důchodového a nemocenského pojištění, pojistného na sociální zabezpečení, státní sociální podpory, sociální péče, sociálně-právní ochrany dětí, dalších státních sociálních dávek a civilní služby. V rámci obecné legislativy odbor posuzuje návrhy právních předpisů jiných resortů, projednává je s odbornými útvary MPSV a na základě toho zpracovává souhrnná stanoviska MPSV.

Úřady práce – úřady jejichž sídla a územní obvody jsou totožné se sídlem okresních úřadů působících v ČR, ředitele jmenuje ministr práce a sociálních věcí. Soustavně sledují a vyhodnocují situaci na trhu práce. Zpracovávají prognózy a koncepce zaměstnanosti a programy pro další pracovní uplatnění zaměstnanců při velkých strukturálních a organizačních. Bezplatně poskytují informační, poradenskou a zprostředkovatelskou činnost. Zřizují společensky účelná pracovní místa a vytvářejí veřejně prospěšné práce. Nabízejí rekvalifikaci občanů, poradenství pro volbu povolání a odbornou výchovu. Hmotně zabezpečují občany ucházející se o zaměstnání a při rekvalifikaci. Zajišťují zvláštní opatření pro zaměstnávání občanů se změněnou pracovní schopností. Vedou evidence volných pracovních míst a občanů ucházejících se o zaměstnání.

Úřady práce každoročně předkládají programy aktivní politiky zaměstnanosti a každoročně je vyhodnocují. Tyto zprávy jsou podkladem pro analýzu vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti, která je vytvářena vždy 2x do roka. Úřady práce dále postupují dle usnesení vlády č.640 z roku 1999 o opatřeních na podporu zaměstnanosti osob obtížně umístitelných na trhu práce se zřetelem na příslušníky romské komunity. Úřady práce preferují integrační nikoli segregační kurzy. Jednotlivé postupy programů se každoročně vyhodnocují a přijímají se další opatření s ohledem na specifika daného regionu. Programy a hodnotící zprávy jsou na každém úřadu práce.

3. Jakými dalšími postupy je v okruhu působnosti Vašeho resortu podporována integrace Romů a dalších etnických menšin do společnosti a odstraňování rasové diskriminace ?

Integrační aktivity zajišťuje *Komise pro řešení problematiky obtížně umístitelných občanů na trhu práce, se zřetelem na Romskou komunitu*. Komise předkládá náměty na řešení zaměstnanosti specifických skupin, posuzuje koncepční a realizační podklady programů

zaměstnanosti, vyhodnocuje plnění jednotlivých opatření, zabezpečuje výměnu domácích a zahraničních zkušeností, konzultuje zásadní otázky využití adekvátních nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti a finančních prostředků v oblasti sociální, vzdělávání a zaměstnanosti, podílí se na mezinárodních projektech, týkajících se řešení romské problematiky,

Od roku 1998 zabezpečuje Správa služeb zaměstnanosti ve spolupráci s úřady práce v rámci státních rekvalifikačních programů pro funkci romský asistent a romský poradce.

V roce 2000 byl ukončen již třetí rekvalifikační kurz „Sociální pracovník pro práci s romským obyvatelstvem“. Tyto tři kurzy absolvovalo 44 uchazečů o zaměstnání, kteří působí na MěÚ a OkÚ, školských úřadech a školách, v protidrogových a poradenských centrech, dětských domovech, apod.

V posledním roce se projevuje pokles zájmu o rekvalifikaci s následným zaměstnáním u výše jmenovaných organizací, zejména z důvodů:

- relativně uspokojené společenské poptávky prezentované vládním usnesením;
- trvalé nabídky absolventů těchto kurzů zabezpečené různými romskými a proromskými organizacemi, často z rozdílných zdrojů EU, nebo jednotlivých států; zvyšujícího se počtu absolventů středních škol sociálního zaměření, kteří jsou často příslušníky romské komunity;
- na rozdíl od absolventů rekvalifikačních kurzů si nemusí doplňovat požadovaný stupeň vzdělání studiem při zaměstnání;
- obavy z pracovního uplatnění po roce 2004 vyplývající ze zrušení orgánů okresní administrativy.

Správa služeb zaměstnanosti počítá do budoucna s finančním zabezpečením dalších rekvalifikačních kurzů se zřetelem na potřeby (požadavky) trhu práce, tj. ve shodě s budoucími zaměstnavateli.

Dalším integračním postupem je aktivní politika zaměstnanosti.

Na zvýšení motivace zaměstnavatelů pro zaměstnávání osob obtížně umístitelných na trhu práce je zaměřena aktivní politika zaměstnanosti, a to jak v oblasti preventivní, tak v oblasti dočasného vyřazení z trhu práce. Pro uchazeče o zaměstnání ve smyslu § 9 zákona č. 1/1991 Sb., v platném znění, se jedná zejména o tyto základní nástroje aktivní politiky, kterým často předcházejí a které doprovázejí poradenské služby:

- rekvalifikace
- odborná praxe absolventů škol a kvalifikace mladistvých
- společensky účelná pracovní místa
- veřejně prospěšné práce
- chráněné dílny a pracoviště.

Pro zvýšení uplatnitelnosti obtížně umístitelných osob na trhu práce připravily služby zaměstnanosti ve smyslu opatření Národního plánu zaměstnanosti a z nich vycházející usnesení vlády č. 640/1999 a následující opatření ke zvýšení motivace zaměstnavatelů:

1. V oblasti zvýšení kvalifikační struktury:

- kurzy praktické rekvalifikace, zejména pro mladistvé a mladé bez kvalifikace

- resocializačně-rekvalifikační kurzy pro dlouhodobě nezaměstnané uchazeče o zaměstnání s žádnou nebo nízkou úrovní kvalifikace, spojené často s dalšími handicapy
- kurzy pro přípravu k práci pro osoby zdravotně postižené
- podpora zaměstnanecké rekvalifikace pro udržení nebo změnu pracovního uplatnění v zaměstnavatelské organizaci

2. V oblasti vytvoření předpokladů k pracovnímu uplatnění nebo obnovení pracovních dovedností :

- společensky účelná pracovní místa
- veřejně prospěšné práce
- chráněné dílny a pracoviště.

Služby zaměstnanosti pro pracovní uplatnění této skupiny občanů často kombinují několik nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti pro jednotlivé uchazeče o zaměstnání.

Všechny úřady práce zabezpečují a vyhodnocují každoročně tyto aktivity, které orientují na potřeby trhu práce, vycházející z monitoringu bez ohledu na to, jedná-li se o příslušníky romské komunity nebo ne.

Systém motivace zaměstnavatelů k zaměstnávání této skupiny a jeho efektivita závisí především na míře rozvoje ekonomiky, ochoty potenciální pracovní síly pracovat a současně si zvyšovat nezbytnou kvalifikaci a napětím mezi jednotlivými skupinami obyvatelstva.

Metodické vedení romských poradců okresních úřadů a romských asistentů

MPSV zpracovalo materiál a předalo k připomínkám MV ČR a zmocněnci vlády pro lidská práva. Učinilo tak s vědomím, že nejsou vyřešeny dvě podstatné otázky, totiž kdo bude garantovat praktickou realizaci výsledné koncepce a jakým způsobem bude celý systém metodického vedení financován. K vyřešení těchto otázek proto navrhlo a následně svolalo jednání na úrovni ředitelů odborů MPSV a MV a zástupce zmocněnce vlády pro lidská práva.

Toto jednání se uskutečnilo 16.10.2000 a byl zde dohodnut další postup při řešení těchto otázek a způsob dopracování materiálu. Bylo dohodnuto, že pod vedením Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity budou práce dokončeny tak, aby výsledný materiál byl předložen vládě do 28.2.2001. Tak se ovšem nestalo a jediným místem pro další pozitivní vývoj pro dokončení metodiky je využití pravidelného celostátního setkání ve Velkých Karlovicích.

Metodický postup řešení problémů spojených s bydlením občanů, kteří nedodrží závazky vyplývající z nájemního vztahu

MPSV zpracovalo Komentář č. 5/2000 „Metodický postup při sociální práci se skupinou neplatičů nájemného a úhrady za plnění poskytovaná v souvislosti s užíváním bytu (ceny služeb a energií)“. Jde o doporučený postup zabývající se jednak prevencí vzniku problému neplatičů a jednak postupem řešení tohoto sociálního problému v případech, kdy již nastal. Materiál byl rozeslán regionálním pracovištím MPSV a magistrátům měst s žádostí o

předání okresním úřadům a jejich prostřednictvím dalším úřadům, které by jej mohly využít, tzn. včetně městských a obecních úřadů. Současně byl tento komentář publikován ve Zpravodaji MPSV č. 3/2000.

4. Existují ve Vašem resortu projekty, zaměřené speciálně pro Romy (jiné etnické menšiny)?

Úřady práce ve svých regionech uskutečňují projekt pod obecně zažitým názvem „Šance“. Každý Úřad práce projekt naplňuje dle aktuální potřeby regionu. Jedná se o čtyři typy projektu:

MOST – alternativní flexibilní projekt, řešící problematiku integrace mladistvých do společnosti, zpracovaný v rámci česko – britské spolupráce a přizpůsobený našim podmínkám.

ŠANCE – program k pracovní integraci mládeže

ROMSTART - specifický vzdělávací program k zaměstnanosti obtížně umístitelných uchazečů o zaměstnání, který lze realizovat v rámci stávajících projektů typu Most a Šance, případně i samostatně.

TRÉNINK - modulový kurz vzdělávání pracovníků služeb zaměstnanosti pro práci s osobami obtížně umístitelných na trhu práce a společensky nepřizpůsobenými, se zřetelem na romskou populaci.

Závěrečné zprávy jsou na jednotlivých Úřadech práce a jsou výchozím materiálem pro tvorbu plánu aktivní politiky zaměstnanosti.

5. Další činnost na tomto poli - grantová politika, dotace, podpora sdružení, spolupráce s nevládním sektorem

Ministerstvo práce a sociálních věcí se účastní na práci konzultační skupiny složené ze zástupců dárců, kteří podporují integraci romské komunity. Cílem této skupiny je zprostředkování informací o jednotlivých projektech, o typech podporovaných aktivit, o zdrojích finančních prostředků, o pravidlech žádostí o dotace a vyloučení možného dublování při financování projektů. Členy jsou nevládní organizace, zahraniční partneři a státní orgány.

MPSV se účastní práce Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity a současně je aktivním členem Rady vlády pro lidská práva.

DOTAČNÍ ŘÍZENÍ MPSV V ROCE 2001

V zájmu zabezpečení činností nestátních neziskových subjektů vyhlásilo MPSV v tisku i prostřednictvím internetu v červenci roku 2000 dotační řízení na poskytnutí dotace ze státního rozpočtu na rok 2001 pro občanská sdružení, humanitární organizace církví, obecně prospěšné společnosti a fyzické osoby (dále jen NNO). V souladu s hlavními oblastmi státní dotační politiky vůči nestátním neziskovým organizacím podle usnesení vlády č. 260 ze dne 15. března 2000 byl vyhlášen program pro nestátní neziskové subjekty s názvem „*Program rozvoje sociálních služeb na poskytování sociálních služeb občanům v sociální nouzi*“. Stejným usnesením pro rok 2001 vydala vláda závazný formulář žádosti o poskytování dotací ze státního rozpočtu (dále žádost). MPSV tuto obecnou část doplnilo a požadovalo vyplnění dalších částí, zejména popisu projektu a příloh (rozpočet projektu, údaje o zaměstnancích apod.)

Na realizaci jednotlivých projektů NNO bylo pro dotační řízení na rok 2001 požádáno o vyčlenění 750 000 000 Kč v rozpočtové kapitole resortu MPSV, včetně finančních prostředků na technickou obnovu investičního majetku NNO. Dále bylo v souvislosti s přijetím nových rozpočtových pravidel, které v roce 2001 neumožní okresním úřadům

poskytovat finanční prostředky NNO, požádáno o dalších 300 000 000 Kč na zajištění činnosti v oblasti sociálních služeb, která by jinak zůstala finančně z výše uvedeného důvodu nepokryta. Vláda návrh MPSV schválila a v současné době je v návrhu zákona o státním rozpočtu navržena v ukazateli na dotace nestátním subjektům částka 1 050 000 000 Kč.

MPSV ČR V rámci dotačního řízení pro rok 2001 obdrželo 932 žádostí o poskytnutí dotace ze státního rozpočtu. V zájmu kvalitního posouzení přistoupilo MPSV k vyhlášení veřejné zakázky podle zákona č. 199/1994 Sb. na odborné posouzení žádostí. Veřejná zakázka byla uzavřena koncem září 2000. Vybrán byl Národní vzdělávací fond se kterým byla uzavřena smlouva na zajištění personálně technického zázemí vyhodnocování projektů - žádostí pro rok 2001.

6. Víte o projevech diskriminace Romů, příp. jiných etnických menšin v okruhu působnosti Vašeho resortu?

Pokud se týká projevů diskriminace Romů, příp. jiných etnických menšin, nebyl zatím podán ministerstvu žádný podnět k šetření.

7. Pokud v rámci resortu existují výzkumné ústavy - co bylo k dané problematice zpracováno?

Výzkum pro potřeby ministerstva práce a sociálních věcí zajišťuje Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. Z přehledu projektů výzkumu a vývoje vybíráme ty, které s danou problematikou souvisejí:

Nezaměstnanost problémových skupin obyvatelstva v ČR a možnosti zaměstnání při kumulaci hendikepů na trhu práce

nositel projektu: Ekonomicko správní fakulta Masarykovy univerzity, Brno

odborný garant: Ing. J. Čarský

stav řešení: projekt ukončen 12/94

Výdaje na bydlení podle typů domácností v různých formách bydlení

nositel projektu: Sociologický ústav AV ČR, Praha

odborný garant: Ing. E. Holánová

stav řešení: projekt ukončen 06/94

Role sociálního pracovníka v měnících se podmínkách

nositel projektu: Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity, Brno

odborný garant: Ing. L. Průša, CSc.

stav řešení: projekt ukončen 09/95

Psychické zatížení pracovníků úřadů práce při zprostředkování zaměstnání

nositel projektu: Hygienická stanice hl.m.Prahy

odborný garant: Ing. J. Kasnar, CSc.

stav řešení: projekt ukončen 03/96

Obraz chudoby a chudých v očích veřejnosti

nositel projektu: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

odborný garant: Ing. L. Průša, CSc.
stav řešení: projekt ukončen 11/95

Vybavení obcí, měst a územních celků službami sociální pomoci

nositel projektu: SOCIOKLUB, Praha
odborný garant: Ing. L. Průša, CSc.
stav řešení: projekt ukončen 10/96

Principy a metody poradenské činnosti na úřadech práce

nositel projektu: DHV CR, Ostrava
odborný garant: PhDr. M. Kostka
stav řešení: projekt ukončen 12/96

Rozdělení domácností podle výše jejich příjmů

nositel projektu: SOCIOKLUB, Praha
odborný garant: Ing. E. Holánová
stav řešení: projekt ukončen 12/96

Zaměstnávání cizinců

nositel projektu: VÚPSV, Praha
odborný garant: Ing. J. Kasnar, CSc.
stav řešení: projekt ukončen 12/96

Sociálně-ekonomická motivace na trhu práce k zaměstnávání osob z nízkopříjmových skupin ekonomicky aktivního obyvatelstva v produktivním věku

nositel projektu: VÚPSV, Praha
odborný garant: Ing. J. Kasnar, CSc.
stav řešení: projekt ukončen 05/97

Analýza optimální velikosti pěstounské rodiny a zařízení pro výkon pěstounské péče

nositel projektu: SOCIOKLUB, Praha
odborný garant: Ing. M. Kudlová
stav řešení: projekt ukončen 10/97

Problémy soužití romské minority a majoritní populace v kontextu sociální politiky

nositel projektu: SOCIOKLUB, Praha
odborný garant: Ing. M. Kudlová
stav řešení: projekt ukončen 11/98

Nižší příjmové skupiny obyvatelstva a možné ovlivňování jejich příjmových zdrojů se zvláštním zřetelem na nejnižší úroveň mezd a příjmy z jednotlivých systémů sociálního zabezpečení

nositel projektu: VÚPSV, Praha
odborný garant: Ing. E. Holánová
stav řešení: projekt ukončen 11/98

7.3. Ministerstvo vnitra ČR

1. Jaké právní normy se ve Vašem resortu daného problému týkají, uveďte na základě jakých základních zákonných i podzákonných norem postupujete

Žádný z obecně závazných předpisů, jejichž gestorem je ministerstvo vnitra, neřeší speciálně problematiku integrace Romů, případně dalších etnických menšin do společnosti. Ministerstvo vnitra na základě usnesení vlády č. 279/1999 ke „Koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti“ dbá při přípravě právních předpisů na odstraňování případných rozporů stávající právní úpravy s Listinou základních práv a svobod a s Mezinárodní úmluvou o odstranění všech forem rasové diskriminace.

Prověрка právních předpisů v gesci ministerstva vnitra, provedená na základě předchozích usnesení vlády k této problematice, ukázala, že stávající právní předpisy v dané oblasti regulace společenských vztahů, jejichž gestorem je MV, zaručují práva a svobody každého bez rozdílu a nejsou proto v rozporu s čl. 3 Listiny základních práv a svobod.

V obecné rovině se ministerstvo vnitra a Policie ČR řídí především příslušnými ustanoveními zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, podle zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, podle zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, podle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů a podle zákona č. 71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád).

Při plnění úkolů souvisejících s pobytem cizinců na území ČR je postupováno podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu a zejména podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů.

Oblast služebního poměru příslušníka policie a pracovněprávního vztahu zaměstnanců policie je upravena v zákoně č. 186/1992 Sb., o služebním poměru příslušníků Policie ČR, ve znění pozdějších předpisů, a zákonem č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů. Tyto předpisy mají vztah k přijímání národnostních menšin k Policii ČR (viz dále).

Z podzákonných norem, které jsou vyjádřeny především usneseními vlády a interními nařízeními lze v této souvislosti jmenovat:

Usnesení vlády ze dne 29. října 1997 č. 686 ke „Zprávě o situaci romské komunity v České republice a opatřeních vlády napomáhající její integraci ve společnosti“.

- Úkol III. 3. b) vytvářet podmínky ve spolupráci s ministrem školství, mládeže a tělovýchovy a s ministrem práce a sociálních věcí pro realizaci projektu stupňovitého vzdělávání romských poradců.
- Úkol III. 3. d) v přijímacím řízení uchazečů o práci v Policii České republiky důsledně zjišťovat sklony k predsudkům, zejména rasovým a uchazeče s náklonností k rasistickým projevům odmítat.
- Úkol III. 3. e) zajistit maximální přístup romským uchazečům ke studiu na středních policejních školách, při splnění podmínek přijímacího řízení k Policii České republiky; pro tyto uchazeče zajistit kurs ke studiu na těchto školách.
- Úkol III. 3. f) provádět kontrolu, zda občanská sdružení nevyvíjejí činnost propagující rasovou nesnášenlivost, fašismus a národnostní nesnášenlivost, v kladném případě je

vyzvat, aby od takovéto činnosti upustila; jestliže sdružení v takovéto činnosti pokračují, rozpustit je.

- Úkol III. 3. g) uvolnit z Komplexního součinnostního programu prevence kriminality a prevence drogových závislostí na místní úrovni podle aktuálních potřeb finanční prostředky na doplňkové programy pro romskou komunitu.

Usnesení vlády ze dne 14. července 1999 č.720 ke „*Zprávě o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických skupin a o aktivitách extremistických uskupení na území České republiky v roce 1998*“.

- Úkol 4) průběžně sledovat situaci a trendy vývoje extremismu v České republice a ve světě se zvýšeným důrazem na státy sousedící s Českou republikou. Úkol byl uložen ministru vnitra ve spolupráci s ředitelem BIS.
- Úkol 6) v rámci jednání na mezinárodní úrovni zajišťovat dostatečnou informovanost zahraničních partnerů o opatřeních přijímaných vládou, Ministerstvem vnitra a Policií České republiky k postihu rasově, národnostně či jinak extremisticky motivované trestné činnosti a o snaze eliminovat veškeré projevy rasové diskriminace ve společnosti. Úkol byl uložen ministru zahraničních věcí ve spolupráci s ministrem vnitra.

Usnesení vlády ze dne 28. července 1999 č. 789 o „*Opatřeních proti hnutím směřujícím k potlačení práv a svobod občanů*“.

- Úkol 2. c) zabezpečit, aby Policie České republiky formou metodických zaměstnání a seminářů zvyšovala odbornost svých příslušníků, s důrazem na příslušníky pořádkové policie, a jejich schopnost rozpoznávat trestné činy a přestupky spáchané ke škodě jiného pro jeho národnost, rasu, původ, politické smýšlení nebo náboženské vyznání, a snižovala tak možnou bagatelizaci této kriminality při prvním kontaktu oběti s policií, a aby o plnění tohoto úkolu podal zprávu do 31. března 2000.

Usnesení vlády ze dne 14. června 2000 č. 599 ke „*Koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti*“.

- Úkol 2. d) průběžně zařazovat výzkum romské problematiky mezi významné výzkumy resortu.

Usnesení vlády ze dne 12. července 2000 č. 684 ke „*Zprávě o problematice extremismu na území České republiky v roce 1999*“

- Úkol 2) v rámci Zprávy o problematice extremismu na území ČR předkládat souhrnnou informaci o poznatcích k občanským sdružením, politickým stranám a politickým hnutím a k jiným organizacím registrovaným u Ministerstva vnitra, případně u Ministerstva kultury v souvislosti s jejichž činností došlo k extremistickým projevům nebo jejichž činnost je přímo v rozporu se zákony.

Usnesení vlády ze dne 11. prosince 2000 č. 1266 k realizaci „*Zásad koncepce integrace cizinců na území ČR a o návrhu Koncepce integrace cizinců na území ČR*“.

Interní akty :

- Byl zrušen Rozkaz ministra vnitra č. 39 ze dne 13. června 1995. Nahradil jej **Pokyn ministra vnitra č. 33 ze dne 30. dubna 1999** ke zvýšení postihu a prevence trestných činů a přestupků s rasistickým či jiným extremistickým podtextem.
- Byl zrušen Závazný pokyn policejního prezidenta č. 16/1995 a byl nahrazen **Závazným pokynem policejního prezidenta č. 70 ze dne 23. června 1999**, kterým se upravuje činnost příslušníků Policie České republiky na úseku boje proti extremistické kriminalitě.
- V rámci Úřadu vyšetřování pro ČR byl zrušen pokyn ředitele úřadu č. 2 ze dne 23. května 1995, který nahradil **Pokyn ředitele úřadu č. 1** ze dne 1. června 1999, kterým se stanoví organizace vyšetřování rasově motivované trestné činnosti.

Tyto nové interní akty řízení, zabezpečující opatření k eliminaci extremistických postojů, zohlednily čtyřleté zkušenosti z práce na úseku extremistické kriminality, všestranně a systémově zabezpečily práci na problematice extremismu. V roce 1999 se prosadila účinnost opatření přijatých usnesením vlády 720/1999, která zůstávají v platnosti i na další období.

2. Které instituce v kompetenci Vašeho resortu se na uvedených aktivitách podílejí, jaké jsou pravomoci těchto institucí, jakým způsobem je vyhodnocována účinnost práce těchto institucí ?

Inspekce ministra vnitra v rámci své činnosti (§ 2 odst.4 zákona č.283/1991 Sb.) odhaluje rasově motivovanou trestnou činnost páchanou policisty a plní v tomto směru funkci policejního orgánu (§ 12 odst.1 a 2 trestního řádu).

Předmětem činnosti **odboru bezpečnostní politiky** je vnitřní bezpečnostní politika státu, tvorba koncepce v oblasti veřejného pořádku a bezpečnosti, analýza jednotlivých rizikových faktorů ohrožujících vnitřní bezpečnostní stabilitu státu, navrhování opatření k jejich řešení organizace a kontrola jejich realizace. Odbor každoročně zpracovává informaci o extremismu a bezpečnostní situaci v České republice.

Odbor vzdělávání a správy policejního školství v zajišťuje A) vysokoškolské vzdělávání v oboru bezpečnostní služby uskutečňované v policejní akademii ČR, středoškolské vzdělávání v oboru bezpečnostně právní činnosti uskutečňované ve středních policejních školách MV a za B) vzdělávání policistů včetně komplexního systému přípravy k výkonu povolání policistů, oblast služebních příprav policistů včetně přípravy instruktorů, vzdělávání zaměstnanců policie. V oblasti integrace Romů a odstraňování rasové diskriminace je aktivní Střední policejní škola MV v Brně a Střední policejní škola MV v Praze. Posláním **Policejní akademie ČR** je vysokoškolská příprava specialistů pro vybrané policejní a další bezpečnostní činnosti a pro výkon řídicích funkcí v policejní praxi. Akademie uskutečňuje bakalářský a magisterský studijní program v oboru bezpečnostně právní studia.

Odbor prevence kriminality plní funkci ústředního orgánu státní správy v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti při tvorbě a realizaci koncepce prevence kriminality. Zároveň plní funkci sekretariátu Republikového výboru pro prevenci kriminality. Jednou z priorit odboru je integrace romské komunity, kterou podporuje v rámci „Programu prevence kriminality na místní úrovni“. Odbor zpracovává svodná stanoviska a informace k problematice lidských práv v resortu a usiluje o zlepšení výměny informací z oblasti lidských práv mezi jednotlivými útvary resortu. Odbor neřeší individuální stížnosti občanů v oblasti lidských práv.

Odbor azylové a migrační politiky je útvarem ministerstva vnitra pro výkon vymezené působnosti v oblasti azylu, uprchlictví, vstupu, pobytu a integrace cizinců a schengenské spolupráce. Součástí jeho práce je např. integrační politika ve vztahu k azylantům a cizincům a příprava humanitárních programů, zastupování v soudním řízení k žalobám cizinců podaným proti rozhodnutím vydaným ve správním řízení ve věci azylu, správního vyhoštění, prodloužení víza k pobytu nad 90 dní, nepovolení a zrušení pobytu. Při realizaci politiky státu v oblasti integrace cizinců na území ČR hraje důležitou koordinační a odbornou roli poradní orgán ministra vnitra - Komise ministra vnitra pro přípravu a realizaci politiky vlády ČR v oblasti integrace cizinců a rozvoje vztahů mezi komunitami - složený se zástupců jednotlivých ministerstev, orgánů státní správy a územní samosprávy, zaměstnavatelských a zaměstnaneckých odborových organizací, akademické obce a nevládních organizací.

Správa uprchlických zařízení MV spravuje a provozuje přijímací a pobytová střediska a zabezpečuje v nich poskytování ubytovacích služeb, zdravotnickou, hygienickou a epidemiologickou péči, stravovací služby a sociální a další s tím související služby, dále pak spravuje a provozuje integrační azylová střediska pro azylanty. Z výše uvedeného vyplývá, že Správa uprchlických zařízení MV nezajišťuje integraci účastníků řízení o udělení azylu do společnosti a na integraci se podílí pouze částečně u azylantů ubytovaných v integračních azylových střediscích.

Odbor pro místní správu v rámci své činnosti zajišťuje především návrhy na stanovení počtu zaměstnanců a objem prostředků na platy okresních úřadů a jejich organizačních složek, vyjadřuje se k návrhům organizační struktury okresních úřadů, vykonává dozor nad zákonností při výkonu samostatné působnosti orgány územních samospráv, plní úkoly odvolacího orgánu vůči rozhodnutím vydaným přednosty okresních úřadů a vůči rozhodnutím o uložení pokut v samostatné působnosti dle zákonů o krajích a o hl. m. Praze, připravuje věcné návrhy řešení právních předpisů v oblasti místních záležitostí veřejného pořádku zabezpečovaných obecní policií, kontroluje dodržování usnesení a opatření vlády v činnosti příslušných orgánů kraje a okresních úřadů, provádí mimořádné kontroly a navrhuje opatření k zjištěným nedostatkům, eviduje a řeší stížnosti na krajské úřady, přednosty a zaměstnance okresních úřadů, vyřizuje petice a jiná podání.

Předmětem činnosti **odboru všeobecné správy** je především oblast státního občanství, sdružování a shromažďování občanů, územního členění státu a plnění úkolů ve věcech přestupků a jiných správních deliktů, k nimž došlo na úsecích náležejících do jeho působnosti a těch přestupků, k jejichž projednání jsou příslušné obce nebo okresní úřady a není stanoven ústřední správní úřad, do jehož působnosti náleží úsek státní správy, na němž došlo k porušení povinnosti zakládající přestupek.

Odbor pro reformu veřejné správy připravuje a koordinuje postup změn v uspořádání a způsobu fungování veřejné správy, tedy státní správy i samosprávy. Odbor zajišťuje koncepci reformy a věcné záměry zákonů, které souvisejí s reformou veřejné správy a odpovídá za organizačních a materiálních podmínky realizace reformy i za sladění celkového obsahu reformy s požadavky souvisejícími s naším vstupem do Evropské unie.

Policie ČR

Cíleně se problematikou odhalování, dokumentování a usvědčování pachatelů extremistické kriminality zabývají **specializovaní policisté služby kriminální policie** na úrovni policejního prezidia (Kriminální úřad), ředitelství správ krajů a okresních (městských) ředitelství. Každý trestný čin s rasovým nebo extremistickým podtextem, kde není znám pachatel, je šetřen jako tzv. sledovaný případ, tzn. že je mu věnována maximální pozornost.

Obecně lze říci, že činnost **Policie ČR je řízena centrálně**, přičemž v odborných činnostech je využíván přístup metodického řízení, poskytování speciálních služeb (informace, servis, vzdělání, zahraniční zkušenosti apod.). **Vyhodnocování** je prováděno v rámci kontrolní činnosti na úrovni všech stupňů vyhodnocováním stavu kriminality a její objasňenosti. Exaktním měřítkem je kriminální statistika, analýza veřejného mínění (ve vztahu k extremistické kriminalitě) a samotná bezpečnostní situace v regionech.

Oddělení kontroly a stížností Policie ČR je kontrolním útvarům policie se všeobecnou působností. Zabývá se specializovanou vnitřní kontrolou výkonu služby, vyřizuje petice, stížnosti, oznámení a jiná podání směřující na příslušníky nebo útvary Policie České republiky v souladu se zákonem č. 85/1990 Sb.

Úřad vyšetřování Policie ČR

Útvary vyšetřování zřizuje a řídí Ministerstvo vnitra. Jejich organizační celky, v rámci stanovené systematizace pracovních míst, zřizuje ředitel Úřadu vyšetřování pro Českou republiku. **Úřady vyšetřování jsou samostatnými orgány a nemají s ostatními útvary policie vztahy nadřízenosti a podřízenosti.** Úřady vyšetřování jsou spojovacím článkem mezi policií a státním zastupitelstvím, které vystupuje před soudy, jako státní žalobce. Společně se podílejí na odstraňování zločinnosti na našem území. Územní působnost těchto útvarů se zpravidla shoduje s působností příslušných orgánů státního zastupitelství. Cílem vyšetřování je objasnění všech okolností trestného činu a shromáždění všech důkazů před soudním projednáváním.

3. Jakými dalšími postupy je v okruhu působnosti Vašeho resortu podporována integrace Romů a dalších etnických menšin do společnosti a odstraňování rasové diskriminace. Jakým způsobem je vyhodnocována účinnost používaných postupů:

- *které z těchto postupů je možno považovat za účinné a proč*
- *které z těchto postupů by bylo třeba pozměnit, aby byly účinné, v jakém směru*

Integrace cizinců

V oblasti integrace cizinců v ČR byly ve spolupráci s okresními úřady pořádány "kulaté stoly" zaměřené na problematiku cizinců, jejich integraci a vztahy mezi komunitami v daném regionu (Mladá Boleslav, Karviná, Česká Lípa, Brno). Rovněž jsou připravovány pokyny ke zřízení a činnosti okresních poradních orgánů pro otázky integrace cizinců, které budou zřizovány při okresních úřadech jako partneři státní správy při řešení otázek spojených s realizací koncepce integrace cizinců, později i s migrací v daném regionu.

V roce 2001 je připravováno vydání sborníku studií k problematice integrace cizinců na území ČR a k problematice některých cizineckých komunit.

Výsledkem spolupráce jednotlivých resortů bude v závěru roku 2001 koncepční materiál **Informace o zkušenostech se zaváděním Koncepce integrace cizinců na území ČR**, který bude ministrem vnitra předložen pro jednání schůze vlády do 30. listopadu 2001.

Projekty realizované v souvislosti s plněním koncepce integrace cizinců v roce 2000 byly zaměřené zejména na podporu větší informovanosti odborné i laické veřejnosti o dané problematice, monitorování postojů české veřejnosti a na rozvoj právních a sociálních poradenských služeb pro cizince ve vybraných lokalitách. Byly zajišťovány nestátními právními subjekty v rámci možností ve spolupráci s příslušnými orgány územní samosprávy. Studie cizineckých komunit na území ČR, např. studie vybraných významných cizineckých komunit, mapují zejména pobytové a sociální podmínky těchto skupin ve vybraných lokalitách (např. Ukrajinci, Rusové, Číňané, Vietnamci). Projekty, popř. studie speciálně zaměřené na příslušníky romské komunity, nebyly vzhledem k odlišným cílovým skupinám koncepce integrace cizinců realizovány.

Správa uprchlických zařízení rozvíjí aktivity, které směřují k adaptaci účastníků azylového řízení na podmínky azylových zařízení a na prevenci konfliktních situací uvnitř zařízení i v okolí lokalitách. Prioritou těchto aktivit je vytváření podmínek pro klidné soužití jednotlivých etnik, psychosociální poradenství a podpora volnočasových aktivit účastníků řízení o udělení azylu. Stále větší význam získává spolupráce s nevládním sektorem, která umožňuje vzájemnou lepší a účelnější koordinaci aktivit a pružnější reakci na aktuální problémy v azylových zařízeních souvisejících například s rozdělením rodin nebo se zvýšeným počtem mladých mužů.

Zaměstnanci uprchlických zařízení absolvují vzdělávání zaměřené na poznání kultur, jazyka a socio-politického prostředí v zemích původu emigrantů. Pro tyto účely se vydávají „Příručky o zemích původu“.

Aktivity jsou zaměřeny i na vnější prostředí azylových zařízení, informují obyvatele o kultuře emigrantů a důvodech jejich emigrace. Cílem je bezkonfliktní soužití uprchlíků a místních občanů a rozšiřování povědomí českých občanů o uprchlické problematice. Jsou pořádány dny otevřených dveří, společné kulturní a sportovní akce přístupné široké veřejnosti (s častou spoluprací nevládního sektoru), navazuje a prohlubuje se spolupráce se školami, kde jsou podávány informace o problematice uprchlictví a studenti různých typů škol mohou vykonávat v azylových zařízeních praxe.

Každému azylantovi je učiněna nabídka zařazení do státního integračního programu, který realizuje odbor azylové a migrační politiky MV. Jedná se především o nabídku podporovaného bydlení a o výuku českého jazyka.

Romští poradci

Integrace Romů a dalších etnických menšin je podporována prací romských poradců a romských asistentů na všech 73 okresních úřadech a magistrátech měst Praha, Brno, Ostrava a Plzeň. O činnosti romských poradců a asistentů byla informována vláda ČR materiálem „*Zpráva o působení romských poradců na okresních úřadech*“, kterou vláda přijala usnesením č. 1052/2000 (viz příloha č. 6)

Ministerstvo vnitra se podílelo na vypracování koncepce stupňovitého vzdělávání romských asistentů a romských poradců, i když je tato oblast především v kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva práce a sociálních věcí. Vzdělávání kontinuálně pokračuje, do jeho realizace byly zapojeny např. tyto instituce:

Evangelická akademie - vyšší odborná škola sociálně právní, střední sociální škola Praha, Univerzita Palackého Olomouc, střední pedagogická škola Krnov, střední škola sociálně právní Kolín, Institut pro místní správu MV a další.

Gesci za metodické vedení romských poradců převzala Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity.

Ministerstvo vnitra, na základě úkolu č. 2 c) z usnesení č. 599/2000, připravilo materiál pro jednání vlády „*Návrh na zřízení funkce koordinátora romských poradců při vyšších územních samosprávných celcích*“. Záměrem uvedeného materiálu je vytvořit legislativní a institucionální podmínky pro další činnost romských poradců působících v současné době při okresních úřadech a dotvoření systému zřízením funkce romského koordinátora při krajských úřadech, a to především v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů a přenosem jejich působnosti na územní orgány samosprávy. Uvedený postup by měl eliminovat nebezpečí rozpadu vytvořeného systému poradců, jeho zachování a institucionální dotvoření v zájmu vytvoření odpovídajících podmínek pro aplikaci politiky vlády v oblasti integrace romské komunity.

Vzdělávání

V odstraňování rasových tendencí u policistů a v jejich vzdělávání hraje důležitou roli **Policejní akademie ČR**, která do své vzdělávací a výchovné činnosti zahrnuje ve zvýšeném rozsahu témata:

- **integrace Romů a dalších etnických skupin do společnosti,**
- **odstraňování rasové diskriminace,**
- **projevy rasové nesnášenlivosti a jejich účinný postih.**

Protože absolventi Policejní akademie ČR budou pracovat v řídicích funkcích a jako specialisté na odpovědných funkčních místech, lze předpokládat, že jejich prostřednictvím se dosáhne výrazného multiplikačního efektu, a že školou předávané vědomosti a postoje naleznou uplatnění též v policejní praxi. Uvedená témata jsou zařazena do obsahu výuky v bakalářském i magisterském studijním programu zejména u těchto předmětů: politologie (v rozsahu cca 10 hodin), sociologie (cca 4), filozofie (cca 6), policejní psychologie (cca 14), ústavní právo a státověda (cca 6), kriminologie (6), kriminalistika (4), trestní právo (4). Tuto výuku absolvují povinně všichni studenti PA ČR. Navíc je tato problematika obsažena ve výběrovém předmětu "Lidská práva a policie".

Pro pracovníky policejní praxe pořádá Policejní akademie ČR kurzy celoživotního vzdělávání: Rasismus u nás (1999), Pravicový extremismus (2000), Extremismus (2001).

Poznatky z pedagogického procesu nasvědčují tomu, že **v posledních letech dochází k pozitivnímu obratu ve smýšlení studentů. Nejsou prezentovány zjevné projevy rasových předsudků, naopak zvyšuje se jejich porozumění pro angažovanou účast na programech integrace Romů a dalších menšin do společnosti.**

Na Střední policejní škole Ministerstva vnitra v Praze probíhá již druhým rokem tzv. „Protirasistický program“. V rámci předmětů pořádková služba, právo, policejní deontologie a aplikovaná psychologie pro posluchače Základní odborné přípravy, a pro žáky čtyřletého studijního oboru "Bezpečnostně právní činnost" také v rámci společenských věd, jsou zařazovány speciální přednášky týkající se problematiky extremismu, např. „Výtržnictví s

rasovým podtextem“, „Netolerance, extremismus, rasismus“ ap. Celková dotace je cca 40 vyučovacích hodin jak pro posluchače základní odborné přípravy tak pro žáky čtyřletého studia a počet hodin je navýšen o jednorázové přednášky a besedy s odborníky.

Dále se ve **Střední policejní škole Ministerstva vnitra v Praze** ve spolupráci s Helsinským výborem realizuje projekt „**Sousedé**“, jehož smyslem je rozvíjet toleranci k příslušníkům jiných národů a ve spolupráci s Holandským helsinským výborem a LSOP (Duch National Police Selection and Training Institute) se zřizuje **Profesní informační a dokumentační středisko pro výchovu k lidským právům**.

Ministerstvo vnitra zpracovalo zprávu s názvem „Informace o konkrétních vzdělávacích akcích policistů za účelem odstraňování jejich rasistických a xenofobních předsudků“, kterou vláda vzala na vědomí na svém 23. zasedání dne 7. června 2000 (pod č. j. 672/00).

Pravidelně jednou za rok je **Úřadem vyšetřování pro ČR** pořádán odborný seminář k problematice extremismu a rasově motivované trestné činnosti za účasti specialistů vyšetřovatelů, pracovníků kriminální policie a státních zástupců. Předmětem pořádaných seminářů je seznamovat uvedené pracovníky s nejnovějšími poznatky z této oblasti a ujednání postupu jednotlivých orgánů činných v trestním řízení při objasňování rasově motivované trestné činnosti. Semináře jsou i zaměřeny na problematiku začleňování romské komunity do společnosti.

Extremismus

Ministerstvo vnitra každoročně zpracovává a předkládá vládě zprávu o extremistických projevech a trestné činnosti s rasovým motivem za kalendářní rok. „**Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 1999**“ byla schválena usnesením vlády č.684/2000 (viz příloha č.2) Zpráva byla vypracována v souladu s návrhem na nové pojetí materiálu, obsaženým ve zprávě za rok 1998, schválené usnesením vlády ČR č. 720/1999.) Byl položen důraz na větší otevřenost Zprávy a na širší záběr sledované problematiky. Na rozdíl od předchozích zpráv, jsou zde uvedena jmenovitě některá občanská sdružení nebo politické strany, u nichž mají příslušné státní orgány důvody domnívat se, že některé jejich aktivity lze spojovat s extremismem, intolerancí a rasismus nevyjímaje.

Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2000 nebyla ministrem vnitra vládě v době zpracování našeho úkolu (říjen 2001) vládě předložena.

Další materiály, které mají souvislost s extremismem:

- „**Souhrnná informace k subjektům oficiálně registrovaným u Ministerstva vnitra, jejichž činnost je v rozporu se zákony, podle nichž byly registrovány**“ (přijato usnesením vlády č. 384/2000)
- „**Analýza regionů (lokalit) nejvíce zatížených trestnou činností s extremistickým podtextem**“ (vláda vzala na vědomí na svém zasedání dne 19. dubna 2000)
- „**Informace o vyhodnocení trestních věcí, v nichž byl veden útok na národ, národnost nebo rasu či příslušnost k nim, anebo hlásáním národnostní nebo rasové zášti od 1. ledna 1996, včetně informace o vyhodnocení věcí, kdy obětí či pachatelem takového útoku měl být podle zjištěných skutečností Rom, pokud byl tento etnický údaj sledován**“ (materiál byl

zpracován na základě usnesení vlády č. 599/2000 ke „Koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti“, a členové vlády jej vzali na vědomí dne 15. listopadu 2000.

Ve dnech 13. - 14. března 2001 se v gesci Odboru bezpečnostní politiky MV uskutečnil „Seminář k boji proti rasismu, xenofobii a extremismu a k roli a metodám policie“ na úrovni Visegrádské čtyřky.

Policie ČR

Policejní prezident uložil ředitelům služeb policie s celostátní působností, vedoucím organizačních článků Policejního prezidia a ředitelům krajských správ:

- zabezpečit prokazatelné školení v závazných pokynech policejního presidenta, které upravují vztah policie k extremisticky orientovaným trestným činům a ochrana občanů před projevy takto motivované trestné činnosti,
- zařadit problematiku extremismu do procesu zvyšování právního vědomí příslušníků policie,
- spolupracovat s Úřadem vyšetřování Policie ČR při tvorbě metodických a výukových zaměstnání,
- zajistit implementaci požadavků z policejní praxe do osnov policejních škol,
- vést aktualizovanou databázi mezinárodních vzdělávacích aktivit a zajišťovat na nich účast odpovědných policistů.

Úřad vyšetřování Policie ČR

K odstranění případného diferencovaného přístupu k Romům a ke sjednocení postupu v trestním řízení, kde vystupuje rasový nebo diskriminační prvek, byla na základě Pokynu ministra vnitra č. 33 ze dne 30. dubna 1999, vydána Sbirka interních aktů řízení - **pokyn ředitele Úřadu vyšetřování pro ČR č. 1**, kterým se stanoví organizace vyšetřování rasově motivované trestné činnosti.

Každoročně je pověřeným pracovníkem Úřadu vyšetřování pro ČR zpracována podkladová zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií. Nedílnou součástí těchto podkladových materiálů je i přehled všech vyšetřovaných případů rasově motivované trestné činnosti, spáchaných v příslušném roce na území České republiky.

Priorita Úřadu vyšetřování Policie ČR pro další období bude v posuzování trestní odpovědnosti hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů. Tento úkol vyplývá ze situace, kdy v roce 2000 přetrvával výrazný posun směřující ke skrytým formám páchaní rasově motivovaných útoků v případech šíření rasové a národnostní nesnášenlivosti pomocí tiskovin. Zastírání rasového motivu je patrné v samizdatech, ve kterých přímé, otevřené útoky mizí a jsou nahrazovány dvojsmyslnými texty, vkládáním dovětek do historických a beletristických děl apod. Tyto skutečnosti se odrážejí i v dokazování trestné činnosti, které se stává mnohem náročnější a rozsáhlejší a jeho délka negativně působí na výchovný účinek trestu. V současné době se již vyšetřování těchto trestných činů neobejde bez znaleckých posudků z politologie, historie nebo sociologie.

Úřad vyšetřování pro ČR považuje současnou právní úpravu rasově motivované trestné činnosti za dostatečnou. Problémy vznikají spíše v nedostatečné výkladové praxi a v částečné neznalosti orgánů činných v trestním řízení. V průběhu roku 2001 se mohou ve

zvýšené míře vyskytnout problémy zejména ve výkladové části, a to v souvislosti s přijatým zákonem č. 405/2000 Sb., novelizace trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů, který novelizuje ustanovení §§ 260 a 261 trestního zákona a vkládá nové skutkové podstaty trestných činů postihující rasové a xenofobní projevy.

Registrovaná sdružení vyvíjející protiprávní činnost

Je prováděna kontrola, zda občanská sdružení nevyvíjejí činnost propagující rasovou nesnášenlivost, fašismus a národnostní nesnášenlivost. V kladném případě je sdružení vyzváno, aby od takovéto činnosti upustilo; jestliže sdružení v takovéto činnosti pokračuje, ministerstvo vnitra jej rozpustí. Policie ČR průběžně poskytuje odboru všeobecné správy MV veškeré řádně zadokumentované poznatky o rozporu činnosti občanských sdružení se zákonem a dále v rámci Pokynu ministra vnitra č. 33/1999, který stanoví povinnost Úřadu vyšetřování pro ČR oznamovat průběžně odboru všeobecné správy MV zahájení a ukončení přípravného řízení ve věcech, kde se trestná činnost s prvky extremismu prokazovaná obviněným váže na jejich aktivity ve sdruženích registrovaných u Ministerstva vnitra.

V roce 1999 bylo vyvíjení nedovolené činnosti shledáno v případě registrovaných občanských sdružení **Vlastenecká fronta a Národní aliance**. Ministerstvo vnitra uplatnilo postup podle § 12 odst. 3 písm. c) zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů a vyzvalo je, aby od uvedené činnosti upustila. Vzhledem k tomu, že obě občanská sdružení reagovala na výzvu Ministerstva vnitra pozitivně (upustila od své činnosti), nebyly dány důvody pro uplatnění dalšího postupu ve smyslu § 12 odst. 3 citovaného zákona.

Poté, co byl v únoru 2000 Policií ČR zadržen a obviněn z podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů zemský vedoucí Národní aliance V. Skoupý, který tímto dle názoru Ministerstva vnitra prezentoval ideová východiska Národní aliance, jež byla v rozporu s Ústavou ČR a platnými zákony, **rozhodlo Ministerstvo vnitra dne 31. března 2000 o rozpuštění Národní aliance**. Národní aliance podala proti rozhodnutí opravný prostředek k Nejvyššímu soudu ČR, který ve věci dosud pravomocně nerozhodl.

Rasistické tendence u policistů

Přijímací řízení, které podstupují uchazeči o práci v Policii ČR, je kromě dosud používaných psychologických testů zaměřených na zjištění osobnostního profilu uchazeče a vyloučení uchazečů se sklony k rasismu, rozšířeno:

- o zkoumání charakterových vlastností, styků s kriminálním prostředím, možnosti výskytu nežádoucích projevů rasismu či xenofobie v místě bydliště uchazeče
- a o korelaci vnějších znaků (oblečení, účes apod.) a odpovědí při psychologickém zkoumání osobnosti, tendencí a motivací.

Tento posun a rozšíření ověřování osobnostního profilu uchazeče o práci v Policii ČR je v souladu s trendem zemí Evropské unie, které akcentují zkoumání nežádoucích projevů v dosavadním životě uchazeče (realizace twinningového projektu PHARE CZ 98/IB/JH/02 „Komplexní systém řízení lidských zdrojů v rámci České policie, program profesního výcviku pro příslušníky policie a pracovníky MV“). **V případě prokázání tendencí k rasismu není uchazeč o práci v policii přijat.**

Postoje, chování i jednání policistů jsou průběžně sledovány při studiu na policejních školách všech stupňů i v průběhu výkonu služby. Policisté jsou hodnoceni podle řešení

konfliktů, zvládání krizových situací a davového násilí, používání zbraní a donucovacích prostředků, při demonstracích, koncertech, setkáních extremistických skupin, fotbalových utkáních apod.

Publikační činnost

- Na základě plnění usnesení vlády č. 1266/2000 byly přeloženy do českého jazyka a distribuovány příručky Rady Evropy *Diversity and cohesion: new challenges for the integration of immigrants and minorities a Framework on integration policies* jako zásadní materiály Rady Evropy týkající se problematiky integrace cizinců.
- *Role policie v boji proti rasismu a xenofobii* - sborník přednášek a příspěvků z mezinárodního sympozia, konaného ve dnech 18. - 22. října 1999 v Konferenčním centru Štířín (česká a anglická verze).
- *Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 1999* - materiál pro jednání vlády (česká a anglická verze).
- Pro specialisty na problematiku extremismu byla jako studijní materiál přeložena *německá Bezpečnostní zpráva za rok 1999*, každoročně vydávaná Spolkovým úřadem na ochranu ústavy.
- Pro další vzdělávání policistů a pro sjednocení práce policejních orgánů a vyšetřovatelů při objasňování a dokazování rasově motivované trestné činnosti vydává Úřad vyšetřování pro ČR metodické příručky. Jedná se o publikaci *Extremismus*, která vzhledem k novým poznatkům v oblasti páchání této trestné činnosti je v roce 2001 novelizována, novým rozšířeným vydáním. Druhou pomůckou pro policisty, je publikace *Symbolika extremistických hnutí*, která zejména řeší otázku používání zástupných znaků extremistických skupin a trestní odpovědnost za používání těchto symbolů.
- *Na okraji - Romové jako objekt státní politiky*. Publikace o novodobé historii Romů, přístupu státní správy k této menšině, seznam usnesení vlády vztahujících se k této problematice.
- *Metodika realizace projektů podporujících sociálně deprivované romské komunity a vytváření pozitivních interetnických vztahů* - příručka obsahuje doporučení budoucím realizátorům tohoto typu projektů.

4. Existují ve Vašem resortu projekty, zaměřené speciálně pro Romy (jiné etnické menšiny)?

Podpora integrace romské komunity

Odbor prevence kriminality MV jako sekretariát Republikového výboru pro prevenci kriminality (Republikový výbor pro prevenci kriminality je meziresortní orgán, který byl zřízen na základě usnesení vlády č. 617/1993. Předmětem jeho činnosti je vytváření koncepce preventivní politiky na meziresortní úrovni a její konkretizace na místní úrovni. Předsedou výboru je ministr vnitra a členy výboru jsou resorty vnitra, školství, mládeže a tělovýchovy, práce a sociálních věcí, spravedlnosti, zdravotnictví, obrany, pro místní rozvoj, financí a dále Nejvyšší státní zastupitelství, Policejní prezidium, Meziresortní protidrogová komise a Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity zajišťuje realizaci „**Programu prevence kriminality na místní úrovni**“. Jednou z priorit programu je překonání předsudků,

omezení xenofobie, zvýšení tolerance a trpělivosti na straně majority a emancipace, vzdělání, nalezení svého místa ve společnosti na straně Romů, bezkonfliktní soužití v lokalitě a omezení páchaní rasisticky orientovaných trestných činů.

V rozmezí let 1996 až 2001 bylo podáno se žádostí o dotaci 358 projektů podporujících romskou komunitu. Z tohoto počtu bylo podpořeno 294 projektů ve výši 28 180 000 korun. Tyto prostředky jsou uvolňovány na základě usnesení vlády z kapitoly Všeobecná pokladní správa, nejedná se o rozpočet Ministerstva vnitra. Pro rok 2001 byly schváleny zásady financování usnesením vlády ze dne 11. prosince 2000 č. 1265 ke *Zprávě o plnění úkolů vyplývajících ze Strategie prevence kriminality za léta 1997-200 a Strategii prevence kriminality na léta 2001-2003.*

Podmínkou podpoření projektu v rámci Programu prevence kriminality je finanční spoluúčasť obce a aktivní participace Romů na realizaci projektů. Nejvíce projektů realizovaly nestátní organizace a poté následovaly školy a samospráva. Méně se již podílejí charity, státní správa, městská policie a sportovní kluby.

Obsah projektů lze rozdělit následovně:

– **podpora zaměstnanosti zahrnující rekvalifikaci a personální poradenství, podpora vzdělávání dětí a mládeže**

V oblasti vzdělávání jsou projekty zaměřeny v prvé řadě na přípravu romských dětí pro školní docházku, což zahrnuje podporu speciálních tříd mateřských škol, nultých ročníků, sociální práci s rodinami a podporu aktivit školských zařízení (školy, DDM), která realizují speciální metody výuky a školního režimu přizpůsobené potřebám romských dětí. Cílem projektů zaměřených na zvýšení zaměstnanosti Romů je motivovat především romskou mládež k získávání profesních dovedností a schopností, jež jim umožní uplatnit se na trhu práce. Nedílnou součástí je nácvik sociálních dovedností, které jim usnadní orientaci v pracovním prostředí a ve styku se správními institucemi.

– **podpora krizových a poradenských zařízení zahrnující i komunitní práci a prevenci závislostí**

Komunitní práce uvnitř romského etnika je zaměřena na zvýšení kvality neformální sociální kontroly, zainteresování širšího společenství na řešení problémů dané komunity, organizování kulturních a společenských akcí, které přímo reagují na potřeby a požadavky komunity. Komunitní centra jsou nízkoprahová zařízení, která zaměřují svou činnost na vzdělávací, socioterapeutickou, kulturně společenskou, na zájmové a klubové aktivity, ale také na sociální práci v terénu.

– **podpora zájmových volnočasových aktivit včetně sportovních**

Zájmové a volnočasové aktivity jsou organizovány jednak jako samostatné projekty, ale zároveň jsou také realizovány v rámci činnosti školských zařízení, komunitních center, charitativních organizací apod. Jsou koncipovány tak, aby svou náplní uspokojovaly požadavky dětí a mládeže, zároveň je však nutné klást důraz na výchovu a vzdělávání. Jedná se o kulturně umělecké kroužky, technické kroužky, sportovní kluby a vybavení sportovišť, krátkodobé i dlouhodobé pobyty s různým obsahovým zaměřením apod. Zainteresování romských dětí a mládeže do smysluplného využití volného času je jedním ze základních pilířů další práce a spolupráce s romským etnikem.

– **podpora vyšší informovanosti**

Tyto projekty prostřednictvím různých medií - regionální tisk, letáky, plakáty, regionální a kabelové televize, rozhlas informují občany města o možné ochraně před trestnou činností, o

existenci krizových a poradenských zařízení, o nabídce sociálních služeb, o možnosti trávení volného času, o historii a kultuře etnických minorit apod.

Vzdělávání

Ministerstvo vnitra ve spolupráci s Velkou Británií pořádá semináře na téma „*Policejní práce v oblasti ochrany národnostních menšin*“. Třídenní praktický seminář (forma workshopu), který vedou britští lektoři, je určen českým policistům, pedagogům policejních škol a příslušníkům etnických menšin. Cílem je poznat britské zkušenosti z práce v etnicky různorodé společnosti, posoudit význam těchto zkušeností pro situaci v České republice, rozvíjet úvahy o celostním přístupu vůči různorodosti kultur a rasismu a hledat cesty k vzájemnému porozumění a odstraňování předsudků. V listopadu 2000 proběhl první pilotní seminář, další dva se uskutečnily v březnu 2001, plánují se ještě dva semináře v květnu a dva v listopadu t.r. Na tyto semináře naváže druhá část projektu určená pro politiky, vrcholný management státní správy a představitele nestátních organizací.

Ve Střední policejní škole Ministerstva vnitra v Brně probíhají od roku 2000 jednoměsíční kurzy „*Příprava občanů národnostních menšin k přijetí do služebního poměru příslušníku Policie ČR*“. Cílem je vytvoření předpokladů pro úspěšné vykonání přijímacího řízení do služebního poměru k Policii ČR. V roce 2000 se realizovaly dva kurzy - z 24 účastníků prvního kurzu uspěli 4 a z 15 účastníků druhého kurzu také 4. V lednu 2001 proběhl třetí kurz - ze 17 účastníků jich uspělo 7. Další kurz se bude konat v červnu 2001. Kurzy jsou vyhodnocovány průběžně. V zájmu úspěšné aplikace tohoto modelu byl zřízen *Poradní sbor ředitele Střední policejní školy MV*, který je složen ze zástupců školy, ministerstva vnitra a Policie ČR.

Úspěšní absolventi měsíčního kurzu jsou přijati do služebního poměru k Policii ČR a pokračují ve své přípravě v druhém typu poskytovaných kurzů. Jedná se o pětiměsíční přípravné kurzy pro občany národnostních menšin, kteří jsou policisty, ale nedosáhli ještě úplného středního vzdělání. Cílem těchto kurzů je prohloubit a rozšířit vědomosti a dovednosti studentů tak, aby mohli absolvovat nástavbové dvouleté studium, kterým získají úplné středoškolské vzdělání, projdou základní odbornou přípravou a stanou se plně kvalifikovanými policisty. Pětiměsíční kurzy navazují na výše zmíněné měsíční kurzy.

Podporování vstupu zástupců etnických menšin do Policie ČR má tři roviny:

- a)** příslušník etnické menšiny se stane policistou (státním zaměstnancem) což zlepší jeho ekonomickou situaci i sociální status
- b)** policista - zástupce etnické minority přispívá ke zvýšení věrohodnosti a autority Policie ČR jako preventivní i represivní státní instituce ve své komunitě, čímž může přispět ke snížení trestné činnosti páchané zástupci etnik
- c)** díky specifickým kulturním a místním znalostem (osobní kontakty, zvyky, řeč, příbuzenské vztahy apod.) přispívá ke zvýšení objasněnosti trestné činnosti

Institut pro místní správu

V roce 1999 byly realizovány Institutem tyto semináře:

- „*Poradce a asistent pro romskou menšinu*“ (délka trvání: 2,5 dne; počet účastníků: 35; náplň: 1/ historie, rodové typy a současná situace, 2/ kriminalita, 3/ bytová problematika, 4/ školka, škola, rodina a vzdělání, 5/ rodinná péče)
- „*Asistent pro etnické menšiny*“ (délka trvání: 2,5 dne; počet účastníků: 50; náplň: 1/ problém etnik v ČR a ostatních zemích, 2/ výcvik komunikace ve skupině, 3/ sociální dovednosti a sebereflexe, 4/ problematika dětí a rodina, 5/ meziresortní spolupráce a práce neziskových organizací)

V roce 2000 byly realizovány dva speciální projekty:

- „*Veřejná správa a problémy soužití různých kultur*“ (na organizaci se podílely: Open Society Fund, Poryv o. s., Ministerstvo vnitra)
- „*Poradenské služby a sociální práce v náhradní rodině - opuštěné romské dítě do romské rodiny*“ (na organizaci se podílely: Středisko náhradní rodinné péče, Ministerstvo práce a sociálních věcí)

5. Víte o projevech diskriminace Romů, příp. jiných etnických menšin v okruhu působnosti Vašeho resortu? Jestliže ano, jakým způsobem se projevuje? Došlo k potrestání takových projevů a jakým způsobem?

V roce 1999 inspekce ministra vnitra prověřovala dva rasově motivované trestné činy spáchané policisty, v roce 2000 nebyl prověřován žádný rasově motivovaný trestný čin spáchaný policistou. Vzhledem k velmi nízké frekvenci rasově motivovaných trestných činů páchaných policisty inspekce ministra nevytváří pro tento druh kriminality specializovaná pracoviště.

6. Dále měli respondenti uvést veškerou další činnost na tomto poli, jak pro odstraňování rasové diskriminace, tak i pro integrační pokusy: grantová politika, dotace, podpora sdružení, spolupráce s nevládním sektorem.

1. Ministerstvo vnitra (odbor prevence kriminality) se účastní na práci *konzultační skupiny složené ze zástupců dárců, kteří podporují integraci romské komunity*. Cílem této skupiny je zprostředkování informací o kvalitě jednotlivých realizátorů projektů, o typech podporovaných aktivit, o zdrojích finančních prostředků, o pravidlech žádostí o dotace a vyloučení možného dublování při financování projektů. Členy jsou nevládní organizace (např. Nadace rozvoje občanské společnosti, nadace VIA, Open Society Fund, Výbor dobré vůle atd.), zahraniční partneři (ambasáda Velké Británie, ambasáda Kanady, ambasáda Spojených států amerických, ambasáda Nizozemí) a státní orgány (Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity, MV, MPSV, MŠMT). *Databáze podpořených projektů od jednotlivých dárců-členů skupiny je přístupná na internetu a spravuje ji občanské sdružení Fórum dárců.*
2. *Ministerstvo vnitra a Policie ČR se účastní práce Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity (členem je I. náměstek ministra vnitra), a odborných sekcí Rady vlády pro lidská práva (sekce proti projevům rasismu).*

3. Odbor prevence kriminality zajišťuje činnost *pracovní skupiny Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity* (dále Meziresortní komise). Meziresortní komise si jako poradní, iniciativní a koordinační orgán vlády pro otázky spojené s postavením Romů v České republice vytváří pracovní skupiny k řešení jednotlivých témat. Jedna z pracovních skupin byla zřízena pro řešení problematiky spadající do gesce Ministerstva vnitra ČR. Předsedou pracovní skupiny je náměstek ministra vnitra pro veřejný pořádek a bezpečnost JUDr. Petr Ibl a mluvčím romských členů je romský poradce okresního úřadu ve Strakonici a člen Meziresortní komise pan Matěj Šarközi. Pracovní skupina se v roce 2000 sešla dvakrát a projednávala otázky bezpečnosti Romů, rasově motivovaných trestných činů a postavení romského koordinátora při vyšších územně správních celcích. V roce 2001 se prozatím sešla jednou a řešila problém lichvy v romské komunitě a možnou spolupráci ČR s Komisí pro rasovou rovnost ve Velké Británii.
4. *Z vnitřoresortního rozpočtu ministerstva vnitra je v roce 2001 uvolněna částka 3 900 000,- Kč na projekty sociální prevence a prevence kriminality.* Tyto prostředky jsou určeny na činnost *Preventivně informačních skupin Policie ČR* (dále PIS), kterých je v současné době konstituováno 73. PIS konzultují svoji činnost a úzce spolupracují s romskými poradci a asistenty (okresní úřad), s městskými úřady, školami a městskými a obecními policiemi. Mimo jiné informují o nebezpečí extremisticky motivované trestné činnosti, zvyšují právní vědomí dětí i dospělých a pomáhají v odstraňování předsudků mezi Romy a majoritou. *Pomáhají zvyšovat důvěru etnik v práci a profesionalitu Policie ČR.* Pracovníci PIS se účastní práce v poradních výborech, komisích, specializovaných ad hoc týmech, při veřejných diskusích i při zakládání a činnosti nestátních neziskových organizací.
5. *Odbor vzdělávání a správy policejního školství spolupracuje s Amnesty International* (nevládní mezinárodní organizace usilující o odstranění nejvýraznějších projevů porušování lidských práv) na projektu „*Výchova k lidským právům pro Policii a Vězeňskou službu ČR*“ V rámci výchovy k lidským právům je zdůrazněna úloha Policie při ochraně národnostních menšin a při prosazování práv menšin na rovné zacházení. V současné době vzniká ve spolupráci s Kanadskou jízdni policií projekt „*Výchova k lidským právům a soužití s menšinami*“, který bude zaměřen na vztahy mezi majoritou a Romy (etnickými menšinami) na malých městech. Projekt je v přípravné fázi, zahájení je plánováno na podzim 2001.
6. *Na zavádění a realizaci koncepce integrace cizinců v roce 2001 vláda ČR uvolnila částku 20 mil.Kč.* Pro potřeby MV byla převedena částka 5 mil. Kč, z čehož částka 1 mil. Kč je určena na realizaci projektů a studií sociálních partnerů Rady hospodářské a sociální dohody. Zbývající částka 15 mil. Kč bude ze státního rozpočtu převedena na úhradu konkrétních projektů a studií souvisejících s integrací cizinců v roce 2001, schválených komisí ministra vnitra a odsouhlasených ministrem vnitra ve prospěch Ministerstva práce a sociálních věcí (3 000 tis. Kč), Ministerstva zdravotnictví (1 000 tis. Kč), Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (2 500 tis. Kč), Ministerstva kultury (2 000 tis. Kč), Ministerstva průmyslu a obchodu (500 tis. Kč), Ministerstva pro místní rozvoj (2 000 tis. Kč), Okresní (magistrátní) úřady - činnost poradních orgánů (1 000 tis. Kč), Český statistický úřad (500 tis. Kč), Akademie věd České republiky (2 500 tis. Kč).
7. Oblast vědy a výzkumu je ošetřena pomocí grantového systému, který spravuje odbor koncepcí a organizace MV. V této oblasti byl v letech 1996 - 1997 řešen projekt „*Politický extremismus v České republice*“ (nositelem byly Filosofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně), který zahrnoval i problematiku romské komunity.
8. Na přípravě koncepce integrace cizinců se prostřednictvím členství v komisi ministra vnitra podílí Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

9. Z pohledu ministerstva vnitra *není v oblasti utajovaných skutečností problematika rasové diskriminace a integrace Romů speciálně upravena*. Při aplikaci zákona č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů, nebyly zjištěny žádné poznatky k této problematice.
10. *Správa uprchlických zařízení má částečné zkušenosti se skupinami slovenských Romů, kteří v průběhu roku 2000 v několika vlnách, které v současné době ztratily na intenzitě, podaly žádosti na zahájení řízení o udělení azylu*. Práce s těmito účastníky řízení o udělení azylu byla velmi specifická. Pracovníci uprchlických zařízení se u těchto lidí setkávali na jedné straně s velkou otevřeností při komunikaci, na straně druhé měl jejich pobyt v ČR i některé negativní stránky. Mezi ty patřily zejména drobné krádeže a nedodržování i těch nejzákladnějších hygienických návyků. Žádné větší problémy (například alkoholismus, drogy, agrese) nebyly zaznamenány.
11. *V říjnu 2000 bylo na základě podnětu české kanceláře Helsinského výboru zrušeno sledování pachatelů trestné činnosti v kategorii tzv. statisticky významných skupin*. Je zřejmé, že tento požadavek byl vnesen a vyslyšen na základě demokratizace naší společnosti. Zrušením této evidence však ztratila policie do značné míry přehled o vývoji a struktuře trestné činnosti pachatelů, kteří páchají extremistickou i jinak závažnou trestnou činnost a významným způsobem ovlivňují veřejný pořádek, bezpečnostní situaci i vnímání práce Policie ČR v očích veřejnosti. *V této souvislosti je nutné zdůraznit, že uvedená statistika nevedla k diskriminaci, ale byla využívána k analytické činnosti s cílem preventivního působení na rizikové skupiny potenciálních pachatelů a organizování ochranných opatření*.

7.4. Ministerstvo kultury ČR

1. Jaké právní normy se daného problému týkají, uveďte na základě jakých základních zákonných i podzákonných norem postupujete.

V současné legislativě, která spadá do kompetence resortu kultury, neexistují zákonné ani podzákonné normy, které se daného problému týkají.

2. Které instituce (útvary, složky) v kompetenci resortu se na uvedených aktivitách zejména podílejí, jaké jsou pravomoci těchto institucí, jakým způsobem je vyhodnocována účinnost práce těchto institucí?

Přínos Ministerstva kultury ČR spočívá především v preventivním působení, které má napomoci eliminaci negativních společenských jevů. Podporuje aktivity, které vedou k integraci Romů do společnosti, ale i ty, které směřují do majoritní společnost a vedou ke sbližování a žádoucímu vzájemnému porozumění mezi romským etnikem a majoritní společností.

Na ministerstvu kultury se romskou problematikou zabývá především odbor regionální a národnostní kultury. Romské kulturní aktivity jsou podporovány zejména v rámci samostatného *grantového programu na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních*

menšin žijících v České republice. Zmíněný odbor má ve své náplni i integraci cizinců žijících na území České republiky.

Ministerstvo kultury je zřizovatelem příspěvkové organizace - Ústavu lidové kultury ve Strážnici. Jde o organizaci s celostátní působností v oboru tradiční lidové kultury a folkloru. Předmětem její činnosti je ochrana tradiční lidové kultury, dokumentace a vědecké zpracování hmotných dokladů a dochovaných tradičních jevů lidové kultury. Ústav působí ve svém oboru jako centrum metodických, poradenských a informačních služeb pro státní správu, samosprávu, odbornou a širokou veřejnost.

Účinnost práce této instituce je obecně těžko hodnotitelná. Pravidelně (ročně v návaznosti na hospodaření) je hodnocena kvalita plnění úkolů. Je srovnatelná a uznávaná v mezinárodním měřítku. Měřeno mírou návštěvnosti na Mezinárodním folklorním festivalu Strážnice, t.j. vrcholné přehlídce folklorního umění v ČR, které se zúčastní každoročně v průběhu 3 dnů 10 - 13 tisíc lidí, má pořadatelská a odborná činnost Ústavu lidové kultury ve Strážnici široký ohlas.

Každý druhý rok je v rámci Mezinárodního folklorního festivalu uveden pořad s názvem „Domovina“, v němž se představují příslušníci národnostních menšin žijících v České republice. Svě zastoupení v něm mají i Romové.

3 .Jakými dalšími postupy je v okruhu působnosti resortu podporována integrace Romů a dalších etnických menšin do společnosti a odstraňování rasové diskriminace.

4.Existují v resortu projekty, zaměřené speciálně na Romy (jiné etnické menšiny)?

Od roku 1993 má činnost MK ČR ve vztahu k minoritám určitý řád a systém. Odbor regionální a národnostní kultury začal vyhlášovat každoročně konkurz na projekty na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin žijících v České republice. Prostřednictvím tohoto konkurzu může být poskytnuta dotace ze státního rozpočtu na projekt zaměřený na kulturní aktivity jakékoli národnostní menšiny v naší republice. Romská menšina není a nikdy nebyla výrazně upřednostněna ani znevýhodněna.

Okruh dotovaných činností:

- umělecké aktivity
- vzdělávací a výchovné aktivity v kulturních oborech
- dokumentace národnostní kultury
- publikační činnost
- multietnické kulturní akce

Ve snaze získat na jedné straně více informací o aktivitách příslušníků jednotlivých menšin a na druhé straně umožnit jim podílet se na rozhodování o dotacích na vlastní činnost byl v roce 1997 ustaven poradní sbor náměstka ministra pro otázky národnostní kultury. Jeho posláním je sledovat a vyhodnocovat kulturní potřeby příslušníků národnostních menšin žijících v České republice. Sbor je koordinačním, iniciativním a poradním orgánem Ministerstva kultury ČR. V současné době tvoří sbor 6 příslušníků největších národnostních menšin (maďarské, německé, polské, romské, slovenské a ukrajinské). Jsou jmenováni na základě doporučení členů Rady vlády ČR pro národnosti. Dále je ve sboru ředitel sekretariátu Rady vlády ČR pro národnosti a dva zástupci odborných institucí MK ČR. Poradní sbor se

podílí na tvorbě podmínek konkurzu a těžiště jeho činnosti je v posouzení a ohodnocení projektů přihlášených do konkurzu na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin žijících v České republice.

Po mnohaletých zkušenostech lze konstatovat, že se užívaný systém osvědčil. Postupem let ubývalo špatně zpracovaných projektů. V současné době je největším problémem nedostatek finančních prostředků. Každoroční požadavky předkladatelů několikanásobně převyšují možnosti MK ČR. V posledních letech byl zaznamenán velký nárůst projektů romských občanských sdružení, který je zřejmě výsledkem působení romských poradců na okresních úřadech.

Jak vyplývá ze zaměření konkurzu, uvedeného v úvodu, jsou podporovány i akce multietnické. S touto podporou se počítá i v budoucnosti, i když zde nejde přímo o podporu kultury příslušníků národnostních menšin, ale v rozhodující míře o akce, které mají směřovat mimo jiné např. k potírání negativních projevů extremismu, rasové a národnostní nesnášenlivosti a xenofobie.

Přehled dotací na kulturní aktivity národnostních menšin

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
nár. menšina								
polská	4855	2219	1725	2100	2377	2558	2330	1895
romská	3346	2600	3046	2480	2677	2895	2632	2455 + 1248*
německá	2615	1270	1130	1399	984	575	350	651
slovenská	440	1400	1959	1839	1649	2188	1920	1715
ukrajinská	120	330	400	400	382	400	430	410
maďarská	360	270	240	350	378	430	440	480
chorvatská	100	150	90	66	0	0	50	70
řecká	0	150	60	176	174	180	90	150
rusínská	85	78	26	0	0	0	0	0
ostatní	240	0	700	600	490	830	735	546
c e l k e m	12161	8467	9376	9410	9111	10056	8977	9620*

* z toho 927 000,- z programu Integrace Romů (dotace rozdělovala Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity)

Kromě této systematické podpory kultury příslušníků národnostních menšin žijících v České republice jsou podporovány aktivity příslušníků národnostních menšin i v rámci konkurzů dalších odborů MK ČR podle věcného nebo tematického zaměření.

Závěrem lze shrnout podporu MK ČR kultuře příslušníků národnostních menšin do dvou oblastí:

1. speciální grant na podporu kultury příslušníků národnostních menšin žijících v ČR, který znamená, že kultura národnostních menšin je mezi úkoly MK ČR chápána jako jedna z priorit

2. granty ostatních odborů MK ČR, což vyjadřuje princip integrace, to znamená, že kultura národnostních menšin je vnímána jako přirozená a neoddělitelná součást národní kultury.

S ohledem na dosavadní geopolitické změny v Evropě, na vývoj migrační situace i na zájem České republiky o vstup do Evropské unie přijala vláda v červenci roku 1999 usnesení č. 689 o Zásadách koncepce integrace cizinců na území České republiky a o přípravě a realizaci této koncepce. Vlastní koncepce byla přijata vládou v prosinci 2000 (usnesení č. 1266 o realizaci Zásad koncepce integrace cizinců na území České republiky a o návrhu Koncepce integrace cizinců na území České republiky).

Z ní je patrné, že snahou Ministerstva kultury ČR je podporovat informovanost veřejnosti o problematice migrace, o tom, jaká pozitiva či negativa s sebou přináší, vychovávat k mezikulturní komunikaci, k pochopení odlišností jiných kultur, k vědomí, že kultura každé komunity žijící na našem území je obohacením celého občanského společenství. Tyto znalosti mohou napomoci k vytváření pozitivního či neutrálního postoje, k odstraňování předsudků, rasistických a xenofobních postojů. Ministerstvo kultury bude napomáhat při vytváření podmínek pro uchování a rozvoj vlastní kultury cizinců, což bude přispívat ke zlepšení kvality jejich života a rychlejší adaptaci na nové prostředí a životní podmínky.

K naplnění uvedených cílů vyhlásilo Ministerstvo kultury ČR v roce 2001 poprvé vedle stávajícího programu na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin žijících v České republice i samostatný *grantový program zaměřený na:*

- a) podporu a prezentaci kulturních, náboženských či nábožensko - kulturních aktivit cizinců,
- b) podporu vytváření reálného mediálního obrazu o vztazích mezi kulturně a nábožensky odlišnými komunitami.

(k tomu viz příloha č.1 Zpráva o plnění Usnesení vlády ČR č. 686 ze dne 29. 10. 1997 ke Zprávě o situaci romské komunity v České republice z 1. 11. 2000)

5. Další činnost na tomto poli: grantová politika, dotace, podpora sdružení, spolupráce s nevládním sektorem, apod. (Uvést jak pro odstranění rasové diskriminace, tak i pro integrační postupy. Jaké jsou priority při poskytování grantů a dotací, jak je zajišťována kontrola jejich realizace?)

Vláda schválila v roce 1999 významný dokument - Strategii účinnější státní podpory kultury, tzv. kulturní politiku (usnesení vlády č. 401 ze dne 28. dubna 1999). V této strategii je věnována pozornost i kultuře příslušníků národnostních menšin žijících v České republice. Její rozvoj, uchování a prezentaci nechápe stát jen jako plnění ústavních a dalších právních závazků vůči těmto občanům. Vláda se ztotožňuje s přesvědčením moderních evropských států, že kultura každé národnostní menšiny, žijící na území konkrétního státu, obohacuje společnou kulturní pokladnici jejich občanského společenství jako celku. Proto Ministerstvo kultury ČR hodlá i nadále vyhlášovat samostatnou grantovou řadu pro všechny obory kultury národnostních menšin. (Může tak však činit jen přiměřeně možnostem své rozpočtové kapitoly.)

Do budoucna a v návaznosti na působení středního stupně veřejné správy se Ministerstvo kultury ČR prioritně zaměří na projekty širšího významu - budou preferovány

multietnické akce, které podporují vzájemné poznání a porozumění a napomáhají potírání negativních projevů extremismu, rasové a národnostní nesnášenlivosti a xenofobie.

Jakkoli bude zachován rovný přístup vůči všem etnickým skupinám, bude zvýšená pozornost věnována romské menšině. Prioritní podporu získají především kulturní aktivity dětí a mládeže, neboť ty jsou nejen důležitým výchovným a sociálně preventivním faktorem obecně, ale mohou přispět k překonávání vzájemných předsudků.

Kontrola efektivity vynaložených finančních prostředků je zajišťována účastí pracovníků Ministerstva kultury ČR na vybraných akcích. Sledují ji i členové poradního sboru náměstka pro národnostní kulturu. K jejich poznatkům se přihlíží při přidělování dotací v následujícím roce. Namátkové kontroly provádí i kontrolní oddělení MK ČR. Díky systému CEDR roste v poslední době i počet kontrol prováděných příslušnými finančními úřady.

7.5. Ministerstvo pro místní rozvoj

1. Jaké právní normy se ve Vašem resortu daného problému týkají, uveďte na základě jakých základních zákonných i podzákonných norem postupujete.

Předmětem úpravy právních předpisů připravovaných na Ministerstvu pro místní rozvoj v intencích působností vymezených tzv. kompetenčním zákonem, resp. úkolů ad hoc stanovených usneseními vlády, není problematika rasové diskriminace Romů ani žádných jiných menšin nebo etnických skupin. Právní předpisy připravované Ministerstvem pro místní rozvoj striktně respektují princip stejného zacházení, resp. přístupu se všemi občany státu (resp. fyzickými osobami) bez ohledu na jejich rasu a nelze proto ani uvést zvláštní právní předpisy v působnosti ministerstva, které by problematiku integrace Romů do společnosti jako speciální právní předpisy upravovaly.

2. Které instituce (útvary, složky) v kompetenci Vašeho resortu se na uvedených aktivitách zejména podílejí, jaké jsou pravomoci těchto institucí, jakým způsobem je vyhodnocována činnost práce těchto institucí?

Ministerstvo pro místní rozvoj nemá ve své kompetenci žádnou takovou instituci, takže ani neprovádí žádné vyhodnocení účinnosti jejich práce.

3. Jakými dalšími postupy je v okruhu působnosti Vašeho resortu podporována integrace Romů a dalších etnických menšin do společnosti a odstraňování rasové diskriminace?

V rámci působnosti Ministerstva pro místní rozvoj lze zmínit spolupráci odboru hospodářské a sociální politiky s Ministerstvem průmyslu a obchodu při přípravě programů podpory malého a středního podnikání. V rámci programů podpory malého a středního podnikání schválených usnesením vlády č. 1257/2000 byl schválen rovněž program SPECIAL. Program je určen na podporu podnikatelů zaměstnávajících občany z problémových skupin obyvatelstva. Za příslušníky této skupiny jsou pro účely tohoto programu považováni též občané společensky nepřizpůsobení (podle § 91 zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení), tj. mimo jiné i romští občané. Program umožňuje poskytnout podnikateli, který

nově zaměstná uvedené občany, dotaci 4000 Kč za každý prokazatelně odpracovaný měsíc po dobu až 4 let. Program SPECIAL náleží do skupiny plošných programů, tj. návrhatelem je Ministerstvo průmyslu a obchodu. Program je koncipován jako doplňkový, tj. lze jej kombinovat s ostatními programy včetně regionálních.

Dalším program, který by měl podporovat integraci různých skupin občanů, tedy i Romů, připravuje odbor bytové politiky. Jedná se o dotační program zaměřený na podporu výstavby bytů pro osoby, jež jsou z různých důvodů znevýhodněny v přístupu k bydlení tedy i pro příslušníky romské komunity. (viz příloha návrh předložený vládě, červenec 2000)

Byty se sociálními službami budou určeny nově definované cílové skupině. Užívání takového bytu bude vázáno na poskytování služeb sociální intervence s resocializačním charakterem. Pro účely programu podporovaného bydlení bude navržena úprava zákona č. 102/1992 Sb., kterým je dosud definována cílová skupina uživatelů bytů zvláštního určení pouze na okruh osob zdravotně postižených. Pro nový dotační program by se měl § 9 cit. zákona rozšířit v tom smyslu, že byty zvláštního určení budou moci užívat také *osoby nalézající se v nepříznivé sociální situaci zapříčiněné konfliktním způsobem života nebo rizikovým prostředím, ve kterém žijí.*

Vstupní byty budou určeny osobám, které i při využití všech stávajících podpůrných nástrojů bydlení nemají možnost obstarat si byt. Výstavba takových bytů by měla obecní zastupitele vést k tomu, aby pečlivě rozlišili skupinu lidí, kteří jsou ohroženi ztrátou bydlení nebo žádné nemají i přes svoji snahu o nápravu.

4. Existují ve Vašem resortu projekty, zaměřené speciálně pro Romy (jiné etnické menšiny)?

Projekty speciálně zaměřené pro Romy či jiné etnické menšiny nejsou připravovány. Tito občané se však mohou zúčastňovat programů, zaměřených na osoby, o jejichž integraci má stát zájem. Ministerstvo pro místní rozvoj vidí konfliktní vztahy romské komunity a majority (zejména v oblasti bydlení) jako součást širšího problému, který nemá pouze etnický charakter, ale jde o specifické spojení několika různých zátěží, které je třeba řešit současně. Z tohoto důvodu také ministerstvo nepřipravuje žádné speciální programy zaměřené pouze na romskou komunitu, ale při všech svých postupech ji zařazuje mezi skupiny vyžadující specifický přístup.

Další vyrovnávací postupy by bylo možné vidět i v jakémsi metodickém návodu obcím, který poskytnou kritéria na výběr jednotlivých projektů. Dotace na vznik podporovaných bytů totiž bude poskytována obcím na základě předložení projektu, jenž bude muset obsahovat jednak jasnou ucelenou integrační koncepci, vycházející z analýzy vnitřních společenských a rodinných vztahů uvnitř romské komunity v obci a jejího sociálního rozvrstvení, a jednak strukturovanou koncepci obecní bytové politiky, která zajistí obousměrně prostupný systém jednotlivých typů bydlení v rámci obecního bytového fondu.

Ministerstvo pro místní rozvoj také organizuje semináře pro romské poradce, které jsou zaměřeny zejména na právní poradnu v oblasti nájemního práva a jejichž cílem je posílení právního vědomí romské komunity v oblasti bydlení.

5. Víte o projevech diskriminace Romů, příp. jiných etnických menšin v okruhu působnosti Vašeho resortu?

V souvislosti s přidělováním obecních bytů některé obce vydávají vyhlášky či směrnice, jejichž některá kritéria se dají považovat za diskriminační. Role obcí v oblasti bydlení je vymezena zákonem č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), podle kterého sice obec má pečovat v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů, mezi které patří i uspokojování potřeby bydlení, ale zákon v ustanovení § 16 definuje občana jako fyzickou osobu, která je státním občanem České republiky a je v obci hlášena k trvalému pobytu. Pokud tedy obce ve svých vyhláškách stanovující kritéria pro získání obecních nájemních bytů uvádějí jako podmínku státní občanství České republiky a trvalý pobyt v obci, vychází z výše cit. zákona. Některé obce však jdou nad rámec tohoto zákona resp. proti němu a ve svých kritériích (vyžadování výpisů z trestního rejstříku) *fakticky některé skupiny obyvatel diskriminují.*

Tato problematika patří do samostatné působnosti obcí, takže Ministerstvo pro místní rozvoj nemá možnost do rozhodnutí obcí zasahovat. O vydávání vyhlášek s diskriminačními kritérii pro přidělení obecního nájemního bytu však byla zmínka ve Zprávě o stavu lidských práv v České republice za rok 2000.

Shrnutí a závěr:

1. Východiska: Ochrana rasových, národnostních, ale i jiných menšin před útoky na ně a na jejich příslušníky je nezbytným předpokladem udržení stabilního prostředí ve společnosti. Stejně jako u jiných sociálně-patologických jevů nelze ani problematiku rasově motivovaných útoků a rasové diskriminace řešit výlučně prostřednictvím trestní, popř. správní represe. Právní úprava ochrany menšin před diskriminací spadá zejména do oblasti ochrany lidských práv a svobod a zasahuje všechna právní odvětví. Trestněprávní úprava ochrany menšin, popř. právní úprava jejich ochrany prostřednictvím přestupkového práva, musí tedy vycházet ze dvou základních zdrojů: z mezinárodních dokumentů, jejichž obsah je pro ČR závazný, a z vnitrostátních pramenů nejvyšší právní síly, tedy zejména z Ústavy ČR a Listiny základních práv a svobod.

2. Protože **trestní právo** chrání základní hodnoty a vztahy zpravidla *upravené již jinými právními odvětvími*, zejména ústavním právem, občanským právem, obchodním právem, správním právem atd., přichází v úvahu jeho použití tam, kde prostředky těchto jiných právních odvětví k ochraně *nepostačují*, neboť došlo ke spáchání trestného činu. Trestněprávní ochrana před rasově motivovanými delikty tedy spočívá v tom, že trestním zákonem jsou některé nejzávažnější útoky *prohlášeny za trestné činy* a za jejich spáchání je možné *uložit tresty a ochranná opatření*. Z výše uvedeného vymezení role trestního práva je patrné, že by mělo plnit jen funkci podpůrnou a subsidiární a že i v souvislosti s rasově motivovanými delikty je třeba v první řadě uplatňovat *prostředky preventivní*.

3. Trestní zákon platný v České republice obsahuje čtyři základní skutkové podstaty trestných činů, které se vyznačují rasově či obdobně motivovanými útoky proti skupině obyvatel nebo proti jednotlivci. Jde o ustanovení § 196, § 197a, § 198 a § 198a TrZ. Citovanými ustanoveními se však trestněprávní ochrana před rasově a podobně motivovanými útoky nevyčerpává. Některé další skutkové podstaty zaměřené k ochraně života, zdraví nebo majetku totiž obsahují uvedenou *motivaci jako okolnost podmiňující použití přísnější právní kvalifikace určitého trestného činu a tím i možnost vyššího trestu*, který lze za jeho spáchání uložit. Je tomu tak zejména u trestného činu *vraždy* podle § 219 odst. 1, 2 písm. g) TrZ, kde hrozí pachateli trest odnětí svobody na 12 až 15 let nebo výjimečný trest, jestliže je tento trestný čin spáchán na jiném pro jeho rasu, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání. Stejná okolnost může být důvodem k uložení přísnějšího trestu u trestných činů *ublížení na zdraví* podle § 221 odst. 1, 2 písm. b) TrZ (trest odnětí svobody na 1 rok až 5 let) a podle § 222 odst. 1, 2 písm. b) TrZ (trest odnětí svobody na 3 roky až 10 let). Podobně je přísněji trestán trestný čin *vydírání* podle § 235 odst. 1, 2 písm. f) TrZ trestem odnětí svobody na 2 roky až 8 let v případě, je-li spáchán na jiném pro jeho rasu, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání. Táž okolnost může být důvodem k přísnějšímu postihu trestného činu *poškození cizí věci* podle § 257 odst. 1, 2 písm. b) TrZ, kde pachateli hrozí trest odnětí svobody na 6 měsíců až 3 roky.

Nejzávažnější útoky proti národním, etnickým, rasovým či náboženským skupinám je možné trestně postihovat jako některé trestné činy proti lidskosti, např. jako *genocidium* podle § 259 TrZ nebo *podporu a propagaci hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka* podle § 260, § 261 a § 261a TrZ.

4. Trestní zákon platný v České republice umožňuje – podobně jako trestní předpisy v jiných státech – dostatečně sankcionovat různé útoky proti skupinám obyvatel i proti jednotlivci. Z tohoto hlediska tedy česká trestněprávní ochrana jednak vyhovuje Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace (vyhlášené pod č. 95/1974 Sb.) a jednak je srovnatelná s trestněprávními úpravami jiných vyspělých zemí západní Evropy.

Ve srovnání s jinými evropskými státy však český trestní zákon zatím výslovně nepostihuje některé zvláštní případy rasové diskriminace, na něž pamatují trestní zákoníky jiných států. Tak např. není u nás trestným činem samotné odmítnutí poskytnutí zboží a služeb či jejich poskytnutí jen po splnění diskriminujících podmínek, odmítnutí přijetí do zaměstnání nebo propuštění z něj či podřízení nabídky zaměstnání diskriminujícím podmínkám.

V aktuálním vládním návrhu dílčí novelizace trestního zákona z března 2001 se navrhuje ve vztahu k trestným činům rasově a podobně motivovaným jediná změna, a to doplnění skutkové podstaty trestného činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a odst. 2 TrZ tak, aby podle písm. c) citovaného ustanovení mohl být potrestán trestem odnětí svobody až na 2 roky ten, kdo se účastní aktivit skupin, organizací nebo sdružení, které hlásají diskriminaci, násilí nebo rasovou, etnickou nebo náboženskou nenávist. Ani proti tomuto návrhu nelze mít zásadní námítky, je však otázkou, proč má být kriminalizována jen část nežádoucích aktivit a nikoli např. již založení či působení zmíněných skupin, organizací nebo sdružení, a proč se nevztahuje návrh na takové subjekty, které hlásají též politickou nebo národnostní nenávist.

V žádném ze zmíněných návrhů se zatím neobjevuje myšlenka přísnějšího postihu určitých trestných činů (např. podle § 196, § 198, § 198, § 198a, § 260 a § 261 TrZ), pokud se jich dopustí veřejný činitel. Obdobný zpřísněný postih obsahují některé trestněprávní úpravy v jiných demokratických státech a patrně se nenajde přesvědčivý argument, proč by takové řešení nemohlo být přijato též v České republice.

5. **Problémy s efektivností trestního postihu** rasově či podobně motivovaných trestných činů vyplývají především z toho, že dokazování těchto trestných činů je složité a zejména prokazování národnostní, rasové, etnické či obdobné motivace není nikterak jednoduché. V tomto směru totiž zpravidla nebývá k dispozici doznání pachatele, které by mohlo být jediným přímým důkazem, proto uvedenou motivaci lze mnohdy prokazovat jen nepřímými důkazy, jejichž množství a kvalita často nepostačuje ke spolehlivému usvědčení pachatele z rasově či obdobně motivovaného útoku.

6. **Přestupky** jsou typově méně závažná protispolečenská jednání než trestné činy a tvoří jednu z podskupin správních deliktů. Zákon o přestupcích č. 200/1990 Sb., v platném znění (dále též ZPř), lze alespoň do určité míry pokládat za jediný kodex správních deliktů. Obsahuje jak obecná ustanovení, tak zvláštní část, a věnuje se též procesním otázkám. S účinností od 2.8. 2001 byly do výčtu přestupků proti občanskému soužití v § 49 ZPř zařazeny dvě nové skutkové podstaty přestupků, pokrývající mj. výslovně případy rasově motivovaných útoků či diskriminace z důvodů rasových, etnických, národnostních atp.

7. Otázka diskriminace je velmi citlivá v oblasti ochrany spotřebitele. Výslovné antidiskriminační ustanovení lze v této souvislosti nalézt v § 6 zákona č.634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v platném znění. Prodávající (podnikatel) se nesmí při prodeji výrobků a poskytování služeb chovat v rozporu s dobrými mravy; zejména nesmí žádným způsobem spotřebitele diskriminovat. Porušení zákazu diskriminace je správním deliktem, za který může

být uložena pokuta až do výše 1 000 000 Kč, za opakované porušení povinností v průběhu jednoho roku lze ukládat pokutu až do výše 2 000 000 Kč.

8. Konkrétní poznatky o sledované problematice jsme získávali přímo z trestních spisů, kde bylo pravomocně soudy rozhodnuto o trestných činech s rasovou či národnostní pohnutkou. Byly vyhodnoceny především trestní věci, kde pachatel a oběť sledovaného trestného činu byli příslušníky odlišných etnických skupin a motivem činu byla interetnická zášť a dále i trestní věci, kde sice nedošlo přímo ke střetu osob, ale např. k vykřikování rasistických hesel, kreslení rasistických a nacistických symbolů apod.

Z analýzy spisů vyplynulo, že charakteristickými **formami** trestné činnosti páchané z rasových, národnostních nebo jiných nenávistných pohnutek jsou zejména *verbální projevy, fyzické útoky a grafická vyjádření rasistických názorů pachatelů*. Téměř vždy se jednalo o trestnou činnost nepřipravenou a neorganizovanou, která často vyplynula z předchozí konfliktní situace a nezřídka byla ovlivněna požitím alkoholických nápojů.

Výzkumné poznatky získané z trestních spisů se podstatněji nelišily od zjištění jiných orgánů, zejména od vyhodnocujících materiálů Nejvyššího státního zastupitelství a od zprávy Ministerstva spravedlnosti ČR: *Tato trestná činnost je páchána především českými občany neromského původu, mladších věkových skupin, s výrazným podílem mladistvých*. Většinou se jedná o pachatele s nižší sociokulturní úrovní, ojediněle byly zaznamenány případy z řad středoškoláků. Výrazněji se na páchání trestné činnosti podílejí nezaměstnaní a osoby dělnických profesí, ale také poměrně silná skupina pachatelů, kteří se označili za podnikatele. Trestná činnost byla páchána převážně jedním pachatelem nebo dvěma spolupachateli, recidiva, jako přitěžující okolnost, byla zaznamenána jen u desetiny odsouzených. I když mnohdy nelze hodnověrnými důkazy prokázat členství pachatele v některém z hnutí propagujícího rasovou a národnostní nesnášenlivost, bylo ve zkoumaných případech zaznamenáno téměř u poloviny odsouzených členství v hnutí skinheads nebo veřejné projevy sympatií takovému hnutí.

Analýzou trestních spisů jsme se pokusili dále zjistit všechny dostupné údaje o obětech trestných činů. Nejčastějšími **oběti sledovaných trestných činů** ve zkoumaných trestních věcech byli muži mladších věkových skupin, ale také děti i důchodci. Tři čtvrtiny obětí byli Romové, většinou nezaměstnaní nebo ženy v domácnosti. Jedna pětina byla „bílých“ obětí, z toho více než třetina zakročujících policistů ČR a MP. Konkrétní projevy a následky způsobené obětím trestné činnosti jsou popsány v kapitole pojednávající o charakteru trestné činnosti a její právní kvalifikaci. Až na nepatrné výjimky šlo o nevyprovokovanou trestnou činnost, motivovanou nenávistí nebo nesnášenlivostí.

Tresty ukládané pachatelům za trestné činy rasově, národnostně a jinak nenávistně motivované jsou vzhledem k osobám pachatelů (věk, osobní hodnocení, první odsouzení aj.) většinou výchovné, nespojené s odnětím svobody. Ani v jednom případě *nebylo využito nových institutů trestního práva* - odklonů, podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, které umožňují další individualizaci v přístupu soudů k pachatelům a posilují naději na splnění výchovného působení podmíněného trestu.

Orgány činné v trestním řízení při objasňování a projednávání trestné činnosti páchané z rasových, národnostních nebo jiných nenávistných pohnutek postupovaly ve sledovaných věcech v souladu s příslušnými ustanoveními trestního řádu. *Závažnější porušení procesních*

ustanovení nebylo zjištěno v žádné fázi trestního řízení. Je nutno rovněž ocenit, že okresní soudy téměř dvě třetiny trestních věcí projednaly v hlavním líčení a rozhodly rozsudkem.

Ve zkoumaných trestních věcech nebyl zjištěn ani jeden případ *utajení totožnosti a podoby svědka* podle § 55 odst. 2 TrŘ a ani žádosti svědka o utajení jeho podoby a jeho osobních údajů podle § 101a TrZ.

Ze vzorku trestních spisů jsme se pokusili zjistit, zda provedené trestní řízení bylo v souladu *s požadavkem rychlosti*. Dále byla zjišťována doba, která uplynula od spáchání skutku do zahájení trestního stíhání. Skutečnost, že u více než padesáti procent případů bylo trestní stíhání zahájováno do tří dnů od spáchání skutku, je zjištěním pozitivním. Nelze však pominout skutečnost, že délka této doby je především odvislá od doby, která uplynula od spáchání skutku do podání oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (pokud nebyl prováděn zákrok policejními orgány).

V roce 2000 průměrná délka soudního řízení u prvních dvou nejpočetněji zastoupených trestných činů, zejména u trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 196 TrZ, *výrazně přesáhla průměrnou délku soudního řízení* u všech trestných činů rozhodovaných soudy prvních stupňů v ČR. U dalších trestných činů byla délka řízení *nižší než průměr*. Z dlouhodobějšího sledování od roku 1995 plyne, že jak u jednotlivých trestných činů, tak při jejich porovnání s celostátním průměrem dochází mnohdy i k výraznějším výkyvům směrem nahoru i dolů. *Nelze proto dovodit sestupný a ani vzestupný trend délky soudního řízení u sledovaných trestných činů.*

9. Závěrem je možno konstatovat, že poznatky z právní analýzy i ze zpráv jednotlivých resortů ukazují, že problematice etnických minorit je v teoreticko právní rovině i v soudní praxi pozornost věnována. Stát tak má k dispozici právní a institucionální nástroje, které může používat k daným cílům, tedy k integraci etnických minorit a zabránění jejich diskriminace. Druhou stránkou věci je, jak jsou dané nástroje používány v praxi, zejména na místní úrovni. Zde jsme našli určité mezery plynoucí především z nedostatku zkušeností příslušných institucí a jejich pracovníků, ale i z dalších skutečností.

Za další okolnosti omezující využívání všech právních a institucionálních nástrojů je možno označit praktickou nemožnost přesného vymezení cílové skupiny Romů z pozice úřadů: *neexistuje obecně přijímaná právní definice termínů „národnostní menšina“, „etnická menšina“ či „rasová menšina“.* Absence právní definice menšin a priori snižuje účinnost právní úpravy zaměřené na jejich ochranu, čímž zároveň oslabuje motivaci zákonodárce v dané oblasti. Nejednotnost v chápání rasových, národnostních a jiných menšin vyústila i v otázku, zda je lze řadit mezi sociálně zranitelné skupiny, vyžadující zvláštní ochranu poskytovanou režimem *pozitivní diskriminace*. (V právních řádech některých států tento institut skutečně obsažen je.) Praktickým problémem je i neexistence *organizované sebereprezentace Romů* na místní úrovni a roztržitost romské komunity a zejména *nedostatečná informovanost příslušných úřadů o centrálních projektech určených pro romskou komunitu*. Tím se však dostáváme od právní ochrany etnických menšin k problémům její aplikace v praxi. Ta byla rovněž předmětem zájmu uskutečněného výzkumu, ale jeho výsledky budou podrobněji zveřejněny v další publikaci IKSP.

RESUMÉ

Publikace se zabývá právní ochranou etnických menšin před projevy rasové diskriminace a postupy vládních institucí umožňujícími integraci etnických minorit v ČR. Celý výzkum, z něhož publikujeme první (ze dvou) částí, byl vypracován na základě zadání Ministerstva spravedlnosti ČR, které vycházelo z usnesení vlády ČR č. 599/2000 „Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti“ ze dne 14.6.2000.

V prvních kapitolách je proveden rozbor právních dokumentů, které se vztahují k základním právům a svobodám a k zákazu diskriminace všech lidských bytostí. Je zdůrazněno, že právní ochrana etnických menšin spadá do oblasti lidských práv a svobod a zahrnuje všechna právní odvětví. Dále je podán přehled současné české trestněprávní a přestupkové úpravy včetně exkurzu do citlivé oblasti ochrany spotřebitele a jeho možné diskriminace. Je konstatováno, že trestní zákon platný v ČR umožňuje dostatečně sankcionovat různé útoky proti skupinám obyvatel i proti jednotlivci a česká trestně právní úprava vyhovuje Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace a je srovnatelná s trestněprávními úpravami jiných vyspělých zemí. Problémem je efektivnost trestního postihu rasově motivovaných deliktů, složité je zejména prokazování motivace.

Navazuje rozbor některých případů rasově motivovaných trestných činů projednávaných Nejvyšším soudem ČR a poznatky o sledované problematice z vybraných trestních spisů (zpracováno 44 spisů týkajících se 64 odsouzených osob).

Podrobně jsou dále prezentovány antidiskriminační a integrační postupy aplikované v příslušných resortech. Jedná se o materiály, které byly zpracovány na vyžádání IKSP jednotlivými ministerstvy.

Poznatky z provedené právní analýzy i ze zpráv resortů ukazují, že problematice etnických minorit je v ČR věnována poměrně velká pozornost. Stát má k dispozici právní i institucionální nástroje, které k daným cílům, tedy k integraci etnických minorit a zabránění jejich diskriminace, může používat. Byly ovšem nalezeny určité mezery v užívání těchto nástrojů, zejména na místní úrovni.

SUMMARY

The publication deals with the issue of legal protection of ethnic minorities against outbreaks of racial discrimination and with the methods of government institutions enabling the integration of ethnic minorities in the Czech Republic. The entire research has been processed by virtue of the Czech Republic Ministry of Justice assignment based on the Czech Republic government resolution number 599/2000 „Government policy concept towards Romany community members promoting their integration into the society“ from June 14, 2000. First part /of the two/ is just being published here.

The first chapters deal with the analysis of legal documents relating to fundamental rights and liberties and to the discrimination ban concerning all human beings. Legal protection of ethnic minorities belonging to the area of human rights and liberties including all legal branches is being stressed. The following survey of criminal-law and administrative legislation includes a sensitive area of user protection and his/her possible discrimination. It is claimed that the valid Czech Republic Criminal Code enables sufficient sanctioning of various attacks against population groups or individuals. The Czech criminal-law legislation meets the requirements of the International Convention on elimination of all forms of racial discrimination and it is comparable with the criminal-law legislation of other developed countries. It is a problem to efficiently sanction racially motivated crimes, and specially difficult to get evidence of racial motivation.

What follows is an analysis of some cases of racially motivated crimes heard by the Czech Republic Highest Court and observed recognized problems concerning selected criminal files (44 processed files concerning 64 convicted persons).

There are presented detailed preventive and integration procedures applied in respective ministries. These materials have been processed by the individual Ministries at the request of ICSP.

Processed legal analysis knowledge and reports by ministries show that the attention focused on ethnic minorities problems is considerably great. The states legal and institutional resources are available to be used to reach the goal of integration and discrimination prevention of ethnic minorities. Certain gaps have been discovered by using these resources on a local level in particular.

PRÁVNÍ OCHRANA ETNICKÝCH MENŠIN V ČR
Závěrečná zpráva z výzkumu

Autoři: Štěchová, M., Kotulan, P., Rozum, J., Zeman, P., Púry, F.

Vydavatel : Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Určeno : Pro odbornou veřejnost

Tiskárna : Vydavatelství KUFR
František Kurzweil
Naskové 3, Praha 5

Dáno do tisku : květen 2002

Vydání : první

Náklad : 170 výtisků

ISBN 80-86008-99-1